

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

**Матеріали
Міжнародного науково-практичного
круглого столу
(Київ, 18 лютого 2022 року)**

**Київ
2022**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Матеріали
Міжнародного науково-практичного круглого
столу
(Київ, 18 лютого 2022 року)

Київ
2022

УДК 351.746.2(477)(06)
Ш708

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор;

Гусарєв С. Д., перший проректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор;

Тихонов С. В., завідувач кафедри оперативного-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх справ;

Шаповаленко Є. В., доцент кафедри оперативного-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, старший науковий співробітник

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної
академії внутрішніх справ від 21 січня 2022 року (протокол № 5)*

*Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню
якість, а також відсутність відомостей, що становлять державну
таємницю та службову інформацію, несуть особисто автори*

Ш708 **Шляхи** реформування кримінальної поліції: вітчизняний та
зарубіжний досвід [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ.
круглого столу (Київ, 18 лют. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней,
С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр.
справ, 2022. – 269 с.

УДК 351.746.2(477)(06)

© Національна академія внутрішніх справ, 2022

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

<i>Черній В. В.</i>	11
---------------------------	----

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Тіхонов С. В., Тарасенко О. С.</i> ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	13
<i>Авраменко О. Л.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННИМИ СПІЛЬНОТАМИ	16
<i>Албул С. В.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНОГО ПРАЦІВНИКА В ЗЛОЧИННЕ СЕРЕДОВИЩЕ	19
<i>Боровик А. В.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ	22
<i>Біленчук П. Д., Лихова С. Я., Малій М. І.</i> ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ КІБЕРПОЛІЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	25
<i>Біленчук П. Д., Сопілко І. М., Кравчук О. О.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ БЕЗПЕКОВИХ СТРУКТУР НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	30
<i>Бова А. А.</i> ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІКТИМІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ОПИТУВАНЬ).....	33
<i>Ботнарченко І. А.</i> МЕДІАТОР У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	37
<i>Бурак М. В., Зелькіна Т. Є.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МОНИТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ	42
<i>Варваринець В. І.</i> АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	46

Василинчук В. І., Оголенко А. В. ТЕНДЕНЦІЇ БОРОТЬБИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ	49
Вишневецький С. А. ДЕЯКІ ДИСКУСИЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	52
Вознюк А. А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОТИДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ АВТОРИТЕТІВ	54
Галаган О. І., Письменний Д. П. ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	57
Горецький О. В. ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ УКРАЇНИ	60
Господаренко В. М. ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІЦІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	63
Грекова Л. Ю. ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕТЕКТИВА В СИСТЕМІ НПУ ЯК СУБ'ЄКТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	66
Грїбов М. Л. НЕГЛАСНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ	68
Ємець О. М. УПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН В УКРАЇНІ ТА ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ	73

Злагода О. В., Пічкуренко С. І. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	76
Дикий В. І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО КОНТРАБАНДИ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ	79
Іващенко В. О. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	83
Іщук Д. О. ОРАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ	86
Кириченко О. А., Бондаренко І. В. КОНСТИТУЦІЙНІ ТА ІНШІ ПРАВОВІ ОСНОВИ МАСМЕДІЙНОГО ВИСВІТЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ТА ІНШОЇ АНТИДЕЛІКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	90
Кириченко О. А. НЕОБХІДНІСТЬ ДОКОРІННОГО РЕФОРМУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ІНШИХ АНТИДЕЛІКТНИХ ОРГАНІВ	94
Клименко О. А. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО, НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ АБО У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТОЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ/ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ	98
Кобець М. В. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ З ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ТЕХНІКИ ПРАЦІВНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ	102
Ковальова О. В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	105
Ковальчук А. Ю., Лазарева В. Ю. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ В ДЕТЕКТИВІВ	108

Крижна В. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДІТЬМИ	111
Кубарєв І. В., Барган С. С. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА МЕТОДИКОЮ КОГНІТИВНОГО ІНТЕРВ'Ю	114
Ланцедова Ю. О. ІННОВАЦІЙНЕ РОЗУМІННЯ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК РІЗНОВИДУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	118
Лизогубенко Є. В., Никифорчук В. Д. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	121
Марков М. М., Буяльська В. Р. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ВУЗЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	123
Мовчан А. В. ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ	126
Мітченко К. В. МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДІАГНОСТИКИ СУБ'ЄКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	129
Мороз О. Б. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ	133
Никифорчук Д. Й., Чемерис Д. Д. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КРИПТОВАЛЮТНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	138
Павленко С. О. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОПЕРАТИВНА КОМБІНАЦІЯ» ТА «СПЕЦІАЛЬНИЙ СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ»	140

Пекарський С. П. НЕОБХІДНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА, УПОВНОВАЖЕНОГО РОЗШУКУВАТИ ДІТЕЙ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ.....	142
Осуховський Р. В., Шарий О. І. УПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК ПЕРСПЕКТИВА АКТИВІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИМ ЗАКОНОМ ВОСНІЗОВАНИМ АБО ЗБРОЙНИМ ФОРМУВАННЯМ.....	145
Поливода В. В. ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	149
Процько М. І., Дем'янченко А. С. РОЛЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ В ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНОМУ НАСИЛЬСТВУ	152
Приполов І. І. ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ СТАДІЙ (ФОРМ) ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	155
Роженко О. В., Лопушенко Г. М. РОЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ПРОБЛЕМАХ І ПЕРСПЕКТИВАХ РОЗВИТКУ ІНТЕРНЕТ-ТРЕЙДІНГУ В УКРАЇНІ	158
Саковський А. А. ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ВІД ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ ПІД ЧАС ЇХ ВИЯВЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ.....	160
Сахарова Є. Р. ПІДРОЗДІЛИ ДЕТЕКТИВІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	163
Северук В. Г. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ, СФОРМОВАНІ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ.....	166
Сухомлин Ю. В. РОЗМЕЖУВАННЯ ПІДСТАВ ЗМІНИ ПІДОЗРИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НОВУ ПІДОЗРУ	169
Ткаченко І. М. ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК ПОТЕРПІЛА В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	173

Томма Р. П., Борчаковський М. Б. ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	177
Топорецька З.М. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ.....	181
Титко А. В. ДЕТЕРМІНАНТИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЗАКОННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ	185
Худенко Д. М., Корнейко О. В. РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ «ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОРТАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ» ЩОДО ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НОМЕРИ ТЕЛЕФОНІВ АБОНЕНТІВ ЗВ'ЯЗКУ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМИ ОСІБ.....	189
Циганов В. В., Корольчук В. В. ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК В УМОВАХ ГІБРИДНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ	192
Шаповаленко Є. В., Шахрай Д. В. АСПЕКТИ ФІКСУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ (ПРОТОКОЛ БЕРКЛІ).....	195
Шармар О. М. ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ	198
Шевченко Т. В. ВПРОВАДЖЕННЯ ОСНОВ МЕДІАЦІЇ ТА ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ.....	200
Шевчук О. Ю. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ	204
Шинкаренко І. О. ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ В ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ОПИТУВАННЯ	207

Шульга А. О. ПИТАННЯ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ НОЖІВ ЯК ВИДУ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ	209
Щурат Т. Г. ЗАКОНОДАВЧА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НПУ	212
Юсупов В. В. СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	216

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Буртовий М. О. ПРОБЛЕМА ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	218
Бушумад Ю. В. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	221
Гаврилюк Ж. О. ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	225
Копасв В. В. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ БОРОТЬБУ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ	228
Корзун А. С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЯВЛЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ОЗНАК ПІДГОТОВКИ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ	230
Лагуна А. В. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ КІБЕРПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, США ТА ФРАНЦІЇ	234
Никон О. О. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ	237

Околіт О. В.	СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 255 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	241
Панченко В. В.	ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	244
Тютюнник Р. С.	ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	247
Худенко М. М.	ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	250
Юсупова К. О.	ВЗАЄМОДІЯ ЗАХИСНИКА ЗІ СЛІДЧИМ У ТИПОВИХ СИТУАЦІЯХ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВО.....	253
Арешонков В. В.	СИТУАЦІЙНІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ.....	256
Федорко Д. Є.	ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ.....	258
Білошицький О. Г.	ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ ПОЛІЦІЇ.....	261
Кочушенко Я. Ю.	ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ.....	264
Малюк В. В.	СВІТОВА ТЕНДЕНЦІЯ ТА ГЕНЕЗА ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ НАЦІОНАЛЬНИМИ УРЯДАМИ.....	266

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Черній Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні друзі!

Від імені ректорату та Вченої ради Національної академії внутрішніх справ дозвольте привітати всіх учасників Міжнародного науково-практичного круглого столу «Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід».

Ми раді гостям заходу, які представляють Міністерство внутрішніх справ, Національну поліцію України, цивільний корпус провідних вітчизняних й іноземних експертів, учених закладів вищої освіти й наукових установ із широкою їх географією. Зібратися таким колом стало можливим завдяки активним творчим зв'язкам Національної академії внутрішніх справ з міжнародними організаціями, ученими та практиками, науковими школами та підрозділами багатьох інституцій сектору безпеки, а також прокуратури, судової влади, експертними установами, адже предметом обговорення нашого зібрання є шляхи реформування органів кримінальної поліції.

Важливість зазначеного заходу обумовлена необхідністю визначення напрямів і конкретних кроків реформування підрозділів кримінальної поліції в умовах концептуальних змін у структурі правоохоронних органів, Міністерства внутрішніх справ і Національної поліції.

Переконані, що ефективність реформування кримінальної поліції є одним з першочергових завдань розв'язання проблем протидії злочинності з огляду на потреби оперативно-розшукової та слідчої практики, важливість ефективного проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій відповідно до оновленого законодавства й міжнародних стандартів.

Як відомо, у державі вже здійснено комплекс реформаторських заходів правничого й організаційного характеру, орієнтованих на зниження рівня злочинності, посилення захисту прав і свобод громадян у кращих традиціях європейського співтовариства. Нині суспільство вже усвідомило, що Національна поліція України діє на оновлених засадах і принципах, спираючись передусім на верховенство права та законність. У межах упровадження передових форм і методів роботи з протидії злочинності в структурі Національної поліції відбувається становлення служби поліцейських детективів.

Варто зауважити, що Національна академія внутрішніх справ стала осередком регулярного проведення круглих столів, конференцій, методологічних семінарів, присвячених надзвичайно актуальним проблемам реформування кримінальної поліції, побудови наукових концепцій і програм, залучення сучасних досягнень науки й техніки для вирішення проблемних питань протидії злочинності. Важливими передумовами успішного виконання поставлених завдань є набуття вмій критично мислити, знаходити конструктивні шляхи реформування кримінальної поліції з огляду на вітчизняний і зарубіжний досвід. Саме такі зустрічі сприяють поєднанню зусиль для розв'язання спільних проблем щодо вдосконалення правоохоронної системи.

Переконаний, що доповіді учасників круглого столу поживлять науково-практичні дискусії, а результати обміну думками стануть підґрунтям для напрацювання нових конструктивних пропозицій.

Бажаю всім плідної роботи!

Тіхонов Сергій Васильович,

завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ;

Тарасенко Олег Сергійович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

«Дивовижно, та завдяки невизначеності та впливу змін люди, речі та цілі системи можуть еволюціонувати й ставати кращими»

Насім Ніколас Талеб

Ключовим фактором, який зумовив суттєві зміни у діяльності кримінальної міліції, а згодом поліції став нині чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК), який настільки суттєво відкоригував нормативно-правову базу, регламентуючу діяльність оперативних підрозділів, що відразу змусив задуматися над доцільністю багатьох нововведень та необхідністю внесення змін до статей КПК.

Майже всі правоохоронні органи та суб'єкти оперативно-розшукової діяльності з 2012 року розробляли численні пропозиції щодо удосконалення нині чинного КПК. Проте до цього часу через відсутність позитивних зрушень у законодавчій діяльності, змушені пристосовуватись до нині чинного законодавства, що негативно відображається на спроможності оперативних підрозділів ефективно використовувати весь наявний потенціал.

Проте, досвід роботи в умовах «пристосування» дозволяє чітко окреслити існуючі проблеми та запропонувати законодавцю шляхи їх вирішення, фактично пропонуючи варіанти реформування кримінальної поліції.

У 2021 році кафедрою оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ сформульовано основні проблеми у нормативно-правовому забезпеченні оперативних підрозділів та сформовано ряд пропозицій з удосконалення законодавства, шляхом розробки проекту нового Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» та внесення змін до кримінального-процесуального, кримінального законодавства України.

Альтернативним шляхом змін у роботі кримінальної поліції, на нашу думку, може стати створення у структурі Національної поліції України інституту детективів. Даний інститут себе ефективно зарекомендував в діяльності Національного антикорупційного бюро України, а також у практичній діяльності зарубіжних країн.

Ця ідея вже давно не є новою, проте спроба її реалізації у 2018–2019 роках без належної підготовки, нормативно-правового забезпечення та організації призвела до сумнівних наслідків та зневірення більшості поліцейських в її перспективності. Так, на сьогодні більше 60 % опитаних практичних працівників в одній з областей вважають, що запровадження інституту детективів не вплине на покращення ефективності роботи з протидії злочинності.

Частково погоджуючись з думкою опитаних працівників слід зауважити, що прогнозовано ефект від впровадження інституту детективів слід очікувати в:

1) оперативних підрозділах, які переважно працюють за принципом «від інформації»: стратегічних розслідувань; внутрішньої безпеки; боротьби з наркозлочинністю; кіберполіції; міграційної поліції; забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами; захисту інтересів суспільства і держави;

2) слідчо-оперативних групах, сформованих для розкриття та розслідування особливо тяжких серійних злочинів, у тому числі злочинів минулих років;

3) територіальних підрозділах з невеликим навантаженням, в яких поєднання функцій слідчого та оперативного працівника не призведе до занепаду оперативної роботи.

Основою впровадження будь-якої нової інституції, є створення нормативно-правової бази, без якої неможливо говорити про повноцінність експерименту та робити висновки про його успішність.

Створення такої основи не потребує занадто багато зусиль.

Оскільки пункт 17 частини 1 статті 3 КПК України для визначення повноважень слідчого відсилає до профільних законів (ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро», ЗУ «Про службу безпеки України», ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України»), а пункт 14 статті 92 Конституції України вимагає врегулювання організації і діяльності органів досудового розслідування виключно законами, необхідні зміни доцільно внести до Закону України «Про Національну поліцію» [1].

Перш за все, ч. 3 статті 13 необхідно доповнити абз. другим такого змісту: «У складі органів кримінальної поліції можуть створюватись підрозділи детективів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування кримінальних правопорушень».

Передбачення таких змін надасть можливість керівництву Національної поліції оперативно створювати підрозділи детективів для активного і тактичного посилення впливу поліції на погіршення криміногенної обстановки у певній сфері, регіоні чи державі загалом.

Окрім наведеного Закону “Про національну поліцію”, необхідно також внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України [2], а саме:

– п. 8 ч. 1 ст. 3 доповнити після слів «відділення» словами «підрозділу детективів Національної поліції»;

ст. 3 доповнити пунктом 17-1: «17-1) детектив – службова особа органу та підрозділу Національної поліції, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень»;

пп. а) п. 1 ч. 1 ст. 8 викласти у такій редакції: «а) підрозділів та органів Національної поліції»;

ч. 1 ст. 216 викласти у такій редакції «1. Слідчі, детективи органів та підрозділів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування»;

ч. 6 ст. 246 після слів «уповноважені оперативні підрозділи» доповнити словами «та підрозділи детективів» Національної поліції [2].

На підставі запропонованих змін, надалі доцільно розробити інструкції, які регулюватимуть повноваження детективів та їх взаємодію з іншими підрозділами.

Підсумовуючи наведене можна стверджувати, що впровадження інституту детективів надасть можливість:

по-перше – оптимізувати структуру та цілісність слідчих та оперативних підрозділів у Центральному апараті Національної поліції та багатьох територіальних підрозділах (залежно від особливостей побудови підрозділів, органів та місцевості);

по-друге – покращить (налагодить) взаємодію з органами прокуратури під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження;

по-третє – підвищить ефективність та результативність роботи через концентрацію ініціативи, можливостей та повноважень в одній особі (оперативність та самостійність при прийнятті й проведенні оперативно-розшукових та процесуальних дій);

по-четверте – здійснити процеси упорядкування та його основні функції більш керованими та усунути зайві «бюрократичні процеси».

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Голос України від 19.05.2012. № 90–91.

Авраменко Олександр Леонідович,
старший викладач кафедри управління,
інформаційних технологій та права
Черкаського навчально-наукового
інституту Університету банківської
справи, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННИМИ СПІЛЬНОТАМИ

Прошло не так багато часу з моменту прийняття Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою». Цей нормативний акт вносить суттєві зміни до законодавства про кримінальну відповідальність, маючи на меті її посилення стосовно лідерів злочинного середовища, що, на думку його авторів, повинно покращити криміногенну ситуацію в країні. Водночас, як показала перша реакція наукового середовища на прийняття цього закону далеко не всі фахівці схвально поставилися до цієї законодавчої новації [1].

Ще на етапі його прийняття вчені слушно критикували окремі положення цього закону, зокрема низку зауважень щодо змісту законопроекту № 2513 висловили фахівці Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України, однак, законодавець урахував їх лише частково. Тому остаточна редакція Закону № 671-IX, на думку О. І. Міневич, містить чимало помилок, які можуть знизити ефективність протидії держави організованій злочинності. Серед таких помилок порушення термінологічної чіткості вітчизняного кримінального права. Наприклад, у визначенні особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі» має місце тавтологія, крім того, наявне оціночне судження «завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям», котре можна тлумачити надзвичайно широко [2, с. 122].

Варто погодитися з тим, що проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» (№ 2513

від 02.12.2019) хоча й має на меті посилити кримінальну відповідальність найбільш впливових представників організованої злочинної діяльності, однак: 1) насправді передбачає введення інструментів, які можуть не лише посилити, але й навпаки послабити підстави такої відповідальності з огляду на неможливість їх застосування; 2) істотно не вплине на ситуацію з організованою злочинністю; 3) потребує суттєвого доопрацювання, а можливо і прийняття окремого додаткового закону для тлумачення основних термінів та понять [3, с. 190].

Заслужують на увагу проблеми, пов'язані із запровадженням нової форми співучасті – злочинної спільноти. Як слушно зауважують П. Фріс та І. Фріс до злочинної спільноти, окрім злочинної організації, можуть входити і організовані злочинні групи. Не можна визначати структуру виключно на основі об'єднання однорідних таких структур. Якщо проаналізувати діяльність відомих в 90-ті роки ХХ століття злочинних об'єднань (спільнот) таких, як російські «Солнцевське», «Долгопрудненське», кримські «Башмаки» та ін., то можна переконатися в справедливості такого твердження, адже до їх складу входили як злочинні організації, так і організовані злочинні групи. Те саме спостерігається при аналізі організованої злочинності в США, Італії, країнах Східної Азії тощо [1]. Дійсно сучасні злочинні спільноти це об'єднання як злочинних організацій, так і організованих груп під керівництвом певного кримінального авторитету, насамперед «вора в законі».

Окрім розв'язання цих та інших проблем, пов'язаних із запровадженням нової форми співучасті – злочинної спільноти, слід з'ясувати доцільність такого кроку законодавця. Адже як слушно зауважує А.А. Вознюк наявних у КК України форм співучасті цілком достатньо для ефективної диференціації кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань [4, с. 42].

Має рацію В. Речицький в тому, що оновлена редакція ст. 255 КК України не дає відповіді на запитання про те, чи втрачає «злочинна організація», яка разом з іншими увійшла до складу «злочинної спільноти», свій колишній юридичний і організаційний статус. Якби за таких обставин статус «злочинної організації» втрачався, то більшість її учасників перетворилися б на звільнених від кримінальної відповідальності неофітів «злочинної спільноти». Адже кримінальної відповідальності просто за участь у «злочинній спільноті» не передбачено. Але якщо статус «злочинної організації» при входженні її до «злочинної спільноти» залишається незмінним, то що передбачає КК України для тих, хто після об'єднання двох і більше «злочинних організацій» вийшов зі складу своєї злочинної організації й перейшов під пряме підпорядкування керівникам «злочинної спільноти»? Аналогічне запитання може виникнути також у випадку

безпосереднього входження до складу «злочинної спільноти» нових учасників на індивідуальній основі. Якщо жодна з організацій-засновників «злочинної спільноти» не погодиться включити їх до свого складу, то чи підлягатимуть вони кримінальній відповідальності через пряме членство у «злочинній спільноті»? Адже частина четверта оповленої ст. 255 КК України передбачає кримінальну відповідальність лише за «створення» «злочинної спільноти» та «керівництво» нею [5].

Тому й не дивно, що пропозицію щодо введення нової форми співучасті слушно визнають не просто необґрунтованою, а навіть шкідливою. Адже органам досудового розслідування необхідно буде довести кримінально-правові ознаки кожної окремо взятої злочинної організації, а потім додаткову ознаку – факт об'єднання злочинних організацій. За таких обставин правоохоронці замість того, щоб припинити діяльність першої злочинної організації відразу після завершення її документування, здійснити якомога швидше розслідування відповідного кримінального провадження (яке на практиці як правило навпаки занадто тривале) та передачу справи до суду, повинні будуть «притримувати» відповідні матеріали кримінального провадження, поки не буде задокументована друга злочинна організація та факт її об'єднання з першою. За таких обставин терміни розслідування кримінальних проваджень будуть ще довгими, а в сторони захисту матиме ще більше можливостей затягнути процес досудового розслідування. У КК України й так багато норм, які створюють невиправдану конкуренцію, а в подальшому формується різна практика кримінально-правової оцінки одних і тих же діянь. І саме головне можна прогнозувати що такі об'єднання якщо і будуть виявлятися, то не більше 1-2 в рік. Водночас вироків варто очікувати ще менше, тобто не більше одного на декілька років [3]. Звісно такі аргументи видаються переконливими, а висловлені прогнози у певній мірі вже стали реальністю.

Список використаних джерел

1. Фріс П., Фріс І. Про боротьбу зі злочинними спільнотами (нотатки на полях закону). *Юридичний вісник України*. 17–30 лип. 2020 р., № 28–29.

2. Міневич О. І. Поняття та види правових помилок: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2021. 237 с.

3. Вознюк А. А. Протидія організованій злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 176–194.

4. Вознюк А. А. Злочинна спільнота як форма співучасті. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021 року) / упор.: Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів, 2021. С. 37–42.

5. Речицький В. Критичний аналіз ст. 255 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за злочини, вчинені «злочинною спільнотою» (станом на 22.07.2020). Харківська правозахисна група. *Інформаційний портал «Права людини в Україні»*. URL: <https://khpg.org/1595421303>.

Албул Сергій Володимирович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНОГО ПРАЦІВНИКА В ЗЛОЧИННЕ СЕРЕДОВИЩЕ

На теперішній час ефективна протидія злочинності, насамперед в її найнебезпечніших організованих формах, неможлива без обізнаності у процесах, що відбуваються у злочинному середовищі, без можливості впливати на них з профілактичною метою, без ретельного негласного документування фактів протиправної діяльності. Поліцейська практика більшості розвинених країн та позитивний досвід роботи правоохоронних органів України засвідчують, що зазначені функції реалізуються шляхом впровадження у злочинне середовище штатних та позаштатних негласних працівників [6, с. 18]. Разом із тим, чинне законодавство, що регламентує окремі питання впровадження негласних працівників оперативних підрозділів у злочинне середовище, містить певні суперечності.

Відповідно до п. 8 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених Законом підстав надається право виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України. Для цього оперативним підрозділам надано право «мати...негласних штатних та позаштатних працівників» (п. 13) та «використовувати конфіденційне співробітництво» (п. 14) [3]. У свою чергу, в Розділі IV «Заходи щодо забезпечення боротьби з організованою злочинністю» Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» на законодавчому рівні передбачена можливість легендованого введення негласних співробітників в організовані злочинні угруповання. При цьому, оперативним підрозділам надається право використання у боротьбі з організованою злочинністю негласних співробітників (ст. 13) та учасників організованих злочинних угруповань (ст. 14) [4].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації відносить до категорії негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до ст. 272 КПК України, під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником вказаної групи чи злочинної організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування. Виконання вказаними особами такого спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

Відповідно до ч. 6 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи [2].

Логіко-семантичний аналіз вказаних норм, а також практика їх застосування дає підстави стверджувати, що спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації безпосередньо здійснюють штатні та позаштатні негласні працівники оперативних підрозділів, впроваджені у злочинне середовище [1, с. 5]. Слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, прокурор не виконують таке спеціальне завдання, а приймають рішення про його проведення. У свою чергу, уповноважені оперативні підрозділи за дорученням слідчого здійснюють організацію його проведення (розробляють та реалізують комплекс заходів з легендованого впровадження особи у злочинне середовище).

У цьому сенсі більш коректним вбачається визначення, яке міститься у спільному наказі Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», де передбачено, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під

легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами [5]. При цьому, тактика здійснення оперативного впровадження негласних працівників для виконання спеціального завдання до організованих груп чи злочинних організацій регламентується окремими відомчими нормативними актами з грифом обмеженого доступу.

Отже, слідчий, який проводить досудове розслідування злочину, прокурор та уповноважені оперативні підрозділи здійснюють впровадження негласного працівника оперативного підрозділу в організовану групу чи злочинну організацію. У свою чергу, впроваджений негласний працівник оперативного підрозділу вже виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

З метою приведення у відповідність положенням теорії і практики оперативно-розшукової діяльності, необхідним є внесення змін у ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України та у п. 8 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме:

Пункт 8 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» викласти у наступній редакції: «впроваджувати негласних працівників в організовану групу чи злочинну організацію та виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України».

У свою чергу, назву статті 272 КПК України «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» викласти у наступній редакції:

Стаття 272 «Впровадження негласного працівника оперативного підрозділу в організовану групу чи злочинну організацію».

Частина 2 статті 272 Кримінального процесуального кодексу України викласти у наступній редакції: «Впровадження негласних працівників в організовану групу чи злочинну організацію з метою виконання спеціального завдання здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу».

Список використаних джерел

1. Албул С.В. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: проблемні питання правового забезпечення. *Актуальні питання правового забезпечення у сучасних умовах*: збірник тез доповідей Всеукраїнського науково-практичного семінару (Харків,

26 листопада 2021 р., Національна академія Національної гвардії України). Харків: НА НГУ, 2021. С. 4–5.

2. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні / за загальною редакцією д.ю.н., професора, заслуженого діяча науки і техніки України Чернявського С.С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2021. 1292 с.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 25.01.2022).

4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30. 06. 1993 № 3341-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 25.01.2022).

5. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. К., 2012. 84 с.

Albul S. V. Formation of an integrated approach to the legislative regulation of the operatively-search activities of the National police of Ukraine. *Actual problems of science and practice*. Abstracts of XIV international scientific and practical conference. Stockholm, Sweden 2020. Pp. 18–22.

Боровик Андрій Володимирович,
проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука,
кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Забезпечення ефективної кримінально-правової охорони представників влади від посягань вчинених у зв'язку з їх службовою діяльністю неможливе без якісних правових норм, які встановлюють підстави юридичної відповідальності за відповідні правопорушення. Особливої уваги заслуговує питання про захист їх честі та гідності, а також авторитету органів, яких вони представляють.

Зазначене питання актуальне для нашої держави принаймні з огляду на те, що сьогодні досить поширеними є образи працівників

правоохоронних органів, які залежно від обставин вчиненого кваліфікуються по-різному, а в певних випадках залишаються без належного реагування. Зазвичай, якщо образа вчинена під час погроз або насильства щодо правоохоронців, або опору їм, то вчинене кваліфікується виключно за ст.ст. 342, 345 КК України. Трапляються випадки, коли такі образи в комплексі з іншими ознаками визнають хуліганством. Однак за відсутності в діях правопорушника, який вчинив образу правоохоронця, складу кримінального правопорушення, вчинене кваліфікується як дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП) – нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян та тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб. У подальшому такі справи про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 173 КУпАП досить часто закривають у зв'язку із закінченням строку накладення адміністративного стягнення, через відсутність в діях складу адміністративного правопорушення (відсутність доказів винуватості). У певних випадках винних звільняють від адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю вчиненого. В поодиноких ситуаціях судді накладають адміністративне стягнення у виді штрафу (85 грн.).

Такий стан правової охорони правоохоронців від посягань на їх честь, гідність та авторитет варто визнати незадовільним. Це спонукає до пошуку можливих шляхів розв'язання проблеми.

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить про те, що образа представника влади у кримінальному законодавстві багатьох держав визнається кримінальним правопорушеннями. Водночас варіанти криміналізації досліджуваного діяння суттєво різняться. Тому варто звернути увагу на особливості відповідних складів кримінальних правопорушень.

По-перше, в КК зарубіжних держав криміналізована як проста образа, так і публічна. Наприклад, у ч. 1 ст. 115 КК Австрії криміналізовано публічну образу або образу перед кількома особами. У певних випадках публічна образа (публічно будь-яким способом або через Інтернет) утворює кваліфікований склад кримінального правопорушення (наприклад, в абз. 2 ч. 1 ст. 361 КК Греції). У ст. 341-біс КК Італії йдеться про образу честі і престижу державної посадової особи в громадському місці або місці, відкритому для публіки та в присутності кількох осіб, а у ст. 99 КК Кіпру – про образу в громадському місці або в місці, яке не є публічним, таким чином або за обставин, що його може почути будь-яка особа в громадському місці.

По-друге, в окремих випадках образа поєднується з іншими кримінально протиправними діяннями. Наприклад, висміюванням, фізичним знуванням, погрозами (ч. 1 ст. 115 КК Австрії), наругою над людиною із застосуванням насильства чи інших методів, або фальсифікацією фактів з метою очорнення іншої людини (ст. 246 КК Китаю).

По-третє, варіанти криміналізації образи різняться залежно від виду норми (йдеться про загальну та спеціальні норми), а також потерпілої особи:

1. В одних випадках кримінальна відповідальність за це діяння встановлена в загальній нормі. Наприклад, у ст. 361 КК Греції, ст. 99 КК Кіпру.

2. У других випадках підстави кримінальної відповідальності встановлені як в загальній, так і спеціальних нормах. Наприклад, в КК Австрії кримінальну відповідальність за образу передбачено у ст. 115, а за публічну образу конституційного представницького органу, збройних сил чи влади – у ст. 116. У КК Албанії образа криміналізована у ст. 119, а образу судді – у ст. 318. У КК Бразилії образу загального потерпілого криміналізовано в ст. 140, а спеціальних (президента, глави іноземного уряду, державного службовця, особи віком від 60 років, особи з інвалідністю тощо) – в ст. 141. У КК Казахстану підстави кримінальної відповідальності за образу містяться у ст. 131, за публічну образу Першого Президента Республіки Казахстан – Єлбаси – у ст. 373, публічну образу депутата Парламенту Республіки Казахстан – у ст. 376, образу представника влади – у ст. 378. У КК Ліхтенштейні кримінальна відповідальність за образу передбачена у ст. 115, а за публічну образу законодавчого органу штату, уряду чи іншого державного органу – у ст. 116.

3. В третій випадках криміналізовано образу лише певних суб'єктів. Наприклад, в КК Білорусі встановлено відповідальність за образу Президента Республіки Білорусь (ст. 368), образу представника влади (ст. 369), образу судді чи народного засідателя (391), образу підлеглим начальника чи начальником підлеглого (ст. 444). § 121 КК Данії містить підстави кримінальної відповідальності за напад з презирством, образою чи іншим образливим обвинуваченням на особу, яка діє відповідно до державних обов'язків чи функцій під час їх здійснення або з нагоди таких обов'язків чи функцій. В КК Естонії наявні підстави кримінальної відповідальності за образу особи, яка перебуває під міжнародним захистом (§ 247), образу представника влади (§ 275), образу суду (§ 305), а в КК Литви – за образу суду чи судді (ст. 232 КК).

По-четверте, окремі спеціальні кримінально-правові заборони стосуються способів вчинення цього діяння. Наприклад, у ст. 148-1 КК Азербайджану криміналізовано наклеп або образу в інформаційному

Интернет-ресурсі з використанням підроблених імен користувача, профілів або облікових записів, у ст. 209 КК Іспанії – серйозні образи, вчинені з використанням реклами; у ч. 2 ст. 373, ч. 2 ст. 376, ч. 2 ст. 378 КК Казахстану – публічні образи з використанням засобів масової інформації чи мереж телекомунікацій.

Мають місце випадки криміналізації образи в межах кваліфікованих чи особливо кваліфікованих складів окремих кримінальних правопорушень. Наприклад, у ст. 332, 333 КК Грузії образа особистої гідності потерпілого є кваліфікуючою ознакою зловживання службовими повноваженнями та перевищення службових повноважень.

Наведене свідчить про те, що правова охорона представників влади у законодавстві зарубіжних держав здійснюється зокрема за допомогою норм КК. Водночас криміналізація відповідних діянь відбувається по-різному: мають місце відмінності у різновидах образи, що пов'язані як з способом, місцем їх вчинення, категорією потерпілих осіб, кількістю та різновидами заборонних кримінально-правових норм, які містять відповідні підстави кримінальної відповідальності, поєднанні образи з іншими кримінально протиправними діяннями, а також місцем цього діяння в системі ознак кримінального правопорушення тощо.

Біленчук Петро Дмитрович,

професор кафедри кримінального права
і процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент;

Лихова Софія Яківна,

завідувач кафедри кримінального права
і процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
доктор юридичних наук, професор;

Малій Микола Іванович,

директор правничої компанії
ТОВ «АЮР-КОНСАЛТИНГ»

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ КІБЕРПОЛІЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Сьогодні варто зазначити, що 23.11.2001 р. історичною подією для цивілізованого світу стало підписання важливого правничого документу в Будапешті «Конвенції про кіберзлочинність» державами-членами Ради Європи та іншими державами, які усвідомлювали глибокі зміни, спричинені розвитком електронної ери і переходом всіх

сфер життя на електронні (цифрові) технології, конвергенцію і глобалізацію комп'ютерних мереж.

Зазначимо, що наша держава долучилась до даної визначної міжнародної ініціативи 7.09.2005 р., ратифікувавши Законом України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» «Конвенцію про кіберзлочинність» та, згідно статті 9 Конституції України такі основоположні норми «...є частиною національного законодавства України».

Беручи до уваги чільні правові положення «Конвенції про кіберзлочинність» та враховуючи значне зростання динаміки кіберзлочинності в світі наказом МВС України № 322 від 27.07. 2009 р. було створено відділ боротьби з кіберзлочинністю у складі Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми з дев'ятьма співробітниками в штаті.

Відомо, що згідно Наказу Національної поліції України від 07.11.2015 р. № 10 «Про затвердження Штату Департаменту кіберполіції Національної поліції України» передбачено залучення в штат чотирьохсот фахівців з кібербезпеки. Згідно Наказу Національної поліції України від 10.11.2015 р. № 85 було затверджено «Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України».

Аналізуючи стан практичної діяльності Департаменту кіберполіції Національної поліції України з 2015 року до початку 2022 року нами встановлено відсутність чіткої налагодженої організаційно-правової, інформаційно-комунікаційної та процесуальної взаємодії між Головним управлінням та регіональними відділеннями Національної поліції на всій території України в ході реагування на кіберінциденти. Семирічний консолідований системний асиметричний аналіз діяльності кіберполіції України свідчить про відсутність дієвої реєстрації кіберінцидентів, а також неналежне правове забезпечення запобігання та протидії кіберзлочинів відповідно до засадничих положень чільного законодавства України.

Проведений нами асиметричний аналіз слідчої, експерно-криміналістичної, судової та правозахисної практики за сім років дозволив виявити та підтвердити юридичний факт вчинення першого в Україні космічного кіберзлочину, який нещодавно вже розглянутий в українському суді [1].

Даний перший космічний кіберзлочин був вчинений на території і космічному просторі України, а також на територіях та космічному просторі семи держав світу (на чотирьох континентах – Американському, Африканському, Євразійському та Європейському) з допомогою використання потужних інструментів міжнародних систем супутникового зв'язку та державних і приватних наземних станцій електров'язку ще в жовтні 2018 року [2].

Варто особливо звернути увагу на те, що офіційні письмові, електронні та особисті звернення жертви кіберінциденту до державних установ України та правоохоронних органів (до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до Голови Верховного Суду України, до Голови Апеляційного господарського суду та інших місцевих апеляційних та касаційних інстанцій України, до Генерального прокурора України, до голови Ради національної безпеки і оборони України, до Міністра внутрішніх справ України, до керівництва Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки Служби безпеки України, до голови Департаменту у сфері захисту персональних даних, до керівництва Департаменту Кіберполіції Національної поліції України, до керівництва Департаменту кіберполіції Київського управління кіберполіції Національної поліції України, до десяти районних управлінь поліції міста Києва Головного управління Національної поліції України до Департаменту у сфері захисту персональних даних) жодних результатів не дали. Ці звернення жертви кіберінциденту згідно статті 1, 3, 5 Конституції України та іншого чільного законодавства не зобов'язали виконати норми закону щодо реакції державних правоохоронних органів хоча б спроби розпочати розслідування даного кіберзлочину. Аналіз фактичних документів реагування правоохоронних органів на кіберінцидент свідчить, що дані установи порушують чільне законодавство та надають практично типові шаблонні відписки. Цікавим є те, що дані правоохоронні органи фактично заяви про кіберінцидент не реєструють в Єдиному реєстрі досудового розслідування. Слід зазначити, що якщо в поодиноких випадках реєструють такі заяви про кіберінцидент, то їх слідчі не розслідують, а справи необґрунтовано та безпідставно закривають. Це свідчить про юридичні доказові факти скоєння кримінальних правопорушень даними посадовими особами.

Здійснений нами системний аналіз матеріалів судових засідань свідчить, що жодна правнича служба кібербезпеки шести держав світу і України, а також їх безпекових телекомунікаційних установ (операторів космічних телекомунікацій, операторів магістральних телекомунікаційних мереж супутникового зв'язку, операторів наземних телекомунікаційних служб) фактично не зреагували на даний кіберінцидент. Це фактично свідчить, що державні органи семи країн світу не зацікавилися злочинною дією електронних зловмисників, оскільки не виявили, не задокументували і не здійснили відповідні правничі, технологічні, безпекові заходи щодо протидії цим кіберінцидентам (космічним кібератакам, кіберзагрозам, кіберзлочинам) здійсненим як в наземному, так і в космічному електронному кіберпросторі [3].

Важливо акцентувати увагу на тому, що даний трафік кібератак здійснювався посекундно понад 24 години підряд (в період з

14.10.2018 р. по 18.10.2018 р.). Цікавим є і те, що ці наземні і космічні електронні кібератаки здійснювалися з інтервалом інколи до секунди, а в більшості випадків тривалістю від однієї, двох, трьох, чотирьох та більше секунд. Також, слід зазначити, що за одну секунду сьогодні технологічно можливо передавати 1440 кілобайт інформації. Очевидно, що за двадцять чотири години цей показник складає значно більшу кількість переданих важливих відомостей, даних тощо.

Відомо, що зовсім недавно, а саме в ніч з 13 на 14.01.2022 р. було здійснено неймовірно масштабну та блискавичну злочинну кракерську атаку на надзвичайно важливі урядові сайти України. Причому, на головних сторінках атакованих сайтів було розміщено повідомлення провокаційного характеру [4].

Варто також зауважити, що дана кібератака була здійснена на сімдесят державних сайтів України. Дана кібератака була здійснена саме після вдалого запуску українського супутника «Січ 2-30» і виведеного на орбіту Землі [5]. Фактично до переліку атакованих сайтів потрапили установи критичної інфраструктури України, а саме: Кабінету міністрів України, Міністерства закордонних справ, загальноукраїнського порталу Дії, Державної казначейської служби, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Міністерства освіти і науки, Міністерства енергетики та інші.

Це свідчить про те, що такі кібератаки здійснені з наземних та космічних сфер фактично порушують конституційні права людини, суспільства, держави, а також є особливо небезпечними для гарантування миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Вважаємо, що сьогодні українським державним та правоохоронним органам необхідно консолідувати свої зусилля з метою по запобіганню, протидії, розслідуванню вчинених наземних та космічних кіберзлочинів. З цією метою необхідно: по-перше, забезпечити обов'язкову та миттєву реєстрацію кіберзлочинів в Єдиному реєстрі досудових розслідувань згідно положень чільного законодавства; по-друге, налагодити тісну співпрацю з відповідними безпековими міжнародними органами світу (ООН, ОБСЄ, ЮНЕСКО, ФАТФ, МПА, Інтерпол, Європол) і державними установами (Великої Британії- Мі5, Мі-6; США – АНБ, ЦРУ, ФБР; України – РНБО та інших країн), а також з освітніми та науковими установами (університетами, інститутами, академіями, коледжами, безпековими науково-дослідними інститутами). Для цього необхідно розробити і реалізувати не тільки в освіті, науці, але і на практиці стратегічні кроки щодо прийняття відповідних безпекових управлінських стратегічних та тактичних рішень; по-третє, забезпечити якісне та блискавичне запобіганню, протидію, розслідування не тільки надзвичайно небезпечних кіберзлочинів, але і всіх наявних кіберзлочинів без винятку [6; 7; 8].

Список використаних джерел

1. Сопілко І.М., Лихова С.Я., Біленчук П.Д. Космічний кіберзлочин як загроза національній безпеці України. Матеріали XV Міжнародної науково-технічної конференції «AVIA-2021». Київ: НАУ, 2021. URL: <http://conference.nau.edu.ua/index.php/AVIA/AVIA2021/paper/view/8017/6667>.
2. Лихова С.Я., Біленчук П.Д. Космічні і наземні кіберзагрози третього тисячоліття: засоби пізнання, доказування, розслідування // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2021. Т. 2, № 59. С. 9–17.
3. Біленчук П.Д., Лихова С.Я., Малій М.І. Космічні кіберзагрози в третьому тисячолітті: наукове і правове пізнання. 50 років академічної науки на Закарпатті: матеріали міжнародної конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2021 року). Укладач: А.М. Завілопуло, д.ф.-м.н. Інститут електронної фізики НАН України. м. Ужгород: Видавництво «ФОП Сабов А.М.», 2021. 288 с. С. 283–286.
4. Кіберполіція, СБУ та Держспецзв'язку встановлюють причетних до кібератак на сайти державних структур URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-sbu-ta-derzhspeczzyazku-vstanovlyuyut-prychetnyx-do-kiberatak-na-sajty-derzhavnyx-struktur-1630/>.
5. Біленчук П.Д., Малій М.І., Сватюк Н.І. Правове і наукове забезпечення міжзоряних польотів: електронний космічний всесвіт / П.Д. Біленчук, М.І. Малій, Сватюк Н.І. // Юридичний Вісник України, 2022. № 4. С. 12–13.
6. Біленчук П.Д., Малій М.І. Карне електронне право Європи й України: порівняльний аналіз Ч.1 / П.Д. Біленчук, М.І. Малій // Юридичний Вісник України, 2021. № 8. С. 12–13. <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/karne-elektronne-pravo-yevropy-j-ukrayiny-porivnyalnyj-analiz/>.
7. Біленчук П.Д., Малій М.І. Карне електронне право Європи й України: порівняльний аналіз Ч.2 / П.Д. Біленчук, М.І. Малій // Юридичний Вісник України, 2021.-№9. С. 11. <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/karne-elektronne-pravo-yevropy-j-ukrayiny-porivnyalnyj-analiz-chastyna-2/>
8. Біленчук П.Д., Малій М.І. Карне електронне право Європи й України: порівняльний аналіз Ч.3 / П.Д. Біленчук, М.І. Малій // Юридичний Вісник України, 2021. № 10. С. 14–15. <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/karne-elektronne-pravo-yevropy-j-ukrayiny-porivnyalnyj-analiz-chastyna-3>.

Біленчук Петро Дмитрович,
професор кафедри кримінального права
і процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент;
Сопілко Ірина Миколаївна,
декан юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
доктор юридичних наук, професор;
Кравчук Олександр Олександрович,
заступник начальника управління
Департаменту забезпечення діяльності
Міністра внутрішніх справ України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ БЕЗПЕКОВИХ СТРУКТУР НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

На даному етапі цивілізаційного розвитку нашої країни надзвичайно актуальними є питання вдосконалення правових засад залучення безпекових органів України до координації міжнародного співробітництва та участі в спільних операціях з підтримання миру і безпеки. Відомо, що відповідно до частин другої та третьої статті 4 Закону України «Про Національну поліцію» органи правопорядку залучаються для забезпечення координації міжнародного співробітництва, а тому можуть направлятися до міжнародних організацій, а також до іноземних держав і, відповідно, залучатися до участі в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки [1].

Однак положення інституту «відрядження працівників безпекових структур поліції» суперечать вимогам трудового законодавства, оскільки не узгоджуються з іншими положенням Закону «Про Національну поліцію», а також створюють колізії у чільному законодавстві України. Так, незважаючи на те, що «відряджені працівники безпекових структур» залишаються на службі в поліції у ч. 1 ст. 17 згаданого Закону «Про Національну поліцію» визначено, що працівники безпекових структур поліції проходять службу лише на відповідних посадах у поліції [1].

Слід зазначити, що на практиці виникають колізії й стосовно соціального захисту «відряджених працівників безпекових структур поліції», зокрема з питань призначення та виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності відрядженим персоналом (статті 97, 100 Закону України «Про Національну поліцію»), звільнення зі служби в поліції, обчислення вилучення років для призначення пенсії, а також обчислення її розміру за посадою, яку обіймав поліцейський в іншому державному органі.

Водночас за своїм змістом інститут «відрядження працівників безпекових структур поліції» тактично врегулює питання проходження служби в іншому державному органі, установі чи організації. Так, зокрема в Указі Президента України від 9 грудня 2015 року № 691/2015 «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях» передбачено заміщення поліцейськими посад в органах, установах, організаціях МВС України. Однак, посади докторантів, ад'юнктів, слухачів, курсантів, працівників миротворчих підрозділів у вищих навчальних закладах МВС України зі специфічними умовами навчання, які здійснюють спеціальну безпекову підготовку працівників безпекових структур поліції, а також фахівців дипломатичної служби, до таких не віднесені [2].

З огляду на викладене вище вважаємо за доцільне ініціювати внесення змін у Закон України «Про Національну поліцію» з метою удосконалення правових засад залучення працівників безпекових органів до координації міжнародного співробітництва та участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [6].

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити Закон України «Про Національну поліцію України» такими новаціями:

1) дати чіткі визначення категорій посад у державних (міждержавних) органах, установах та організаціях, і тих, які віднесені до сфери управління МВС України, що укомплектовуються працівниками безпекових органів;

2) законодавчо сформулювати визначення порядку направлення працівників безпекових органів Національної поліції в державні (міждержавні) органи, установи та організації для укомплектування зазначених посад та проходження ними подальшої служби;

3) передбачити зарахування часу перебування на вказаних посадах у інших державних (міждержавних) органах, установах та організаціях до стажу служби у поліції, в тому числі часу навчання та відрядження працівників безпекових органів поліції для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, а також довготривалого відрядження до закордонних дипломатичних установах України відповідно до статті 23 Закону «Про дипломатичну службу» [3, 4, 5, 7].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Указ Президента України від 9 грудня 2015 року № 691/2015 «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях» [Електронний ресурс]

Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691/2015#Text>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2000 року № 1558 «Про введення до складу дипломатичних представництв України за кордоном представників Міністерства внутрішніх справ» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1558-2000-%D0%BF#Text>.

4. Забезпечення миру і безпеки в сучасному світі: правові засади / П. Біленчук, О. Кравчук // Юридичний Вісник України, 2021. № 39. С. 11.

5. Біленчук П.Д., Кравчук О. О. Правовий статус міжнародних сил підтримання миру і безпеки: нова віха в історії розвитку людства. *Бизнес и безопасность*, 2021. № 4. С. 2.

6. Трансформація функцій поліцейських структур країн світу і України: традиційні підходи та сучасний погляд. Навч. посіб. / П. Д. Біленчук, О. В. Волошенюк, І. В. Кріцак, Я. Л. Педик, О. О. Шульга / За ред. П. Д. Біленчука. К.: КИІ, 2011. 82 с.

7. Кращі автори Юридичного Вісника України – 2021: номінація наукова насиченість і висока практична значущість публікації // Юридичний Вісник України, 2022. № 1–2. С. 8.

Бова Андрій Андрійович,

начальник науково-дослідного відділу
Державного науково-дослідного інституту
МВС України, кандидат соціологічних
наук, старший науковий співробітник

ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІКТИМІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ОПИТУВАНЬ)

Регулярні обстеження населення щодо кримінальної віктимізації є альтернативним джерелом інформації про розповсюдженість окремих видів кримінальних правопорушень, жертв злочинів та латентну злочинність. Застосування однакової методики дає змогу відстежувати динаміку чисельності потерпілих від кримінальних правопорушень в країні.

У соціологічних опитувань Інституту соціології НАН України та Київського міжнародного інституту соціології, які охоплювали загальну суспільну проблематику, альтернатива щодо злочинів, від яких потерпів респондент, містилася поряд з іншими альтернативами запитання щодо різноманітних стресових ситуацій, у яких перебував індивід протягом року.

Згідно з даними моніторингових соціологічних опитувань Інституту соціології НАН України (n = 1800) більша частка осіб, які потерпіли від злочину (крадіжки, пограбування, нападу, шахрайства тощо), фіксувалася протягом 1995–2005 років. Зокрема, в 1995, 2000 та 2001 роках понад 10% респондентів відмітили, що вони потерпіли від якого-небудь злочину впродовж 12 місяців (рис. 1) [1, с. 30, 2, с. 474]. Зменшення рівня кримінальної віктимізації відбувалося в період 2006–2018 років.

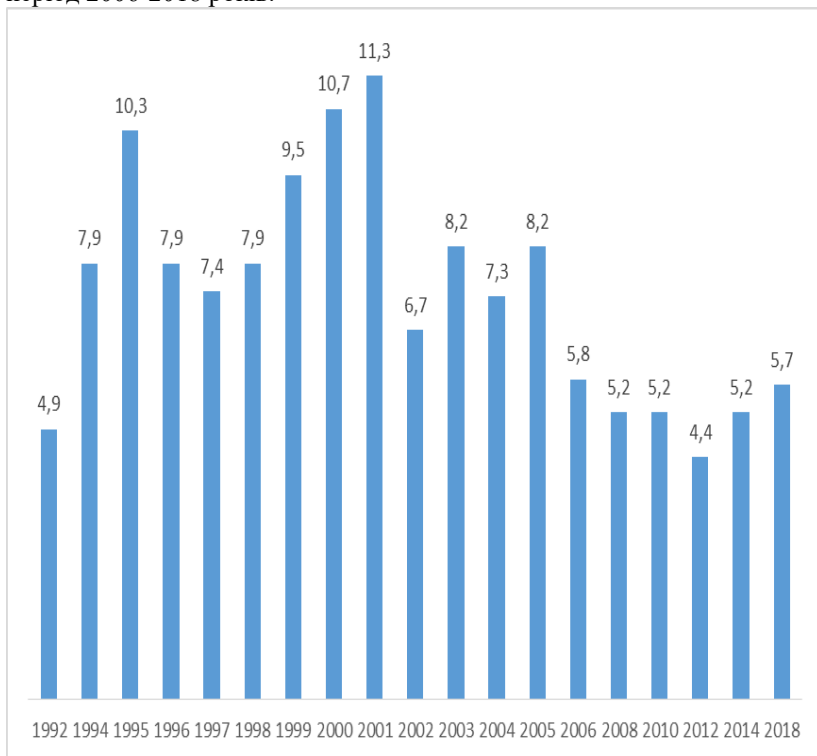

Рис. 1. Частка потерпілих від злочинів, %

Джерело: Інституту соціології НАН України (проект «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін»).

Результати соціологічного опитування, яке провів у 2012 році Харківський інститут соціальних досліджень (n = 15000), показують, що жертвами злочинів протягом 12 попередніх місяців стали 6,0%

респондентів (повідомили міліцію про вчинений злочин 61,8% опитаних) [3, с. 58]. Своєю чергою за даними соціологічного опитування, що було здійснене компанією «ФОРСЕРВІС ЮА СЕЙЛЗ» у листопаді – грудні 2020 року (n = 15021), частка респондентів, які зазначили, що проти них було вчинено злочин протягом року, становила 10% (повідомили поліцію про вчинений злочин 54,1% опитаних) [4, с. 37-38].

За даними соціологічних опитувань Київського міжнародного інституту соціології (вибірка становила близько 2000 опитаних) неблагополучна ситуація спостерігалася з поширенням корисливих та насильницьких злочинів упродовж 1997–2009 років (рис. 1) [5]. Протягом 2010–2020 років від нападу або пограбування щороку потерпало по 1% респондентів. Натомість за цей же період частка потерпілих від корисливих посягань на власність (зокрема, крадіжок і шахрайства) становила від 2 до 4%.

Крім того, протягом 2014–2020 років близько 1-2% респондентів вказали на те, що вони протягом року наразилися на погрози, залякування.

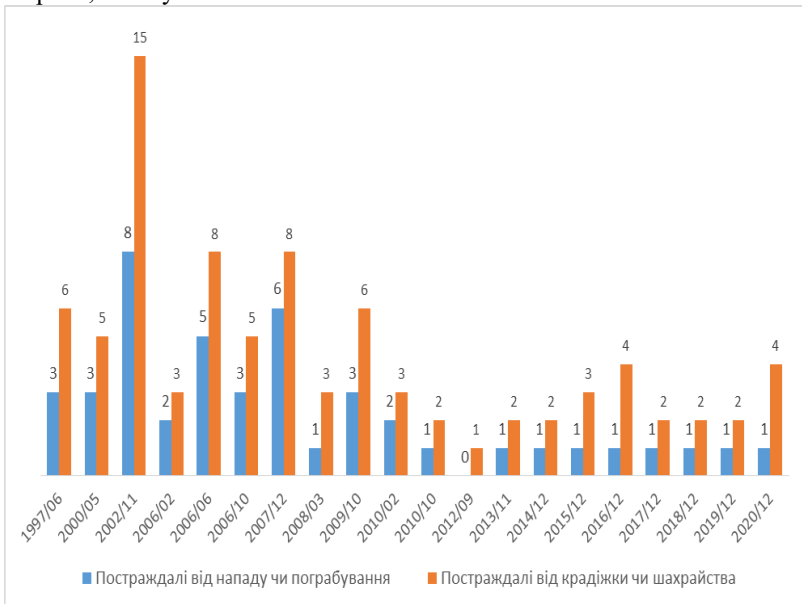

Рис. 2. Частки потерпілих від злочинів, %

Джерело: Київський міжнародний інститут соціології (проект «Омнібус»), Національний банк соціологічних даних «Київський архів». Дані заокруглені до цілих значень.

У Світовому дослідженні цінностей, яке було проведене у 2011 та 2020 роках (вибіркова сукупність становила відповідно 1500 та 1289 опитаних), респондентам ставилися запитання «Чи були Ви жертвою злочину протягом останнього року?» та «Чи були члени Вашої сім'ї жертвами злочину протягом останнього року?» [6]. Відповідно до зібраних даних жертви злочинів склали 3-4% серед населення країни (таблиця 1).

Таблиця 1

Частки потерпілих від злочинів, %

	2011	2020
Жертви злочину (респонденти)	3,4	3,7
Жертви злочину (члени сім'ї)	4,3	3,3

Джерело: Research & Branding Group (2011), Info Sapience (2020) (проект «Світове дослідження цінностей»).

Згідно з результатами Світового опитування Геллапа опитування (n = 1000) у 2009 році частка представників домогосподарств, які постраждали від крадіжок упродовж 12 місяців, становила 10,0%, у 2010 році – 8,4%, у 2011 році – 7%, у 2019 році – 10%, 2020 році – 8,1%, а у 2021 році – 17% [7, с. 3, 8, с. 3, 9, с. 3].

У соціологічному опитуванні, яке здійснене Харківським інститутом соціальних досліджень у листопаді – грудні 2018 року (n = 19500), респондентам було запропоновано відмітити злочини, від яких вони постраждали протягом 12 місяців. Загалом 10,2% опитаних вказали, що стали жертвою хоча б одного злочину протягом року. Від крадіжки з дільниці, городу, дачі або кишенькової крадіжки (зокрема із сумки, пакета тощо) постраждало по 1,2% опитаних, квартирної крадіжки – 1,1%, інших випадків крадіжок речей або грошей – 1,1%, обману в торгівлі – 1,1%, вуличного хуліганства – 1,0%, шахрайства – 1,0%, пограбування, розбійних нападів на вулиці, насильства в сім'ї або навмисних принижень честі і гідності – по 0,5%, побойв, нанесення тілесних ушкоджень, нападів, крадіжок домашніх тварин, худоби або умисних знищень, псування майна – по 0,4%, пограбувань, розбійних нападів у приміщенні або викрадень транспортного засобу – 0,3%, вимагання з боку людей, які є посадовими особами – 0,2%, сексуального насильства, вимагання з боку людей, які формально не є

посадовими особами, рекету, вимагання з боку злочинних елементів по 0,1%. 89,8% респондентів не зазначили жодного зі злочинів, представлених в опитувальнику. [10, с. 28].

Отже, соціологічні опитування дають змогу виявити частки осіб, котрі постраждали від злочинів протягом року, а також частки осіб, які повідомили про це до правоохоронних органів. Результати проведених в Україні соціологічних опитувань мають суттєві відмінності в методології, зокрема, формулюваннях запитань, а також типах вибірок, що впливає на визначення частки потерпілих від злочинів. Більший перелік кримінальних правопорушень, включених до анкети, дає змогу точніше оцінити відповідні частки жертв злочинів.

Попри малу кількість індикаторів, що використовувалися в соціологічних опитуваннях Інституту соціології НАН України та Київського міжнародного інституту соціології, треба констатувати, що підвищення кримінальних проявів в Україні відбувалося у 1990-2000-х роках. Починаючи з 2010 року зменшилися частки осіб, які зазнали корисливих посягань на власність, а також насильницьких нападів. За різними оцінками частка потерпілих хоча б від одного злочину протягом 2018–2020 років коливалася від 4% до 10%. Найпоширенішими злочинами є крадіжки, а найменш розповсюдженими – сексуальне насильство. Запровадження в Україні регулярних спеціалізованих досліджень надасть змогу точніше охарактеризувати стан та динаміку кримінальної віктимізації населення.

Список використаних джерел

1. *Українське суспільство 1994–2004: соціологічний моніторинг* / За ред. Н. Паніної. К.: Заповіт, 2004. 64 с.

2. Паращевін М. Результати національних щорічних моніторингових опитувань 1994–2018 років. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 6 (20)* / Головні редактори В.М. Ворона, М.О. Шульга. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. 517 с.

3. Оцінка діяльності міліції за допомогою громадської думки. Звіт за результатами національного соціологічного дослідження / Д.О. Кобзін, А.М. Черноусов, Р.В. Шейко та ін. Харків, ХІСД, 2012. 136 с.

4. Підсумково-аналітичний звіт з опитування громадськості щодо оцінки рівня довіри населення до національної поліції на загальнодержавному рівні. URL:

https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/sociolog_doslidjenya/Pidsumkovo-analituchnuy_zvit_NPY_.pdf (дата звернення: 18.01.2022).

5. Новікова Л. Стресові ситуації в житті українців, 2020. Прес-реліз. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=910&page=2> (дата звернення: 18.01.2022).

6. Inglehart R., Haerpfer C., Moreno A., Welzel C., Kizilova K., Diez-Medrano J., Lagos M., Norris P., Ponarin E. & Puranen B. et al. (eds.). 2014. World Values Survey: All Rounds - Country-Pooled Datafile Version: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp>. Madrid: JD Systems Institute.

7. Ukraine: Prosperity score 54.5 (96th). 15 p. URL: https://docs.prosperity.com/8215/7413/8777/Ukraine_2019_P1countryprofile.pdf (дата звернення: 18.01.2022).

8. Ukraine: Prosperity score 55.7 (92nd). 15 p. https://docs.prosperity.com/9116/0508/6041/Ukraine_2020_P1countryprofile.pdf (дата звернення: 18.01.2022).

9. Ukraine: Prosperity score 57.9 (78th). 15 p. URL: https://docs.prosperity.com/6716/3515/5948/Ukraine_2021_P1countryprofile.pdf (дата звернення: 18.01.2022).

10. Оцінка діяльності Національної поліції України за допомогою опитування громадської думки / Д. Кобзін, С. Щербань, К. Коренева та ін. Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2019. 564 с.

Ботнаренко Ірина Анатоліївна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

МЕДІАТОР У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сучасному етапі державного-правового розвитку України актуальним питанням є дослідження процедури медіації та її використання у кримінальному процесі. Медіація – відносно новітній інститут кримінально-процесуального права (застосовується виключно з моменту прийняття у 2012 році КПК України). Закон України «Про медіацію» набув чинності 15.12.2021 року. Відповідно, з цього часу в Україні офіційно з'явилась медіація – позасудова процедура

врегулювання конфлікту (спору) за участю незалежної особи (медіатора), який виступає в якості посередника [1]. Такі переговори відбуваються за участю незалежного посередника (медіатора), завданням якого є знаходження компромісного рішення для обох сторін (учасників) конфлікту, їх примирення або підведення до досягнення взаємоприйнятної угоди.

Відповідно до положень зазначеного Закону, медіатор керує процедурою медіації (ч. 7 ч.1 ст. 12), здійснює підготовку до її проведення (п.1. ч. 1 ст. 12) а також надає сторонам медіації консультації та рекомендації щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів ч. 5 ст. 7). Разом з тим, згідно з п. 2. ч. 2 ст. 7 Закону України «Про медіацію», медіатор не може надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору).

Питання розроблення та законодавчого закріплення медіації як ефективного механізму вирішення правових конфліктів були предметом уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників: В.О. Аболоніна, Ю.В. Бауліна, О.В. Белінської, Н.Л. Бондаренко-Зелінської, Ю.М. Грошевого, А.З. Зенкевича, В.В. Землянської, С.І. Калашнікової, Л.В. Мамчур, Ю.Д. Притики, Ю.В. Розман, В.Я. Тація, Т.А. Цувіної, В.Б. Череватюк, А.Л. Шиловської та інших провідних учених.

Ефективність застосування цієї альтернативної стосовно судочинства процедури доведена її широким поширенням та успішними результатами. Наявність різноманіття трактувань і поглядів на медіацію свідчить про те, що це дійсно інститут, який розвивається. Проте, слід зазначити, що наразі немає чіткої визначеності щодо змісту поняття медіатора, його процесуального статусу, що в сучасних умовах потребує належного наукового та юридичного обґрунтування, практично відсутні наразі і дослідження, присвячені аналізу правових підстав, умов та порядку діяльності медіатора. Тому у цьому дослідженні ми зупинимось на правовому аналізі змісту указанного поняття, на підставі чого висловимо власне бачення з указанного питання.

Термін «медіатор» є буквальним відтворенням англійського «mediator», що означає «посередник», «примиритель» [2, с. 10].

У Директиві ЄС 2008/52 від 21 травня 2008 р. медіатор визначений як будь-яка третя особа, до якої звертаються сторони з метою проведення медіації

ефективним, неупередженим і компетентним способом, незалежно від найменування або професії, а також незалежно від того,

як вказана третя особа призначається для проведення медіації та процедури проведення медіації [3].

Кодекс етики медіатора, затверджений рішенням Загальних зборів ГО «Національна асоціація медіаторів України» від 07 грудня 2017 р. (протокол № 1) у п.1.1. Розділу 1. «Загальні положення» закріпив поняття медіатора як спеціально підготовленого посередника, який допомагає сторонам конфлікту (спору) у його врегулюванні шляхом організації і забезпечення структурованого переговорного процесу та налагодження комунікації між сторонами [4].

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України від 16 листопада 2021 року «Про медіацію», медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [1]. З погляду законодавця, наголошує А.М. Шеремет, медіатор, насамперед, повинен бути незалежною особою, яка виявляється у тому, що останній не пов'язаний із сторонами спору (конфлікту) іншими відносинами, є третьою особою. Окрім того, незалежність як його ознака проявляється в тому, що медіатор не є фінансово, організаційно чи функціонально залежним від сторін конфлікту [5]. Закон України «Про медіацію» закріпив положення про наявність базової підготовки в Україні або за кордоном як обов'язкової вимоги до медіатора (ч. 1 ст. 9 Закону). Крім того, медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа (ч. 2 ст. 9 Закону).

На нашу думку, рішення законодавця щодо наявності лише базової підготовки як однієї з умов, необхідних для професійного медіатора, який здійснює медіативну діяльність в сфері кримінального судочинства, є невдалим. Професійний медіатор у процесі своєї діяльності повинен сприяти вирішенню конфлікту (спору) між сторонами лише у межах правового поля, не порушуючи права сторін, третіх осіб, держави, дотримуватись законодавства під час проведення медіації та оформлення її результатів. Медіатор завжди повинен чітко розуміти правову інтерпретацію конфліктної ситуації, яка склалась, а також розрізняти законність або незаконність вимог та претензій кожної із сторін. Позиція багатьох дослідників та зарубіжної законодавчої практики зводиться до того, що на медіатора покладено обов'язок визначати здатність сторони спору ефективно брати участь у медіації, розуміти суть медіаційного процесу, умови та наслідки медіаційної угоди. Адже саме медіатор, маючи кваліфікацію та досвід, у рамках своїх повноважень може прийняти рішення щодо продовження, призупинення чи припинення процедури медіації, запропонувати сторонам зміни до графіка медіаційного процесу чи

місця його проведення [6, с. 39]. На необхідності обізнаності з положеннями чинного законодавства наголошує і Н. Турман, аргументуючи це тим, що основним його обов'язком є не тільки зрозуміти позицію сторін та посприяти останнім знайти вихід у вирішенні конфлікту, але й підвести конкретну ситуацію під норму чинного законодавства [7].

Тому вважаємо, що медіатор, який проводить медіацію с сфері кримінального судочинства, неодмінно повинен мати знання в галузі юриспруденції та вмінні застосувати ці знання у практичній (в даному випадку – медіаційній) діяльності (консультуванні сторін, орієнтуванні у сутності та змісті суперечки, і, навіть, у прогнозуванні можливого розвитку правових подій). Вважаємо, дане питання обов'язково потребує поглибленого наукового аналізу.

Медіатор – спеціально підготовлений посередник у вирішенні конфліктів, який однаково підтримує обидві сторони та допомагає їм знайти взаємоприйнятне рішення. Медіатор несе відповідальність за процес, а не за рішення [8]. Він не є представником жодної із сторін та не має власного інтересу у вирішенні правового конфлікту. В цьому випадку ми можемо вести мову про таку ознаку, як нейтральність медіатора. Тобто, до компетенції медіатора не входить прийняття рішення чи кваліфікація фактів з правових позицій, а також висловлення будь-яких оціночних суджень, у тому числі виявлення пріоритетного ставлення до жодної зі сторін конфлікту.

Медіатори, констатує В. В. Землянська, не є судьями чи арбітрами. Вони не мають права нав'язувати сторонам своє бачення проблеми чи варіант рішення. Головна їхня мета – допомогти сторонам дійти порозуміння. Вони ставлять запитання, допомагають сторонам висловитись та почути один одного, керують процесом у такий спосіб, щоб сприяти досягненню згоди щодо найкращих шляхів виправлення завданої шкоди й укладенню угоди, яка була б реальною для виконання [9, с. 26–27]. Тобто, медіатор забезпечує захищений простір для обговорення проблеми, допомагає створити і супроводжує відкрите, довірливе, безпечне і неагресивне взаємовідношення сторін, при дотриманні певних правил і обов'язків сторонами, що призводить до встановлення співпраці і глибшого розуміння опонентів один одного [8].

Згідно з п. 1 ст. 6 Закону України від 16 листопада 2021 року «Про медіацію», медіатор не має права розголошувати конфіденційну інформацію (тобто, інформацію, яка стала відома під час підготовки до медіації та проведення медіації, зокрема про пропозицію та готовність сторін конфлікту (спору) до участі у медіації, факти та обставини,

висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації), якщо інше не встановлено законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше. Нерозголошення медіатором інформації, яка стала йому відома під час здійснення процедури медіації, наголошує К. Токарева, є безпековою гарантією для сторін спору, що, в свою чергу, сприяє покращенню їхніх ділових відносин та збереженню репутації під час вирішення спору [10].

Отже, основним завданням медіатора є налагодження процесу взаємодії учасників конфлікту, допомогти їм шляхом діалогу (на етичних засадах) побачити відмінності у власних поглядах та позиціях, зрозуміти, що важливо для кожної зі сторін, і спрямувати учасників переговорів на прийняття спільного рішення на взаємовигідних умовах.

Таким чином, зміст законодавчого поняття медіатора висвітлюється через такі ознаки: 1) виконання медіатором функцій зі сприяння та допомоги сторонам у вирішенні спору; 2) добровільне прийняття рішення у спорі самими сторонами; 3) зосередження всіх повноважень щодо вирішення спору у його сторін; 4) конфіденційність процедури тощо.

На підставі вищевикладеного, підсумуємо, що медіатором в кримінальному процесі може бути компетентна нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка виконує роль посередника у вирішенні кримінально-правового конфлікту між особою, яка вчинила протиправне діяння, та особою, якій протиправним діянням була спричинена шкода, з метою примирення сторін і знаходження взаємоприйняттого рішення з питань відшкодування шкоди, спричиненої протиправним діянням.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 25.01.2022).

2. Носырева Е. И., Стернин И. А. «Посредничество» или «медиация»: к вопросу о терминологии. *Третейский суд*. 2007. № 1. С. 10.

3. Директива ЄС 2008/52/ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах» від 21 травня 2008 р. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf> (дата звернення: 21.01.2022).

4. Кодекс етики медіатора: затв. рішенням Загальних зборів ГО «Національна асоціація медіаторів України» від 07 грудня 2017 р.,

- протокол № 1. URL: http://namu.com.ua/ua/downloads/organisationdocs/NAMU_CodeOfEthicsOfMediator.pdf (дата звернення: 25.01.2022).
5. Шеремет А.М. Етичні та кваліфікаційні вимоги до медіатора. *Право і суспільство*. 2020. № 6-2. Ч. 1. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/6-2_2020/part_1/15.pdf (дата звернення: 27.01.2022).
6. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с.
7. Турман Н. Медіація в кримінальному процесі: шляхи удосконалення чинного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/3/63.pdf>. (дата звернення: 20.01.2022).
8. Поняття медіації, медіатора, характерних особливостей та етапів проведення у ДНЗ «МВПУПІТ». URL: <http://center-polygraph.org.ua/pdf/proj/pidtr.pdf> (дата звернення: 20.01.2022).
9. Землянська В. В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України : посіб. К. : Захаренко В. О., 2008. 200 с.
10. Токарева К. Теоретико-правовий аналіз етичних засад діяльності медіатора. *Вісник АПСВТ*, 2020, № 3-4. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-70-79.pdf (дата звернення: 26.01.2022).

Бурак Марія Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Зелькіна Тетяна Євгенівна,

старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

**ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
ТА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГУ
БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ**

У кримінальному процесі питання обмеження майнових прав осіб завжди стояло доволі гостро, оскільки діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду не може бути ефективною, якщо вона не має у своєму арсеналі різноманітних засобів

впливу на поведінку окремих осіб, які залучаються до кримінального провадження, можливості обмеження майнових прав осіб у випадках, передбачених законом.

Одним із засобів, що сприяє розкриттю кримінальних правопорушень, є своєчасне і повне отримання інформації, яка становить банківську таємницю. Так, відповідно до ч. 1 ст. 269¹ КПК України, за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків. Згідно з ухвалою слідчого судді банк зобов'язаний надавати НАБУ, БЕБ в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках [1].

Зокрема, зазначеною ухвалою надається дозвіл на розкриття банками банківської таємниці стосовно своїх клієнтів. Згідно з ч. 1 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею.

Слідчий суддя в ухвалі про моніторинг банківських рахунків повідомляє керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії та про відповідну кримінальну відповідальність. На підставі ухвали слідчого судді керівник банківської установи зобов'язаний письмово попередити усіх її працівників, залучених до моніторингу банківських рахунків, про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії та про відповідну кримінальну відповідальність. Інформація про операції, що здійснюються на банківських рахунках, повинна доводитися до відома НАБУ, БЕБ до виконання відповідної операції, а у разі неможливості – негайно після її виконання.

Водночас, як слушно зауважує О. С. Старенький, на практиці мають місце недоліки процесуальної регламентації моніторингу банківських рахунків. Так, вітчизняний законодавець при формулюванні диспозиції ст. 269¹ КПК України не визначив поняття моніторингу банківських рахунків. У зв'язку з цим на практиці окремі слідчі, прокурори, адвокати необґрунтовано ототожнюють моніторинг банківських рахунків із державним фінансовим моніторингом, незважаючи на те, що вказані заходи за своєю правовою природою, суб'єктами здійснення, підставними та метою проведення, доказовим значенням їх результатів суттєво різняться між собою [2].

Не досить коректно використана законодавча техніка формулювання положень ч. 1 ст. 269¹ КПК України, оскільки моніторинг банківських рахунків, виходячи з її змісту, проводиться: 1) за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку; 2) з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальної конфіскації. Таким чином, першу підставу застосування відповідного негласного засобу отримання доказів сформульовано через визначення умови проведення НСРД – наявність обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, а другу – через мету проведення цього негласного заходу. Сполучник «або» вказує на те, що ця НСРД може проводитися як за визначеної умови, так і за наявності підстав припущення можливості досягнення визначеної у нормі мети.

Убачається, що у цьому контексті неоднозначним також є формулювання підстави для проведення моніторингу банківських рахунків – «за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку». Поділяємо думку О.С. Старенького, що наявність такої підозри в жодному разі не ототожнюється законодавцем із повідомленням про підозру, інакше законодавець обмежить можливості застосування цього заходу на початковому етапі розслідування, коли підозру ще нікому не оголошено [2]. Відповідно, з метою уникнення плутанини, яка постійно виникає між практичними працівниками щодо тлумачення таких категорій, як «підозра» та «обґрунтована підозра», під час обрання, зміни чи скасування запобіжних заходів доречніше було б використовувати формулювання «виявлення та фіксація протиправних дій особи з використанням банківського рахунку».

Водночас, певна невідповідність спостерігається також й між положеннями ч. 1 та ч. 2 ст. 269¹ КПК України. Зокрема за результатами аналізу ч. 1 ст. 269¹ КПК України можна дійти висновку, що прокурор із власної ініціативи уповноважений звертатися до слідчого судді в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 КПК України, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків. Проте відповідно до ч. 2 ст. 269¹ КПК України банк зобов'язаний надавати інформацію про операції, що здійснюються на відповідному рахунку, що є об'єктом моніторингу, детективам НАБУ, БЕБ, а не прокурору, як це передбачено для результатів інших НСРД (ч. 3 ст. 252 КПК України).

Слушно також зауважити, що відповідно до ч. 1 ст. 269¹ КПК України, законодавець наділив лише прокурора правом ініціювання проведення моніторингу банківських рахунків перед слідчим суддею. Натомість безпосереднє розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності НАБУ, БЕБ здійснює не прокурор, а

детектив. Власне, моніторинг матеріалів слідчо-судової практики дозволяє стверджувати, що, фактично ініціаторами проведення моніторингу банківських рахунків є детективи НАБУ, БЕБ, які звертаються з відповідним клопотанням (в усній чи письмовій формі) до прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), а останні спрямовують його до слідчого судді, однак вже від свого імені. Водночас у такому разі детективи НАБУ, БЕБ втрачають власну процесуальну самостійність як суб'єкти кримінального процесуального доказування, оскільки вони фактично перетворюються на «технічних виконавців» підготовки проекту клопотання про проведення моніторингу банківських рахунків для прокурорів САП [2].

Вагомою проблемою проведення даної НСРД є висока вартість самої процедури. Додаткові витрати виникають у зв'язку з тим, що для моніторингу активів і передачі результатів компетентному органу необхідне технічне оснащення. Тобто, виникає необхідність забезпечення органів, що здійснюватимуть моніторинг банківських рахунків, необхідною матеріально-технічною базою. Вартість процедури моніторингу передбачає необхідність залучення додаткового персоналу. Окрім цього, необхідним буде проведення навчання персоналу, семінарів, розроблення рекомендацій.

Разом з тим, звертає на себе увагу й те, що законодавець надав право проводити моніторинг банківських рахунків лише детективам НАБУ, БЕБ під час розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності, що не у повну міру відповідає потребам правозастосовної практики й суттєво обмежує процесуальні можливості слідчих інших органів досудового розслідування використовувати результати цієї НСРД у кримінальному процесуальному доказуванні. У таких випадках слідчі або детективи Національної поліції України, слідчі Служби безпеки України та Державного бюро розслідувань не мають повноважень застосовувати відповідний негласний засіб отримання доказів, не дивлячись навіть на те, що результати моніторингу банківських рахунків мають у край важливе значення й під час доказування розслідування кримінальних правопорушень іншої категорії, наприклад, кримінальних правопорушень у сфері банківського кредитування, економічних кримінальних правопорушень, корупційних кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національної поліції України чи Державного бюро розслідувань, податкових чи господарських кримінальних правопорушень тощо.

Відтак, убачаємо за доцільне внести зміни до ч. 2 ст. 269¹ КПК України, передбачивши право відповідних органів досудового розслідування проводити моніторинг банківських рахунків.

Список використаних джерел

1. Зелькіна Т. Є. Проблема обмеження майнових прав особи під час проведення моніторингу банківських рахунків. Актуальні проблеми

кримінального права : тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 366–370.

2. Старенький О.С. Моніторинг банківських рахунків як засіб отримання доказів: питання удосконалення процесуальної форми доказів. Актуальні проблеми кримінального судочинства. Вісник кримінального судочинства № 3/2019. С. 62–70. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_STARENKYI_.pdf

Варваринець Василь Іванович,

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Події кінця 2013 – початок 2014 років в Україні відомі як Революція Гідності продемонстрували готовність українського народу стати на захист своїх прав і законних інтересів та великі суспільні очікування на широке коло реформ у різних сферах в тому числі правоохоронної системи.

Від ефективності діяльності органів поліції значною мірою залежить успішність реалізації національних інтересів та стабільність розвитку держави. Існуюча форма професійної підготовки працівників поліції за багатьма критеріями не відповідає зростаючим потребам суспільства, і вимагає докорінного перегляду існуючої системи підбору та підготовки поліцейських.

На жаль реформа поліції в Україні яка була розпочата у 2015 році не була чітко розроблена на рівні стратегії і втілення послідовних кроків, проводилася без належного вивчення зарубіжного досвіду (окрім Грузії). Фінансове й матеріальне забезпечення були виділені й на досі виділяються передусім для створення та роботи нової патрульної поліції, натомість більшість інших підрозділів які виконують не менш важливі а можливо й найважливіші функції, щодо захисту громадян від злочинних посягань залишаються на сьогоднішній день майже без уваги та не, зазнали будь яких позитивних змін хоча б на початковому етапі реформ. Серед таких напрямів слід виділити кримінальну поліцію, де за словами багатьох експертів та фахівців які займались питанням реформування правоохоронної системи вказували на приділення уваги якраз цьому напрямку роботи.

Разом з тим, збільшення заробітної плати патрульній поліції без збільшення її працівникам інших підрозділів які працювали й працюють зараз на жаль призводить до звільнення значної частки професіоналів і, як наслідок нестачі кадрів, яку доводиться заповнювати в екстреному порядку, спрощуючи порядок відбору, перевірки та підготовки фахівців яке в свою чергу призводить до негативних наслідків та допущення суттєвого погіршення стану криміногенної обстановки в державі.

Будь-яка реформа у тому числі і реформа поліції, повинна бути чітко спланована та розділена на певну послідовність кроків, зі довгостроковими планами і контрольними точками вирішення поставлених задач, успішне проходження яких є запорукою загального успіху.

Правда слід сказати що держава робить спроби проводити реформи і серед інших служб зокрема дільничних офіцерів поліції та слідчих, створюються нові підрозділи в тому числі оперативні які покликані боротись, зокрема створення інституту детективів. Однак є чинники та процеси які гальмують ці реформи.

Слушно у свій час зазначив В.В.Чумак, що реформа правоохоронної системи в цілому є передумовою будь-яких інших реформ в Україні; реформи у правоохоронних органах повинні бути скоординовані та інтегровані з відомчими планами та програмами, завдання реформування полягає в тому, щоб була відповідність між завданнями і функціями, структурою та людьми і ресурсним забезпеченням.

Отже реформування правоохоронної системи повинно відбуватися за кількома основними напрямками: оптимізація структури МВС, робота з громадськістю, прозорість, підзвітність, та кадрова робота, щодо підбору як майбутніх працівників поліції так і призначення керівників підрозділів з числа професіоналів, кримінальна поліція повинна бути в першу чергу незалежна від решти відомств.

Закордонна практика в цьому аспекті досконало не вивчена, а відтак ще залишаються можливості подальшого вивчення і спроби використання досвіду з врахуванням ментальності України. Водночас саме зарубіжний досвід має достатньо позитивних прикладів, вмиле використання яких може оптимізувати організаційно-правовий механізм професійної підготовки працівників поліції в Україні.

Країни Європейського союзу обирають різні моделі підготовки кадрів поліції. Співробітники поліції європейських країн зацікавлені у функціонуванні ефективної системи підготовки поліцейських кадрів.

Поліцейські системи розвинутих країн світу насамперед таких як Велика Британія, Канада, Австрія, Німеччина США та інші мають довготривалу історію, великий досвід охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю. Усе це накладало відбиток на правильну

організацію підготовки кадрів для них, змушувало враховувати всі прорахунки та здобутки минулого та сучасного, широко розвивати міжнародну співпрацю та використовувати набутий досвід інших держав не лише в питаннях безпосередньо в системі правоохоронної діяльності а і у навчанні, стажуванні, та підборі кандидатів які виявляли бажання піти на службу до поліції.

Свої особливості в професійної підготовці кадрів для поліції має держава Ізраїль. Поліцейські кадри готуються на основі політики сьогодення що відповідає реаліям та потребам держави. Службова діяльність, і навчання співробітника чітко планується і прямує в суто перспективному плані. При цьому передбачається постійне підвищення його кваліфікації впродовж всієї служби в поліції.

Система підготовки поліцейських кадрів держави Ізраїль включає в основу обов'язкове проходження військової служби в армії, що є однією із умов прийняття особи як кандидата на роботу в поліції. Створення центрів та відповідних комісій щодо підбору та попереднього вивчення особи яка виявила бажання працювати в поліції. Не останню роль щодо підбору кандидатів на роботу до поліції в оперативних підрозділах відіграють практичні працівники. Така система підготовки передбачає вивчення кандидата, його перевірка, проходження ним навчань і так далі. Характерною ознакою підготовки фахівців особливо оперативних підрозділів держави Ізраїль ще є те, що до підбору, професійної підготовки, навчання та визначення професійної підготовки майбутніх працівників поліції залучаються найкращі професійні практичні працівники які тимчасово відряджаються до навчальних центрів та приймають участь у підготовці майбутніх працівників зокрема оперативних.

Підсумовуючи, вважаю вказати, що незважаючи на ряд позитивних змін щодо реформування поліцейської системи в Україні потрібно більше звернути увагу на більш пріоритетні напрямки роботи поліції та на присутність прогалин національного законодавства усунення яких дасть можливість забезпечити повне функціонування новостворених та реформованих підрозділів а також використання зарубіжного досвіду як одна із умов вдосконалення адміністративно-правового забезпечення та професійної підготовки працівників поліції.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної ради України(ВВР), 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність //Відомості Верховної ради України(ВВР), 1992, № 22, ст. 303.

Василинчук Віктор Іванович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Оголенко Альона Василівна,

начальник відділу режимно-секретного забезпечення Національної академії внутрішніх справ

ТЕНДЕНЦІ БОРотьБИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Суспільна небезпечність організованої злочинності полягає у тому, що це явище здійснює негативний вплив на функціонування державного апарату, тим самим підриваючи авторитет держави, державної влади, довіру громадян до органів державної влади як політичного інституту, становить загрозу національній безпеці держави, конституційному ладу, установленому у нашій державі.

Крім цього, діяльність організованих груп (далі – ОГ) та злочинних організацій (далі – ЗО) призводить до гальмування й викривлення політичних, правових і соціально-економічних реформ, перешкоджає становленню правової держави, громадянського суспільства, становить перешкоду на шляху України до європейської та міжнародної інтеграції та створює загрозу економічній безпеці держави.

Беззаперечним є той факт, що злочинність не стоїть на місці та постійно трансформується, удосконалюючись при цьому. Маючи у розпорядженні значні суми незаконно здобутих фінансових ресурсів, організатори дбають про власну безпеку, забезпечуючи себе та своїх співників сучасними засобами, починаючи від засобів зв'язку до засобів протидії проведення щодо них оперативно-технічних заходів.

Здебільшого фігуранти обізнані в методах оперативно-розшукової діяльності та використовують такі знання задля протидії їх проведенню.

Трансформуючись, організована злочинність пускає коріння в реальний сектор економіки, легалізуючи при цьому кошти, отримані злочинним шляхом, зрощується з політиками різних рівнів, представниками органів державної влади та правоохоронних органів.

ОГ та ЗО намагаються утримати свою присутність у високоприбуткових галузях економіки.

У контексті впливу організованої злочинності на економіку слід відзначити формування певної інфраструктури, що спрямована виключно на обслуговування потреб ОГ та ЗО. Її утворює мережа підприємств, які:

– сприяють приховуванню злочинної діяльності, фактів незаконного заволодіння коштами, їх «відмиванню» із використанням фіктивних структур з ланцюгом операцій;

– забезпечують захист капіталів від майнових стягнень (зокрема у кримінальних провадженнях) та сприяють їх концентрації і поверненню, переважно із залученням так званих офшорних юрисдикцій, до економіки України у режимі інвестицій;

– гарантують придбання майна, завідомо або вірогідно одержаного злочинним шляхом, його використання для насичення відповідних тіньових ринків;

– здійснюють заборонену діяльність під виглядом спортивної та розважальної діяльності (так звані букмекерські контори, віртуальні казино, тощо), водночас функціонування таких закладів сприяє маргіналізації і криміналізації певних соціальних груп.

Значну частину злочинів, що вчиняються ОГ та ЗО у сфері економіки, складають випадки привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Предметом злочину найчастіше виступають бюджетні кошти або кошти територіальних громад, виділені на придбання певних видів товарів і послуг, заставні кошти або майно.

Зберігається вплив ОГ та ЗО у сфері земельних відносин, при цьому відповідна злочинна діяльність вчиняється з використанням корупційних зв'язків. Досить поширеним джерелом корупційних доходів виступає «прискорення» виготовлення дозвільних документів на використання земель, а також на зміну їх цільового призначення.

Слід відзначити також значну ураженість організованою злочинністю та тяжкими злочинами сфер будівництва та надання послуг, пов'язаних з функціонуванням комунальної та транспортної інфраструктур.

При цьому в сфері будівництва представниками ОГ та ЗО вчиняються протиправні діяння різної спрямованості, від шахрайського залучення коштів на фіктивне будівництво під виглядом так званих інвестиційно-будівельних компаній, традиційного і досить поширеного завищення вартості здійснюваних робіт з метою неправомірного заволодіння коштами замовника, підписання фіктивних актів виконаних робіт, «відмивання» здобутих злочинним шляхом коштів через фіктивні транзакції будівельних суб'єктів господарювання й до залучення на будівельних роботах іноземців, які порушують умови перебування в Україні.

Зберігається поширеність так званих «відкатів» у вигляді певного відсотка від суми постачання товарів або послуг за договорами.

Також звертає на себе увагу те, що представники ОГ та ЗО спільно із уповноваженими особами органів державної влади проводять безтоварні операції для формування фіктивного податкового кредиту та подальшого привласнення бюджетних коштів.

Одним із основних факторів, за яких стає можливим функціонування тіньових фінансових схем, залишаються так звані

«конвертаційні центри», основним призначенням яких є виведення безготівкових коштів у готівковий обіг. З метою пристосування протиправних фінансових інструментів до потреб замовників використовуються механізми із залученням насамперед банківських установ, а також професійних учасників фондового ринку, страхових компаній, реальних підприємств та компаній нерезидентів. Ключовою ланкою в процесі конвертації є фірми з ознаками фіктивності, які реєструються на підставних осіб.

Поширеними в Україні є схеми «відмивання» коштів, пов'язані з операціями по незаконному виведенню грошей за кордон та інвестування з офшорних зон, операціями нерезидентів з цінними паперами, оформленням вантажів за піддробленими документами або на фіктивні фірми (псевдоекспорт).

Якщо аналізувати вчинені злочини, то тут спостерігаються сталі тенденції, а головними «сферами інтересів» організованої злочинності залишаються: вимагання, шахрайство та привласнення коштів, незаконне виробництво та розповсюдження наркотиків і інші майнові злочини (*незаконна вирубка лісу, видобуток бурштину тощо*).

Таке різноманіття демонструє, як організована злочинність проникає практично у будь-яку сферу життя. Крім того, спостерігається тренд, що участь в ОГ та ЗО стає все більш цікавою представникам органів державної влади та посадовцям державних установ та підприємств, різних рівнів влади, впливу, сфери відповідальності.

Отже, це ставить перед оперативними підрозділами нові виклики, вимагає від них бути на крок попереду ОГ та ЗО.

Підсумовуючи вищесказане, задля якісного виконання поставлених завдань доцільно запровадження принципово нових підходів в організації роботи з викриття і документування організованих груп і злочинних організацій. Суть такого підходу полягає в поєднанні усіх форм і методів оперативно-розшукової діяльності в один дієвий механізм, починаючи від забезпечення кримінального аналізу, повного оперативного перекриття процесів, що відбуваються в кримінальному середовищі, до міжнародного партнерства у вказаному напрямі, що надасть можливість для встановлення вичерпного переліку стійких організованих злочинних груп, керованих суб'єктами злочинного впливу та підвищеного злочинного впливу – «ворами в законі», їх зв'язки в бізнесі та політикумі, зокрема склад таких груп, їх сфери впливу в злочинному світі, джерела фінансування тощо.

Доцільно започаткувати та налагоджувати партнерство з міжнародними організаціями, що розширить кордони діяльності уповноважених оперативних підрозділів, зокрема з обміну актуальною інформацією про діяльність міжнародних злочинних груп. Необхідно широко використовувати в роботі можливості міжнародних каналів

обліку оперативної інформації, таких як INTERPOL, EUROPOL, CARIN, OLAF, SIENA.

Крім того, потребують реформування структурні підрозділи кримінального блоку, запровадження інституту детективів шляхом внесення змін до КПК України, Закону України «Про Національну поліцію України», прийняття нового Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Вишневський Сергій Анатолійович,
прокурор відділу Спеціалізованої
екологічної прокуратури Офісу
Генерального прокурора

ДЕЯКІ ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Приймаючи за основу демократичні принципи здійснення влади, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України (преамбула Конституції України), остання постійно трансформується під європейські стандарти, одним із яких є дотримання прав людини під час протидії кримінальним правопорушенням.

Дороговказом на цьому шляху є дотримання принципу верховенства права в поєднанні з практикою Європейського суду з прав людини, обов'язковість дотримання якої закріплено в Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Кримінальному процесуальному Кодексу України (ст. 8), Законі України «Про Національну поліцію України» (ст. 6) та інших.

Для ефективного виконання покладених на правоохоронну систему України завдань, необхідно передбачувати завтрашні потреби суспільства та вчасно змінювати профільне законодавство, визначавши принципи діяльності, систему, статус, межі повноважень та спосіб контролю за їх дотриманням.

Одним із правоохоронних органів України є Національна поліція, у складі якої функціонують: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція, поліція особливого призначення (ст. 13 ЗУ «Про Національну поліцію України»).

Поруч із зазначеними структурними підрозділами, відповідно до рекомендацій міжнародних партнерів України, з метою ефективної зовнішньої взаємодії між правоохоронними системами, було запроваджено «пілотний» проект детективів – службової особи, яка поєднує в собі повноваження слідчого та оперативного працівника.

Окрім поєднання повноважень в одному суб'єкті, характерною ознакою вказаного інституту є його структура, яка ділиться не за видовими кримінальними правопорушеннями, а за їх тяжкістю. Тобто відділ детективів складається із наступних відділень: з розслідування проступків, з розслідування легких кримінальних правопорушень, з розслідування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень.

Зазначена структура дозволяє скоротити штатні посади, оскільки відбувається злиття кримінальної поліції та органу досудового розслідування. Скорочення посад супроводжується перерозподілом службових повноважень, а з ними і обов'язків у працівників новоствореного підрозділу.

Велику роль в ефективності роботи підрозділу відіграє вдало підібраний керівний склад. Адже керівник - це не лише спеціаліст у певній галузі, це ще й ефективний адміністратор, оскільки він також виконує комунікаційні функції, наприклад: в керівника слідчого відділу – це взаємодія із органами прокуратури, суду, центром вторинної правової допомоги, експертними установами, іншими органами досудового розслідування, інше; в керівника кримінальної поліції – це взаємодія із залученими до конфіденційного співробітництва особами у різних сферах діяльності, іншими оперативними підрозділами, розподіл сил та засобів, інше.

Трансформація оперативного та слідчого підрозділів поліції - це не швидкий процес, навпаки, він має відбуватись поступово, із передачею не просто документального господарства, а й напрацьованих контактів для ефективного виконанні поставлених перед органом завдань.

Разом із цим необхідно звернути увагу, що формування штату особового складу із числа працівників слідчого відділу та оперативного блоку, може призвести до розбіжності поглядів в організації, вибору методів та подальшої реалізації поставлених перед ними завдань.

Однією із цілей впровадження «пілотного» проекту детективів є напрацювання практичних механізмів реагування на інформацію, що входить до сфери їх діяльності. Напрацьований на стадії проекту алгоритм дій має будуватися на принципі верховенства права та бути зрозумілий не тільки для безпосередніх майбутніх виконавців, а й і для усіх учасників відповідного процесу (потерпілий, адвокат, підозрюваний, цивільний позивач, треті особи, прокурор, суддя та інші).

Беручи до уваги збільшення посадових обов'язків у працівників новоствореного органу, перед призначенням їх на посаду доцільно запровадити проходження перепідготовки усіма кандидатами, а для керівного складу введення обов'язкового стажування в підрозділі, з яким заплановано об'єднання.

Підсумовуючи викладене для підтримання європейського та євроатлантичного курсу України в державі виникли передумови для трансформації кримінального блоку Національної поліції. Для ефективної

співпраці між поліцією Європейських країн та поліцією України, остання має реформувати кримінальний блок та орган досудового розслідування із створенням на їх базі єдиного структурного підрозділу. З'єднання вказаних підрозділів слід проводити поступово із першочерговим створенням фундаментального адміністративного корпусу та обов'язковою перепідготовкою особового складу.

Вознюк Андрій Андрійович,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОТИДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ АВТОРИТЕТІВ

Проблема протидії організованій злочинності в Україні завжди перебувала в центрі уваги як правоохоронців, так і вчених. Особливої актуальності вона набула у зв'язку зі створенням нового підрозділу Національної поліції України – Департаменту стратегічних розслідувань та наданням йому нових кримінально-правових інструментів для підвищення ефективності притягнення до відповідальності кримінальних авторитетів. Внаслідок внесення змін до Кримінального кодексу України суттєво змінилася модель кримінально-правової протидії діяльності кримінальних авторитетів, зокрема, в законодавчий обіг введено такі поняття як «злочинна спільнота», «вор в законі», «злочинний вплив», «злочинна діяльність», «особа, яка здійснює злочинний вплив», «особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу»; криміналізовано нові діяння – встановлення або поширення злочинного впливу, звернення за застосуванням злочинного впливу, а також виокремлено в самостійну статтю «організацію, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)».

Водночас аналіз положень нових кримінально-правових заборон, передбачених ст. 255, 255-1, 255-2, 255-3 КК України, свідчить про наявність серйозних вад у відповідних підставах кримінальної відповідальності.

1. Окремі складові нових кримінально-правових інструментів є *недоцільними та надто складними для застосування*. Йдеться, насамперед, про *злочинну спільноту* з огляду на труднощі її документування, зайве навантаження на роботу правоохоронних органів, а також можливість притягнення її учасників до кримінальної відповідальності за створення злочинної організації, керівництво нею чи

участь в ній. Ці проблеми досить ґрунтовно проаналізовано у попередніх публікаціях [1; 2]. Окрім цього, О.О. Кваша слушно звертає увагу на потенційні труднощі кваліфікації дій учасників злочинної спільноти [3].

Надто складною для застосування є конструкція *суб'єкта підвищеного злочинного впливу*. Для того, щоб притягнути до кримінальної відповідальності особу, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», необхідно задокументувати та притягнути до кримінальної відповідальності двох і більше осіб, які здійснюють злочинний вплив, а потім ще доводити факт здійснення координації їх злочинної діяльності. Більш детально про це йшлося в попередніх публікаціях [1, с. 185; 4].

Учасниками сходки визнано *представників злочинних організацій або організованих груп та осіб, які здійснюють злочинний вплив*. Вживання терміну «представник злочинної організації або організованої групи» означає, що для того, щоб довести наявність представництва, насамперед, слід буде встановити факт існування злочинної організації або організованої групи. Натомість факт існування таких об'єднань можна підтвердити у випадку засудження їх учасників.

2. Окремі терміни є *чітко невизначеними, неточними, розпливчастими*. Це обумовлюватиме неоднозначне їх тлумачення та ускладнить застосування відповідних кримінально-правових заборон. Щонайменше, йдеться про поняття злочинного впливу, на основі якого визначається й особа, яка його здійснює. Воно містить не лише оцінні, але й невизначені терміни – «завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям», «інший вплив на злочинну діяльність». Очевидно має рацію О. О. Кваша в тому, що такий підхід, зважаючи на незадовільний стан правоохоронної та судової діяльності, веде до свавілля та необмеженого суддівського розсуду [3, с. 398].

3. *Визначення таких термінів, як «злочинна діяльність» та «вор в законі» відсутнє*. Відсутня єдність у погляд вчених щодо їхнього змісту і в теорії кримінального права. Якщо кримінально-правова категорія «вор в законі» активно обговорюється в наукових колах [5–8], то поняття «злочинна діяльність» менш розроблене. Окрім того, терміни «вор в законі» та «злочинна діяльність» до внесення змін до КК України мали більш кримінологічне значення, ніж кримінально-правове.

4. *Можливості спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого ч. 6 ст. 255 КК України, обмежені* участю у злочинній організації. Передумовою цього кримінально-правового заохочення може бути лише така форма об'єктивної сторони злочину, як участь у злочинній організації. Однак на практиці така участь майже завжди поєднується з вчиненням інших кримінальних

правопорушень, а тому про повне звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 255 КК України не може бути й мови. Хоча звісно, постає й питання чи доцільно говорити в таких ситуаціях про повне звільнення від кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій.

Список використаних джерел

1. Вознюк А. Протидія організованій злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 176–194. doi: <https://doi.org/https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.1.18>.

2. Вознюк А., Дудоров О. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою: аналіз законодавчих новел. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2021: Альманах наукових праць / за ред. проф. Є.Л. Стрельцова, проф. О.В. Козаченка, PhD О.М. Мусиченко*. Миколаїв: МПІ НУ ОЮА, 2021. С. 21–31.

3. Кваша О. О. Вдосконалення законодавства у сфері протидії організованим формам злочинності: ілюзії та реальність. *Правова держава*. Вип. 32. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2021. С. 394–403. DOI: 10.33663/0869-2491-2021-32-394-403.

4. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255¹, 255², 255³, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. 130 с.

5. Бахуринська О. Поняття «злочинна спільнота»: проблеми правового та кримінологічного визначення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 190–195. doi: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.34>.

6. Малюк В. В. Характеристика осіб-носіїв оперативно значущої поведінки, які вчиняють кримінальні правопорушення у складі злочинних спільнот. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 2. С. 96–101. doi: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.2.18>.

7. Тома М. Г. Професійна злочинність: «злодії в законі», їхній вплив на криміногенну ситуацію в країні. *Право і суспільство*. 2020. № 2 Ч. 3. С. 81–87. doi: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.13>.

8. Цехан Д. Класифікація та особливості формування злочинних угруповань у місцях позбавлення волі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021. № 2 (94). С. 334–345. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.94.334-345>.

Галаган Олександр Іванович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;
Письменний Дмитро Петрович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Майже десятилітній період застосування Кримінального процесуального кодексу України не дав однозначної відповіді на питання: яким має бути кримінальне процесуальне законодавство України, щоб водночас відповідати європейським стандартам і разом з тим слугувати надійним засобом захисту прав, свобод та законних інтересів конкретного громадянина нашої держави. Водночас вся практика Європейського суду з прав людини зорієнтована на примат інтересів особи у кримінальному судочинстві. Ця основоположна теза також знайшла своє відображення у ст. 2 КПК України, в якій передбачено, що забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду є умовами того, що кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, буде притягнутий до кримінальної відповідальності в міру своєї вини і жоден невинуватий не буде обвинувачений або засуджений. Виходячи з практики держав Європейського союзу у кримінальному процесуальному законодавстві України вказано, що жодна особа не може бути піддана необґрунтованому процесуальному примусу, а до кожного учасника кримінального провадження буде застосована належна правова процедура.

А це можливо коли законодавець враховує як теоретичні аспекти розробки законопроектів, так і наслідки їх практичного застосування. Тому система законодавства повинна мати узгоджений характер і забезпечення її реалізації відповідними гарантіями і механізмами.

Тому система джерел кримінального процесуального права не статична, а динамічна і її елементи здатні детермінувати один одного.

Залежно від характеру і рівня систематизації кримінальних процесуальних норм серед законів, що регулюють кримінальну процесуальну діяльність, важливе місце займають кодифікаційні акти, а саме: Кримінальний процесуальний кодекс України, інші кодекси, які містять кримінальні процесуальні положення (наприклад, Кримінальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України та інші).

Попередні Кримінально-процесуальні кодекси УРСР (1922, 1927, 1960 рр.) були систематизованими законодавчими актами, які нормативно

закріплювали порядок провадження у кримінальних справах та визначали зміст правовідносин у сфері здійснення кримінального переслідування і судочинства. [1, с. 14–19; 2, с. 18–30].

Сучасне кримінальне процесуальне право зазнає постійних змін, які призводять до того, що норми прийняті під час запровадження КПК України у 2012 р. суттєво змінюються, втрачаючи свою первісну сутність, яка полягала у «...у принципі пропорційності в проведенні процесуальних дій та обмеженні прав осіб, що залучені до кримінального судочинства» [3, с. 9–10]. Така стихійність у зміні кримінального процесуального законодавства не тільки не удосконалила порядок кримінального провадження, але і відобразилась на якості самого закону. Як стверджує О.А. Лейба, стихійно-ситуаційна нормотворча динаміка кримінального процесуального законодавства останніх років, призвела до загострення тих нормативно-змістовних проблем, що були «болючими» для правозастосування і досі залишаються невирішеними та породжують нові, які посилюють неузгодженість окремих структурних елементів процесуального законодавства або утворюють взаємну конфронтацію між деякими нормами; спричиняють помилки при встановленні структурних зв'язків із використанням бланкетних та відсильних норм; зумовлюють порушення законів логіки при конструюванні термінології і понятійно-категоріального апарату [4, с. 18].

Існує тісний зв'язок між процесом правового регулювання взаємовідносин держави та особи, в ході якого вирішується проблема удосконалення законодавства (в тому числі і кримінального процесуального), його оптимізації, покращання правовідносин, що складаються у державі по розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень, встановленню осіб, що їх вчинили, та у разі їх винуватості у скоєному притягнення до кримінальної відповідальності.

Детальний та науково обґрунтований алгоритм дій органів держави, на яких покладено обов'язок проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, повинен бути відображений у відповідних законодавчих актах, основною рисою яких повинна бути стабільність. У разі її відсутності відбудеться порушення системних зв'язків, пов'язаних з реалізацією кримінальної процесуальної політики, а також в повній мірі врахування вимог засад верховенства права, законності та справедливості й може обумовлювати неефективність правового регулювання.

КПК України 1960 р. передбачав в якості окремої стадії кримінального процесу (яка мала назву порушення кримінальної справи) передбачалося перевірка заяв та повідомлень про злочини. Така стадія у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України не передбачена. В той же час отримавши повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення неможливо визначитись з тим, чи це правопорушення порушує норми Кримінального кодексу України чи

взагалі не має його ознак. А кримінальний процесуальний закон відповідно до ч.1 ст.214 КПК України вимагає протягом 24 годин внести такі відомості до Єдиного реєстру досудового розслідування. Як вихід з такої ситуації відомчий нормативно-правовий акт (наказ МВС України від 8 лютого 2019 р. № 100 «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події») передбачив можливість реєстрації таких заяв у відповідному журналі. Тобто все таки є певний час для того щоб пересвідчитись, що дійсно вчинено кримінальне правопорушення і разі виявлення його ознак передати до органів досудового розслідування. Щоправда цей строк теж обмежений тими ж 24 годинами.

Раніше нами висловлювалась думка, що перспективним напрямом вдосконалення процесуальної регламентації початку досудового розслідування є чітка вказівка в законі підстав для відмови від внесення відомостей до ЄРДР. Уявляється, що до них слід віднести достатньо обґрунтовані дані про те що в заяві чи повідомленні : 1) не було події кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку); 2) діяння не містить складу кримінального правопорушення; 3) особою вчинено суспільно небезпечне діяння, якій на час його вчинення не виповнилось 11 років; 4) відсутня заява потерпілого, коли кримінальне провадження може бути порушене не інакше як за його заявою; 5) наявний вирок суду, що набрав законної сили, за фактом про який надійшла інформація; 6) заява чи повідомлення вже внесені до ЄРДР по факту, про який надійшла інформація.

Про відмову у внесенні відомостей до ЄРДР за вказаними вище підставами дізнавач, слідчий або прокурор зобов'язані винести вмотивовану постанову про відмову в такій дії. Копія постанови має вручатися особі (фізичній або юридичній) від імені якої надійшла інформація про кримінальне правопорушення, та особам, інтересів яких вона стосується. Слід передбачити також можливість оскарження такої постанови відповідному прокурору, з його рішенням про можливість задоволення або відмови у задоволенні скарги у семиденний строк з обов'язковим повідомленням ініціатора скарги.

Уявляється, що внесення таких змін до чинного законодавства у частині визначення підстав для відмови від внесення відомостей до ЄРДР призведе до покращання якості та ефективності досудового розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів у стислі строки [5, с. 92].

Список використаних джерел

1. Галаган І.С., Суслю Д.С. Кримінальний процес Української РСР. К., «Вища школа», 1970. С. 14–19
2. Радянський кримінальний процес / Колектив авторів під заг. ред. Ривліна А.Л. К., «Вища школа», 1971. С. 18–30
3. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 р.: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / за заг. ред.

Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В.Гловюк. Одеса: видавничий дім «Гельветика», 2018, 1148 с.

4. Лейба О.А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання: монографія. Харків: «Юрайт», 2018. 216 с.

5. Галаган О.І., Письменний Д.П. Проблемні питання законодавчого регулювання досудового розслідування // Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 травня 2021 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 376 с.

Горецький Олег Васильович,
керуючий партнер ТОВ «Юридична фірма
“Горецький і Партнери”», адвокат, медіатор,
кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ УКРАЇНИ

У глобалізаційних умовах сучасності питання корупції залишається одним із актуальних не тільки для України, але і для більшості країн світу, що набуло міжнародного характеру. Як наслідок, у Рейтингу сприйняття корупції міжнародної організації «Transparency International» Україна роками входить до групи «досить корумпованих держав». Про наявність в нашій країні колосальної тіньової економіки неодноразово відмічалось також в резолюціях Парламенту ЄС.

Такий високий показник сприйняття та оцінки корупції громадянами країни найчастіше пояснюється експертами відсутністю в державі реального впровадження реформ у сфері протидії корупції, а також неефективною діяльністю органів правопорядку та суду щодо виявлення, розслідування корупційних правопорушень і своєчасного притягнення винуватців до юридичної відповідальності, незалежно від їх соціальної або політичної належності.

Законодавчою базою з питань запобігання корупції є: Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс, закони України «Про запобігання корупції», «Про правила етичної поведінки», «Про адміністративні послуги», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» та інші.

Можна констатувати, що незважаючи на існування вказаної законодавчої бази та плану дій, а також низки нормативно-правових

актів, зміни до антикорупційного законодавства щодо криміналізації корупції, встановлення відповідальності юридичних осіб щодо конфлікту інтересів, у державі не вдалося вибудувати цілісну антикорупційну інфраструктуру: ні в аспекті формування політики, ні в частині законодавства, ні щодо інституційного забезпечення. Підтвердження цього є ще діюча на сьогодні антикорупційна стратегія на 2014–2018 рр., а не впровадження нової, яку неодноразово намагалися прийняти. Так, ще у квітні 2018 р. уряд схвалив проект стратегії, однак він так і не набув чинності. Наступний крок до прийняття Антикорупційної стратегії уже був здійснений новою владою, а саме проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2019–2023 рр.», який, розробило не Національне агентство із запобігання корупції, як це передбачено відповідним законом, а Центр політико-правових реформ, що, знову ж таки, свідчить про намагання в черговий раз обійти законодавство України, усунути саме державний спеціалізований антикорупційний орган від виконання покладених безпосередньо на нього повноважень. Важливим видається те, що ціла низка визначених в проекті заходів виглядають не як стратегічні, а як звичайні заходи щодо виконання чинних законів, оскільки в Стратегії фактично продубльовано в якості заходів повноваження НАЗК, визначені у ст. 12 Закону «Про запобігання корупції», а так само повноваження НАБУ, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів та інших антикорупційних органів, закріплені за ними відповідними законами. Наступна спроба зроблена урядом у 2020 року, Верховна Рада України ухвалила в першому читанні законопроект «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки», що затверджує Антикорупційну стратегію. Проте у другому читанні Стратегія не ухвалена досі. За цей час, у документі уже навіть змінилися терміни на 2021–2025 роки. Антикорупційна стратегія – це не українське ноу-хау. Такий інструмент успішно використовують Велика Британія, Данія, Сингапур, Румунія, Вірменія тощо.

Високий рівень корупції в органах державної влади апріорі прирікає Україну на невдачу в будь-яких спробах здійснити необхідні соціально-економічні перетворення. Основною причиною цього є наділення великої кількості державних органів повноваженнями у сфері виявлення та боротьби з корупцією та дублювання їх функцій, зокрема таких органів як: ДБР, НАБУ, СБУ, НПУ, АРМА, САП, що в подальшому призводить до неефективності кримінальних розслідувань у зазначеній сфері. Так наприклад, як засвідчили події останніх років, САП так і не стала ні справжнім організатором провадимої НАБУ досудового розслідування, ні забезпечила виконання покладеної на неї

функції прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва за досудовим розслідуванням, як це прямо передбачено КПК України, а навпаки – періодично перебувала у Бюро фактично, «на побігеньках», погоджуючи навіть сумнівні процесуальні документи, підготовлені його детективами, а в інших випадках фактично до з'ясування особистих стосунків між керівниками САП і НАБУ, чого взагалі не повинно бути. Тому існування фактично відокремленого підрозділу САП виявилось сумнівною практикою, яка не дала очікуваних результатів.

У ряді європейських країн для боротьби з корупцією в правоохоронних органах створюються знову або реформуються спеціальні підрозділи. Наприклад, у Великій Британії були сформовані автономні антикорупційні підрозділи, створені відповідні сепаратні служби і одночасно розроблені практичні заходи, які вони повинні здійснювати.

Розглянемо організаційно-структурну побудову органів розслідування злочинів Сполучених штатів Америки (США) з урахуванням того, що українське ДБР позиціонується законодавцями як аналог Федерального бюро розслідувань (ФБР) США. Так, в державі існують приблизно 20 тисяч різного роду поліцейських служб, що займаються припиненням, попередженням та розкриттям злочинів. Загалом у системі правоохоронних органів США функціонують федеральні правоохоронні органи і правоохоронні органи штатів, на які покладається відповідно до правил підвідомчості функція щодо припинення, попередження та розкриття злочинів.

Основний акцент у формуванні системи антикорупційних засобів в діяльності поліцейських підрозділів в інших країнах робиться, насамперед, у нормативно-правовому забезпеченні застосування превентивних антикорупційних механізмів. Наприклад, у Німеччині основу стримування корупції в органах охорони правопорядку на федеральному рівні в даний час складають три акти: Закон «Про боротьбу з корупцією» (Gesetz zur Bekämpfung der Korruption); Закон «Про обмеження діяльності службовців за сумісництвом» (Zweites Nebentätigkeitsbegrenzungsgesetz); Директива про запобігання корупції в федеральній адміністрації (Richtlinie zur Korruptionsprävention in der Bundesverwaltung) в якій в якості додатків також представлені Кодекс дій проти корупції та Методичні вказівки.

Для запобігання та подолання феномену корупції в Україні необхідні певні системні перетворення:

– розробка та прийняття Антикорупційної стратегії, урахувавши масштаби поширення корупції в суспільстві та корупційні схеми в окремих інституціях, таких як поліція, судова влада, податкова та митна служби, а також у галузі освіти та охорони здоров'я. Основну увагу у стратегії необхідно зосередити на диджиталізації роботи влади, що

передбачатиме максимальне переведення послуг в онлайн, її положення повинні охоплювати сфери з найбільшими корупційними ризиками;

– пропонується передбачити в Державній програмі щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні положення: ініціювання перед ООН, Радою Європи, Міжнародною організацією кримінальної поліції (Інтерпол) і Європейським поліцейським управлінням (Європол) визначення прискореного порядку виконання запитів правоохоронних органів України про надання міжнародної правової допомоги у випадках вчинення корупційних злочинів, коли зволікання із їх виконанням створює серйозний ризик уникнення такими особами кримінальної відповідальності, зокрема щодо співпраці з державами, які (або частини яких) відносять до офшорних зон. Адже антикорупційний дирижизм має стати центральним, найбільш важливим напрямком регуляторної діяльності спеціальних державних органів підвищити рівень ефективності органів відповідальних за протидію корупції та здійснити їх «мінімізацію», при максимальному розширенні переліку притаманних їм функцій. Адже наслідки дублювання компетенції антикорупційних інституцій та здійснення «контролю над контролюючим» – замість посилення протидії корупції все призводять до її ослаблення, оскільки спрацьовує банальний принцип колективної безвідповідальності.

Господаренко Володимир Миколайович,
викладач кафедри кримінально-правових
дисциплін Донецького державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІЦІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день національна поліція України знаходиться в процесі реформування, та свого становлення і це не є дивним. Національна поліція дуже молодий державний орган, тому потребує ще роки для свого остаточного оформлення. Не є секретом причина створення Національної поліції була в том, що стара міліція не мала довіру у жителів країни. Тому завдання створення нового органу мала на меті повернути довіру і авторитет у жителів України. Сьогодні ми спостерігаємо, що Національна поліція має самий низький рівень довіри, серед органів МВС. Так за даними соціологічною Службою Разумкова найбільшу довіру громадян має Державна служба з надзвичайних ситуацій – 64,4%, Державна прикордонна служба має – 55%, Національна гвардія України – 53,6%, Національна поліція – 38,5%. [2]. Це дуже мало, для органу який безпосередньо «працює» з населенням країни на вулицях

міст та сіл. Національна поліція України повинна мати куди більше рівень довіри і авторитету у громадян, для більш ефективної роботи.

Самого початку створення Національної поліції широко використовувався досвід іноземних країн, у тому числі і досвід США. Навидь наголошували що використання зарубіжного досвіду є основним напрямком реформування МВС. Сполучені Штати Америки сьогодні є лідером демократичного світу, а також стратегічним партнером України. Тому доречно звернутися до досвіду американської поліції, яка саме знаходиться в процесі реформування після протестного руху «Black Lives Matter». Звісно в Україні не має міжрасових конфліктів як у Сполучених Штатах, але у американської поліції є завдання по підвищенні рівня довіри і авторитету у громадян. Таке саме завдання, як і у Національної поліції України. Тому вивчення колишніх і сучасних реформ у американської поліції може бути корисно для нашої правоохоронної системи.

У середині ХХ століття рівень довіри американців к поліції вагався в межах 15–20 відсотках. Більша частина американських громадян вважала що поліцію не ефективною. Уряд США зробив ставку на підвищення професіоналізму, та кращому технічному оснащенні. Однак фінансування поліції напряму залежало від рівня злочинності, і відомство було не зацікавлено в зниженні злочинності. Під тиском громадськості було проведено ревізію роботи поліції. В 1972 році було створено комісія Кнаппа, яка проаналізувала ситуацію в поліції Нью-Йорка. В ході роботи комісії з'ясувались численні факти корупції в лавах поліції, купівля – продаж посад, зрощення поліції з кримінальним світом. Звіт комісії було направлено Міністерство юстиції і в Генеральну прокуратуру США, які були покладені в основу загальнонаціональної реформи поліції. Один із напрямків реформ було посилення внутрішнього контролю. Комісія рекомендувала додати особисту відповідальність керівництво за своїх підлеглих і створити відділи внутрішньої безпеки. Відділи внутрішньої безпеки створювалися в кожному департаменті і там була постійна ротация кадрів. Також обов'язково вивисся громадський контроль за полицією. Поліція в Америці роками складалась як закрита кастова система. Змінити таке положення речей одним державним контролем не вдалося. Громадськість домоглася права наглядати за роботою поліції, а саме створювати громадські контролюючі органи. Штати самі приймали відповідні закони, а якщо уряд штату противився, то проводили референдум. Фінансування комісії ішло з бюджету штату. Також покращили технічну забезпечення поліції і підвищили соціальний статус поліцейського. Саме головне – вони відішли від пріоритету «паличної системі» і оцінують роботу поліції за на підставі думки громадян. Стратегія себе виправдала, наприклад в 2008 році, по даним GFK Trust Index, поліції довіряло 73 процента громадян США, а в деяких штатів, наприклад, в Сан-Франциско – понад 85% [1].

Сьогодні ліберальна частина американського суспільства вимагає провести реформу американської поліції, яка на думку суспільства не викликає довіру і авторитет. Після суспільних заворушень викликаними масовими протестами в 2020 році, було запущено механізм реформування органів правопорядку США. Основне завдання реформи повернення довіри громадян до поліції. Американську поліцію вже давно звинувачують в жорстокості і в расизмі. Для реформування поліції в Конгресі розглядається законопроект від демократичної партії США під назвою Закон Джорджа Флойда о правосуддя в поліції акт 2021 (George Floyd Justice in Policing Act of 2021). На сьогодні він прийнятий Палатою представників, але відхилений Сенатом. Основні напрямки законопроекту:

Дати повноваження Відділу громадських прав Міністерства юстиції розслідувати справи щодо неправомірності чи упередженості з боку співробітників поліції.

Надання грантів генеральному прокурору штатів для створення «незалежного процесу розслідування неправомірних дій чи надмірне застосування сили».

Створення єдиного реєстру жалоб на дії поліції.

Підвищення відповідальності співробітника поліції, шляхом обмеження «кваліфікованого імунітету».

Вимагати обов'язкове використання нагрудних відео реєстраторів і відео реєстраторів в службових автомобілях.

Прийняття політики проти будь-якою дискримінації в державних та місцевих правоохоронних органів.

Заборонна федеральної поліції, поліції штату використовувати задушливий прийом чи інші захвати сонної артерії. Та зобов'язати поліцію застосовувати смертельно небезпечну силу, тільки в крайніх випадках.

Все більше дослідників кримінального права наголошують що, робота американські правоохоронні органи мають бути більш прозорою.

Сьогодні перед МВС України стоїть завдання – підвищити рівень довіри громадян до Національної поліції. Тому доречно звернутися до досвіду успішних демократичних країн, які вирішували подібну задачу. В тому числі і до досвіду США, яка вже має успіх в проведенні реформ. Для України буде цікаво вивчати досвід Сполучених Штатів по створенню прозорістю роботи правоохоронних органів, взаємодію органів правопорядку і громадськості, створення відділів внутрішньої безпеки, та інших служб внутрішнього контролю, створення позитивного іміджу поліцейського, кращого матеріального забезпечення співробітників Національної поліції. Та саме головне, це відійти від старих принципів оцінювання роботи Національної поліції, так званої «палочної системи», та оцінювати роботу поліції за рівнем довіри громадян.

Список використаних джерел

1. Реент Я.Ю. Организация и правовое регулирование взаимодействия общественных наблюдательных комиссии с органами и учреждениями УИС: монография / под научной редакцией А.Я. Гришко. Москва: Проспект, 2017, 120 с.
2. Соціологи Центру Разумкова фіксують високий рівень довіри громадян до органів системи МВС // сайт МВС України. 2021. URL: <https://goo.su/aF2o>.
3. Fandos, Nicholas. Democrats to Propose Broad Bill to Target Police Misconduct and Racial Bias// The New York Times. – June 6, 2020.- URL: <https://www.nytimes.com/2020/06/06/us/politics/democrats-police-misconduct-racial-bias.html>.

Грекова Лілія Юрївна,

завідувач навчально-наукової криміналістичної лабораторії, асистент кафедри кримінального права і процесу Юридичного факультету Національного авіаційного університету

ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕТЕКТИВА В СИСТЕМІ НПУ ЯК СУБ'ЄКТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з найскладніших ланок у реформі поліції є реформа органу досудового розслідування (слідчі) і кримінальної поліції (оперативна служба, карний розшук, кримінальна розвідка).

Дискусії про створення поліцейських детективів останнім часом почастишали, оскільки чинний КПК орієнтований на пошук певного балансу між вирішенням публічних завдань кримінального процесу, забезпеченням захисту прав та свобод особи в кримінальному судочинстві, містить новели у застосуванні заходів процесуального примусу. Крім того, відбулась гуманізація кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, зокрема знайшла своє відображення низка примирювальних процедур та ін. Водночас, суттєва трансформація кримінального процесуального законодавства вимагає переосмислення певних інституцій, підходів до розуміння сутності кримінального провадження. Тому створення інституту поліцейських детективів, на наш погляд, є невідмінною складовою реформування сфери кримінальної юстиції.

Чи є вірогідним у найближчій перспективі введення посад поліцейських детективів у районних управліннях поліції? Вирішуючи це питання, вважаємо, що потрібно чітко уявлення про обсяг повноважень поліцейського детектива.

Зауважимо, що сьогодні на законодавчому рівні в Україні визначено детективів:

– по-перше, Національного антикорупційного бюро України (далі НАБУ), які здійснюють свою професійну діяльність на підставі Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. Законом передбачено, що оперативно-розшуковою діяльністю та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, витребуваних до Національного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи Національного бюро [1]. Водночас, досліджуючи питання повноважень детективів НАБУ Р.В. Войтюк в дисертації «Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин» слушно зауважує, що повноваження детектива НАБУ складаються з трьох частин: загальних повноважень, що охоплюють усю їх діяльність і притаманні всім працівникам НАБУ, а також повноважень слідчого і працівника оперативного підрозділу [3, с. 74].

– По друге, Бюро економічної безпеки України, які здійснюють діяльність на підставі Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року [2]. Відповідно до ст. 2 Закону *детектив* Бюро економічної безпеки України – службова особа Бюро економічної безпеки України, уповноважена в межах компетенції, визначеної Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України. Тобто повноваження детективів Бюро економічної безпеки України чітко прописані в зазначеному Законі, і тому, (на відміну від повноважень детективів НАБУ), оскільки обмежуються межами компетенцій Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України, на наш погляд, складаються з двох частин: повноважень слідчого, і повноважень працівника оперативного підрозділу.

Варто додати, що в наукових колах висвітлено роботу пілотного проекту щодо організаційно-штатної перебудови слідчих підрозділів з метою підвищення ефективності розкриття та розслідування злочинів, у першу чергу тяжких та особливо тяжких в слідчих управліннях головних управлінь Національної поліції в регіонах шляхом утворення підрозділів, які розслідують тяжкі та особливо тяжкі злочини. На посади слідчих у цих підрозділах – так званих «детективів» – призначено працівників, які мають досвід оперативної роботи. Аналогічний

експеримент проводиться і на низовій ланці у восьми підрозділах ряду областей [4]. Проте, у зв'язку з неврегульованістю в національному законодавстві питання про функціонування в поліції детективних підрозділів, виникали ситуації з недостатнім розумінням місця експериментальних підрозділів у структурі ГУНП в областях деякими керівниками прокуратури [5, с. 152].

Отже, при визначенні повноважень поліцейських детективів необхідно враховувати їх обсяг і межі, а оскільки правове регулювання роботи поліцейських детективів в цілому ще не відбулося, зазначене питання повинно знайти чітке відображення в майбутніх законодавчих актах.

Список використаних джерел

1. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 22.01.2021)
2. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України» від 28.01.2021 № № 1150-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 22.01.2022)
3. Р.В.Войтюк. Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2019. 281 с.
4. Максим Цуцкірідзе: «Слідчий - це основна рушійна сила кримінального провадження» <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/maksym-tsutskiridze-slidchij-tse-osnovna-rushijna-syla-kryminalnogo-provazhennya/>
5. О.П. Заворіна, О.В. Фомін. Діяльність підрозділів детективів у національній поліції України: сучасний стан і перспективи. Право і безпека. Право и безопасность/Law and Safety. 2021. № 2 (81). С. 149–153.

Грїбов Михайло Леонідович,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

НЕГЛАСНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

Сьогодні інститут негласного співробітництва не достатньо ефективно використовується для захисту прав людини від протиправних посягань, а інколи завдає шкоди цим правам. Вирішення даної проблеми, серед іншого, слід шукати у площині правового

регулювання та організації. Аби ефективно їх вирішувати необхідно спиратися на належний теоретичний фундамент, основою якого має бути розуміння ролі та місця негласного співробітництва у дієвій реалізації, положень, визначених ст. 3 Конституції України. Проте сьогодні у науці такого розуміння немає. Викладене зумовлює необхідність проведення відповідного наукового дослідження.

Сучасні українські вчені, здебільшого, досліджують негативну сторону взаємозв'язку негласного співробітництва із забезпеченням прав людини. Так, К. В. Антонов, слушно зазначає: «Захист прав і свобод людини, громадянина в ході конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування необхідно розглядати з двох сторін: з одного боку необхідно піклуватися про охорону прав і свобод особистості, щодо якої проводять такі заходи, в тому числі, за участю конфідентів; з іншого – охорони потребують і самі особи, які беруть участь у конфіденційному співробітництві з органами досудового розслідування» [1, с. 369]. Практична реалізація цих положень передбачає, що: по-перше, потрібно визначити шкоду, яку може бути заподіяно негласним співробітництвом правам об'єктів та суб'єктів використання правоохоронними органами негласних методів виявлення та розслідування злочинів; по-друге розробити засоби запобігання заподіянню такої шкоди.

Безумовно, забезпечення прав негласних співробітників правоохоронних органів та осіб, про яких вони збирають інформацію є важливим напрямом реалізації положень Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 3 Конституції України. Проте не можна залишати без уваги позитивну сторону взаємозв'язку негласного співробітництва із забезпеченням прав людини – його застосування для захисту та охорони цих прав від злочинних посягань.

Завдяки негласному співробітництву правоохоронні органи забезпечують охорону права людини на життя. Так, вчасне одержання від негласних співробітників інформації про підготовку замовних вбивств, дозволяє запобігти їх вчиненню. Послугуючись такою інформацією працівники кримінальної поліції можуть здійснити оперативно-розшукове прогнозування умисного вбивства та попередити його вчинення.

Здобуті шляхом негласного співробітництва відомості про осіб, які планують захоплення заручників дозволяють зберегти життя, здоров'я та особисту недоторканість потенційним жертвам цього злочину [2].

Інформація щодо структури та планів діяльності терористичних угруповань, одержана завдяки негласному співробітництву, дає можливість відвернути вчинення терористичних актів, загроза яких з кожним роком не стає меншою [3–5].

Без негласного співробітництва не можна уявити оперативно-розшукове обслуговування об'єктів критичної інфраструктури, зокрема, у ядерній енергетиці [6], які можуть бути атаковані терористами. Таке обслуговування надає можливість запобігти посяганням на ці об'єкти і тим самим забезпечити охорону прав людей на життя, здоров'я та безпечне довкілля.

Право людини на безпечне довкілля може бути порушено не лише злочинними посяганнями на об'єкти критичної інфраструктури, а й цілою низкою інших кримінальних правопорушень, що передбачені розділом VIII Особливої частини КК України. Кримінальна відповідальність за злочини даної категорії встановлена і в країнах Європейського Союзу [7].

Такі кримінальні правопорушення, здебільшого, виявляють та припиняють без застосування оперативними підрозділами та органами досудового розслідування негласних методів одержання інформації. Доказування у провадженнях щодо цієї категорії злочинів також, у переважній більшості випадків, засновується на результатах відкритих слідчих дій, серед яких особливого значення набувають висновки експертів [8]. На основі таких висновків не лише встановлюється вина того чи іншого суб'єкта, а й створюється підґрунтя до відновлення порушеного права шляхом визначення розміру заподіяної шкоди.

Водночас виявлення, вчасне припинення та розслідування окремих екологічних злочинів неможливе без використання негласного співробітництва. Йдеться, насамперед, про незаконне видобування бурштину [9]. Сьогодні в Україні цей вид злочинної діяльності ведеться організованими злочинними формуваннями, які мають чітку ієрархічну структуру, сувору дисципліну та діють з дотриманням конспірації. Встановлюючи негласне співробітництво з членами таких угруповань, оперативні підрозділи одержують інформацію, необхідну для припинення протиправної діяльності та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Негласне співробітництво у площині захисту прав людини має і зворотній бік, на необхідності вивчення якого слушно наполягає К.В. Антонов [1]. Адже діяльність негласних співробітників в межах оперативно-розшукової роботи та кримінального провадження сама по собі пов'язана з обмеженням конституційних прав особи. Так, їх можуть залучати до проведення контролю за вчиненням злочину (а фактично до соціальних дослідів з метою вивчення поведінки певних осіб), до негласного обстеження житла чи іншого володіння особи, візуального спостереження за особою, а також до негласних слідчих (розшукових) дій, які є втручанням у приватне спілкування. Виходячи за межі своїх повноважень, оперативні працівники та слідчі можуть використовувати негласних співробітників для провокування

(підбурення) осіб до вчинення злочину, несанкціонованого втручання у приватне спілкування.

У таких випадках негласне співробітництво, як складова оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності, має розглядатися не як інструмент забезпечення прав, а як передбачений законом засіб, який через зловживання посадових осіб використовується з порушенням закону на шкоду правам людини. І сьогодні є численні приклади того, як правоохоронці, зловживаючи інститутом негласного співробітництва, права людини не захищають, а порушують, використовуючи агентуру з метою провокації злочинів.

Проведені нами дослідження ролі та місця негласного співробітництва у механізмі забезпечення прав людини дозволили сформулювати наступні висновки.

Механізм забезпечення прав людини включає статичну та динамічну сторони (основи). До статичної сторони належать: юридичні передумови, нормативно-правові засоби, загальносоціальні умови та інституційно-організаційні структури (уповноважені суб'єкти). До динамічної – дії уповноважених суб'єктів з охорони, захисту та сприяння реалізації прав людини.

До числа зазначених суб'єктів належать правоохоронні органи (у тому числі їх оперативні підрозділи), а до числа їх дій із забезпечення прав людини – дії, що становлять зміст їх повноважень, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Дії оперативних підрозділів із захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення прав людей в межах кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності становить зміст категорії «діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів».

Важливою та невід'ємною складовою цієї діяльності є негласне співробітництво, яке у статичному аспекті (як інститут) становить систему норм оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, підзаконних нормативно-правових актів, а у динамічному – таємну (конспіративну) взаємодію між уповноваженими законом посадовими особами правоохоронних органів та особами, залученими до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження.

На стадії охорони прав людини негласне співробітництво втілюється у заходах, спрямованих на профілактику кримінальних правопорушень, з'ясування недопущення або усунення причин, що їх зумовлюють.

На стадії захисту прав людини негласне співробітництво використовується з метою відновлення порушених прав, забезпечення відшкодування шкоди, притягнення винних до відповідальності.

На стадії реалізації прав людини негласне співробітництво використовується з метою прихованого контролю за належним (без порушень закону про кримінальну відповідальність) виконання уповноваженими суб'єктами обов'язків щодо створення необхідних умов для перетворення задекларованих соціальних благ на стан їх можливої і дійсного використання конкретною особою.

Реформування правового регулювання негласного співробітництва слід ґрунтувати на викладених вище положеннях, з урахуванням необхідності встановлення юридичних важелів запобігання порушенню прав розроблюваних, підозрюваних, обвинувачених та самих негласних співробітників з боку уповноважених осіб правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Антонов К. В. Проблеми нормативно-правового регулювання використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 369–371.

2. Sainchyn, O., Kuchynska, O., Hryniuk, V., Tsyganyuk, Y. & Hromova, M.. Prevention of Taking and Killing of Hostages: International Legal Regulation. Inter EU Law East. 2021 № 8 (1), 154–170.

3. Theron, J. Networks of Threats: Interconnection, Interaction, Intermediation. Journal of Strategic Security. 2021 № 14 (3) P. 45–69.

4. Westbrook, T., Schive, T. Urban Security and Counterterrorism: An Approach to Proportionality. Journal of Strategic Security 2021 Vol. 14. № 3 P. 70–85.

5. Fox, S. J , Past Attacks, Future Risks: Where Are We 20-years After 9/11?. Journal of Strategic Security 2021. Vol. 14. № 3 P. 112–157.

6. Таран О.В., Сандул О.Г. Проблеми кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти критичної інфраструктури в ядерній енергетиці. Ядерна та радіаційна безпека. № 3 (79). 2019. С. 66–70.

7. Movchan, R., Vozniuk, A., Burak, M., Areshonkov, V., & Kamensky, D. Criminal law counteraction to land pollution in the EU countries: searching for the optimal model. Amazonia Investiga. 2021 № 10 (42), 15–23.

8. Pohoretskyi M. A., Serhieieva D. B., Starenkyi O. S. Expert's findings in criminal proceedings on environmental crimes. Scientific bulletin of the Mining University. 2019. №1. P. 155–163. DOI: 10.29202/nvngu/2019-1/16

9. Кучинська О., Нестеровський В., Старенький О., Циганюк Ю. Незаконне видобування бурштину та заходи боротьби з ним. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія. 2020. № 3(90). С. 62–70.

Ємець Олег Миколайович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

УПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН В УКРАЇНІ ТА ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ

Одразу після утворення Національної поліції в Україні особливою гостротою набула проблема реформування пострадянського кримінального блоку правоохоронців та органів досудового розслідування. Ще у 2016 році було оприлюднено намір запропонувати парламенту дати згоду на створення інституту детективів в Національній поліції [1], проте поки що залишається відкритим питання щодо вирішення цієї проблеми. З огляду на її актуальність ставимо за мету розглянути сучасний стан та подальші перспективи впровадження в Україні інституту детективів у правоохоронній діяльності.

Провідний радник Консультативної місії Європейського Союзу (КМЕС) з питань кримінальних розслідувань Збінек Ванічек повідомив, що ідея об'єднання функцій оперативників та слідчих виникла після того, як у 2016 році КМЕС проаналізувала систему кримінальних розслідувань України. Аналіз показав, що система кримінальних розслідувань є неефективною, зокрема, через те, що під час одного слідства відповідальність ділиться між слідчими, які здійснюють досудове слідство, та кримінальною поліцією, що мають різні вертикалі підпорядкування. Ця надмірно бюрократизована система призводить до затягування слідства та, як наслідок, зволікання із притягненням винних до відповідальності. Такий розподіл повноважень – це спадок радянської системи. Тому всі країни-члени ЄС пострадянського табору реформували системи кримінальних розслідувань таким чином, щоб кримінальна поліція була головним та єдиним відомством, що проводить досудове слідство. У таких системах розслідувань в ЄС лише одна вертикаль підпорядкування, що робить розслідування більш дієвим, а також менш бюрократичним та ефективнішим з точки зору використання бюджетних коштів. Відмічається, що перші «детективи» з'явилися в Бориспільському відділі поліції у грудні 2016 року. У квітні 2017 року проект розширили на відділення у ще семи містах: у Чугуєві, Дрогобичі, Подільську, Миргороді, Охтирці, Хмельницькому та Енергодарі. У липні 2017 року в Головному слідчому управлінні Національної поліції створили підрозділ детективів, до якого увійшли оперативники та слідчі. А 29 грудня 2017 року такі підрозділи створили у головних управліннях поліції у всіх областях [2]. В той же час доцільно вивчити стан організаційно-правового забезпечення впровадження та функціонування інституту детективів у правоохоронній діяльності.

Згідно з частиною третьою статті 13 Закону України «Про національну поліцію» [3], у її складі функціонують:

- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція;
- 6) поліція особливого призначення.

Як ми бачимо, підрозділи детективів тут не вказані, проте є окремо кримінальна поліція та органи досудового розслідування, хоча їх структура не розкривається. Більше того, у цьому Законі жодного разу не згадується інститут детективів.

Підслідність визначається статтею 216 Кримінального процесуального кодексу України [4], зі змісту якої випливає, що досудове розслідування кримінальних правопорушень здійснюють:

- 1) слідчі органів Національної поліції;
- 2) слідчі органів безпеки;
- 3) *детективи* органів Бюро економічної безпеки України;
- 4) слідчі органів державного бюро розслідувань;
- 5) *детективи* Національного антикорупційного бюро України.

З цього слідує, що кримінальним процесуальним законодавством передбачаються детективи, проте лише в органах Бюро економічної безпеки України та Національному антикорупційному бюро України.

Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, наведено у статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5]. Так, оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами:

Національної поліції – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції;

Державного бюро розслідувань – оперативними, оперативно-технічними, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки;

Служби безпеки України – контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, підрозділом контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;

Служби зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;

Державної прикордонної служби України – розвідувальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), підрозділами забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшуковими та оперативно-технічними;

управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;

органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;

розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки;

Національного антикорупційного бюро України – *детективів*, оперативно-технічними, внутрішнього контролю;

Бюро економічної безпеки України – *підрозділами детективів*, оперативно-технічними підрозділами.

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється. Таким чином, детективи уповноважені на проведення оперативно-розшукової діяльності є лише в Національному антикорупційному бюро України та Бюро економічної безпеки України.

Дослідження окремих питань, пов'язаних із впровадженням інституту детективів у правоохоронній діяльності, дає змогу дійти певних висновків. Так, в Україні продовжується реформування правоохоронних органів та вже впроваджено інститут детективів, уповноважених як на проведення досудового розслідування, так і оперативно-розшукової діяльності. Проте, сьогодні це зроблено лише в Національному антикорупційному бюро України та Бюро економічної безпеки України, а у всіх інших відповідних органах державної влади оперативні та слідчі підрозділи хоча і взаємодіють між собою, утім працюють окремо, маючи власне структурно-функціональне забезпечення. Перспективним для України є вирішення питання про доцільність впровадження інституту детективів у всіх правоохоронних органах, що кореспондується з проголошеним євроінтеграційним курсом держави.

Список використаних джерел

1. МВС ініціюватиме створення інституту детективів. *Интерфакс-Україна* [сайт]. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/347331.html>

2. Як у Європі, або для чого Нацполіції інститут детективів. *АНТИДОТ* [сайт]. URL: <https://antidot.info/publicistics/yak-u-evropi-aboldlya-choho-natspolitsiji-instytut-detektyviv/>

3. Про національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

Злагода Ольга Валеріївна,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Пічкуренко Сергій Іванович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасна ситуація в Україні характеризується загостренням політичної обстановки, кризовими явищами в економіці та соціальній сфері. На цьому фоні спостерігається зростання злочинності. Злочини наносять великих збитків як окремим громадянам, так і суспільству в цілому.

В таких умовах зростає необхідність значного підвищення ефективності протидії злочинності, покращення якості роботи правоохоронних органів, спрямованої на попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів та профілактику правопорушень [1].

Безсумнівно, необхідно продовжувати реформування Національної поліції, а саме поєднання в одній посаді двох функцій: слідчої та оперативної і утворення інституту детективів в Національній поліції.

Першою серед країн пострадянського простору, що запровадили досвід функціонування детективів, є Грузія. Слід звернути увагу, що у Міністерстві внутрішніх справ Грузії взагалі ліквідовано інститут слідчого. Зокрема, ліквідовано посади оперативного працівника карного розшуку. Таким чином, сталося злиття оперативно-розшукової та слідчої діяльності, що свідчить про перейняття у ході реформ американського досвіду здійснення досудового розслідування [2, с. 12].

У Грузії, як і у державах, де системно застосовуються досвід діяльності поліцейських органів США, поняття «детектив» означає назву посадової особи правоохоронних органів, яка на професійному рівні виконує функції по розслідуванню та розкриттю злочинів. Детектив, за родом діяльності, здійснює слідчі (процесуальні) та оперативні (оперативно-розшукові) функції [2, с. 13].

У січні 2017 року Національною поліцією України спільно з міжнародними партнерами було розпочато пілотний проект на базі Бориспільського відділу поліції Київської області, який об'єднував функції слідчого та оперативних працівників під єдине підпорядкування, в подальшому до проекту долучилися ряд областей України.

Ініціаторами створення таких підрозділів була Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (далі – КМЄС).

На зазначені підрозділи було покладено здійснення розслідувань за фактами скоєння найбільш складних, резонансних, тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, а також таких, що набули широкого суспільного резонансу.

Головною концепцією експерименту щодо впровадження інституту детективів в Національній поліції України є:

1) усі поліцейські мають однакові повноваження щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів;

2) внутрішній поділ на оперативників та слідчих в межах одного підрозділу (посади оперативників та слідчих замінити посадами «детективів»);

3) краща координація розслідувань;

4) обмін інформацією по справах в провадженні;

5) відсутність внутрішньої бюрократії (єдина система підпорядкування);

6) збалансоване навантаження;

7) створення умов для більш успішного вирішення проблем та покращення якості розслідування [3].

У зв'язку з цим, КМЄС пропонує ряд пропозицій щодо впровадження інституту «детективів», зокрема: запровадити посаду «детектив» в підрозділах кримінальної поліції з широкими повноваженнями щодо проведення досудового розслідування, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукової діяльності, а також передбачити оперативні відділи, що проводять оперативно-технічні заходи, з метою забезпечення технічної підтримки детективів [3].

На наш погляд, цей експеримент більш направлений на розширення можливостей та надання більш розширених повноважень в першу чергу працівників оперативних підрозділів Національної поліції України, оскільки їх досвід оперативно-розшукової роботи був би поєднаний з набуттям досвіду проведення досудового розслідування, взаємодії з прокуратурою, судом, а також новими вимогами сьогодення, які стоять перед правоохоронними органами та суспільством.

Погоджуючись з думкою В. Чернея, реалізація зазначених ініціатив уже найближчим часом надала б можливість:

1) усунути подвійне підпорядкування та внутрішньовідомчі бар'єри між слідчими і оперативними підрозділами;

2) оптимізувати кадрові ресурси шляхом скорочення частини керівних посад і значного збільшення кількості працівників;

3) наділити службових осіб Національної поліції повноваженнями здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою;

4) працювати як самостійно, так і в складі групи (не витрачаючи часу на очікування виконання доручення);

5) забезпечити швидке та повне розслідування найбільш складних і резонансних злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями;

6) поліпшити якість підготовки (перепідготовки) та підвищення кваліфікації поліцейських за єдиними стандартами професійної освіти [2, с. 14].

Запровадженню інституту детективів у Національній поліції у 2020 році присвячена наукова доповідь В. Чернея спільно з С. Тіхоновим, у якій зазначили, в разі реалізації запропонованих вище законодавчих ініціатив на поліцейських буде покладено проведення всього комплексу специфічних процесуальних заходів гласного й негласного характеру, ці фахівці мають проходити підготовку в профільних закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання за єдиними навчальними програмами та подальшою фаховою спеціалізацією (з огляду на розподіл підслідності за лінійним принципом – щодо злочинів загальнокримінального спрямування, у сфері економіки, дорожньо-транспортних, кіберзлочинів тощо) [4, с. 18].

Після чого, слід внести відповідні зміни до законодавчих актів, насамперед до Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Закону України «Про Національну поліцію». Вважаємо, що детектив повинен об'єднувати функції поліцейського слідчого підрозділу та поліцейського кримінальної поліції. Об'єднання двох функцій у посаді детектива дозволить поліцейському максимально володіти всією інформацією про хід розслідування кримінальних проваджень, а також супроводжувати провадження від початку і до кінця.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: [Електронний ресурс]: Закон України від 18 лютого 1992 р. 2135-ХІІ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

2. Черней В. В. Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі Національної поліції України / Черней В. В. // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2016. – № 3 (100). – С. 5–18.

3. Презентація проекту об'єднання слідчих та оперативників (Харків, Україна 2016). Збінек Ванічек, провідний радник з питань кримінальних розслідувань КМЕС в Україні (email: zbynek.vanicek@euam-ukraine.eu).

Черней В.В., Тіхонов С.В. Перспективи запровадження інституту детективів у контексті реформування органів Національної поліції *Матеріали круглого столу* (НАВС, 17.02.2020). – Київ, 2020. – С. 14–19.

Дикий Володимир Іванович,
аспірант наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО КОНТРАБАНДИ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

Демократичні процеси, що відбуваються в нашій державі, супроводжуються гострими політичними, економічними та соціальними конфліктами, а також зростанням рівня злочинності, що, своєю чергою, обмежує права і свободи громадян, становить загрозу суспільству і державі. В Україні різні галузі юридичних наук досліджують злочинність та її вплив на суспільство, розробляють науково обґрунтовані рекомендації щодо протидії їй [1]. Необхідність виявлення ознак латентних злочинів і встановлення невідомих осіб, які вчинили злочини-інциденти, зумовлює потреби в активному накопиченні первинної оперативної інформації. Зазначену діяльність здійснюють оперативні підрозділи органів, що є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності (ОРД). Водночас процес її організації та забезпечення ефективності потребують визначення відповідних і сутності оперативного пошуку. Для цього доцільно проаналізувати й оцінити наявні енциклопедичні визначення та наукові розробки [2, с. 149].

Ефективність і якість роботи з протидії контрабанді та злочинності в цілому правоохоронними органами залежить від багатьох чинників, серед яких одним з найважливіших є рівень організації діяльності, що, зокрема, передбачає як удосконалення існуючих алгоритмів, так і пошук нових [3, с. 23].

Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності постає питання про можливість та межі застосування спеціальних методів, сил і засобів, які у своєму розпорядженні мають працівники правоохоронних органів для вирішення оперативно-тактичних завдань. Звичайно, що без застосування негласних методів і засобів оперативно-розшукової діяльності практично неможливо отримати достовірну інформацію про злочинні наміри та дії підозрюваних осіб, склад учасників, їх зв'язки, місця зберігання предмета злочину, а, отже, неможливо попередити та припинити протиправне діяння.

З метою виконання завдань, покладених на органи та підрозділи Національної поліції України, підрозділи кримінальної мають право проводити негласну роботу. Негласна робота, як сукупність прихованих заходів, що не порушує конституційні права і свободи громадян, здійснюється оперативним підрозділом з метою протидії протиправним проявам з боку окремих громадян або груп, пошуку та перевірки відомостей, що становлять оперативний інтерес, а також

забезпечення конспірації та режиму секретності в оперативно-службовій діяльності. Однією з форм негласної роботи є заходи оперативного (ініціативного) пошуку.

Провідне місце серед зазначених структурних підрозділів посідає оперативний відділ, оскільки сутнісно оперативно-службовою діяльністю підрозділу є раннє виявлення ознак контрабанди, яка готується, її припинення в докримінальних формах. Положенням про оперативний відділ також регламентовано завдання щодо запобігання контрабанді, зокрема щодо виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню контрабанди, розробку і проведення заходів для їх усунення [4].

Відповідно, аналіз поточного стану боротьби з контрабандою свідчить, що, незважаючи на комплекс ужитих органами державної виконавчої влади організаційно-практичних заходів, пов'язані з нею процеси продовжують мати місце, набувають більш витончених та організованих форм, завдають значної шкоди економіці України, суттєво впливають на стан криміногенної ситуації в державі. Нелегальне переміщення продукції і товарів через державний кордон України не лише має негативний економічний вплив (недоотримання в повному обсязі надходжень до Державного бюджету, стимулювання ведення недобросовісної конкуренції, деформація ринкової кон'юнктури тощо), але й посилює кримінальні аспекти розвитку економіки, що проявляється через активізацію діяльності організованих кримінальних угруповань [5, с. 56]. У сучасних умовах важко розраховувати на швидкі, позитивні результати у виявленні і припиненні правопорушень та досягнути їх під час проведення окремих пошукових заходів, без попередньо проведеної підготовчої та аналітичної роботи.

Як свідчить практика, контрабанду, яку раніше можна було виявити безпосередньо під час здійснення митного контролю та митного оформлення, зараз виявити практично неможливо. Порушення митного законодавства та незаконні операції у сфері зовнішньоекономічної діяльності вийшли на якісно новий рівень [6, с. 94].

Пошукова діяльність полягає в здатності оперативного працівника передбачати дії розроблюваних, виявляти та попереджати їх. Це досягається наявністю в співробітників уміння впливати на поведінку осіб, володіння навичками виховної роботи, спроможністю добиватися поваги серед оточуючих завдяки особливим рисам свого характеру, пильності, спостережливості, наполегливості, розвідздібностей і розвідможливостей.

Важливими ознаками пошуку фактичних даних про злочини можна вважати: початковий етап процесу пізнання (оперативного пошуку), зумовлений невизначеністю місцезнаходження фактичних даних про злочини; мету, що полягає у виявленні досі невідомих фактів злочинів та осіб, які їх учинили, зниження (або усунення) ентропії вихідної ситуації; підстави для початку пошуку, якими слугує

припущення (версія) щодо підготовки або вчинення злочину за наявністю окремих ознак, що вказують на такі діяння чи на осіб, які здійснюють підготовку злочину, учиняють його або вже вчинили; вимоги законодавця щодо вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів стосовно профілактики, своєчасного виявлення, припинення та розкриття злочинів; проведення за певними пошуковими ознаками в місцях, де криміногенні процеси мають тенденцію до повторюваності й регулярності. Процес виявлення злочинів є специфічним і передбачає можливість отримання відомостей оперативними підрозділами. Ідеться про діяльність «від факту», тобто первинною вважають інформацію про вчинений злочин (коли події вже відбулися). Водночас пошук необхідної інформації здійснюють також іншим каналом – «від особи», за якого під час здійснення ОРД серед кримінально-активної категорії осіб виявляють тих, від яких на підставі їхньої оперативно значущої поведінки можна очікувати вчинення злочину [2, с. 151].

Відправний момент до відкриття кримінального провадження про контрабанду – виявлення ознак злочину. **Ознаки контрабанди** у криміналістичному розумінні – це певні факти, які являють собою результати злочинних дій осіб по незаконному переміщенню предметів злочинного посягання через митний кордон, що дають змогу судити про злочинний характер події злочину, осіб, які мають відношення до нього, способи та обставини вчинення контрабанди. Такими ознаками є: затримання підозрюваного на місці вчинення злочину при спробі вивезти чи ввезти предмети контрабанди поза місцями митного контролю; подання до митного органу як підстави для переміщення предметів через кордон підроблених документів; використання тайників та інших засобів приховування предметів контрабанди від митного контролю та ін. [10].

Виявлення ознак контрабанди – це діяльність уповноважених на те органів, що передує відкриттю кримінального провадження, спрямована на встановлення можливих фактів незаконного переміщення контрабанди через кордон і являє собою матеріальну і правову передумову розкриття та розслідування даного виду злочину. Аналіз митної та судово-слідчої практики показує, що ознаки контрабанди можуть бути виявлені при: 1) здійсненні митного контролю; 2) провадженні справ про порушення митних правил; 3) здійсненні прикордонного контролю співробітниками Прикордонних військ; 4) проведенні оперативно-розшукових заходів; 5) провадженні дізнання та попереднього слідства; 6) здійсненні прокуратурою загально-наглядових функцій; 7) перевірці заяв та повідомлень про контрабанду, яка підготовлюється або вчинена. Останнім часом ознаки контрабанди нерідко виявляються в результаті діяльності органів Державної податкової

адміністрації, Товариства захисту прав споживачів та інших державних органів [7].

Фактичні дані, отримані в процесі здійснення пошуку, відображають у відповідних документах. Їх фіксація є засобом збереження та забезпечення подальшого збирання з метою виявлення об'єктів, які розшукують. Тобто проведення оперативного пошуку передбачає ведення відповідного діловодства, заснованого на відображенні результатів пошуку в документованій інформації, збиранні й оцінюванні додаткових відомостей [8, с. 449–450].

Окреслене вимагає вдосконалення практики здійснення оперативного (ініціативного) пошуку з використанням оперативної комбінації органами Національної поліції України та органів Служби безпеки України, її правового, організаційного й тактичного забезпечення для подальшого використання правоохоронними органами під час протидії контрабанді зброї та боєприпасів.

Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил повинна ґрунтуватись на поєднанні аналітичних, профілактичних та правоохоронних заходів, при цьому пріоритети повинні надаватись профілактичним заходам загального й спеціального спрямування [6, с. 95]. Поступова реалізація встановлених заходів щодо боротьби з контрабандою зумовить захист економічних інтересів країни, та вплине на криміногенну ситуацію в країні, що у комплексі призведе до формування потужних резервів для зміцнення економічної безпеки держави. Відповідно з урахуванням цього, правоохоронні органи у межах своїх повноважень повинні змінювати підходи до вирішення завдань із боротьби зі злочинністю у сфері зовнішньоекономічної діяльності, здійснювати пошук нових форм та методів виявлення і припинення контрабанди зброї та боєприпасів.

Список використаних джерел

1. Овчинский С. С. Оперативно-розыскная информация. М.: ИНФРА, 2000. 357 с.
2. Шаповалов О. О. Поняття та сутність оперативного пошуку. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 2. С. 149–159.
3. Аганесян А. Л. Теоретические и правовые основы использования результатов оперативно-розыскной деятельности при расследовании преступлений: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Владимирский юридический институт Министерства юстиции Российской Федерации. Владимир, 2005. 186 с.
4. Основи тактики боротьби з контрабандою. https://studopedia.com.ua/1_406783_vidomi-formi-borotbi-z-kontrabandoyu-mozhna-podiliti-na-dvi-grupi--doprotsesualni-ta-protsesualni.html.

5. Волошин В.І. Боротьба з контрабандою на прикордонних територіях як інструмент зміцнення економічної безпеки держави. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. № 4 (108). С. 56–63.

6. Уліцький А.Г. Шляхи удосконалення правоохоронного напрямку діяльності державної фіскальної служби України для ефективної протидії контрабанді та порушенням митних правил. Держава та регіони. Серія: Державне управління, 2018 р., № 2 (62). С. 90–96.

7. Основи методики розслідування контрабанди: Навч. посібник / В.М. Шевчук. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2001. 49 с.

8. Токарчук О.Й. Основи методики виявлення і розслідування контрабанди вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Одеса, 2005. 19 с.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

На сучасному етапі розвитку України особлива увага приділяється реформуванню різних інституцій, в тому числі правоохоронної сфери. Це стосується Національної поліції України (поліції) – центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1].

До основних повноважень поліції віднесено здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вжиття заходів з метою виявлення правопорушень; їх припинення та ін.

Серед масиву кримінальних правопорушень вирізняються правопорушення, протидія яким вимагає особливих знань, умінь, навичок, спеціальної підготовки. Одним з таких правопорушень є торгівля людьми.

Вперше Законом України від 24 березня 1998 року було встановлено кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. Зростання масштабів і небезпеки цього кримінального правопорушення обумовило необхідність прийняття спеціальної нормативно-правової бази щодо протидії торгівлі людьми. Посприяли цьому підписання та ратифікація Україною Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятої резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р., та Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнив зазначену Конвенцію [2].

Зокрема, цілями Протоколу стали попередження торгівлі людьми і боротьба з нею, приділяючи особливу увагу жінкам і дітям; захист та допомога жертвам такої торгівлі при повній повазі їхніх прав людини; заохочення співробітництва між державами у цій сфері. Відповідно до п. а ст. 3 вказаного Протоколу «торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Для приведення законодавства України з протидії торгівлі людьми у відповідність до міжнародних стандартів прийнято Закон України від 20 вересня 2011 року «Про протидію торгівлі людьми» [3], який закріпив організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам. Торгівля людьми визначена як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК) визнаються злочином.

На виконання Закону України «Про протидію торгівлі людьми» згодом були прийняті підзаконні нормативно-правові акти. Серед них: постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми» від 18 квітня 2012 року № 303, «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» від 23 травня 2012 року № 417, «Про

затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми» від 25 липня 2012 року № 660, «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» від 22 серпня 2012 року № 783, «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» від 24 лютого 2016 року № 111, відповідні накази Міністерства соціальної політики України та ін.

Незважаючи на прийняті нормативні акти, наразі актуальними залишаються питання удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми, запровадження стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам, інформування громадськості про нові тенденції цього правопорушення.

У цьому напрямку 06 вересня 2018 року прийнято Закон України «Про внесення змін до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами». Так, ч. 1 ст. 149 КК передбачила відповідальність за торгівлю людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію [4].

Разом з тим, як зазначалося вище, Закон України «Про протидію торгівлі людьми» містить визначення торгівлі людьми, зокрема, як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина. Тому з метою однакового розуміння торгівлі людьми відповідні зміни потрібно внести в розглянутий базовий законодавчий акт.

Згаданий закон у ст. 11 також закріпив, що боротьба з торгівлею людьми є невід'ємною складовою частиною діяльності органів Національної поліції по боротьбі із злочинністю, які, зокрема, здійснюють заходи щодо виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, які постраждали від торгівлі людьми, встановлення осіб – торговців людьми та притягнення їх до відповідальності шляхом реалізації організаційних, оперативно-розшукових, адміністративно-правових, процесуальних, аналітично-дослідницьких, інформаційних та інших заходів.

В структурі Національної поліції у 2021 році створено підрозділ міграційної поліції, основна увага якого зосереджена на протидії торгівлі людьми та незаконній міграції.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що в Україні створена спеціальна правова база з протидії торгівлі людьми, яка і в подальшому має вдосконалюватися. Соціальними службами і правоохоронними органами, в тому числі Національною поліцією, здійснюються заходи у сфері протидії зазначеному правопорушенню.

Сподіваємося, що в подальшому буде здійснюватись належне реагування на факти торгівлі людьми, зросте кількість виявлених і розкритих таких злочинів. Це сприятиме зниженню рівня вразливості громадян України до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 лист. 2000 р. Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791.

3. Про протидію торгівлі людьми: Закон від 20 верес. 2011 р. № 3739-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.

4. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Іщук Дмитро Олександрович,
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ

Сучасна організована злочинність є однією із гострих та складних проблем, що постала перед світовим співтовариством і завдає потужний вплив на усі сфери суспільного життя. Діяльність правоохоронних органів із протидії високоорганізованим кримінальним структурам із високим рівнем оснащення, що використовують насильство та корупцію і діють поза межами національної юрисдикції, залишається неадекватною ступеню загрози. Крім того, посилюється кримінальний контроль над інформаційною сферою, у тому числі шляхом використання глобальних комп'ютерних мереж, ЗМІ та телебачення. Діяльність кримінальних структур набуває терористичної спрямованості, що проявляється у набутті нею політичного забарвлення [1, с. 259].

У діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України є низка нерозв'язаних проблем правового й організаційного спрямування. Одні з них постали 2012 року після прийняття чинного КПК України; інші виникли задовго до цієї події. Вони істотно знижують ефективність діяльності оперативних підрозділів з протидії злочинності та потребують комплексного, системного розв'язання [2, с. 38].

Аналіз останніх наукових робіт провідних вчених [3] свідчить, що основними проблемними питаннями в практичній діяльності структурних підрозділів Національної поліції України, які протидіють організованій злочинності, є такі:

- неможливість доступу до онлайн-ресурсів, месенджерів (Viber, Whatsapp, Telegram), використовуваних особами, які є учасниками організованих груп і злочинних організацій й причетні до вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. Інформація, яку може бути отримано завдяки доступу до зазначених ресурсів, може слугувати доказом у кримінальному провадженні;

- категорія осіб, які мають найвищий статус у злочинній ієрархії – «злочинці в законі». Маючи авторитет і впливовість у кримінальному середовищі, на території України створюють підконтрольні їм організації, які вчиняють тяжкі й особливо тяжкі кримінальні правопорушення. Причиною цього є лояльне законодавство, яке дає змогу іноземним членам організованих груп і злочинних організацій безперешкодно отримувати громадянство України, інші документи, які надають право перебувати на території нашої держави. Цьому безпосередньо сприяє корупція в органах державної влади;

- брак доступу до низки інформаційно-аналітичних і пошукових систем державних органів, що унеможливає ефективне виконання спеціальних завдань й аналіз отриманої інформації;

- неналежне фінансово-матеріальне забезпечення підрозділів кримінальної поліції під час організації та проведення спеціальних операцій, зокрема для забезпечення безпеки осіб, залучених до виконання спеціальних завдань, після завершення спецоперацій, а також підготовки поліцейських «під прикриттям»;

- відсутність єдиного алгоритму документального забезпечення організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукових заходів у порядку ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення безпеки особи під час конфіденційного співробітництва та легалізації відомостей, даних, речей, отриманих під час виконання спеціального завдання, з метою їх подальшого використання як

доказової бази під час кримінального провадження та розгляду в суді (допит особи в суді як свідка, яку залучено для виконання спеціального завдання);

- нерегульованість на законодавчому рівні механізмів і методів роботи з поліцейськими під прикриттям, зокрема стосовно дотримання вимог Закону України «Про запобігання корупції»;

- нерегламентованість на законодавчому рівні та в практичній діяльності правоохоронних органів реальних гарантій особистої безпеки осіб і членів їхніх сімей після виконання спеціального завдання та виведення їх з розробки;

- неналагодження в більшості областей взаємодії органів прокуратури та суду з підрозділами кримінальної поліції під час документування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями, унаслідок чого судові засідання за кримінальними провадженнями цієї категорії тривають роками;

- низький фаховий рівень співробітників нижчої та середньої ланок правоохоронних органів, а також суттєві недоліки в організації оперативно-розшукової діяльності. Професійна підготовка співробітників правоохоронних органів не цілком відповідає вимогам часу, серед них переважають молоді фахівці, які не мають необхідного досвіду, якісної кваліфікованої вищої освіти [3, с. 66-67].

Крім того, сучасний стан нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності загалом та її організації і тактики зокрема відстає від потреб практики та потребує кардинального перегляду й суттєвого вдосконалення на законодавчому рівні [4, с. 135].

Зокрема, з цього приводу слушно наголошує А.В. Мовчан [5] про те, що Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» є застарілим, більшість його норм суперечать іншим законодавчим актам, втратили свою актуальність і не відповідають вимогам сьогодення.

Задля вдосконалення нормативно-правового забезпечення системи протидії організованій злочинності необхідно доопрацювати Стратегію боротьби з організованою злочинністю та прийняти новий Закон України «Про протидію організованій злочинності», в якому необхідно чітко передбачити:

- 1) стратегічну мету й основні напрями протидії організованій злочинності;

- 2) систему державних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, їхні завдання, компетенцію, повноваження і відповідальність за стан протидії організованій злочинності;

- 3) принципи, форми і методи боротьби з організованою злочинністю;
- 4) участь органів державної влади, місцевого самоврядування, державних і недержавних установ (організацій), громадських формувань, окремих громадян та інших суб'єктів у протидії організованій злочинності;
- 5) компетенцію і повноваження Національного координатора у сфері протидії організованій злочинності;
- 6) порядок взаємодії та координації державних органів, які беруть участь у протидії організованій злочинності;
- 7) міжнародну взаємодію і співпрацю у протидії організованій злочинності;
- 8) використання кримінального аналізу та системи аналізу ризиків у боротьбі з організованою злочинністю;
- 9) особливості використання штатних негласних працівників у протидії організованій злочинності;
- 10) використання програм захисту осіб, які сприяють оперативним підрозділам та беруть участь у кримінальному провадженні щодо організованої злочинності;
- 11) використання механізму заохочення громадян, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю;
- 12) інформаційно-аналітичне, наукове, кадрове, матеріально-технічне, фінансове забезпечення протидії організованій злочинності;
- 13) забезпечення гарантії прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб під час здійснення заходів у сфері протидії організованій злочинності;
- 14) особливості контролю і нагляду за виконанням законів у сфері протидії організованій злочинності [5, с. 73].

Список використаних джерел

1. Краснов, О. В. Протидія організованій злочинності органами Державної прикордонної служби України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. 1(85). С. 258 –266. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.85.258-266>
2. Грібов М.Л., Черняк А.М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 109, 4 (1). С. 37 – 51.
3. Бусол О.Ю. Організована злочинність в Україні: стан і проблеми реалізації державної політики у сфері протидії цьому явищу.

Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 2 (18). С. 60 – 71.

4. Павленко С.О. Сучасний стан та проблеми правового регулювання оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 53. С. 132 – 136.

5. Мовчан А.В., Яблонський Р.С. Актуальні проблеми вдосконалення системи протидії організованій злочинності в Україні. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 4 (14). С. 69 – 75.

Кириченко Олександр Анатолійович,
завідувач кафедри права факультету
економіки і права Міжнародного класичного
університету імені Пилипа Орлика, доктор
юридичних наук, професор;
Бондаренко Інна Вадимівна,
здобувач ступеня вищої освіти
за спеціальністю 061 «Журналістика»
Міжнародного класичного університету
імені Пилипа Орлика

КОНСТИТУЦІЙНІ ТА ІНШІ ПРАВОВІ ОСНОВИ МАСМЕДІЙНОГО ВИСВІТЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ТА ІНШОЇ АНТИДЕЛІКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Конституційні та інші правові основи мас-медійного висвітлення результатів поліцейської та будь-якого іншого виду антиделіктної діяльності викладені в одній з останніх монографічних досліджень [3, с. 7–8] таким чином.

У відповідності із положеннями ч. 1 ст. 1 «Визначення термінів» Проекту закону України «Про медіа» під медіа («засобом масової інформації») розуміється засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, яке періодично чи регулярно виходить в світ під редакційним контролем та постійною назвою в якості індивідуалізуючої ознаки [6]. Згідно вимог ч. 1 ст. 117 «Звільнення від відповідальності» даного проекту закону, суб'єкти у сфері медіа та їх працівники не несуть відповідальності за поширення інформації, забороненої цим Законом, а також інформації, що не відповідає дійсності, порушує права і законні інтереси особи, якщо ця інформація: 1) є дослівним відтворенням матеріалів, опублікованих іншим зареєстрованим медіа або точним за змістом відтворенням матеріалів іноземного медіа з посиланням на них; 2) була отримана у відповідь на запит на інформацію, поданий відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», або у відповідь на звернення, подане відповідно до Закону України «Про

звернення громадян»; 3) містилася в офіційних повідомленнях або одержана від державних органів, органів місцевого самоврядування (в тому числі іноземних) у письмовій формі, в тому числі була оприлюднена на їх веб-сайтах та сторінках на платформах спільного доступу до інформації; 4) є дослівним відтворенням публічних виступів чи повідомлень юридичних осіб, суб'єктів владних повноважень, посадових і службових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, народних депутатів України, кандидатів на виборні посади; 5) поширювалася вперше, без попереднього запису, та містилася у виступах осіб, які не є працівниками відповідного суб'єкта у сфері медіа, якщо працівники такого суб'єкта вжили заходів щодо припинення порушення [6].

Аналогічні підстави звільнення суб'єктів поширення відомостей, що порушують правовий статус інших соціосуб'єктів, від юридичної відповідальності містяться у ч. 1 ст. 42 закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [5], ч. 1 ст. 67 закону України «Про телебачення і радіомовлення» [7] та ін., що не лише суперечить вимогам ч. 1 ст. 24 Конституції України у частині рівності всіх громадян перед законом [4], а й дозволяє соціосуб'єктам, які залучені у медіапростір, шляхом навмисного поширення недостовірних відомостей безперешкодно порушувати правовий статус інших соціосуб'єктів і, навіть, створювати умови щодо нелегітимної зміни державної влади та/чи вчинення інших особливо тяжких кримінальних правопорушень. У той же час, соціосуб'єкти, які залучені у медіапростір, можуть розповсюджувати такого роду відомості й з необережності, у т. ч. й в наслідок відсутності у них належної хоча б супутньої юридичної освіти та/чи інших аспектів професійності у контексті поширюваних відомостей [1, с. 181–194 та ін.], що набуває особливої доктринальної значимості в контексті реалізації положень ст. 34 Конституції України у частині меж правомірної реалізації свободи слова [4], що є базисними у частині здійснення журналістської діяльності і забезпечення медіабезпеки і має бути уточнені у частині реалізації не свободи слова, тобто, свободи будь-якого слова, а свободи оприлюднення власне завідомо достовірних відомостей.

У такому аспекті особливої доктринальної, проектної та іншої прикладної основи набуває позиція Ю.О. Ланцедової з інноваційного розуміння редакції ч. 2.2 статті «Докази, їх властивості, джерела, суб'єкти, порядок і дії з отримання та форми оперування ними» Кодексу антикримінального судочинства України, а рівно будь-якої іншої держави світу такої базисної основної юридичної властивості доказів, як достовірності доказів [1, с. 143–144, 2, с. 47–48; 3, с. 38–39 та ін.], якими доцільно визнавати будь-які відомості, що є адекватними

в контексті встановлення обставин базисного, спеціального або часткового предмета антикримінального доказування, і :

2.2.1. Які адекватно відображають обставини як приготування та/чи вчинення діяння (події, явища) кримінального правопорушення та/або приховування його антиделіктних слідів (слідів та/чи параслідів та/або квазіслідів діяння, події чи явища кримінального правопорушення), так і будь-яких інших значимих діянь (подій, явищ) або ознак чи властивостей трасосубстанцій та/або документів та/чи людини [2, с. 47].

2.2.2. Неадекватно відображають обставини вказаних юридичних фактів через наявність дистанційних, метеорологічних, освітніх (в т. ч. і в силу наявного у особистісного джерела недостатнього рівня загальної та/або спеціальної, в т. ч. базисної чи супутньої юридичної, компетентності), психологічних, фізіологічних та інших особливостей їх сприйняття особистісним джерелом і запам'ятовування, зберігання, відтворення і передачі відомостей про такого роду юридичні факти головному суб'єкту антикримінального судочинства [2, с. 47–48].

2.2.3. Адекватно пояснюють причини описаного неадекватного відображення юридичних фактів [2, с. 48].

2.2.4. Є адекватними або неадекватними, але свідомо недостовірними і в силу цього набувають відповідну достовірність в контексті антикримінальної справи про дачу таких завідомо неправдивих показань або такого завідомо неправдивого висновку експерта чи про постановлення такого завідомо неправосудного процесуального рішення [2, с. 48].

Таким чином, конституційними та іншими правовими основами мас-медійного висвітлення результатів поліцейської та будь-якого іншого виду антиделіктної діяльності має стати свобода оприлюднення завідомо достовірних відомостей, тобто таких відомостей, у достовірності яких журналіст на момент їх оприлюднення має бути переконаний. У разі ж будь-яких сумнівів щодо достовірності певних відомостей журналіст має відмовитися від їх оприлюднення за виключенням випадків оприлюднення їх в межах процедури доведення поширення будь-якими іншими соціосуб'єктами такого роду завідомо і незавідомо недостовірних відомостей.

Список використаних джерел

1. Кириченко А. А., Ланцедова Ю. А. Антикоррупционная парадигма : системное правовое исследование : монография / под ред. А. А. Кириченко. Киев : Издатель Назаров О. А., 2020. 668 с. (приложение к электронному реферативно-научному журналу «Судебно-психологическая экспертиза. Применение полиграфа и специальных знаний в юридической практике»), укр., русс. URL : <https://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a/2430-kirichenko-a->

a-lantsedova-yu-a-antikorrupsionnaya-paradigma-sistemnoe-pravovoe-issledovanie-monografiya

2. Кириченко О. А., Ланцедова Ю. О., Тунтула О. С. Інновації юриспруденції та законності у сфері транспорту і транспортних технологій : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 95 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/37>

3. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>

4. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-IX від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. *Zakon.rada.gov.ua* : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

5. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 1, ст. 1, зі змінами, внесеними згідно закону України № 720-IX від 17 червня 2020 р. *Zakon.rada.gov.ua* : веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>

6. Проект Закону про медіа № 2693-д від 2 лютого 2020 р. *Zakon.rada.gov.ua* : веб-сайт. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353

7. Про телебачення і радіомовлення : закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 10, ст. 43, зі змінами, внесеними згідно закону України № 1616-IX від 1 липня 2021 р. *Zakon.rada.gov.ua* : веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

Кириченко Олександр Анатолійович,
завідувач кафедри права факультету
економіки і права Міжнародного класичного
університету імені Пилипа Орлика, доктор
юридичних наук, професор

НЕОБХІДНІСТЬ ДОКОРІННОГО РЕФОРМУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ІНШИХ АНТИДЕЛІКТНИХ ОРГАНІВ

Необхідність докорінного реформування підрозділів національної поліції в контексті інноваційного бачення сутності та функцій інституту президента держави та органів прокуратури як його правової руки, а також всієї існуючої системи антиделіктних органів в контексті забезпечення найбільш ефективного, раціонального та якісного виконання суб'єктами владних повноважень базисного конституційного обов'язку держави із пізнання, визнання, забезпечення і неухильного дотримання правового статусу всіх співвітчизників, оперативного попередження порушення їх правового статусу і за максимально повним його відновленням О.А. Кириченко обґрунтував у низці публікацій [2, с. 70–83; 3, с. 24–31; 4, с. 70–79; та ін.] таким чином.

Фактично у силу вимог ч. 2 ст. 3, ч. 6 ст. 55 і ч. ч. 1, 2 ст. 102 Конституції України [5] українська держава є власне президентською республікою. Адже тільки Президент української держави і ніякий інший суб'єкт владних повноважень може в міжнародних відносинах виступати від імені держави і тільки він в кінцевому підсумку відповідає за неухильне дотримання Основного закону та інших правових актів і правового статусу всіх співвітчизників, а значить й за належне виконання всіма суб'єктами владних повноважень конституційного головного обов'язку держави [2, с. 52].

Для цього ч. 6 ст. 55 Конституції України і надає Президенту України в розпорядження будь-які заходи прямо незаборонені законом [5], а вимоги ч. 2 ст. 3 і ч. 2 ст. 102 Конституції України [5] покладають на даного суб'єкта владних повноважень прямо таки обов'язок з тим, щоб він негайно припиняв незаконні діяння та/чи скасовувати нелегітимні рішення та/або правові акти суб'єктів владних повноважень, і навіть остаточні, але незаконні, судові рішення [2, с. 52].

При цьому слід мати на увазі, що відсутні строки давності для застосування Президентом української держави на виконання названих вимог ч. 2 ст. 3, ч. 6 ст. 55 і ч. 2 ст. 102 Конституції України [5] власне вказаних засобів забезпечення неухильного дотримання на території нашої країни будь-яких правових актів та правового статусу всіх співвітчизників. Строки давності існують із певними винятками лише для застосування заходів карально-виховної юридичної відповідальності [2, с. 53].

Вказані цілі також ніяк не можна досягти без реального докорінного перетворення повноважень органів прокуратури в Праву руку Президента держави із поверненням та оновленням власне у Конституційному кодексі України (а рівно поновити чи передбачити в Основному законі будь-якої іншої держави світу) природної функції прокуратури по здійсненню нагляду за точним, одноманітним і неухильним дотриманням законів та інших правових актів з боку будь-яких соціосуб'єктів, а як наслідок, й за найбільш ефективним, раціональним та якісним виконанням суб'єктами владних повноважень базисного конституційного обов'язку держави із пізнання, визнання, забезпечення і неухильного дотримання правового статусу всіх співвітчизників, попередження порушення даного правового статусу і в разі порушення – за максимально повним його відновленням [2, с. 53].

У такому разі інститут президента держави та органи прокуратури мають набути статус наглядової гіпергілки державної влади за здійсненням вказаного нагляду за точним, одноманітним і неухильним дотриманням законів та інших правових актів з боку представників всіх інших гілок державної влади (правотворчої, антиделіктної, правозастосовчої) та всіх інших суб'єктів владних повноважень та всіх інших соціосуб'єктів, а як наслідок, й за найбільш ефективним, раціональним та якісним виконанням суб'єктами владних повноважень базисного конституційного обов'язку держави із пізнання, визнання, забезпечення і неухильного дотримання правового статусу всіх співвітчизників, оперативного попередження порушення їх правового статусу і за максимально повним його відновленням [2, с. 53].

Вказаний, з однієї сторони, інноваційний, а, з іншої сторони, природний, державний статус інституту президента держави та органів прокуратури у повній мірі узгоджується із вимогами п. 57 розд. IV Доповіді Венеціанської Комісії «Верховенство права» згідно із якими, «понад те, має існувати установа чи організація - як певний обвинувач, яка до певної міри має бути теж незалежною від виконавчої влади і яка забезпечує, щоб порушник закону – навіть коли потерпілі не заявляють про це - постав перед судом» [1; 2, с. 53].

У такому аспекті особливої доктринальної, проектної законодавчої та іншої прикладної значимості набуває й розроблена О.А. Кириченком та іншими представниками наукової школи юриспруденції професора Аланкіра ще у 2010 році новітня доктрина докорінного реформування традиційної судової влади в єдиний антиделіктний орган в особі Верховного суду України із вичерпним набором судових палат (конституційної, антикримінальної, адміністративної, трудової, де-факто майново-договірної чи цивільної та де-юре майново-договірної чи господарської, що мають дублюватися на рівні обласних судів і реалізовуватися за допомогою відповідної спеціалізації суддів місцевих судів) [2, с. 57; 6, с. 42–43 та ін.]

Тоді й існуючу функцію прокуратури із процесуального керівництва слідством доцільно передати керівникам слідчих підрозділів слідчотури (об'єднаної на основі принципу єдиноначальності по всьому спектру підслідності) [2, с. 64].

Функцію ж обвинувачення та іншого захисту правового статусу потерпілого у всіх видах судочинства треба передати заново створеному антиделіктному органу – публічнотурі, що теж має діяти на принципі єдиноначальності, отримувати зарплатню та інше матеріально-технічне забезпечення лише від держави та мати два підрозділи : а) обвинувачення та іншого захисту правового статусу потерпілого у всіх видах судочинства; б) іншої юридичної допомоги [2, с. 64].

У такому разі докорінному реформуванню має бути піддана й адвокатура, яка теж має діяти на принципі єдиноначальності, отримувати заробітну плату й інше матеріально-технічне забезпечення лише від держави, а отримання будь-якої матеріальної та іншої вигоди від клієнта чи в його інтересах від будь-якого іншого соціосуб'єкта має розцінюватися не інакше як хабар (отримання неправомірної вигоди) чи побори із посиленою (аж до смертної карі) антикримінальною відповідальністю, а в структурі даного принципово реформованого антиделіктного органу також мають бути лише два підрозділи : а) захисту правового статусу правопорушників у всіх видах судочинства; б) іншої юридичної допомоги [2, с. 64].

У контексті найбільш ефективного, раціонального та якісного пізнання, визнання, забезпечення і дотримання та в разі порушення максимально повного відновлення правового статусу соціосуб'єктів, попередження правопорушень і неухильного притягнення винних у скоєнні цих правопорушень до відповідного виду, характеру і ступеня тяжкості юридичної відповідальності має бути докорінно реформована сутність і функції й всіх інших антиделіктних органів, особливо, експертнотури, ордистотури і виконавчотури [2, с. 65–66; 3, с. 29–32; та ін.], які також мають бути у вигляді єдиного антиделіктного органу і побудовані на принципі єдиноначальності із поєднанням за принципом спеціалізації всіх існуючих видів :

1. Експертних досліджень у всіх основних видах судочинства : антикримінальному, адміністративному, трудовому, де-факто майново-договірному чи цивільному і де-юре майново-договірному чи господарському [2, с. 65].

2. Ордистичної діяльності – в межах спеціалізації такої діяльності за антиделіктними органами, які її проводять [2, с. 66].

3. Виконавчої діяльності – виконання остаточних судових рішень по всім видам судочинства з існуванням двох департаментів :

3.1. Виправно-трудового чи пенітенціарного (виконання судових рішень із засудження підсудного до смертної карі чи іншої вищої міри покарання та позбавлення чи іншого обмеження його волі).

3.2. Виконання інших судових рішень та виконавчих проваджень [2, с. 66].

Поряд з цим автором та його учнями також ще з 2010 року пропонується відповідне реформування всієї існуючої системи антиделіктних органів із появою, зокрема, в якості самостійних антиделіктних органів не лише ординатури, експертнотури і слідчотури шляхом об'єднання поліцейських та відповідних підрозділів інших антиделіктних органів [2, с. 64–65; 3, с. 27; 6, с. 10–11 та ін.], але й локальноохоронотури (поліцейські та інші підрозділи охорони), конвойнотури, патрульнотури та ін. [2, с. 64–65; 3, с. 27; 4, с. 10–11 та ін.].

Список використаних джерел

1. Верховенство права. Доповідь, схвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською Комісією) на 86-му пленарному засіданні. Венеція. 25–26 березня 2011 р. URL : [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr)

2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>

3. Кириченко А.А., Косаревская О.В. Коренное реформирование института президента государства, органов прокуратуры как его правой руки и всей системы антиделіктных органов : часть 1. The Journal of Eastern European Law. Журнал східноєвропейського права. Междунар. наук.-метрич. базы : Index Copernicus International, HeinOnline. 2021. № 95. С. 23-37. URL : http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/kirichenko_kosarevskaya_95.pdf

4. Ланцедова Ю. А., Косаревская О. В. Основы инновационного понимания сущности, функций, системы и порядка формирования антиделіктных органов: часть первая. The Journal of Eastern European Law. Журнал східноєвропейського права. Междунар. наук.-метрич. базы : Index Copernicus International, HeinOnline. 2021. № 85. С. 69-82. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2021/02/lantsedova_kosarevskaya_85.pdf

5. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. Zakon.rada.gov.ua : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp>

6. Новітня концепція реформування судової влади України : навч. посібник / Є.В. Кириленко, С.А. Кириченко, Т.О. Коросташова, Ю.О. Ланцедова, О.С. Тунтула ; за наук. ред. О.А. Кириченка. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 60 с.

Клименко Ольга Анатоліївна,
доцент кафедри кримінального права
і процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО, НАДЗВИЧАЙНОГО
СТАНУ АБО У РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ
АНТИТЕРОРИСТОЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ/ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ
СИЛ**

Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав і організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон) матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються, окрім іншого, як приводи та підстави для початку досудового розслідування [1].

У цьому випадку прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється у межах оперативно-розшукової справи керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте таке рішення прокурора.

При цьому подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів до постановлення ухвали слідчого судді регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) з урахуванням особливостей, встановлених Законом.

Також положеннями пункту 3 частини 1 статті 10 Закону регламентовано інший спосіб використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, зокрема, для попередження, виявлення, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, насамперед шляхом проведення оперативними

підрозділами у порядку, передбаченому КПК України слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД).

Зокрема, відповідно до частини 6 статті 246 КПК України проводити НСРД має право слідчий, який здійснює розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням чи дорученням прокурора – уповноважені підрозділи оперативно-розшукової діяльності, визначені положеннями статті 5 Закону [2].

Загальний порядок з організації проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні регламентований наказом Генеральної прокуратури, Служби безпеки, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства фінансів, Міністерства юстиції та Адміністрацією Державної прикордонної служби України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 року [3].

Відповідно до пунктів 3.3 та 3.4 цього Наказу слідчий, прокурор надсилає доручення разом із відповідною ухвалою слідчого судді на проведення НСРД керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення злочину і у складі якого знаходяться уповноважені оперативні підрозділи.

14 квітня 2014 року Указом Президента України № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» у дію введено рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» та розпочато на території України антитерористичну операцію (далі – АТО) [4].

Продовжуючи комплексні військові і спеціальні організаційно-правові заходи, спрямовані на протидію діяльності незаконних збройних формувань, 18 січня 2018 року Парламентом прийнято закон «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» та розпочато операцію об'єднаних сил на означених територіях України (далі – ООС) [5].

У розвиток вищевказаних рішень Законом України від 12 серпня 2014 року № 1631-VII «Про внесення змін до КПК України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення АТО» доповнено цей Кодекс окремим розділом IX-1 (стаття 615) щодо

делегування прокурорам окремих функцій слідчих суддів у разі неможливості виконання ними своїх повноважень, насамперед щодо розгляду відповідних клопотань про проведення НСРД [6].

Так, згідно зі статтею 615 КПК України на місцевості, на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення АТО/ООС, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень за статтями 163, 164, 234, 235, 247 та 248 цього Кодексу, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

При цьому положеннями статті 25 Закону України «Про прокуратуру» встановлено, що нагляд за додержанням вимог законодавства органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, здійснюється уповноваженими прокурорами в порядку, визначеному законами України [7].

Законність проведення цих видів НСРД на означеній території України оперативними підрозділами, в порядку статті 615 КПК України, констатовано правовими висновками ВСС України та Верховного Суду, сформованими в ухвалі та постановах відповідно від 26 жовтня 2017 року у справі № 235/9820/15-к, 21 травня 2019 року у справі №220/298/16-к, 10 березня 2021 року у справі № 425/217/17 [8, 9, 10].

При цьому положеннями частини 5 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» регламентовано, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права [11].

Як наслідок, проведений оперативними підрозділами, на підставі прийнятих уповноваженими прокурорами процесуальних рішень у формі відповідних постанов про проведення НСРД, починаючи з 12 серпня 2014 року комплекс заходів сприяв ефективності й оперативності здобуття належних та допустимих доказів для забезпечення якісного виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження, насамперед щодо захисту особи від кримінальних правопорушень, а також їх своєчасного припинення на території безпосереднього проведення АТО/ООС.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/card4#Future>

3. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України та Адміністрацією Державної прикордонної служби країни № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України: Указ Президента України від 13 квітня 2014 року № 405/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text>

5. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»: Закон України від 18 січня 2018 року № 2268-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>

6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення АТО: Закон України від 12 серпня 2014 року № 1631-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#Text>

7. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

8. Ухвала ВСС України від 26 жовтня 2017 року у справі № 235/9820/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69974210>

9. Постанова Верховного Суду від 21 травня 2019 року у справі № 220/298/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82120702>

10. Постанова Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі № 425/217/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95533229>

11. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Кобець Микола Вікторович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ З ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ТЕХНІКИ ПРАЦІВНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Впровадження сучасних науково-технічних досягнень в оперативно-розшукову діяльність значно розширює межі чутливого сприйняття оперативного працівника, що у свою чергу визначає принципово нові, суттєві можливості щодо виявлення і фіксації (документування) матеріальних слідів протиправних кримінальних дій, встановлення фактів латентних кримінальних правопорушень і, відповідно, надає нові шляхи для виявлення і викриття правопорушників, з'ясування обставин, причин та умов, які призвели до вчинення кримінального правопорушення. Стрижнем ефективного використання оперативної техніки є якісна організація і досконала тактика. Однак є недоліки, що впливають на ефективність її застосування.

Проблемні питання, передбачені Програмою круглого столу, накопичуються в правоохоронних органах здавен. У різні періоди спроби привести в більш досконалий порядок питання організації застосування технічних засобів здійснювались в Україні вченими-юристами. Неодноразово ці проблеми порушувались у публікаціях П.П. Артеменка, Л.І. Громоценка, О.В. Золотаря, Ю.В. Єднерала, в дисертаціях Жарікова Ю.Ф., Ізотова О.І. та багатьох інших вчених, керівників відповідних кафедр і підрозділів.

Щодо спрямованості нинішнього круглого столу, то в ході її проведення, на наш погляд, бажано було б розглянути проблеми, пов'язані, зокрема, з організації застосування оперативної техніки працівниками оперативних підрозділів. Слід відзначити, що ефективність організації застосування технічних засобів у практичній діяльності поліції визначається багатьма чинниками. Розглянемо деякі з них.

Одним із таких чинником можна віднести – правовий. Чинні нормативні акти, що регламентують організацію, тактику та документальне оформлення застосування оперативної техніки, стосуються тільки оперативно-технічних заходів, які безпосередньо здійснюють оперативно-технічні підрозділи. У зв'язку з цим, виникає нагальна проблема, пов'язана з відсутністю нормативних актів, які б регламентували застосування технічних засобів безпосередньо підрозділами кримінальної поліції, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність за кримінальним провадженням, або за оперативно-розшуковими справами. Це приводить до складнощів,

пов'язаних з документуванням кримінальних правопорушень, не тільки під час застосування технічних засобів, але й під час подальшої реалізації отриманих результатів. Нині є лише правові основи (або підстави) для застосування технічних засобів взагалі або дається дозвіл на використання окремих її видів. Це Конституція України [1], закони України «Про Національну поліцію» [4], «Про оперативно-розшукову діяльність» [5], Кримінальний процесуальний кодекс України [2]. Наказ МВС України від 05.05.2016, що регламентує організацію оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України, зазначає тільки перелік оперативно-технічних засобів, які можуть застосовувати працівники оперативних підрозділів. Однак, в цьому наказі, на жаль, взагалі не знайшло відображення такого напрямку застосування можливостей технічних засобів, який, на наш погляд, особливо ефективний в плані отримання науково обґрунтованих конкретних результатів, які можуть мати важливе значення в боротьбі зі злочинністю – оперативне дактилоскопірування.

Важливість такого виду діяльності оперативних підрозділів очевидна.

Аналогічна проблема має місце під час організації застосування спеціальних хімічних речовин. Різниця лише в тому, що в наказі з організації оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України цим питанням присвячений тільки один абзац.

Тому працівники оперативних підрозділів стикаються з конкретними проблемними питаннями: чи мають право, в правовому полі, застосовувати той чи інший технічний засіб, як здійснювати документування кримінальних правопорушень такими засобами, подальша реалізація отриманих результатів тощо. У крайньому випадку працівники оперативних підрозділів звертаються до певних підрозділів, зокрема ДОТЗ НП України, ДОС НП України. Однак їхня діяльність обмежена певними оперативно-розшуковими заходами, передбачені відомчими нормативно-правовими актами.

Інший чинник, що впливає на ефективність застосування технічних засобів у оперативно-розшуковій діяльності – рівень професійно-технічної підготовки працівників оперативних підрозділів.

Проведені за останній час дослідження свідчать, що технічні засоби, які є в наявності поліції використовуються не достатньо ефективно. Це пояснюється тим, що оперативні працівники погано уявляють можливості використання технічних засобів, не орієнтуються в тих оперативно-розшукових ситуаціях, в яких застосування засобів оперативної техніки значно полегшує проведення оперативних-розшукових заходів, або без них просто неможлива їх повна реалізація, не орієнтуються у правових аспектах щодо застосування технічних засобів.

Також, необхідно постійно удосконалювати відповідні навчальні програми з первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації, особливо оперативних підрозділів щодо занять із оперативної техніки. В чинному нормативно-правовому акті, що регулює службову підготовку в системі Національної поліції України [3] не передбачено викладання в структурних підрозділах тематик пов'язаних з технічними засобами. Майбутні та діючі правоохоронці повинні володіти знаннями у сфері застосування сучасних технічних засобів, необхідними для документування кримінальних правопорушень та здійснення профілактики правопорушень. Не врахування зазначеного негативно впливає на якість виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Крім теоретичного навчання і набуття навичок роботи з технічними засобами в спеціально обладнаних приміщеннях і на полігонах, однією із основних і найефективніших форм навчання є відпрацювання в ігрових ситуаціях, максимально наближених до реальних умов, типових тактичних прийомів застосування технічних засобів.

Також слід відзначити, що у вищих навчальних закладах з особливими умовами навчання, зокрема в Національній академії внутрішніх справ, вже п'ятий рік не викладаються дисципліни, пов'язані з організацією та тактикою застосування технічних засобів під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень. Це негативно впливає на рівень підготовки майбутніх правоохоронців. Вони не володіють знаннями у сфері науково-технічного прогресу, тобто не знають які технічні засоби слід застосовувати під час виявлення та розслідування конкретних видів кримінальних правопорушень.

І, звичайно, постійні проблеми – це матеріально-технічне забезпечення сучасних видів спеціальної техніки, а також розробка та впровадження в практику нових організаційно-тактичних форм застосування технічних засобів.

У цих питаннях певні надії покладаються на Державний науково-дослідний інститут МВС України, з яким у НАВС налагоджені тісні наукові стосунки.

Результати круглого столу повинні стати відчутним поштовхом для подальшої плідної роботи з об'єднанням зусиль зацікавлених служб й відомств з метою вдосконалення розробки, впровадження в практику та організації вивчення можливостей використання технічних засобів у боротьбі з кримінальною протиправністю.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254К/96-ВР.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI.

3. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 № 50, зареєстр. в Мін. юстиції України 19 лютого 2016 р. за № 260/28390.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII.

6. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення : навчальний посібник / М.В. Кобець, Б.В. Жуков, П.П. Артеменко. Київ : Аванпост-Прим, 2013. 189 с.

Ковальова Ольга Вікторівна,

завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
Донецького державного університету
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогоднішній день повноцінне досудове розслідування важко уявити без застосування засобів інформаційного забезпечення. Останнє задовольняє потреби суб'єктів кримінального провадження у процесі пізнавальної діяльності, однією з основних форм якої є доказування. Не можна оминати увагою те, що інформаційне забезпечення відіграє важливу роль і для оперативно-розшукової діяльності. Засади застосування засобів інформаційного забезпечення для реалізації завдань, покладених на оперативно-розшукову діяльність чітко викладені як у кримінальному процесуальному законодавстві, так і у інших суміжних нормативно-правових актах держави, однак окремі особливості залишаються регламентованими не в повній мірі. Прикладом є інформаційне забезпечення документування злочинів.

Чинний Закон України «Про Національну поліцію» у ст. 25 закріплює, що Національна поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень. Національна поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності: 1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ; 2) користується базами (банкми) даних Міністерства внутрішніх справ та інших державних органів;

3) здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; 4) здійснює інформаційну взаємодію з іншими державними органами України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями [1]. Документування під час здійснення оперативно-розшукової діяльності є одним із основних способів забезпечення досудового розслідування доказовою базою, достатньою для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. Вчені активно використовують термін «документування під час оперативно-розшукової діяльності» для позначення процесу фіксації фактичних даних про різні види кримінальних правопорушень. Це стосується, зокрема, злочинів у сфері інтелектуальної власності, авторських та суміжних прав [2; 3], банківського кредитування [4], незаконного обігу наркотичних засобів [5]; проведення оперативного пошуку підрозділами карного розшуку [6].

Із прийняттям у 2012 році чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), як здається, оперативно-розшуковій діяльності почали приділяти більше уваги і віддавати належне значення. Що стосується процесу документування, у процесуальному законодавстві чітко та вичерпно не регламентовані його особливості, як, до речі, і у Законі від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ «Про оперативно-розшукову діяльність». Єдиним цікавим в цьому контексті положенням є п. 2 ч. 1 ст. 8, в якій вказано, що оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених підстав надається право: проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупа здійснюється згідно з положеннями статті 271 КПК України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, Бюро економічної безпеки України, Служби безпеки України, погодженими з Офісом Генерального прокурора та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України. В п. 18 ч. 1 цієї ж норми визначено право підрозділів створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи [7]. Що стосується п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону, варто звернути увагу на те, що законодавець вказує, що проведення контрольованої поставки, а також відповідних закупа проводиться у порядку, передбаченому ст. 271 КПК України. При цьому зазначена норма не містить терміну «документування», або аналогічних варіантів. Про документування та його інформаційне забезпечення як таке не ведеться мова і під час викладення особливостей проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, необхідно звернути увагу на певне необ'єктивне ігнорування необхідності нормативно-правового регламентування порядку та особливостей проведення процесу документування оперативно-розшукової діяльності, у тому числі – в частині застосування засобів інформаційного забезпечення. Отже, в контексті цієї думки очевидним стає те, що документування входить як у забезпечення процесу доказування, так і у пізнавальну діяльність в межах досудового розслідування. Більше того, документування оперативно-розшукової діяльності не можливо реалізувати без застосування заходів інформаційного забезпечення, котрі як сприяють процесу розслідування, так і удосконаленню та поповненню масивів, покладених в його основу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Шевчук О.О. Способи скоєння злочинів, пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності, та особливості їх документування підрозділами ДСБЕЗ МВС України. *Митна справа*. 2013. № 5 (2.2). С. 63–65.
3. Попов А.П. Актуальні проблеми виявлення та документування правопорушень авторських та суміжних прав, що вчиняються у сфері відтворення та розповсюдження аудіовізуальних творів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Ч. 1. С. 187–193.
4. Сухорада І.О. Методологія та сучасний стан наукових досліджень документування злочинів у сфері банківського кредитування оперативними підрозділами. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*, 2014. № 4. С. 157–169.
5. Саковський А.А. Особливості документування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (18). С. 49–59.
6. Біляєв В.О. Актуальні питання тактики документування злочинної діяльності підрозділами карного розшуку при проведенні опитування під час оперативного пошуку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 462–469.
7. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

Ковальчук Алла Юрївна,

завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права Академії праці, соціальних відносин і туризму, доктор юридичних наук, професор;

Лазарєва Віра Юрївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ В ДЕТЕКТИВІВ

На сьогоднішній день відбувається експериментальний запуск проекту впровадження інституту детективів у систему Національної поліції України. Успішність експерименту, у перш чергу, залежить від особистості суб'єкта на якого буде покладено функції детектива. Відповідно, такі стандарти повинні бути впроваджені у систему як підготовки майбутніх детективів, так і у процес відбору претендентів на посаду детектива. Одним з визначальних принципів світогляду майбутніх детективів є правосвідомість. Сучасні кардинальні зміни соціальних та економічних умов буття людини зумовлюють зростання ваги суб'єктивного людського фактора у побудові цивілізованого суспільства. Актуалізується необхідність перегляду психологічної складової взаємодії людей, їх суспільної свідомості. Людство вперше постало перед питанням: чи достатнім є рівень свідомості громадян для їх адекватної комунікації, мінімізуючи конфліктні ситуації. Тому закономірно, що в сучасному українському суспільстві постає проблема дослідження правової свідомості громадян: її змісту, структури, рушійного потенціалу становлення, умов, за яких вона виникає й розвивається. На думку Шемшученко Ю.С. правосвідомість – це форма суспільної свідомості, яка відображає ставлення суб'єктів правовідносин до чинного права та похідних від нього правових явищ, через функції: когнітивну, правоутворюючу та правореалізуючу. Вона складається з трьох елементів: ідеологічних, психологічних і поведінкових [1, с. 49]. У Канаді, Великобританії, Франції, Іспанії, Австралії, Швеції, Новій Зеландії та Нідерландах діють чинні положення Модельного кодексу поведінки (стандартів) державних службовців (додаток до Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи від 11 травня 2000 № R (2000)). У нормах Модельного кодексу поведінки (стандартів) державних службовців зазначені головні вимоги до кандидатів у майбутні детективи, перевірка мотивів вступу на державну службу (ст. 24), контроль за дотриманням етичних вимог (ст. 25, 28), визначення стандартів чесності та поведінки (ст. 3) [2, с. 2].

Вивчаючи досвід зарубіжних країн встановлено, що невід'ємною частиною нормативно-правових актів, які регулюють діяльність правоохоронної системи є положення про критерії доброчесності, як форми вираження високого ступеня правосвідомості. Вони визначені у:

- Конвенції ООН проти корупції (ст. 8 для досягнення цілей по боротьбі з корупцією кожна держава-учасниця повинна розробляти стандарти поведінки державних службовців для добросовісного виконання ними своїх обов'язків) [4];

- Міжнародному кодексі поведінки державних посадових осіб (Резолюція 51/59 Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 1996) у якому перераховуються основні принципи поведінки (ефективність, компетентність, уважність, справедливість, неупередженість) та визначає основні правила щодо попередження конфлікту інтересів, декларування відомостей про доходи, прийняття подарунків, поводження з інформацією тощо [4].

- Принципах ОЕСР управління етикою на державній службі;

- Керівних принципах ОЕСР щодо вирішення конфліктів інтересів на державній службі.

Репрезентативним є досвід функціонування поліцейської системи в Сполучених Штатах Америки, не дивлячись на англо-американський тип правової системи для неї характерні різноманітні організаційно-правові форми, які можуть бути успішно запозичені та реалізовані в Україні. Зокрема в системі підготовки поліцейських кадрів США враховані й питання запобігання корупції та недопущення конфлікту інтересів (розроблені довідники з питань етики, принципи поведінки, стандарти етичної поведінки для службовців органів виконавчої гілки влади).

В Україні в нормативно-правових актах поняття «детектив» відсутнє, відповідно, відсутні встановлені загальні вимоги до детективів, їх мотивацію та рівень доброчесності. Проте тлумачення поняття «детектив» міститься у Великій українській юридичній енциклопедії: детектив – це службова особа відповідного органу досудового розслідування, уповноважена в межах своєї компетенції, визначеної кримінальним процесуальним законодавством, із застосуванням гласних і негласних методів здійснювати виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів (проводити оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування) [3, с. 161]. З вище викладеного стає зрозумілим необхідність створення окремого нормативного документа у якому буде зазначатися поняття та стандарти особистості детективів враховуючи міжнародні стандарти що висуваються до кандидатів у детективи. Також, погоджуюсь з баченням вітчизняного науковця Скаун О.Ф., яка визначає деонтологічні вимоги до працівників правоохоронних органів, які можуть бути застосовні до стандартів детективів, це такі як: морально-

етичні (застосування принципу моралі), політичні (мати свою політичну позицію), психологічні (знання та навички в психології та вміння використовувати їх на практиці) та естетичні (мати охайний вигляд, гарну та чітку вимову) [5, с. 478–479].

Потрібно звернути увагу на те, що правосвідомість майбутніх детективів формується не тільки у процесі юридичного навчання, а ще за допомогою загальної та спеціальної правової підготовки:

- 1) здобуття фундаментальних правових знань;
- 2) навчання професії за фахом (слідча підготовка, оперативно-розшукова);
- 3) фізична (силова) підготовка;
- 4) бойова підготовка;
- 5) володіння вогнепальною (табельною) зброєю;
- 6) вміння керувати транспортними засобами, тощо.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, перш за все треба звернути увагу на законодавче закріплення стандартів особистості майбутніх детективів в системі Національної поліції України спираючись на досвід зарубіжних країн. Ефективне функціонування правоохоронців неможливе без культури, добросесності та високого рівня правосвідомості окремих суб'єктів діяльності. Захищаючи суспільство, їх права та свободи, показуючи на своєму прикладі високі моральні, етичні та психологічні якості детективи формують довіру до правоохоронної системи у громадян, підвищують загальний рівень культури держави.

Список використаних джерел

1. Шемшученко Ю.С. та ін. Юридична енциклопедія: в 6 т. К.: «Українська енциклопедія». 2003. С. 49.
2. Model Code of Conduct for Public Officials. DOI: <http://workspace.unpan.org/sites/internet/Documents/UNPAN038306.pdf>. pp. 2.
3. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. редкол.: Нор В. Т. (голова) та ін.; Нац. акад. правових наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право. 2020. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура. 960 с.
4. International Code of Conduct for Public Officials. DOI: <http://www.un.org/documents/ga/res/51/a51r059.htm>.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Х.: Консум. 2001. 656 с.
6. United Nations Convention against Corruption. DOI: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>.

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВOPУШЕНЬ ДІТЬМИ

У сучасний час багато неповнолітніх осіб вчиняють різного характеру правопорушення (як адміністративні, так і кримінальні). Дану проблему найчастіше вирішують за допомогою проведення профілактичних заходів компетентними органами, наприклад, Національною поліцією України, а саме дільничним офіцерами поліції, підрозділами ювенальної превенції та соціальними службами на території України, що застосовують різні програми та методи щодо виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, а також попередження правопорушень, вчинюваних дітьми. Також важливу роль відіграють наукові дослідження у напрямку профілактики правопорушень серед неповнолітніх, де відбувається систематизація та накопичення як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду, знаходження оптимальних шляхів вирішення вище вказаної проблеми та впровадження його у вітчизняну практику. Також необхідно зазначити, що попередження правопорушення та виявлення, осіб, схильних до вчинення незаконних дій, серед неповнолітніх є більш ефективним напрямком діяльності, ніж на етапі вже вчиненого правопорушення, оскільки протиправні дії припиняються на початковому етапі та є вигідним, тому що відбувається зменшення ймовірності нанесення шкоди різного характеру як суспільству, так і державі.

Наприклад, поліція Швейцарії тісно співпрацює зі школами, з якими підписується протоколи про взаємодію. За цим протоколом школа зобов'язана реалізувати всі можливості для проведення профілактичної роботи з підлітками, які перебувають у конфлікті з законом, і лише після цього звертатися до поліції. Крім цього, школа зобов'язана систематично нагадувати правила поведінки дітям, якщо говорити юридичними термінами – проводити правове виховання дітей. Регулярні зустрічі з адміністрацією шкіл проводить дільничний інспектор «ілот'є» (L'ilotier – фр.), який не носить ні форми, ні зброї та його робота в основному направлена на збір інформації. Окрім цих регулярних зустрічей з адміністрацією, згідно з протоколом, інспектор має право відвідувати школу лише в трьох випадках: а) переслідування злочинця; в) юридичне розслідування (розслідування злочину,

скоеного на території школи); с) для проведення уроків з профілактики на початку та в кінці навчального року (загальна профілактика) [1].

Також цікавим є американський досвід, з якого можна виділити три моделі превентивної діяльності: модель суспільних установ, модель безпеки індивідуума і модель впливу через навколишнє середовище. На федеральному і місцевому рівнях реалізуються програми попередження правопорушень. У деяких штатах участь громадян у зміцненні правопорядку дозволила знизити кількість пограбувань на 30%. Тут використовується винагорода за інформацію, що має оперативного-профілактичного значення. Значна увага на практиці у США приділяється попередженню правопорушень, усуненню причин й умов виникнення правопорушень, припиненню актів вандалізму, превентивному вирішенню конфліктних ситуацій в сім'ї, формуванню довірчих відносин між поліцією і громадянами [2].

В Ірландії широко застосовується обмежене дозволя, неповнолітніх, що вчиняють правопорушення. Ці заходи реалізують спеціальні установи і школи, де особи, які вчинили правопорушення або мають асоціальні прояви у поведінці, проводять вільний від навчання час. Крім того, до виховного процесу залучаються батьки неповнолітніх із асоціальною прийнятною поведінкою. За такою схемою в Ірландії ще з 1960-х років діє низка програм Garda Juvenile Diversion Programmes [3].

Для української правозастосовчої діяльності представляють інтерес програми раннього втручання, які широко застосовуються в Ірландії та реалізуються у межах роботи асоціації NIACRO [4]:

1. Програма «Незалежного відвідування» полягає у наданні дружньої незалежної підтримки неповнолітнім, які знаходяться під опікою та позбавлені батьківської уваги.

2. Програма «Допомоги у працевлаштуванні молоді» охоплює молодь віком від 15 до 18 років, яка на обліку у виправній системі для неповнолітніх. Головною метою програми є надання підтримки в отриманні освіти і професійних навичок та працевлаштуванні.

3. Поряд з цими асоціаціями NIACRO здійснює роботу з ув'язненими, їх сім'ями та дітьми через Advice Centre (Консультаційний центр) – єдину службу, що надає консультації і підтримку сім'ям ув'язнених та неповнолітніми, які відбувають покарання та Family Links (Сімейні зв'язки) [5].

Майже для всіх країн світу на сучасному етапі характерними є негативні кількісно-якісні зміни рівня, структури і динаміки правопорушень серед неповнолітніх. Не є винятком і Україна. Особливої гостроти проблема поширення правопорушень серед неповнолітніх в Україні набула з початком трансформаційних процесів у країні, що сприяли виникненню різноманітних проблем у всіх сферах суспільного життя. Невирішені державою та суспільством проблеми

стають факторами, що негативно впливають на найменш захищених членів суспільства – неповнолітніх, і сприяють вчиненню ними злочинів та інших правопорушень. Серед таких факторів можна назвати і безробіття батьків, і зниження життєвого рівня населення, і розпад звичних та відпрацьованих форм соціального контролю та профілактики правопорушень.

Враховуючи зазначене, актуальним стає пошук нових, адаптованих до сучасних умов життя підходів щодо здійснення профілактики правопорушень серед неповнолітніх. У цій справі, на наш погляд, цікавим є досвід інших країн, зокрема, США та Великобританії, що мають вагомий напрацювання у сфері організації профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Англо-американська система профілактики правопорушень займає домінуюче і провідне становище у Європі, Америці та Японії [6].

У цих країнах існують різноманітні класифікації теоретичних підходів і концепцій відносно превентивної діяльності. У Британії визнається очевидним той факт, що усі вони ґрунтуються на відповідних концепціях причин протиправної поведінки й пов'язані з впливом на певні групи факторів, яким відводиться вирішальна роль у механізмі вчинення правопорушення. У зв'язку з тим, що існує багато теорій причин правопорушень, єдиної теорії профілактики протиправної поведінки немає.

Профілактика правопорушень у Великобританії та США здійснюється у трьох основних формах: ситуаційна, соціальна, превенція за допомогою громадськості.

Спеціалісти у сфері профілактики правопорушень залежно від того, у чому вони вбачають причини правопорушень, виділяють такі підходи до здійснення їх профілактики:

- структурний підхід, що пов'язує здійснення ефективної профілактики правопорушень з проведенням значних соціально-економічних перетворень у суспільстві;

- психологічний підхід, який визнає вирішальне превентивне значення впливу на особу потенційного правопорушника, а також осіб, які вже вчиняли правопорушення (з метою профілактики рецидиву);

- ситуаційний підхід, який відводить вирішальну роль впливу на соціальні та фізичні фактори зовнішнього середовища, що впливають на вчинення правопорушень, сукупність яких створюють сприятливу ситуацію для кримінальних проявів [7].

Підбиваючи підсумок, відзначимо, що для подальшого становлення й розвитку вітчизняної системи профілактики правопорушень серед неповнолітніх, для розробки та впровадження у діяльність суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх нових, ефективних форм та методів профілактики необхідно вивчати і впроваджувати певні закордонні напрацювання і практичні прийоми у

цій сфері, але робити це необхідно з урахуванням національних особливостей, зумовлених попереднім розвитком нашої держави та сучасними трансформаційними процесами, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Профілактики правопорушень серед дітей та молоді у Швейцарії URL: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01-02\(13\)/05-Zarubizhnyi_dosvid/130501.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01-02(13)/05-Zarubizhnyi_dosvid/130501.pdf).

2. Карпинець Ю.О. Досвід зарубіжних країн щодо запобігання злочинності неповнолітніх (на прикладі США та Швейцарії) //Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світі реформування кримінальної юстиції : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції/ Харків МВС ХНУВС кримінологічна асоціація України: ХНУВС, 2014. Том II. С.173-174.

3. Children and the criminal justice system in Ireland / URL: <http://citformation.ie/en>

4. Evaluation of the Early Intervention Programme / URL:<http://www.niacro.co.uk>.

5. Формування програмних заходів корекції та запобігання злочинній поведінці неповнолітніх: зарубіжний досвід / URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc7/47.pdf>.

6. Голіна В.В. Попередження злочинності: Конспект лекції. Харків: Укр. юрид. академія, 1994. С. 36.

7. Поволоцька С.Г. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: з досвіду Великобританії // Проблеми злочинності в Україні: роль правоохоронних органів та громадськості у їх запобіганні: Матеріали круглого столу. Харків: НУВС, 2003. 90 с.

Кубарев Іван Володимирович,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Барган Сергій Сергійович,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА МЕТОДИКОЮ КОГНІТИВНОГО ІНТЕРВ'Ю

Незважаючи на поступове реформування політичного й економічного життя нашої держави, сучасний стан боротьби зі злочинністю потребує не лише якісного вдосконалення нормативно-

правового регулювання діяльності правоохоронних органів, але і значного підвищення ефективності процесу розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. В цьому плані справедливою вбачається думка зарубіжних фахівців, що успіх кримінального провадження головним чином залежить від вдалого планування розслідування і проведення допиту, як найбільш розповсюдженої слідчої (розшукової) дії.

З метою оптимізації процесу отримання показань під час допиту американські психологи всередині 1980-х років розробили метод когнітивного інтерв'ю, заснованого на наукових засадах соціальної динаміки, функціонуванні пам'яті та психологічних аспектах міжособистісного спілкування. Останні емпіричні дослідження встановили, що використання цієї методики відчутно збільшує обсяг отримуваної інформації з мінімальними втратами її деталізації і достовірності. Окрім того когнітивне інтерв'ю має менш маніпулятивний характер, обумовлюючи заміщення навідних чи однозначних запитань відкритими, здатними залучити реципієнта до тривалої комунікації [1, с. 342]. Зрештою, за опублікованими даними ФБР, впровадження у слідчу практику когнітивних підходів забезпечує ефективність застосування навіть гібридних методик допиту, призначених для інтерв'ювання потерпілих, свідків і підозрюваних, сприяючи належному виконанню завдань кримінального провадження [2, с. 12].

На відміну від типових протоколів допиту, спрямованих на отримання відомостей про механізм вчинення злочину, когнітивне інтерв'ю активізує нервові центри допитуваного, використовуючи психологічні прийоми спонукання до реконструкції подій минулого, в тому числі й психологічного стану особистості, реакції оточуючих, механізму прийняття рішень, причин вибору тієї чи іншої поведінкової моделі та інших внутрішніх факторів. За такого методу, на думку британських дослідників П. Тайлора та Дж. Дональда (Taylor, P. J. & Donald, I. J.), допитуваний виконує більшу розумову роботу та відчуває вищу когнітивну зосередженість, порівняно з усталеними техніками допиту, які не передбачають обов'язкового формування свідомого ставлення особи до висловлюваних ним тверджень [3, с. 443]. Замість того, щоб відповідати на підготовлену серію запитань інтерв'юєра, реципієнт залучається до активної участі в обговоренні окремих елементів вчиненого кримінального правопорушення. Основоположні аспекти когнітивного інтерв'ю слугують для поліпшення соціальної динаміки інтерв'юєра та реципієнта, їх процесів мислення і сприйняття інформації, забезпечуючи підтримання продуктивної взаємодії. Когнітивний вплив переслідує мету закласти підґрунтя для розбудови плідної співпраці, відмежувавшись від будь-яких психологічних утисків особистості та маніпулювання. У зв'язку з цим прийоми допиту обираються з урахуванням психічних ресурсів індивіда, рівня його інтелектуального

розвитку, психоемоційного стану, а також здатності відновлювати власні спогади у вигляді розповіді.

Процес обговорення вчиненого злочину набуває вигляду заохочення до вільної розповіді, що передбачає детальний виклад відомих фактів та обставин, проте без вимог щодо чіткого дотримання хронології, використання літературної мови та іншого кодування, яке не є природнім для особи (наприклад, допускається опис зросту не у футах та дюймах, а словосполученнями на кшталт «вищий за мене»). Спонування розповіді про подію злочину здійснюється у формі простих висловлювань, які частіше викликають бажану рефлексію, спрямовану на розвиток теми допиту, її деталізацію, уточнення, погодження, заперечення або спростування певних тверджень. Інтерв'юер не повинен припиняти вільну розповідь до її логічного завершення, незважаючи на виявлені розбіжності чи неправдивість окремих даних, оскільки інформація, що повідомлена у повному обсязі, дозволяє отримати об'єктивні результати внаслідок подальшого співставлення фактів між собою і з наявними доказами. Разом з тим за умови відсутності питальних речень, допитуваний підсвідомо відчуває ширшу автономію при поясненні конкретних відомостей, ніж за класичної моделі «питання-відповідь», оминаючи створення агресивної протидії або зайвого психоемоційного напруження. Реципієнту надається свобода думки при початковому викладі обставин, що полягає у можливості не зупинятися на довготривалому згадуванні фактів, що забулася, або про існування яких він насправді не знає. Замість неефективного пригадування варто дозволити добровільно визнати відповідні прогалини в пам'яті, повідомивши про це інтерв'юера. Зазначене правило допомагає уникнути формування відчуття надмірної співпраці, яке нерідко призводить до заповнення пропусків інформації використанням асоціативних механізмів пам'яті або методом фантазування. У разі виникнення труднощів при словесному описі події, факту чи явища, пропонується відшукати інші засоби висловлення думки (наприклад, малювання зображень або схем, імітація невербальної поведінки тощо).

Оскільки відомості про вчинений злочин довго зберігається в пам'яті у вигляді асоціативних зв'язків щодо окремих фактів і ознак цієї події, то пригадування одного факту чи ознаки спричиняє закономірне пригадування інших. В такому випадку зарубіжні фахівці рекомендують посилювати процеси пригадування і деталізації показань, використовуючи техніку повторної розповіді. Прогалини в пам'яті роз'єднують на декілька сегментів, пригадуючи їх окремо шляхом заспокоєння, відволікання уваги, заплющення очей та різних технік ментальної концентрації. Полегшити пригадування дозволяє прийом відновлення контексту, який передбачає реконструкцію в пам'яті контурів

навколишнього середовища, часу доби, шумів, запахів, температури, емоцій та інших відчуттів, які мали місце на час згадуваної події. Зі свого боку психолог Н. Гамільтон (N. Hamilton) для активізації забутого в пам'яті людини або для виявлення суперечностей наголошує на важливості переказу описаної події у зворотному порядку або з позиції зміненої ролі (наприклад, з боку свідка) [4, с. 231]. Прийом зворотного переказу демонструє розбіжність у твердженнях реципієнта, вказуючи на відповідний рівень достовірності наданих показань. Згідно з проведеними дослідженнями британських соціологів, коли реципієнт повідомляє неправдиву інформацію, або має заздалегідь продуманий порядок викладу думок і заготовлені відповіді на очевидні запитання, відбувається звернення до обмежених когнітивних ресурсів у вигляді лінійних схем, що призводить до неконтрольованого виникнення розбіжностей між раніше повідомленими твердженнями [5, с. 590].

Таким чином, в межах вдосконалення практичної діяльності правоохоронних органів, впровадження моделі когнітивного інтерв'ю, яка передбачає використання різної мнемотехніки, полегшує процес отримання достовірних відомостей про вчинене кримінальне правопорушення з дотриманням належної деталізації опису подій, фактів чи явищ, які сприймалися особою раніше. При цьому зберігається гнучкість у виборі прийомів побудови ефективної комунікації, що робить когнітивне інтерв'ю доволі перспективною технікою для практичного застосування.

Список використаних джерел

1. Memon, A., Meissner, C.A., and Faser, J., 2010. The cognitive interview: a meta-analytic review and study space analysis of the past 25 years. *Psychology, public policy, and law*, 16, Pp. 340–372.
2. Interrogation: A Review of the Science HIG Report. FBI-administered High-Value Detainee Interrogation Group. 2016. 94 p.
3. Taylor, P. J., & Donald, I. J. (2004). The structure of communication behavior in simulated and actual crisis negotiations. *Human Communication Research*, 30, 443–478.
4. Hamilton, N. A., & Stewart, B. L. (1993). Extending an information processing model of language intensity effects. *Communication Quarterly*, 41, 231–246.
5. Vrij A., Leal S., Mann S., Warmelink L., Granhag P. & Fisher R. Drawings as an innovative and successful lie detection tool. *Applied Cognitive Psychology*, 2010. P. 587–594.

Ланцедова Юлія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
та процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ІННОВАЦІЙНЕ РОЗУМІННЯ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК РІЗНОВИДУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поліцейська діяльність у контексті вимог ч. 1 ст. 2 «Основні поняття» Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» є різновидом правоохоронної діяльності [4], а з точки зору вимог ст. 131-1 Конституції України – фактично діяльністю органів правопорядку [3]. У той же час, розуміння сутності і повного переліку функцій такого роду державних органів у контексті подолання будь-яких правопорушень до цього часу залишається достатньо дискусійним [1, с. 56–58; 2, с. 6–8 та ін.].

З урахуванням викладеного, пропонуємо розглянути подальший розвиток відповідної позиції Ю. Д. Ткача [5, с. 59; 6, с. 43] щодо інноваційного бачення сутності та повного переліку функцій правоохоронних органів або органів правопорядку [1, с. 56–58; 2, с. 6–8 та ін.], що більш правильно іменувати функціями антиделіктних органів і викласти у такій редакції :

1. Виявлення латентних правопорушень.
2. Припинення триваючих правопорушень.
3. Розкриття правопорушень.
4. Досудове розслідування чи інше досудове з'ясування обставин правопорушення.
5. Судове чи остаточне позасудове вирішення справи про відповідне правопорушення.
6. Виконання остаточного судового чи позасудового рішення і, перш за все, найповніше відновлення порушеного правового статусу соціосуб'єктів.
7. Проведення роботи із засудженим до зняття чи погашення судимості [2, с. 6].
8. Проведення в координації з усіма іншими державними органами, посадовими особами та іншими соціосуб'єктами інших заходів з профілактики правопорушень, перш за все, з усунення причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушень (що має бути зроблене ще до вчинення правопорушення з метою його недопущення, а вже після цього має досліджуватися наявність чи відсутність підстав для притягнення винної особи до відповідного виду юридичної відповідальності), з готування належних пропозицій із удосконалення відповідного законодавчого та базисного підзаконного регулювання [2, с. 6–7].

9. Здійснення узагальнень відповідної антиделіктної практики і виявлення її досягнень і недоліків [2, с. 7].

10. Проведення корпоративної (тобто, відомчої, в межах діяльності відповідного антиделіктного відомства) та (тобто, в рамках діяльності певного антиделіктного органу як юридичної особи) підзаконотворчої діяльності із організації роботи даного антиделіктного органу та протидії правопорушенням.

11. Здійснення наукових досліджень у напрямку підвищення ефективності, раціональності та якості антиделіктної діяльності відповідного виду.

12. Проведення за допомогою вищих навчальних закладів міністерства освіти та науки підготовки та підвищення кваліфікації кадрів антиделіктної діяльності відповідної спеціалізації та субспеціалізації.

13. Здійснення поточного підвищення кваліфікації антиделіктологів відповідної спеціалізації і субспеціалізації [2, с. 7].

Профілактична функція антиделіктних органів є обов'язком як для такого роду спеціальних органів держави, так й для будь-яких інших державних органів і посадових осіб та й для будь-яких інших соціосуб'єктів, які мають сприяти антиделіктним органам у найбільш ефективному, раціональному та якісному виконанні й всіх інших вказаних функцій антиделіктної діяльності [2, с. 7].

Викладене інноваційне розуміння функцій антиделіктних органів, що покладає на ці державні органи, в т.ч. й органів національної по завдання із подолання як кримінальних, так й адміністративних, дисциплінарних, де-факто майново-договірних (цивільних) та де-юре майново-договірних (господарських, економічних, арбітражних) правопорушень, що кожний з цих органів зобов'язаний здійснювати у своїй компетенції на певній стадії чи стадіях або щодо певних категорій правопорушень, дуже яскраво свідчить про юридичну некомпетентність існуючого традиційного і законодавчого іменування такого роду державних органів правоохоронними [2, с. 7] та виокремлення з їх числа суду [4].

Виходить, що ці державні органи зобов'язані лише, охороняючи право від порушень, попередити вчинення правопорушень, що фактично знаходиться в межах восьмої та з певним ступенем умовності й наступних із вказаного інноваційного розуміння сутності і вичерпного переліку функцій власне антиделіктних органів, а якщо правопорушення все ж таки було вчинене, то інші інноваційні функції, перш за все, з першої по сьому функцію, є нібито завдання вже яких-то інших державних органів [2, с. 7].

Звідси пропонується й інноваційне розуміння поняття антиделіктної діяльності як такого виду державної діяльності, основне призначення якого полягає у найбільш ефективному, раціональному та

якісному як подоланні різних видів правопорушень на кожній зі стадій його здійснення, так й функціонування антиделіктних органів, а також у здійсненні з цією метою базисного, корпоративного (відомчого) і локального підзаконного правового регулювання, узагальнень відповідної антиделіктної практики, наукових досліджень, підготовки та перепідготовки в юридичних навчальних закладах антиделіктологів та самостійного поточного підвищення їх кваліфікації [2, с. 8].

Таким чином, поліцейська діяльність є різновидом антиделіктної діяльності і відповідні підрозділи національної поліції мають здійснювати у своїй компетенції відповідні функції антиделіктних органів з подолання не лише кримінальних, а й всіх інших видів правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кириченко О. А., Ланцедова Ю. О., Тунтула О. С. Інновації юриспруденції і законодавства в фармацевтичній діяльності: монографія. Варшава: RS Global Sp.z O.O., 2020. 97 с. URL: <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/30>.

2. Кириченко О. А., Ланцедова Ю. О., Тунтула О. С. Інновації юриспруденції та законності у сфері транспорту і транспортних технологій: монографія. Варшава: RS Global Sp.z O.O., 2021. 95 с.

3. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-IX від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr): веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.

4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 11, ст. 50, зі змінами згідно закону України № 1150-ІХ від 28 січня 2021 р., ВВР, 2021, № 23, ст. 197. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>

5. Ткач Ю. Д. Поняття і системно-структурна будова криміналістики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Юрій Дмитрович Ткач; Одеськ. юрид. наук НУВС. Одеса, 2004. 556 с.

6. Ткач Ю. Д. Теоретичні основи криміналістики (періодизація, поняття, система, міжнауковий статус): монографія / за наук. ред. О. А. Кириченка. Одеса: Вид-во ОЮІ НУВС, 2007. 176 с.

Лизогубенко Євген Віталійович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук;
Никифорчук Вадим Дмитрович,
кандидат юридичних наук

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вивчення проблем інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності призводить до висновку про те, що отримання оперативно значимої інформації передбачає роботу з великими масивами неструктурованих даних, відомостей, повідомлень та вимагає використання найрізноманітніших знань та методів обробки даних. У зв'язку з цим можна стверджувати, що «отримання власне оперативно-розшукової інформації відбувається вже у процесі аналітичної обробки інформаційних продуктів». Тому термін «інформаційно-аналітичне забезпечення» дедалі частіше став заміщуватися термінами «аналітичне забезпечення», «інформаційно-аналітична робота», «аналітичний пошук». Як показав досвід роботи оперативних підрозділів НПУ, первинних відомостей про кримінальні прояви, отримані під час оперативного пошуку, буває недостатньо. Потрібне розширення інформаційного простору з поєднанням інформаційно-аналітичної обробки даних, необхідних для виявлення та документування злочинної діяльності. У зв'язку з цим оперативно-розшукова діяльність оперативних підрозділів доповнюється новим дуже суттєвим змістом, який поєднує методи оперативного пошуку інформації та інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД.

Як правило під час організації інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності відбувається аналіз інформації на тактичному рівні, який здійснюється безпосередньо оперативним працівником та керівником оперативного підрозділу, та аналізу на стратегічному рівні, який здійснюється працівниками підрозділів інформаційно-аналітичної підтримки.

Таким чином, усі інформаційні потоки в кінцевому результаті стікаються до підрозділів інформаційно-аналітичної підтримки, що створює належні умови для використання різноманітної інформації будь-яким підрозділом який здійснює оперативно-розшукову діяльність. Така система організації опрацювання інформації повинна забезпечувати міцне підґрунтя для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів.

Поряд зі збором та аналізом оперативно-розшукової інформації не менше значення має її накопичення та зберігання з метою недопущення втрачання важливих для оперативно-розшукової діяльності відомостей та

подальшого їх зручного використання. Для забезпечення накопичення та зберігання оперативно-розшукової інформації вона систематизується та вноситься до автоматизованих інформаційно-пошукових систем, а також відповідних неавтоматизованих спеціальних обліків (справ), які ведуться безпосередньо в оперативних підрозділах. На законодавчому рівні це право оперативних підрозділів закріплено у п. 18 ч. 1 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи. [1].

Але незважаючи на це крім можливості доступу та використання відомчих інформаційно-пошукових систем які об'єднані в інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України», який становить сукупність технічних і програмних засобів, призначених для обробки відомостей, що утворюються у процесі діяльності Національної поліції України та її інформаційно-аналітичного забезпечення [2] перед оперативними підрозділами НПУ часто постає потреба в швидкому доступі до інших інформаційно-телекомунікаційних систем та баз даних, як системи МВС України так і органів державної влади доступ до яких швидкий доступ до яких не завжди можливий. Наприклад це такі бази даних, як інформаційно-телекомунікаційна система прикордонного контролю «Гарт-1» та єдиний державний реєстр транспортних засобів адміністратором яких є Міністерство внутрішніх справ України; єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань адміністратором яких є Міністерство юстиції України; державний реєстр фізичних осіб-платників податків адміністратором якої є Державна податкова служба України та інші.

Тому на нашу думку слід змінювати національне законодавство. Необхідно на основі чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та урахуваючи останні законопроекти, прийняти новий удосконалений закон, який би повністю відповідав викликам сьогодення та оновленій правовій системі України, був загальним (комплексним) нормативно-правовим актом, що регулює здійснення та інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності. А саме вказавши у законі, що керівництво органів, уповноважених утворювати підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, з метою належного їх функціонування забезпечують створення інформаційно-телекомунікаційних систем з аналітичними інструментами, користування державними, у тому числі урядовими засобами зв'язку та комунікації, доступом до інформативних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // режим доступу: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
2. Наказ МВС України №676 від 03.08.2017 Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» // режим доступу: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17#Text>

Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Буяльська Вікторія Романівна,
курсант 4 курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ВУЗЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Сучасна організована злочинність під час свого функціонування протидіє державі у різних сферах. Ситуація, яка склалася на сьогоднішній день, потребує неординарних і кардинальних рішень з протидії цьому явищу. Кваліфіковані злочини, учинені членами злочинних груп та їх об'єднаннями є складними для розслідування та характеризуються, насамперед, планомірним використанням фахових знань у різних галузях життя. Стрімкі зміни в громадському, суспільно-політичному та економічному житті держави переплітаються і взаємопов'язані із процесами, які існують у кримінальному світі. Ми вимушені констатувати, що станом на сьогоднішній час система протидії злочинності не досконала і тому потребує змін. В такому серйозному протистоянні важливу роль відіграють саме досвідчені фахівці - від оперативного працівника до керівника структурного підрозділу блоку кримінальної поліції Національної поліції України, адже проведення всього комплексу заходів гласного та негласного характеру потребує відповідних знань та практичних навичок, які можливі отримати тільки в результаті спеціалізованого навчання та кропіткої роботи.

Форми та заходи, які в теперішній час застосовують практичні працівники оперативних підрозділів Національної поліції України у боротьбі із організованою злочинністю не завжди приносять потрібний позитивний результат щодо документування злочинної діяльності, притягнення винних до кримінальної відповідальності та відшкодування матеріальних збитків.

На сучасному етапі боротьби із сучасною організованою злочинністю, оперативним підрозділам Національної поліції України потрібні не просто працівники, які виконують поліцейські функції, а поліцейські, професійна підготовка, яких полягає не лише у формуванні знань, умінь та навичок, а й в реалізації їх особистих (лідерських) якостей, мотивації. Головне питання, яке в теперішній час існує в системі Національної поліції України під час реформування кримінального блоку – це формування якісного та професійного ядра спроможного виконувати поставлене завдання.

Пошук, підбір, навчання та підготовка фахівців вузької спеціалізації – це є фундаментальне питання, яке повинно стояти на першому місці у роботі в кримінальній поліції, особливо у підрозділах, які займаються кримінальною розвідкою.

Вважаємо, що здійснювати діяльність по пошуку, виявленню, підбору, навчанню осіб, які бажають проходити службу в оперативних підрозділах Національної поліції України з особливою спеціалізацією та спрямованістю, за своїми особистими, моральними, діловими якостями, мають схильність до оперативно-розшукової та розвідувальної діяльності, їх первинною підготовкою необхідно починати в закладах вищої освіти системи МВС України. Прикладом цієї вузької спеціалізації та підготовки може стати Національна академія внутрішніх справ (далі – НАВС).

За своєю специфікою, структурою, організацією діяльності НАВС не тільки може, а й повинна стати першою сходинкою по пошуку, виявленню, підбору з поглибленою системою теоретичного та практичного навчання у підготовці тих майбутніх оперативних працівників Національної поліції України, які у практичній діяльності будуть спроможні виконувати найбільш ризиковані та спеціальні завдання з оперативної та розвідувальної діяльності.

НАВС має необхідні умови (навчальні аудиторії, загальну та спеціальну бібліотеки, спортивні зали, тир, стадіон, гуртожиток для проживання, їдальня, навчальний центр за межами академії тощо) для навчання та підготовки фахівців із вузької спеціалізації.

Але спеціалізована програма до підготовки таких курсантів до рівня професіоналів (фахівців вузької спеціалізації), які при додатковому навчанні спроможні виконувати спеціальні завдання у практичній діяльності після закінчення НАВС на даний час відсутня. Тому є відповідне пояснення – НАВС не займається підготовкою таких вузьких фахівців, це не входить до її обов'язків. Всі курсанти знаходяться у рівних умовах, виконують затверджений МВС України освітній процес, загальні для всіх правила та завдання, які їм ставить їх керівництво (адміністративно-командний склад закладу, викладачі тощо).

Ми вважаємо, що в освітній процес навчального закладу потрібно додаткове впровадження нової комплексної професійної програми для

навчання та підготовки фахівців із вузької спеціалізації для підрозділів кримінальної поліції, які займаються кримінальної розвідкою та боротьбою саме із найбільш небезпечними проявами організованої злочинності.

Завжди необхідно думати про перспективу на майбутнє в оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності. Перевага щодо пошуку, виявленню, відбору, навчання та початкову підготовку в НАВС нових та молодих майбутніх працівників кримінальної поліції з вузької спеціалізації, а в подальшому використання їх в якості спеціалістів-професіоналів у практичній діяльності при виконанні найбільш важких оперативно-службових завдань.

У відповідності до п.п. 8,13 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» працівники оперативних підрозділів мають право виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України та мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників [1].

У курсантів за напрямком кримінальна поліція, як майбутніх оперативних працівників є можливість під час навчання в НАВС з вузької спеціалізації, проходження навчальної практики та стажування у кінцевому результаті здобути відповідні практичні професійні навички з оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності.

Отже, навчання та підготовка майбутніх працівників з вузької спеціалізації дасть можливість вийти на новий рівень міжнародної співпраці з іншими навчальними закладами відповідного профілю та/або правоохоронними органами держав Євросоюзу, США у підготовці фахівців-професіоналів з оперативно-розшукової та розвідувальній діяльності, а в подальшому проведення спільних оперативних заходів у боротьбі із організованою злочинністю.

Обставини, які мають місце на сучасному етапі реформування та розбудови сучасної та якісної поліції, дозволяють сказати, що державі, суспільству, громадянам негайно подрібни такі працівники поліції, які будуть здатні виконувати поставлені перед ними завдання для забезпечення громадського порядку та протидії злочинності.

Процес навчання та підготовка фахівців з вузької спеціалізації потребує спільних зусиль практичних підрозділів кримінального блоку Національної поліції України відповідного спрямування та Національної академії внутрішніх справ.

Тільки у такій взаємодії, буде відповідний практичний результат у майбутньому і саме разом ми зможемо виховати нову генерацію професіоналів з оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, № 22, ст. 303.

Мовчан Анатолій Васильович,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Львівського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У сучасних умовах організована злочинність підриває економіку, суспільство та інститути держави. І це проблема не лише України, а переважної більшості країн світу. До того ж організована злочинність безпосередньо пов'язана з відмиванням злочинних доходів. Зокрема, за результатами проведеного Європолем опитування SOCTA 2021, мільярди євро незаконних прибутків, отриманих організованою злочинністю в Європейському Союзі, було інвестовано в легальну економіку, що спотворює конкуренцію та перешкоджає економічному розвитку країн-членів Євросоюзу. Усі види легального бізнесу потенційно вразливі до експлуатації організованою злочинністю. Зокрема, понад 80% злочинних мереж, які діють в ЄС, використовують легальні бізнес-структури для своєї злочинної діяльності. Близько половини злочинних мереж створюють власні легальні бізнес-структури або проникають в бізнес на високому рівні [1].

Злочинці не стоять осторонь діджиталізації суспільства. Практично всі кримінальні діяння тепер містять онлайн-компонент, а деякі явища повністю перемістились в мережу Інтернет. Онлайн-маркетплейси як у відкритому сегменті, так і в Darknet пропонують доступ до незаконних товарів і послуг. Цифрові платформи надають доступ до зашифрованих комунікацій та платіжних систем. У нинішніх реаліях всі форми організованої злочинності глибоко впливають на суспільство і мають прямий негативний вплив на повсякденне життя громадян, економіку, державні інституції і верховенство права. Злочинні мережі також використовують страх і тривоги громадян, пов'язані з дефіцитом деяких життєво важливих благ під час пандемії COVID-19.

Крім того, професійне відмивання грошей створило паралельну підпільну фінансову систему для обробки транзакцій і платежів ізольовано від будь-якого механізму контролю, що регулюють фінансову систему. Ця паралельна система гарантує, що злочинні доходи не можуть бути простежені як частина складних кримінальних економік [1].

Відповідно до статті 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, віднесено: органи Національної поліції і Служби безпеки України;

органи прокуратури України; органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю; органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори; розвідувальний орган Міністерства оборони України; Служба зовнішньої розвідки України; Національне антикорупційне бюро України; Бюро економічної безпеки України [2].

Згідно офіційних статистичних даних Офісу Генерального прокурора за 12 місяців 2021 року оперативними підрозділами правоохоронних органів виявлено 455 організованих груп та злочинних організацій, щодо яких розслідувано кримінальні провадження, зокрема: органи Національної поліції – 388 (85,3%); органи СБУ – 37 (8,1%); органи доходів і зборів – 9 (2,0%); ДБР – 0 (0,0%); НАБУ – 3 (0,7%) [3].

Ліквідація спецпідрозділів БОЗ МВС у 2015 році привела до суттєвого погіршення результатів у боротьбі з організованою злочинністю в Україні. Зважаючи на існуючі проблеми, у лютому 2018 року в структурі Національної поліції було створено Департамент стратегічних розслідувань, завданням якого є реалізація повноважень Національної поліції в частині боротьби з організованою злочинністю, злочинністю в органах державної влади та місцевого самоврядування, протидії корупції, захисту прав і свобод людини і громадянина та об'єктів права власності від протиправних посягань [4].

Завдяки ухваленим у червні 2020 року змінам до законодавства, спрямованим на припинення діяльності злочинних спільнот та притягнення до кримінальної відповідальності «ворів у законі», поліцейські отримали додаткові інструменти у боротьбі з організованою злочинністю.

Відповідно до прийнятих змін до Кримінального кодексу України у травні 2021 року Рада національної безпеки й оборони України запровадила санкції до 557 так званих злодіїв у законі (542 з яких – іноземці, 15 – громадяни України), та щодо 111 громадян іноземних держав, які вважалися кримінальними авторитетами і перебували на території України. Як зазначив Міністр внутрішніх справ України Д. Монастирський, з числа осіб, щодо яких запроваджено санкції, 56 громадян прибули з Російської Федерації, 24 – з Азербайджану, 9 – з Республіки Вірменія. На виконання рішення РНБО 83 особам з числа кримінальних авторитетів було скасовано дозвільні документи на перебування в Україні, 30 осіб притягнуто до кримінальної відповідальності, ще щодо 23 осіб проводяться відповідні заходи правоохоронних органів з їх документування [5].

Водночас детальний аналіз положень профільного Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» свідчить, що більшість його норм застаріли, суперечать іншим законодавчим актам, втратили свою актуальність і не відповідають вимогам сьогодення.

Отже, з метою вдосконалення нормативно-правового забезпечення системи протидії організованій злочинності необхідно доопрацювати Стратегію боротьби з організованою злочинністю та прийняти новий Закон України «Про протидію організованій злочинності», у якому необхідно чітко передбачити:

1. стратегічну мету та основні напрями протидії організованій злочинності;

2. систему державних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, їхні завдання, компетенцію, повноваження і відповідальність за стан протидії організованій злочинності;

4. принципи, форми і методи боротьби з ОЗУ;

5. участь органів державної влади, місцевого самоврядування, державних і недержавних установ (організацій), громадських формувань, окремих громадян та інших суб'єктів у протидії організованій злочинності;

6. компетенцію і повноваження Національного координатора у сфері протидії організованій злочинності;

7. порядок взаємодії та координації державних органів, які беруть участь у протидії організованій злочинності;

8. міжнародну взаємодію і співпрацю у протидії організованій злочинності;

9. використання кримінального аналізу та системи аналізу ризиків у боротьбі з організованою злочинністю;

10. особливості використання штатних негласних працівників у протидії організованій злочинності;

11. використання програм захисту осіб, які сприяють оперативним підрозділам та беруть участь у кримінальному провадженні щодо організованої злочинності;

12. використання механізму заохочення громадян, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю;

13. інформаційно-аналітичне, наукове, кадрове, матеріально-технічне, фінансове забезпечення протидії організованій злочинності;

14. забезпечення гарантії прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб під час здійснення заходів у сфері протидії організованій злочинності;

15. особливості контролю і нагляду за виконанням законів у сфері протидії організованій злочинності [6].

Список використаних джерел

1. European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) 2021 URL: <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2021>

2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України № 3341-ХІІ від 30.06.1993.

3. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за 12 місяців 2021 року. Статистична інформація: Офіс Генерального прокурора URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zul-tati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>

4. Положення про Департамент стратегічних розслідувань: наказ Національної поліції України від 23.10.2019 № 1077.

5. Монастирський назвав три країни, звідки найчастіше приїжджали в Україну «злодії у законі» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3348564-monastirskij-nazvav-tri-kraini-zvidki-najcastise-priizdzali-v-ukrainu-zlodii-u-zakoni.html>

6. Мовчан А. В., Яблонський Р. С. Актуальні проблеми удосконалення системи протидії організованій злочинності в Україні. *Соціально-правові студії*. 2021. № 4. С. 69–75.

Мітченко Катерина Вікторівна,
старший викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДІАГНОСТИКИ СУБ'ЄКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здійснення психологічної діагностики працівників Національної поліції є актуальною через важливість усвідомлення ними свої характерологічних якостей, поведінкових реакцій, особливостей прояву емоційно-вольової сфери надає їм можливість більш ефективно виконувати службові завдання, прораховувати алгоритми налагодження взаємодії з різними категоріями громадян. У розрізі даної доповіді розкриємо суть та методи психологічної самодіагностики суб'єктом оперативно-розшукової діяльності.

В загально прийнятій психологічній практиці психологічну самодіагностику прийнято визначати, як комплекс методів, як формальних так і неформальних, орієнтованих на дослідження самого себе, з метою визначення наявності чи відсутності певних психологічних якостей, реакцій, характеристик [1, с. 63].

Чітке усвідомлення оперативним працівником власного психологічного профілю надає можливість розуміти:

– свою унікальність, особливості рівня розвитку психічних процесів, протікання емоційних та вольових реакцій, станів, психологічних реакцій, а також подальші напрямки та інтенсивність їх розвитку;

– власні сильні та слабкі якості характеру, які нададуть можливість підібрати та ефективно використовувати відповідні методи, засоби та заходи для виконання службових завдань, усвідомлене уникнення ситуацій, що можуть призвести до негативних або навіть надзвичайних ситуацій в професійній діяльності;

– особисті життєві стереотипи, моральні установки для їх корекції та відслідковування в інших людях.

А також прийняти відповідальність за власне життя, свої вчинки та їх наслідки, розуміти причинно-наслідкові зв'язки тих чи інших власних дій, прийнятих рішень. Вміти чітко ставити цілі та обирати методи їх досягнення, планувати власну діяльність, диференціювати задачі, аргументувати свою позицію та професійно відмовляти в ситуаціях, що протирічають особистісно визначеним позиціям, прагненням, тощо.

Аналізуючи літературні джерела та досвід взаємодії з оперативними працівниками, можна виділити наступні способи самопізнання (самодіагностики) – самоспостереження, самоаналіз, усвідомлене та стандартизоване порівняння себе з іншим, оцінка інших осіб (метод експертних оцінок), тестування за допомогою психологічних методик.

Самоспостереження, як метод діагностики, включає пізнання та аналіз своїх сенсорних реакцій (слух, зір, дотик, нюх, смак) та поведінкових реакцій на зовнішні подразники. Наприклад, для забезпечення максимально повного та точного отримання інформації про об'єкт оперативному працівнику потрібно мати добре розвинену пам'ять, щоб утримувати та відтворювати великі обсяги інформації, гарний вербальний інтелект (мовленнєву винахідливість), вибірковість уваги, низьку сугестивність (навіюваність), артистизм, вміння легко встановлювати соціальні зв'язки, не схильність до конфліктів, різких реакцій на критику та зауваження до власної персони. Усвідомлення наявності або відсутності у себе таких характеристик, надає оперативнику переваг при побудові взаємодії, шляхом раціонального та особистісно-орієнтованого вибору методів здійснення оперативно-розшукових заходів.

Самоаналіз передбачає вміння ставити собі непрості питання та детально аналізувати відповіді, реакції. Попереднє пропрацювання, тобто здійснення такого аналізу, попередить можливість здійснення психологічного тиску, впливу на правоохоронця іншими особами. Варіантом таких питань можуть бути:

– Як я ставлюсь до питань та «психологічних відсилок» про своє дитинство та батьків?

– Як види виконуваною мною професійної діяльності мене дратують, визивають негативні емоції?

– Чим найчастіше керуюсь я при прийнятті рішень?

– Що викликає труднощі при налагодженні взаємодії, спілкуванні з іншими особами? На скільки ці труднощі значимі?

- Які реакції на стрес є найбільш характерними для мене?
- Як я ставлюсь до критики?
- Які якості мене найбільше дратують та найбільш симпатизують в інших людях? Як це впливає на процес налагодження відносин?
- Що викликає в мене сильне емоційне збудження?

Порівняння себе з іншими надає можливість особі проаналізувати власні реакції з реакціями оточуючих у певних ситуаціях. Дане вміння не просто важливе задля самодіагностики, а й слугує фундаментом для здійснення експектації – побудови оціночного судження про хвилюючий об'єкт на основі співвіднесення його з наявним власним досвідом.

Оцінка інших осіб або метод експертних оцінок базується на порівнянні себе з іншими, за чітко визначеними показниками та шкалами. Даний метод самооцінки надає можливість оперуповноваженому здійснити порівняльний аналіз себе з оточуючих, безпосередньо особливостей власного характеру, поведінкових та емоційних реакцій. Наприклад, поліцейський може характеризувати себе як сміливу особу, але має сумніви щодо об'єктивності такої оцінки, тому визначивши певні параметри (приміром, готовність до дій в екстремальних умовах, швидкість в прийнятті рішень, готовність до ризику, відсутність страху у певних ситуаціях тощо) обирає декілька осіб з якими буде себе порівнювати. Аналіз отриманих результатів надає змогу оцінити об'єктивність власної самооцінки.

Тестування реалізується шляхом психологічного дослідження особи шляхом використання формальних (тестові або проєктивні методики, опитувальники) та малоформалізованих (стандартизовані спостереження, бесіди, інтерв'ю, аналіз продуктів інтелектуальної діяльності) методів [2]. Даний вид самодіагностики може проводитись як самостійно, використовуючи онлайн тестування, так і за допомогою спеціаліста-психолога. Отримані результати важливо детально проаналізувати, адже вони дають змогу побачити як респондент, у нашому випадку оперативний працівник, презентує себе оточуючим, яку демонструю поведінку чи емоційно-вольові реакції, сам того не розуміючи, не завжди усвідомлюючи.

Як і будь-яка психологічна характеристика, «самохарактеристика», буде включати 4 підструктури:

- психофізіологічні особливості, темперамент, наявність патологій;
- індивідуально-типологічні особливості (емоційно-вольові, психологічні якості);

– рівень розвитку психічних процесів, інтелекту, а також специфічний професійний особистий досвід, знання та уміння;

– соціально-обумовлена направленість, моральні якості, цінності.

Складаючи власний психологічний профіль, важливо чітко розмежувати та усвідомити свої провідні індивідуально-психологічні особливості, якості та риси характеру, мотивацію поведінки, психофізіологічні, емоційні реакції, загальний розвиток комунікативних якостей, прогнозування стресостійкості, успішності в певних умовах професійної діяльності, психологічну готовність до несення служби в екстремальних умовах тощо [1, с. 63].

Підтвердження ефективності методик самодіагностики ми знаходимо в результатах тестування автором доповіді, рандомно обраних 15 оперативних працівників з різним досвідом служби в правоохоронних органах. Так, шляхом проведення стандартизованої бесіди, протягом січня 2022 року, було визначено, що чим довше поліцейських займається оперативно-розшуковою діяльністю, тим краще знає себе, свої якості та соціально-психологічні характеристики. Зі слів респондентів, даний самоаналіз та саморозуміння напрацьовується власним досвідом, методом проб та помилок, та в подальшому має вагомий позитивний вплив на ефективність здійснення ними оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Мітченко К.В. Психодіагностика поліцейських як передумова їх успішної службової діяльності. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції: Актуальні проблеми психологічного забезпечення психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів. Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С. 61–64.

2. Порядок організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції Україна та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, затвердженого наказом МВС від 06.02.2019 № 88 «Про затвердження організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33319.html.

Мороз Оксана Богданівна,

доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу факультету № 3 Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Важливі складові адміністративно-правового статусу певною мірою передбачений адміністративним законодавством. Правові основи адміністративно-правового статусу підрозділів з питань ювенальної превенції Національної поліції України, як суб'єкта попередження правопорушень поряд із неповнолітніми, визначені Конституцією України та наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19 грудня 2017 р. 1044 [1]. Зокрема, Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України на законодавчому рівні прищеплює концепцію попередження проступків серед дітей як діяльність Національної поліції України, спрямовану на виявлення та усунення причин та умови призводять до адміністративних та кримінальних правопорушень (п. 5, с. 1 Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України).

Як зазначено в Інструкції: основними завданнями підрозділів ЮП як підрозділів щодо захисту прав та інтересів дітей та профілактики правопорушень є:

профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики;

участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;

вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поведженню з дітьми;

вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб;

провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти;

взаємодія з іншими підрозділами НПУ, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей;

здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання [3].

Давайте звернемо увагу б звернути увагу на методи взаємодії між підрозділами ювенальної превенції Національної поліції та центрами соціальних служб щодо запобігання правопорушенням серед дітей.

Відповідно до Національної стратегії реформування системи юстиції у справах дітей до 2023 року (затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1027-р) щодо зменшення вчинення правопорушень та впливу незначного, та зменшення причин та умов спричинення незаконної поведінки, та забезпечити ефективну справедливість, соціальні та реабілітаційні програми для неповнолітніх, які конфліктують із правом, превентивні заходи та програми, цілеспрямовані соціальні послуги, які можуть посприяти дитині здобути навичок вирішення соціальних та побутових проблем, створюючи можливості вчитися управляти своєю поведінкою та збалансованим ставленням до їх дії, професійний розвиток та побудова відносин у сім'ї та громаді [2, с. 78].

Саме підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України та центри соціальних служб є однією з головних тем запобігання та попередження правопорушень серед дітей, які проводять профілактичні заходи щодо попередження правопорушень. Для досягнення найбільш оптимального результату профілактичної діяльності підрозділи ювенальної превенції є в тісній співпраці із центрами соціальних служб, застосовуючи різні методи взаємодії [2, с. 78].

Взаємодія підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України з центрами соціальних служб у сфері попередження адміністративних правопорушень є важливою умовою їх функціонування. Щоб забезпечити ефективну профілактичну діяльність – суб'єкти, що займаються профілактикою злочинів, використовують різні методи та форми співпраці.

На думку Т. Я. Назар, щоб описати методи співпраці та взаємодії підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України з центрами соціальних служб у профілактиці правопорушень серед дітей варто та узагальнити види методів, як способів:

- адміністративні (субординаційні);
- координаційні;
- соціально-психологічні [2, с. 79].

Такі методи як адміністративні (субординаційні) вказують, що співпраця підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та центрів соціальних служб функціонує на основі імперативних приписів нормативно-правових актів або владних рішень органів публічної адміністрації, які функціонують щоб сторони які співпрацюють і володіють управлінськими завданнями. Відповідно на основі адміністративних методів співпраці здійснюються функціональні обов'язки працівників підрозділів Національної поліції України, зокрема відділів ювенальної превенції, коли розшукується безпритульна дитина негайно повідомити про це центри соціальних служб відповідно до п. 2.1.6. спільного наказу «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що надають соціальні послуги бездомним особам» [3].

Співпраця як визначення можна описати як організаційний вид координації, як організація узгодженої роботи органів які здійснюють профілактику. Тому координаційні методи взаємодії характеризують цей процес з точки зору напрямів роботи та співпраці підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та центрів соціальних служб у організації профілактики правопорушень серед дітей, але у такому випадку форми співпраці здійснюється на диспозитивних началах, коли одна із сторін, не здійснює роботу із застосування адміністративних методів роботи. В ході організаційних напрямів співпраці між Національною поліцією України та центрами соціальних служб застосовуються система координаційних методів, а саме:

- це метод, використовується як практика, яка використовувалася в минулому, так і можна назвати як умовиводи щодо майбутнього, щоб визначити його напрямки роботи. Саме цей метод є способом дослідження суспільних відносин, що скерований на вивчення способів здійснення. У контексті нашої статті змістом зазначеного методу є аналіз на основі аналітичних даних напрямів, характеру й особливостей розвитку взаємодії підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та центрів соціальних служб, а також її результатів - метод прогнозування;

- метод планування – полягає у визначенні конкретних заходів щодо взаємодії підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та центрів соціальних служб, термінів їх проведення, відповідальних за проведення цих заходів осіб;

- саме під час взаємодії підрозділів Національної поліції України та центрів соціальних служб має бути результат із вирішення їхніх напрямів роботи, що в результаті тягне до здійснення функціональних обов'язків (здебільшого організаційного характеру) – метод погодження актів і рішень;

- метод обґрунтує, що сторони вказаних відносин можуть здійснювати взаємний контроль за тим, як кожна із сторін виконує свої

обов'язки на основі правильних рішень, що були прийняті ними – метод контролю;

– інформаційні дані, пов'язані з отриманням, опрацюванням, використанням і зберіганням відомостей, які показують фактичні дані та явища, події тощо – метод інформаційного забезпечення [2, с. 80].

Якщо звернути увагу на взаємну співпрацю підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та центрів соціальних служб, то варто назвати що основним є виокремлення важливої для такої взаємодії відомостей та даних й та конкретне виокремлення рамок співпраці. Саме цей метод показує як можна визначити потрібну інформацію для досягнення поставлених перед зазначеними суб'єктами суб'єктами напрямів роботи, підвищення їх якості, розв'язання завдань, які були поставлені. Відповідно суть інформаційного забезпечення в цьому разі полягає в тому, що всі заходи, які скеровані на співпрацю, яка вживається, повинні базуватися на систематизованих даних про. Мова йде про інформаційну систему Національної поліції України та центрів соціальних служб, в якій вивчаються певні видів інформації;

– метод роботи з кадрами (підготовка, перепідготовка, стажування тощо) – показує нам якість підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які мають фактично співпраця, в результаті ефективніше будуть використані кадрові ресурси обох сторін для відносин, які вивчаються, і саме для досягнення якісного і точного результату.

Адміністративні (координаційні) методи взаємодії підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та центрів соціальних служб є засобом налагодження ефективного, а головне, дієвого зв'язку між зазначеними суб'єктами взаємодії, який суттєво сприяє виконанню спільних завдань, що стоять перед ними. Прикладом координаційних методів взаємодії може бути проведення профілактичної роботи з метою виявлення дітей, які схильні до вчинення правопорушень. Зокрема, ці суб'єкти профілактики правопорушень проводять вечірні рейди-перевірки щодо дотримання чинного законодавства з продажу алкогольних напоїв закладів торгівлі та в місцях масового відпочинку дітей, профілактичні рейди з метою попередження дитячої бездоглядності та профілактики негативних проявів поведінки, вчинення правопорушень. На нашу думку, координаційні методи взаємодії підрозділів ювенальної превенції з центрами соціальних служб найбільш сприяють їх спільній меті – профілактиці правопорушень серед дітей.

Вже давно відомо, що до соціально-психологічних методів треба віднести примус і переконання. Примус є методом, що діє на

організаційній підпорядкованості суб'єктів і як наслідок бере свій початок через владні веління або прямий вплив. Цей метод застосовується у разі порушення правових норм, їх невиконання та дотримання.

Поліцейські структури ювенальної превенції НПУ також мають такі повноваження щодо індивідуальних превентивних дій з дітьми, які стоять на профілактичному обліку в НП: здійснюють бесіди, а саме попереджувального характеру з дитиною а місцем яким проживає, навчання або роботи не рідше одного разу на місяць; здійснюють бесіди превентивного характеру з батьками дитини, її законними представниками, опікунами, членами сім'ї, які спонукали до вчинення правопорушень, виявлення причин та факторів, які призвели до таких наслідків; розробляють плани з індивідуальної профілактики на основі вивчення документів та характеристики, особливостей дитини, його особливості [4, с. 190].

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України 19.12.2017 № 1044. Редакція від 21.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

2. Назар Т.Я. Методи взаємодії підрозділів ювенальної превенції Національної превенції Національної поліції та центрів соціальних служб у профілактиці правопорушень серед дітей. *Приватне та публічне право*. № 3/2020. С. 78–81.

3. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї : наказ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерство внутрішніх справ України від 7 вересня 2009 р. № 3131/386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09>.

4. Назар Т.Я. Адміністративно-правовий статус підрозділів ювенальної превенції Національної поліції як суб'єктів профілактики правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2020. С. 188–200.

Никифорчук Дмитро Йосипович,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ доктор юридичних наук, професор;
Чемерис Дмитро Дмитрович,
старший оперуповноважений відділу
кримінальної поліції Солом'янського УП
ГУНП у м. Києві, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КРИПТОВАЛЮТНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток цифрових технологій призводить до появи нових технологій, технологічних рішень та криптовалют. Використання криптовалют є переважно новим явищем у світі. Згідно даних Міністерства цифрової трансформації України, ринок віртуальних активів в країні доволі розвинутий та має значні обороти навіть у світовому масштабі, але його більша частина зосереджена в сірій зоні, що створює потенційні ризики як для держави, так і для бізнесу та користувачів.

У світі налічується понад 2000 видів криптовалют. Наразі загальна вартість цифрових грошей становить майже 326 млрд доларів, за останній рік ринок криптовалют зріс у п'ять разів, а частка Bitcoin перевищує 60 % [1]. Біткоїн є найпоширенішою цифровою валютою.

За активного розвитку криптовалютних відносин важливою потребою постає запровадження їх правового регулювання. В Україні, як і в багатьох інших країнах на законодавчому рівні не визначено правового статусу цього явища. Труднощі виникають насамперед тому, що в сучасних умовах все частіше криптовалюта виступає як засіб або предмет вчинення кримінальних правопорушень та завдяки своїм особливостям виступає фактором злочинності. Попри відсутність правового визначення, криптовалюта, як форма розрахунку, почала набирати значну популярність.

У першу чергу кожна країна має надати правовий їй правовий статус. Наприклад, в Україні зареєстровано проект Закону «Про обіг криптовалют в Україні» (реєстр. № 7183 від 06.10.2017 р.). Згідно з преамбулою законопроекту, він приймається «з метою регулювання правовідносин щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалют в Україні».

У світі вирішення цієї проблеми здійснюється різними шляхами. У деяких країнах криптовалюта визначається як товар, зокрема США надали криптовалюті статус товару і тепер компаніям які хочуть використовувати її для торгівлі необхідно відповідним чином реєструватися, отримувати ліцензії і відслідковувати здійснені угоди [2].

Більшість країн позитивно ставиться до цифрових валют, водночас високі тренди обігу криптовалюти мають широкую популярність у злочинному середовищі. Це обумовлює необхідність врегулювання низки питань кримінально-правового характеру на міжнародному рівні.

Так, 09.12.2021 року, Інтерполом було проведено міжнародну конференцію під назвою «Криптовалютна злочинність: запобігання неправомірному використанню віртуальних активів організованою злочинністю для відмивання грошей». Вказаний захід зібрав понад 3000 співробітників правоохоронних органів, працівників державного та приватного секторів, політичних установ та наукових кіл із 130 країн. Було досліджено тенденції, стратегії та тактики у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з віртуальними активами. Оскільки блокчейн, біткойн та інші віртуальні валюти дозволяють швидко та анонімно здійснювати фінансові перекази в будь-яку точку світу, делегати зосередилися на розробці інструментів, навичок, знань і ресурсів правоохоронних органів, щоб запобігти використанню таких технологій для відмивання незаконно отриманих активів. Також обговорювалися питання швидкого розвитку областей децентралізованих фінансів і незмінних токенів (NFT), зміни в нормативно-правових актах, які впливають на дотримання вимог протидії відмиванню грошей, шахрайство з використанням криптовалют і можливості, які можуть використовувати уряди країн, щоб повернути віртуальні активи, отримані незаконним шляхом [3].

З огляду на вищевказане, враховуючи сучасні тенденції до збільшення цифрових активів серед населення України, представникам правоохоронних органів держави необхідно долучатися до подібних заходів та ініціювати вирішення проблемних питань щодо протидії криптовалютній злочинності на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Мінцифри: Україна - №1 у світі з використання криптовалют.
URL: https://lb.ua/economics/2020/09/01/465000_mintsifri_ukraina_1_sviti_z.html
2. Ярова, К. О. (2017). Криптовалюта: визначення правового статусу в Україні. Молодий вчений, (10), 1117-1120.
3. Interpol. URL: <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2021/Cryptocurrency-crime-preventing-the-misuse-of-virtual-assets-by-organized-crime-for-money-laundering>

Павленко Сергій Олексійович,
провідний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СПВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОПЕРАТИВНА КОМБІНАЦІЯ» ТА «СПЕЦІАЛЬНИЙ СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ»

Аналіз наукової літератури, вивчення практики й результати опитування працівників оперативних підрозділів засвідчує, що виконання оперативно-тактичних завдань, спрямованих на досягнення тактичної мети, особливо в проблемних (специфічних, конфліктних) оперативно-тактичних ситуаціях, передбачає проведення оперативних комбінацій, що полягає в штучному створенні сприятливих умов задля зміни цих ситуацій в інтересах оперативних підрозділів [1, с. 181].

Враховуючи результати аналізу матеріалів практики діяльності оперативних підрозділів та опитування респондентів, можна дійти висновку, що оперативна комбінація є ефективним способом вирішення оперативно-тактичних завдань не лише під час проведення оперативної розробки, а й під час здійснення оперативного пошуку, оперативно-розшукової профілактики [2, с. 78].

Такий багатоцільовий спосіб застосування дії оперативної комбінації відрізняє її від суміжних термінів, зокрема від спеціального слідчого експерименту, підстави проведення якого визначено в ст. 271 ч. 1 п. 3 чинного КПК України. Варто зауважити, що за своєю суттю спеціальний слідчий експеримент подібний до оперативного експерименту, який тривалий час використовували в практичній діяльності оперативних підрозділів до реформування кримінального процесуального законодавства, хоча й без належного нормативно правового закріплення [2, с. 78].

Не вдаючись до поглибленого аналізу цього питання, з'ясуємо лише основні розбіжності між оперативною комбінацією та спеціальним слідчим експериментом. Зокрема, досліджувані категорії розмежовують за такими критеріями, як [2, с. 78]:

– мета проведення. Метою проведення спеціального слідчого експерименту є перевірка дійсних намірів певної особи, в діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішення щодо вчинення злочину [3]. Як зазначають окремі дослідники [4], слід акцентувати на спостереженні за поведінкою такої особи, її кінцевому результаті, зокрема на прийнятті відповідного рішення. Натомість цільове призначення оперативної комбінації означене ширшим

спектром завдань (функціоналізацією) залежно від організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності [2, с. 79];

– правове забезпечення. На відміну від оперативної комбінації, порядок проведення спеціального слідчого експерименту як однієї з форм контролю за вчиненням злочину визначено КПК України [3] та іншими нормативно-правовими актами [3]. Крім того, спеціальний слідчий експеримент проводять лише в межах кримінального провадження, а необхідною умовою його проведення, як і більшості негласних слідчих (розшукових) дій, є ступінь тяжкості злочину, вчинення якого готується або вчиняється (тяжкий чи особливо тяжкий). Натомість порядок і тактику проведення оперативної комбінації на законодавчому рівні не визначено. Оперативна комбінація може проводитись незалежно від тяжкості злочину, відповідно до принципів оперативно-розшукової діяльності (верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини);

– суб'єкт ініціювання. Рішення про здійснення контролю за вчиненням злочину (ст. 271) у формі спеціального слідчого експерименту приймається виключно прокурором (ч. 4 ст. 246 КПК України), а якщо під час проведення контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватись у межах, що допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді (ч. 8 ст. 271 КПК України). Натомість прийняття рішення про проведення оперативної комбінації не потребує дозволу і здійснюється працівником оперативного підрозділу [2, с. 79].

Водночас варто зауважити, що ключовою спільною рисою спеціального слідчого експерименту й оперативної комбінації є негласний характер їх проведення.

Чітко не визначено й питання співвідношення категорій «оперативна комбінація» та «оперативна операція». Не вдаючись до дискусії, слід погодитися з авторами, які зазначають, що поняття «комбінація» є ширшим, ніж поняття «операція», адже охоплює як окремі дії, так і прийоми, які передбачають ці дії [5, с. 39].

Слушно зазначають й інші вчені про те, що комбінація, на відміну від операції, передусім передбачає врахування психологічних закономірностей поведінки осіб, задіяних у процесі її проведення, з урахуванням даних професійної підготовки оперативних працівників і специфічних умов, у яких вони діють [6, с. 160–161]. Зазначені критерії є умовними та потребують окремого дослідження [2, с. 79].

Список використаних джерел

1. Павленко С.О. Оперативна комбінація: класифікація видів та основні елементи. Наукові праці *Наукові праці національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Том 28 (29). С. 181–195.

2. Павленко С.О. Наукові підходи до розуміння поняття «оперативна комбінація» в теорії оперативно-розшукової діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2021. Том 32 (71). № 3. С. 76–82.

3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Ген. прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Держ. прикордон. служби України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листоп. 2012. URL: <http://www.minjust.gov.ua/42544>

4. Багрій М.В. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 74. С. 386–391. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2014_74_59

5. Белик Л.С. Понятие оперативной комбинации. Юридическая наука. 2013. № 2. С. 37–39.

6. Пономаренко Н.Ю. Тактические операции и оперативно-тактические комбинации как средства расследования пре ступлений : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 «Криминалістика; судово-експертная деятельность; оперативно-розыскная деятельность». Белгород, 2017. 255 с.

Пекарський Сергій Петрович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки

Донецького державного університету

внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

НЕОБХІДНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА, УПОВНОВАЖЕНОГО РОЗШУКУВАТИ ДІТЕЙ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ

6 вересня 2021 міністр внутрішніх справ Денис Монастирський озвучив ключові проекти, які впроваджуватимуться за його керівництва [1]. Так, одним з пріоритетів державної політики МВС визначено створення безпечного середовища, зокрема і безпечного дитинства. Метою проекту «Безпечне дитинство» є запобігання, своєчасне виявлення та ефективне реагування на виклики і загрози у сфері безпечного дитячого середовища. Складовими «Безпечного дитинства» визначено: безпечна школа, вихователь безпеки та розшук дітей [1]. Проблема ефективного і своєчасного розшуку безвісно зниклих дітей була і залишається актуальною в правоохоронній діяльності. Через батьківську недбалість, домашнє насильство, булінг,

бездоглядність та інших обставин щомісячно фіксуються непоодинокі випадки безвісного зникнення дітей, як неповнолітніх так і малолітніх.

Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII визначено правовий статус осіб, зниклих безвісти, та забезпечується правове регулювання відносин, пов'язаних із встановленням та обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб та їхніх родичів [2]. Відповідно до положень даного Закону особою, яка зникла безвісти, визнається фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук. Особа набуває статусу такої, що зникла безвісти, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи безвісти та її розшук або за рішенням суду [2, ст. 4]. Особа вважається зниклою безвісти до моменту припинення її розшуку у порядку, передбаченому цим Законом.

Заява про розшук особи, зниклої безвісти, подається до відповідного територіального органу Національної поліції України. Заява про розшук дитини, зниклої безвісти, може бути подана родичем такої дитини, органом державної влади, органом місцевого самоврядування, об'єднанням громадян або будь-якою іншою особою, якій стало відомо про зникнення. У заяві про розшук дитини, зниклої безвісти, зазначається інформація, що може сприяти розшуку такої особи. Організація діяльності щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла, включає:

- збирання даних про дитину та їх аналіз з метою встановлення причини самовільного залишення дитиною сім'ї, навчально-виховного закладу, спеціальної установи для дітей;
- інформування громадськості та засобів масової інформації про зникнення дитини безвісти;
- профілактику правопорушень у дитячому середовищі, протидія домашньому насильству та дитячій бездоглядності;
- забезпечення прав та інтересів дітей [3].

Проведення першочергових заходів щодо встановлення місцезнаходження дитини безвісти зниклої передбачає:

- встановлення часу, місця, обставин зникнення дитини, індивідуальних особливостей дитини, її уподобань, фізичного та психічного стану на момент зникнення;
- опитування батьків, законних представників, сусідів або інших осіб, що можуть висвітлити обставини зникнення;
- отримання фото дитини, інформації щодо особливих прикмет зовнішності, одягу та речей, які були в дитини на час зникнення;
- складання опису зовнішніх ознак, особливих прикмет, речей та одягу з метою розроблення орієнтування;
- з'ясування взаємовідносин, що склалися у дитини в сім'ї, навчально-виховному закладі чи спеціальній установі для дітей;

- складання схеми родинних, шкільних і позашкільних зв'язків, а також встановлення контактів зниклої дитини в соціальних мережах;
- встановлення наявності мобільного телефону, його IMEI та номера абонента;
- життя заходів щодо встановлення можливих місць перебування дитини з урахуванням рельєфу місцевості в районі зникнення, а також гідрометеорологічних умов у день зникнення;
- відпрацювання місцевості, де зникла дитина [3].

До проведення даних заходів, згідно норм Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, яка затверджена наказом МВС України від 19 грудня 2017 року № 1044, залучаються співробітники ювенальної превенції. З урахуванням вікових особливостей дітей, як малолітніх, так і неповнолітніх своєчасне реагування на зникнення дитини значно зменшує ризик учинення стосовно такої дитини кримінального правопорушення або потрапляння дитини у надзвичайну для неї ситуацію, яка становить загрозу для її здоров'я та життя.

Серед підрозділів Національної поліції Департамент карного розшуку координує і організовує розшукову роботу щодо встановлення місцезнаходження осіб, безвісно зниклих. Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку про осіб безвісно відсутніх є підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності чітко визначеними законодавством суб'єктами [4].

Як свідчить практика розшуку дітей, зниклих безвісти підрозділи ювенальної превенції, які не входять до складу кримінальної поліції, беруть участь у проведенні першочергових заходів щодо встановлення місцезнаходження таких дітей. На думку М.Ю. Веселова сучасні підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України хоч і були утворені в результаті реформування колишньої кримінальної міліції у справах дітей, однак нині відповідних оперативно-розшукових повноважень не мають. Ліквідована ж кримінальна міліція в справах дітей поєднувала функції соціально-профілактичної роботи з дітьми та здійснення оперативно-розшукової діяльності як щодо злочинної поведінки неповнолітніх осіб, так і злочинних намірів щодо них самих [5, с. 86], а також здійснювала комплекс заходів з розшуку дітей зниклих безвісти, зокрема, була уповноважена заводити і оперативно-розшукові справи у випадках оголошення дитини у розшук. На тепер ювенальна превенція не має повноважень щодо заведення оперативно-розшукових справ з метою розшуку дітей зниклих безвісти.

Наведене вище, дозволяє дійти висновку про те, що в умовах реформування правоохоронних органів залишилось ще вирішеним питання щодо визначення суб'єкта, уповноваженого розшукувати дітей, зниклих безвісти. Тому дане питання потребує додаткового дослідження.

Список використаних джерел

1. Денис Монастирський презентував пріоритетні напрями діяльності МВС. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/denis-monastirskii-prezentuvav-prioritetni-napryami-diyalnosti-mvs>.

2. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти: Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>.

3. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 19 грудня 2017 року № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

5. Веселов М. Ю. Адміністративно-правове забезпечення «ювенальної» спеціалізації учасників кримінального провадження. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2019. Вип. 4 (88). С. 81–92.

Осуховський Роман Вікторович,

старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ;

Шарий Олександр Іванович,

начальник відділу розслідування злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту слідчого управління Головного управління Національної поліції в Донецькій області

УПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК ПЕРСПЕКТИВА АКТИВІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИМ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИМ АБО ЗБРОЙНИМ ФОРМУВАННЯМ

Для досягнення ефективності у будь якій сфері, потрібні постійні зміни та перетворювання. Одним з елементів реформування правоохоронної системи на сучасному етапі є впровадження інституту детективів.

Велика українська юридична енциклопедія дає наступне визначення: «детектив – це службова особа відповідного органу досудового розслідування, уповноважена в межах своєї компетенції, визначеної кримінальним процесуальним законодавством, із застосуванням гласних і негласних методів здійснювати виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів (проводити оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування)» [1, с. 161].

Детективи в межах компетенції, визначеної Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України), здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у Національному антикорупційному бюро України та нещодавно створеному Бюро економічної безпеки України.

За ініціативи Консультативної місії Європейського Союзу в Україні з 2016 року почав впроваджуватися інститут детективів в Національній поліції України.

Як на той час зазначав М. С. Цуцкірідзе, основною метою експерименту із введенням інституту детективів є зменшення навантаження на слідчих. Також передбачалося що це дасть можливість оптимізувати роботу по проведенню негласних слідчих (розшукових) дій, покращить оперативність у прийнятті рішень та призведе до зменшення часу досудового розслідування у кримінальних провадженнях [2].

Не зважаючи на те, що повноцінної реформи не відбулося, з початку експерименту пройшло багато часу, що дало можливість побачити позитивні та негативні сторони існування інституту детективів. Зокрема В. В. Черней та С. В. Тіхонов зазначали, що під час вказаного експерименту в деяких територіальних підрозділах надмірне процесуальне навантаження унеможливило виконання оперативно-розшукових функцій, водночас використання детективів під час роботи з розкриття серійних злочинів, сприяло продуктивній праці [3, с. 14–19].

Наша мета розглянути перспективи залучення детективів для документування учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (НЗФ) із врахуванням набутого досвіду.

Кримінальні провадження з кваліфікацією за 260 КК України почали реєструватися до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) на весні 2014 року за фактом створення НЗФ які діяли на території Донецької та Луганської областей. Відповідно до статистичних даних ЄРДР вже на кінець 2014 року у 291 кримінальному провадженні особам вручено повідомлення про підозру. З початку антитерористичної операції до теперішнього часу відкрито більше 3200 кримінальних проваджень із зазначеною кваліфікацією [4].

У 2019 році у структурі Офісу Генерального прокуратура України створили Департамент нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту. Пізніше управління були створені при прокуратурах Донецької та Луганської областей. Основним завданням Департаменту відповідно положення є зокрема організація та здійснення нагляду за додержанням органами правопорядку вимог законів при провадженні досудового розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі у формі процесуального керівництва ним, а

також участь у судовому провадженні та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку, недоторканності державних кордонів та інші злочини, вчинені в умовах збройного конфлікту на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, у Донецькій і Луганській областях або пов'язані зі збройною агресією Російської Федерації проти України.

У 2021 році відповідні підрозділи були створені у структурі кримінальної поліції та органах досудового розслідування НП України.

Не зважаючи на акцентуванні уваги суспільства на такого роду кримінальної діяльності, за 2021 рік лише 140 особам повідомлено про підозру за вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 260 КК України (Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань). Для порівняння у 2018 році про підозру повідомлялося 333 особам, з них 277 особам про підозру повідомлялося за процесуального керівництва прокуратури Донецької області [5].

Під час аналізу матеріалів кримінальних проваджень та судових рішень встановлено, що доказова база формується шляхом проведення наступних слідчих (розшукових) дій: пред'явлення особи для впізнання (наживо або за фотознімками), проведення слідчого експерименту, допит свідків, підозрюваних (обвинувачених), огляд інформації яка міститься в мережі Інтернет, тимчасовий доступ до речей і документів (інформація операторів рухомого (мобільного) зв'язку), проведення фотопортретної та фоноскопічної експертизи. А також шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій: зняття інформації з електронних інформаційних систем, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (контроль за телефонними розмовами).

Варто зазначити, що у більшості рішень суду доказову базу складає допит обвинуваченого, допит двох або трьох свідків із впізнанням та протоколи проведення слідчих експериментів.

Більшість цих слідчих (розшукових) дій та майже всі негласні слідчі (розшукові) дії проведені безпосередньо працівниками оперативних підрозділів за дорученням слідчого або прокурора.

Відповідно до КПК України прокурор, здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням та лише він приймає найважливіші процесуальні рішення, зокрема затверджує чи відмовляє у затвердженні обвинувального акту. У деяких випадках слідчий по таким провадженням лише передає інформацію від оперативного працівника до прокурора, та навіть не вивчає зібрані матеріали. Непоодинокі випадки коли від імені слідчого оперативні працівники готують клопотання на проведення СРД та НСРД. Витрачається час на ознайомлення з матеріалами керівниками слідчих

підрозділів, на передачу доручень та матеріалів їх виконання. Тобто залучення слідчого, лише збільшує терміни досудового розслідування.

Є критичні висловлювання з приводу того що залучення оперативних працівників як детективів, для здійснення досудового розслідування, призведе до погіршення якості документування. Для спростування таких думок, варто зупинитися на судовій статистиці. Проаналізуємо стан роботи судової системи України за 2018 рік. У 2018 році судами першої інстанції розглянуто 316 проваджень за ст. 260 КК України. Стосовно 222 осіб провадження закрито у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності, у більшості випадків на підставі ч. 6 ст. 260 КК України. По 90 провадженням винесені вироки, та 69 з них із затвердженням угоди. Але ці особи, засуджені до позбавлення волі з випробувальним терміном. Фактично з 277 осіб які приймали участь у діяльності НЗФ та були затримані працівниками поліції Донецької області у 2018 році, відбувають покарання в місцях позбавлення волі лише дві особи, й лише у зв'язку з тим, що покарання призначене за сукупністю злочинів [6].

Підсумовуючи треба зазначити, що зараз відбувається чергова ескалація конфлікту з Російською Федерацією та є загроза повномасштабного вторгнення ЗС РФ на територію України. Протидія діяльності НЗФ, як елементу гібридної війни, повинна стати однією з пріоритетних у роботі Національної поліції України. Ми вважаємо, що повноцінне впровадження інституту детективів в Національній поліції України, призведе до активізації у даному напрямку, що належним чином відобразиться на національній безпеці нашої держави.

Список використаних джерел

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редкол.: В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. правових наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура. 960 с.

2. Сайт «АНТИДОТ» URL: <https://antidot.info/person/maksym-tsutskiridze-zast-nachalnyka-departamentu-zabezpechennya-diyalnosti-holovy-npu/>.

3. Черней В.В., Тіхонов С.В. Перспективи запровадження інституту детективів у контексті реформування органів Національної поліції. *Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 25 лют. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 14–19. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/16921>.

4. Сайт «Офіс Генерального прокурора» URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

5. Сайт «Донецька обласна прокуратура» URL: <https://don.gp.gov.ua/ua/statdon.html>

6. Сайт «Судова влада України» URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

Поливода Вадим В'ячеславович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Світовий досвід свідчить про високу результативність використання конфіденційного співробітництва у процесі документування злочинної діяльності та досудового розслідування. Пріоритет спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації зумовлений унікальними можливостями суб'єктів проникнення у кримінальне середовище. Це робить його ефективним способом одержання відомостей, речей і документів, які мають значення для досудового розслідування, дозволяє здійснювати активний вплив на всі процеси, що відбуваються у кримінальному середовищі, забезпечуючи інтереси кримінального судочинства тощо [5, с. 31].

На наш погляд, при проведенні процесуальної форми «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації», а також практики її провадження та використання здобутих результатів у кримінальному процесуальному доказуванні дає підстави для висновку, що процесуальна форма провадження даної негласної слідчої (розшукової) дії є недосконалою, що створює проблеми під час використання її результатів у кримінально-процесуальному доказуванні.

До проблем правового регулювання даної негласної слідчої (розшукової) дії ми відносимо:

1. Негласна слідча (розшукова) дія «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» передбачає співпрацю особи з органом досудового розслідування на конфіденційній основі. Якщо практика використання конфідентів при проведенні даної НСРД із засекреченням відомостей про таких осіб вже певним чином напрацьована, інша форма – використання інформації від конфідента – викликає низку питань. Так, при проведенні цієї негласної дії конфідент може залучатися до проведення інших НСРД:

аудіо-відеоконтроль; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, тощо. Такі НСРД оформляються відповідним протоколом із збереженням таємниці достовірних відомостей про особу[3].

Однак залишається невизначеним питання, як оформляти інформацію, одержану від конфідента не під час проведення НСРД. Чи має бути відповідний рапорт, довідка чи протокол допиту свідка із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу, чи фіксувати такі дані слід безпосередньо у протоколі НСРД.

2. Зважаючи на те, що КПК України передбачено можливість одержання та використання інформації від осіб, які залучені до конфіденційного співробітництва, лише під час проведення НСРД. У такому випадку, якщо особа володіє інформацією, що має значення у кримінальному провадженні, але не бажає розголошення відомостей про неї, фіксація її свідчень може відбуватися лише у порядку забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

При цьому варто мати на увазі певну прогалину у законодавстві, оскільки ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» [2], як і зводом відомостей, що становлять державну таємницю, відомості про особу, яка надала згоду на конфіденційне співробітництво з органом досудового розслідування, не віднесено до інформації, яка може визнаватись державною таємницею.

3. Неоднозначне тлумачення правоохоронцями і доповнення частинами 2–4 ст. 7 Закону України про «Оперативно-розшукову діяльність» [4]. Зокрема, зазначеною новелою встановлено, що у разі виявлення під час проведення ОРД ознак злочину оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового слідства. Якщо такі ознаки виявлено при проведенні оперативно-розшукового заходу «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації», що триває і припинення якого може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ повідомляє орган досудового розслідування і прокурора та закінчує проведення даного оперативно-розшукового заходу.

Водночас, якщо під час проведення ОРЗ одержано інформацію про підготовку до вчинення злочину чи вже вчинений злочин, невідкладне спрямування такої інформації до органу досудового розслідування може вважатись формою розкриття факту проведення ОРД особами, які не здійснюють нагляд за ОРС та не мають до неї доступу. Також неоднозначний підхід до тлумачення вжитого у вказаній статті терміну

«невідкладно», оскільки він може стосуватись як моменту виявлення ознак злочину, так і складання матеріалів, що містять дані про нього.

Протокол про проведення оперативно-технічних заходів складається після їх завершення. Та якщо законодавець мав на увазі невідкладне спрямування таких протоколів і додатків до них після їх складання, залишається також невирішеним питанням про проведення процедури легалізації, яка може тривати до кількох тижнів.

4. Існує також колізія й щодо адресата спрямування матеріалів ОРЗ після їх завершення. Відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] такі матеріали направляються не прокурору, а органу досудового розслідування. Водночас у п. 20 ст. 8 цього Закону визначено, що фіксація та використання результатів оперативно-розшукових заходів регулюється згідно з положенням глави 21 КПК України. Натомість в ч. 3 ст. 252 КПК України «Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій» визначено, що протоколи про проведення НСРД передаються прокурору.

5. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні містить норми, які розкривають сутність дії виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, проте не вказує, які саме додатки можуть формуватися за результатами її проведення, що у правозастосовній діяльності створює певні труднощі.

Відповідно до досвіду оперативної практики щодо проведення аналогічного за змістом оперативно-розшукового заходу додатками до протоколу про результат його проведення можуть бути: предмети, документи, товари, речовини, гроші, аудіо-, відеозаписи тощо.

На нашу думку, виконання спеціального завдання слід проводити як негласну слідчу (розшукову) дію при наявності відповідного кримінального провадження, а не як оперативно-розшуковий захід за матеріалом оперативно-розшукової справи. По перше: по матеріалах кримінального провадження можна застосовувати більш широкий комплекс заходів та слідчих дій (зокрема, негласних слідчих (розшукових) дій), які в подальшому становитимуть основу кримінально-процесуального доказування.

По друге: у разі виявлення під час проведення оперативно-розшукових заходів ознак злочину оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування. Тобто матеріали оперативно-розшукової справи в майбутньому будуть слугувати підставою для відкриття відповідного кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими

органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням їх виявленні та розслідуванні» від 07 липня 2017 р. № 575.

2. Про державну таємницю [Електронний ресурс] : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855 XII. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.

3. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] : спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1681/51 від 16 лист. 2012 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

4. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

5. Савченко А. В. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними органам Європи та США : [посіб.] / Савченко А. В., Матвійчук В. В., Никифорчук Д. Й. ; за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2004. – 60 с.

Процько Максим Ігорович,

головний консультант відділу
представництва в судах юридичного
управління Секретаріату Центральної
виборчої комісії;

Дем'янченко Анастасія Сергіївна,

експерт з акредитації освітніх програм
Національного агентства з питань
забезпечення якості вищої освіти

РОЛЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ В ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Питання запобігання та протидії гендерному насильству набирає актуальності в останні роки у світових масштабах, оскільки з кожним роком збільшується кількість країн, які не толерують гендерне насильство.

У міжнародно-правовому контексті слід зазначити, що Рада Європи відіграє провідну роль у запобіганні та боротьбі з усіма формами насильства, зокрема, щодо жінок через новітні стандарти та заходи з підвищення обізнаності [2]. Зокрема, слід зазначити, що дана організація сприяла прийняттю Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок

і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція, відкрита для підписання 11.05.2011 у Стамбулі, Туреччина.

На разі Україною не ратифікований зазначений документ, оскільки питання гендеру неоднозначно сприймається суспільством про що свідчать відповідні публікації у засобах масової інформації [3].

Нормативно-правова база України стосовно протидії домашньому насильству включає Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон № 2229-VIII), Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Зауважуємо, що Закон № 2229-VIII визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Беззаперечно, ключова роль протидії насильству належить правоохоронним органам, зокрема уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії гендерному насильству.

Відповідно до ст. 10 Закону № 2229-VIII до повноважень Національної поліції, зокрема, належать:

- виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;
- прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства;
- вжиття заходів для припинення домашнього насильства та надання допомоги постраждалим особам;
- інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;
- взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи та інші повноваження.

Також Закон № 2229-VIII визначає, що поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

Слід звернути увагу на те, що працівники поліції безпосередньо залучені до складання протоколів про адміністративні правопорушення щодо домашнього насильства, однак не завжди робота співробітників правоохоронних органів у цьому напрямку є ефективною.

Цікавою є відповідна судова практика. Так, у постанові судді Дніпровського районного суду міста Києва від 05 січня 2022 року у справі № 755/21753/21 зазначено, що Стамбульською Конвенцією домашнє

насильство розуміється як певний спосіб поведінки, якою одна особа намагається утвердити або підтримати контроль над іншою особою, що відноситься до певної вразливої групи і знаходиться у вразливій ситуації, однак це жодним чином не свідчить про те, що міжнародні договори мали намір розглядати як «домашнє насильство» будь-яке насильство, що трапляється між членами сім'ї, але яке зумовлене іншими причинами.

Суд не убачає підстав уважати, що конфлікт, який стався був різновидом гендерно-обумовленого насильства, а не окремим від нього видом насильства.

Матеріали справи не дають підстав констатувати в цій справі характеристику домашнього насильства як різновиду насильства, що ґрунтується на певних дискримінаційних, у тому числі гендерних ознаках.

А тому, дійсним є лише факт того, що атмосфера взаєморозуміння у цій родині відсутня. Конфлікти для членів сім'ї є буденним явищем, однак не кожен конфлікт є домашнім насильством у розумінні норм Закону. У зв'язку з чим, дане адміністративне провадження, з урахуванням вимог п. 1 ст. 247 КУпАП, підлягає закриттю, а судовий збір не підлягає стягненню з особи, що притягається до адміністративної відповідальності, у зв'язку з встановленням обставин визначених п. 1 ст. 247 КУпАП [3].

Таким чином, з метою ефективного подолання випадків насильства слід терміново забезпечити ратифікацію Україною Стамбульської конвенції, а також здійснити системну організацію навчання співробітників правоохоронних органів щодо правильного застосування законодавства у сфері протидії гендерному насильству.

Список використаних джерел

1. Preventing and Combating Violence against Women [Електронний ресурс] // Official site of the Council of Europe. – URL: <https://cutt.ly/RRHCxTM>.

2. Ліскович М. Чому Україна тягне зі Стамбульською конвенцією? [Електронний ресурс] / М. Ліскович // Укрінформ – URL: <https://bit.ly/3bgLgrL>.

3. Постановва Дніпровського районного суду міста Києва від 05 січня 2022 року у справі № 755/21753/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102564871>

Приолов Іван Іванович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ СТАДІЙ (ФОРМ) ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні підходи до розуміння стану (парадигми) оперативно-розшукової діяльності (*далі – ОРД*) в Україні повинні ґрунтуватися на напрямках, які мають стратегічний, випереджальний характер, усвідомленні того, що в межах нинішньої моделі та засобів кримінального судочинства складно, а у більшості випадків неможливо ефективно протидіяти злочинності, а тим більше її організованим формам. Кардинальні зміни у вітчизняному кримінальному процесі (*2012 р.*) суттєво обмежили повноваження оперативних підрозділів на проведення оперативно-розшукових заходів (*далі – ОРЗ*) під час конкретного кримінального провадження та спричинили чимало скептичних настроїв у галузевих наукових осередках, окремих практиків стосовно перспектив розвитку ОРД та її подальших функцій; з іншого боку, такі обставини зумовлюють необхідність розробки науковими школами в Україні новітньої концепції(парадигми) теорії та практики ОРД. Значною мірою слід погодитись з думкою знаних вчених галузевої науки, практиків про те, що низка її фундаментальних положень фактично зійшла нанівець (розкриття злочинів засобами ОРД, фактичне об'єднання ОРД та процесуальної діяльності на стадії досудового розслідування, обмеження реалізації прав оперативних підрозділів при негласному розслідуванні та ін.).

З метою осучаснення оперативно-розшукового законодавства існує потреба в науковому переосмисленні значення ОРД у процесі розкриття кримінальних правопорушень, забезпечення розслідування кримінальних проваджень. Здавалось би, із запровадженням інституції негласних слідчих(розшукових) дій в КПК України, можемо констатувати про суттєве звуження значення ОРД відразу після початку кримінального провадження та впродовж досудового розслідування. Однак, досвід правозастосовної діяльності оперативних та слідчих підрозділів в Україні доводить, що ОРД при цьому фактично не припиняється; у протидії злочинності її соціальна роль важлива, незмінна і очевидна. Вона активно та дієво функціонує завдяки використанню інструментарію пошукових заходів під час оперативного супроводу конкретного кримінального провадження. Однак, такого роду діяльність та відповідні суспільні відносини за участі оперативних працівників недосконало, у доволі загальному вигляді втілені у правову форму. Зазначені суспільні відносини

певною мірою отримали нормативно-правове закріплення лише на рівні відомчої інструкції МВС України. Зокрема, у розділі 8 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (*наказ МВС України, 2017 року*) встановлено, що оперативний супровід забезпечується з моменту створення СОГ і до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили [1]. В Україні законодавчо закріплено заборону одночасного застосування в одному кримінальному провадженні двох різних за правовою природою інструментаріїв розкриття та розслідування кримінальних правопорушень: комплексу ОРЗ (*ОРД – галузь*) та негласних слідчих (розшукових) дій (*кримінальний процес – галузь*). Фактично виходить, що ОРД нині лише певною мірою здійснюється (функціонує) на етапі досудового розслідування кримінального провадження. Разом з тим, в недосконалому («архаїчному») Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» (*далі – «Про ОРД»*) – 1992 року [2], правовими нормами не закріплено стадії оперативного супроводу кримінального провадження; а так само, не визначено її змісту та процедури з чітким переліком прав на здійснення конкретних заходів ОРД. Зазначені прогалини нормативно-правового регулювання та відповідні відносини все ж таки, втілені у правову форму відомчими інструкціями МВС України, у т.ч. закритого характеру. За таких умов та реального стану правового регулювання суспільних відносин у процесі перебігу зазначеної соціально-необхідної і незмінно корисної діяльності оперативних підрозділів, є достатньо аргументів для різних оцінок їх правового характеру з боку експертного середовища, громадськості, сторони захисту у кримінальному провадженні, інших осіб. Незмінно значущою є роль ОРД (за змістом і завданнями) при організації і проведенні більшості негласних слідчих (розшукових) дій та виконанні доручень, вказівок слідчого. А тому, цілком аргументованим бачиться позиція авторів законопроектів, які пропонують на законодавчому рівні закріпити, конкретизувати зміст стадії оперативного супроводження кримінального провадження, інших важливих етапів ОРД.

Досить вдалим є проєкт майбутнього базового, галузевого закону, що підготовлений кафедрою ОРД Національної академії внутрішніх справ України (*далі – НАВС*). Зокрема, авторами пропонується окремими правовими нормами закріплення понять та змісту стадій ОРД, чіткий перелік оперативно-розшукових заходів (*далі – ОРЗ*), підстав їх проведення. А тому, досить вдалою та корисною для галузі ОРД видається редакція кафедральних (*кафедра ОРД НАВС*) пропозицій до законопроекту Закону України «Про ОРД» щодо втілення у законодавчу правову форму та постатейного

закріплення наступних правових норм: ст. 1 (основні терміни), ст. 27 (пошукове провадження), ст. 28 (оперативне провадження), ч. 1 ст. 29 (оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження). У такий спосіб не лише закріплюються важливі дефініції: «оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження», «розкриття злочинів» та інші, а також легітимізуються самі стадії оперативного-розшукового процесу застосування сил і засобів.

Для потреб практики нагальним в майбутньому базовому галузевому законі має стати законодавче визначення заходів, які уповноважені будуть здійснювати оперативні працівники на стадії оперативного пошуку, а так само унормування їх змісту та завдань. А тому, цілком аргументованими вважаються кафедральні пропозиції щодо закріплення правовими нормами новітнього оперативного-розшукового законодавства справ оперативного-розшукового провадження, як для стадії оперативного пошуку, так і відповідно для стадії оперативного-розшукового супроводження кримінального провадження.

Суспільний досвід доводить, що навіть найдосконаліший закон може стати суто декларативним, якщо не забезпечено людських та фінансових чинників для його реалізації. Актуальною та реалізованою під час реформування кримінальної поліції України може стати поетапна пробація та використання інституції детективної діяльності. На початковому етапі реформування кримінальної поліції їх функціональна спрямованість бачиться через залучення до розкриття, розслідування лише окремих видів (в т.ч.) серійних кримінальних правопорушень та тих, що можуть спричинити суспільний резонанс (вбивства, розбійні напади, тяжкі кримінальні правопорушення стосовно неповнолітніх, у т.ч. статеві злочини, за фактами повідомлень про загрозу безпеці людей, пов'язаних з використанням зброї, кримінальних вибухів і т.п.).

Спочатку детективи мають стати альтернативою, а краще додатковим інструментом оперативних підрозділів лише регіонального рівня; за наявності необхідного кошторису і в окремих містах. При цьому, слід сповна використовувати та впроваджувати світовий практичний досвід діяльності професійних детективів. Одночасно, кримінальна поліція повинна дієво, для вирішення окремих завдань, використовувати можливості інституції приватних детективів.

Удосконалення галузевих правових засад здійснення ОРД в Україні, як діяльності, пов'язаної з тимчасовим обмеженням прав і свобод людини, має відбуватися відповідно до європейських стандартів, з одночасною синхронізацією до кримінальної процесуальної діяльності, чітким розмежуванням ОРЗ та негласних слідчих(розшукових) дій.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07. 2017 р. № 575.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1992. № 22. ст. 303.

Роженко Олександра Вікторівна,
доцент кафедри цивільного
та господарського права Криворізького
навчально-наукового інституту Донецького
державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент;
Лопушенко Ганна Миколаївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ПРОБЛЕМАХ І ПЕРСПЕКТИВАХ РОЗВИТКУ ІНТЕРНЕТ-ТРЕЙДИНГУ В УКРАЇНІ

У сучасному світі Інтернет відіграє важливу роль у світовій економіці, прискорюючи циркуляцію фінансових й інформаційних потоків по всій Земній кулі.

Інтернет-трейдинг – це система роботи з цінними паперами, яка дає інвестору доступ до біржової інформації, а також дає можливість укладати угоди з купівлі-продажу цінних паперів на біржі в режимі реального часу за допомогою спеціальної сертифікованої програми, встановленої на персональному комп'ютері [1].

Інтернет-трейдинг – це спосіб доступу до торгів на фондовій біржі з використанням Інтернету, як засобу зв'язку [2].

Інтернет-трейдинг це зручно, адже можна заробляти гроші своїм розумом на ринках, які в свою чергу підпорядковуються економічним законам. Зручність полягає також в тому, що працювати можна вдома, з будь-якої точки Земної кулі, де можливо отримати доступ до Інтернету. Доходи не залежать від нестабільної економічної ситуації в країні, ніякий локдаун не впливає на рівень заробітку.

Перевагами роботи Інтернет-трейдерів варто зазначити зниження ризику нездійснення розрахунків за угодами, простота та прозорість

торгівлі. А також висока тарифна конкурентоспроможність, доступність, висока швидкість проведення операцій. На відміну від інвестування в пайові інвестиційні фонди, в Інтернет-трейдингу не потрібно нікому довіряти свої активи, учасник значно економить на витратах.

Варто відзначити, що навіть попри перелік переваг в такій системі існують і недоліки. А саме, слід звернути увагу на відносно слабку захищеність від технічних збоїв, яких нажаль не уникають, атак хакерів відсутність регламентації використання електронних документів на законодавчому рівні, що може спричинити розвиток фальсифікованих документів та ускладнить роботу аудиторів. Тобто, існуюча сукупність нормативно-правових розробок та створених органів різних вітвей влади з наявними у них повноваженнями та наділеними певними господарськими компетенціями демонструє певні прогалини щодо державно-правового регулювання розвитку інтернет-трейдингу в Україні. Вирішення (часткове або повне) цієї проблеми, вважається авторами, може бути у певній діяльності кримінальної поліції. У розділі VII Кримінального кодексу України [3] мають місце положення щодо кримінальних правопорушень на ринку цінних паперів, але є потреба в удосконаленні цього напрямку нормативно-правового регулювання.

Одним із негативних моментів, є також наявність помилкових стереотипів які виникають у свідомості багатьох людей, що ускладнює розвиток Інтернет-трейдингу. Що, також, може бути вирішено або через вирішення першої проблеми, що сформульовано в даній роботі, або, знов таки, через певний вплив діяльності кримінальної поліції

Здійснення Інтернет-трейдингу цінними паперами здійснюється завдяки підтримки платіжної системи «Розрахункова Фондова Система» – єдина в Україні, яка має дозвіл Національного банку України на здійснення розрахунків за договорами з цінними паперами та, згідно з Правилами «Розрахункової Фондової Системи», має дозвіл на відкриття рахунків учасникам розрахунків [4].

Взаємодія «Розрахункової Фондової Системи» з біржами відпрацьована на базі реалізованих регламентів взаємодії з ПАТ «ФБ «Перспектива» та ПАТ «Київська міжнародна фондова біржа» [5].

Позитивними моментами для трейдерів в користуванні «Розрахунковою Фондовою Системою» є використання послуг банку, який обрали самостійно – оперативне отримання первинних документів щодо переказу коштів за наслідками біржових торгів, а також зручний переказ залишків коштів за наслідками біржових торгів на будь-який обраний банківський рахунок.

Інтернет-трейдинг потребує інновацій. Необхідно створити програмне забезпечення, яке б надало змоги автоматизувати звітність торговців в Інтернет-трейдингу та забезпечити українські автоматичні торговельні системи, які б могли використовувати інвестори.

Все більше розвиваються портали на яких доступна аналітична інформація з ринку паперів, з часом вона буде більш якісною. Система онлайн-торгівлі цінними паперами ще перебувають на етапі розвитку та вдосконалення.

Підводячи підсумок, можна сказати, що Інтернет-трейдинг охоплює все більше людей, що намагаються самостійно інвестувати. Прибуток Інтернет-трейдерів складається зі змін котирувань акцій, а також з отримання дивідендних виплат з них. Але залучення фізичних осіб до електронної торгівлі все ще стримується відсутністю розуміння тонкощій такого виду торгівлі та наявністю купи міфів та стереотипів про Інтернет-трейдинг. Удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності кримінальної поліції один з шляхів у рішенні проблем та перспектив розвитку інтернет-трейдингу в Україні.

Отже, якщо Україна буде удосконалювати таку систему, переймати досвід іноземних країн, долати проблеми розвитку Інтернет-трейдингу, то перспективи розвитку будуть досить значними, і у вітчизняного фондового ринку будуть всі шанси стати одним із провідних розвинених фінансових ринків світу.

Список використаних джерел

1. Семчук О. Проблеми розвитку фондового ринку України. Економіка і право. 2009. № 2. С. 9–12.

2. Офіційний сайт ПАТ «Українська біржа» URL: <http://www.ux.ua/a3258> (дата звернення: 11.11.2021).

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.

4. Офіційний сайт «Розрахункової Фондової Системи» URL: <http://rfs.in.ua/About.aspx>.

Офіційний сайт Національного банку України URL: <http://bank.gov.ua>.

Саковський Андрій Анатолійович,

директор Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ВІД ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ ПІД ЧАС ЇХ ВИЯВЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

З 12 квітня 2014 року продовжується російська агресія щодо мирної України. І хоча Операція об'єднаних сил України, яка по своїй суті є вітчизняною війною, ще не закінчилася, ми, українці,

усвідомлюємо ті жахливі наслідки, які нам ще доведеться долати десятиліттями по її завершенню. Передусім це тисячі одиниць зброї та вибухових пристроїв, снарядів, бомб, ракет, що не розірвалися. Слід розуміти, що на сто відсотків виявити та очистити нашу землю від ворожих мін неможливо, і деякі з них ще роками перебуватимуть на своєму бойовому чергуванні та чатуватимуть вже не на українських захисників, а на мирних жителів, тварин, і, щонайстрашніше, безпечних та нерозважливих дітей.

Абсолютну більшість усіх повідомлень про виявлення небезпечних предметів, що мають ознаки вибухонебезпечних, опрацьовує Національна поліція України. Саме поліцейський першим прибуває на місце події та надає оцінку тій чи іншій інформації, а в разі її підтвердження приймає подальші рішення щодо залучення вибухотехніків та інших державних та комунальних служб.

Для того, щоб поліцейський мав можливість забезпечити свою та інших громадян безпеку, він має володіти принаймні певними знаннями із заходів особистої безпеки при поводженні з вибухонебезпечними предметами та речовинами. У той же час зрозуміло, що поліцейському категорично забороняється робити спроби розмінування особисто або допускати до цього сторонніх осіб. Його завданням є лише: надати оцінку ситуації та визначити наявність небезпеки; визначити безпечну відстань та забезпечити охорону предмету; надати інформацію до чергової частини або своєму керівнику.

Зазвичай вибух впливає на навколишнє середовище наступним чином: бризантною дією; фугасною; термічною; осколочною дією елементів вибухового пристрою (снаряду, бомби тощо); вторинною осколочною дією навколишньої обстановки чи її складових частин.

Бризантністю (дробящою дією) називається здатність вибухової речовини до місцевої руйнівної дії вибуху, що є результатом різкого удару продуктів вибуху по предметам навколо. За рахунок бризантної дії вибуху відбувається руйнація, пробивання чи роздрібнення навколишнього середовища. Для прикладу, після такої дії виявляють локальні деформації, зони пластичної течії матеріалів, руйнації у вигляді вм'ятин, воронок, сколів та області повного руйнування на об'єктах з дерева, скла, полімерних матеріалів та подібних до них.

Фугасністю (дієздатністю) називається здатність вибухового пристрою до руйнівної дії за рахунок розширення продуктів вибуху. Під час вибуху утворюються сильно нагріті та стиснені до великих значень тиску газоподібні продукти, які при своєму розширенні витискають навколишнє середовище та руйнують об'єкти, що

перебувають в ньому. В результаті удару продуктів вибуху виникає ударна хвиля, що спричиняє перед собою різкий перепад тиску. Поширюючись із надзвуковою швидкістю та затягуючи тиск у рух, ударна хвиля здатна нанести ураження на значній відстані від місця вибуху.

Термічна дія вибуху обумовлена впливом на об'єкти високої температури продуктів вибуху (може досягати 2500 С_о) в результаті хімічного перетворення вибухової речовини. Термічна дія може бути вогнева, запалююча та комбінована.

Вогнева дія характеризується пропалюванням або проплавленням негорючих елементів навколишньої обстановки. Так, при вогневому впливі на метал змінюється його структура та міцність. На людину та тварин – опіки тканин тіла та верхніх дихальних шляхів. Також виділення у великій кількості окису вуглецю та інших газоподібних сумішей призводить до отруєння. При цьому людина може відчувати запаморочення, недостатність кисню, що в свою чергу може призвести до шокового стану із втратою свідомості та згодом до смерті.

Запалююча дія провокує горіння навколишніх легкозаймистих матеріалів та об'єктів.

Комбінована дія продуктів вибуху впливає на об'єкти, які містять легкозаймисті матеріали, однак екрановані негорючими елементами (наприклад, канистри з паливом, боеприпаси, автомобілі тощо). Тобто спочатку вибух руйнує захисну оболонку, а потім запалює горючі матеріали.

Осколочна дія вибуху обумовлена результатом бризантної та фугасної дії вибуху та характеризується високошвидкісним розльотом елементів зруйнованого вибухового пристрою та навколишніх об'єктів.

Розрізняють первинну та вторинну осколкову дію на навколишнє середовище. Первинна дія (осколків вибухового пристрою та об'єктів, що знаходяться поряд), як правило, переважає вторинну дію (дію осколків, що утворюються від навколишніх об'єктів, що перебувають на певній відстані від епіцентру вибуху). Первинна осколочна дія залежить від особливостей оболонки вибухового пристрою, наявності та розміщення в ньому елементів, готових осколків, маси та типу пристрою, умов та місця вибуху.

До конструктивних особливостей вибухових пристроїв із готовими осколками належать наявність насічок на корпусі, додаткові кільця твердих матеріалів, навитого на оболонку прута відповідного перерізу тощо.

Форма вибухового пристрою в цілому та насічок на його оболонці можуть свідчити про конструктивно-прогнозований напрямок розльоту осколків після вибуху.

Максимальна відстань розльоту осколків у повітрі за умови нормального тиску при вибуху електродетонатора промислового сягає 25 метрів, гранати Ф-1 – 200 метрів, осколочно-фугасного снаряду 152 мм – 1500 метрів, протипіхотної вистрибуючої осколкової міни кругового ураження ОЗМ-72 – до 2 кілометрів.

Таким чином, слід розуміти, що вибухові пристрої, снаряди, бомби та ракети, що не розірвалися, міни, якими вже всяяна українська земля є дуже небезпечними для самих саперів-вибухотехніків, не кажучи вже про мирне населення. Тому, вважаємо, що при підготовці поліцейських у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання вимушено назріла необхідність у більш акцентованому вивченні заходів безпеки під час виявлення вибухонебезпечних предметів.

Літературні джерела:

1. Дії поліції у разі виявлення зброї та вибухових пристроїв або слідів їх застосування / кол. авторів; за заг. ред. С. С. Чернявського, О. Г. Рувіна, Б. Б. Теплицького [Текст] : довідник – Київ : 1500 прим., 2019. – 148 с.

2. Гудков В.В., Пащенко В.І. Основні ознаки впливу вибуху на навколишню обстановку пристроїв з конденсованими вибуховими речовинами: Пам'ятка, Вибухотехнічна служба при ЕКУ МВС України, Київ, 2000, 12 стор.

Сахарова Єва Русланівна,

слідчий слідчого відділу Краматорського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Донецькій області

ПІДРОЗДІЛИ ДЕТЕКТИВІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

На теперішньому етапі розвитку нашої держави правоохоронні органи України зазнають тривалу трансформацію із системи органів внутрішніх справ, які мали каральну спрямованість, в органи правопорядку європейського зразка, які повинні орієнтуватись на надання послуг населенню та безперечному дотриманні прав та свобод людини. Одним із напрямів реформування правоохоронних органів стало запровадження проєкту «Детективи» у Національній поліції

України. Саме тоді було опубліковано низку монографічних досліджень українських науковців та юристів-практиків. Серед таких монографія авторського колективу у складі М.О. Семенишина, В.М. Бесчастного, С.С. Вітвіцького та інших «Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності» (2020).

Так, наприклад, відповідно до наказу Голови НПУ від 29.12.2017 № 1342 у штатний розпис Головних управлінь Національної поліції в областях внесено зміни, а 19.01.2019 створено відділи розслідування особливо тяжких злочинів, тобто службу детективів, які поєднують у своїй роботі слідчі й оперативні функції, у вигляді формування підрозділів зі слідчих та оперативних працівників.

При цьому згідно з вимогами керівництва Національної поліції України відділи було укомплектовано на дві третини колишніми працівниками оперативних служб, а на одну третину – працівниками із досвідом слідчої роботи.

Робота працівників відділів організовується шляхом об'єднання у групу за певним напрямком працівника із досвідом слідчої роботи та двох колишніх оперативників, які спільно працюють з часу отримання відомостей про можливу причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, достатніх для внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, документування її діяльності шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, реалізації отриманих матеріалів і до направлення обвинувального акта до суду. Слід зазначити, що саме таке співвідношення надає можливість найбільш ефективно виконувати завдання кримінального провадження, передбачені ст. 2 КПК України.

Із цього приводу Сергій Князев (голова Національної поліції України у 2017–2019 роках) зазначив, що значно скоротили кількість оперативних працівників в окремих відділах поліції у семи різних регіонах нашої держави і натомість створили посади детективів на різних рівнях – від маленького відділення у сільській місцевості до великого відділу у місті обласного значення. Це є «горизонтальною» складовою експерименту, що зменшує одну загальну проблему – бюрократію, щоб слідчий не писав доручення у порядку ст. 40 КПК України, а оперативний працівник щоб не чекав, а потім відписував. Завдяки такому експерименту значно зменшилися строки з часу порушення кримінального провадження до його реалізації.

Крім того, запровадження проекту «Детективи» у роботі Національної поліції України було обумовлено насамперед необхідністю підвищення рівня ефективності виявлення та встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, і розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів.

На сьогодні у восьми Головних управліннях Національної поліції в областях триває практичний етап експерименту із впровадження поліцейських детективів.

Проте, на жаль, слід зазначити, що наразі на законодавчому рівні в Україні визначено лише один вид детективів – детективів Національного антикорупційного бюро України. Так, ч. 4 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 передбачено положення про структури управлінь Національного бюро, в які можуть входити підрозділи детективів. Згідно зі ст. 23 цього Закону передбачено такі категорії посад, як «керівник підрозділу детективів», «заступник керівника підрозділу детективів», «старший детектив» і «детектив». Досудове розслідування у Національному бюро здійснюють детективи та старші детективи. Водночас у чинному національному законодавстві відсутнє визначення поняття «детектив». Проте його тлумачення міститься у Великій українській юридичній енциклопедії: «детектив – це службова особа відповідного органу досудового розслідування, уповноважена в межах своєї компетенції, визначеної кримінальним процесуальним законодавством, із застосуванням гласних і негласних методів здійснювати виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів (проводити оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування)».

Крім того, досліджуючи зарубіжний досвід, можна дійти висновку, що детективна діяльність є невід'ємною частиною правоохоронної системи держави.

Також не можна не зауважити, що у зв'язку з неврегульованістю в національному законодавстві питання про функціонування в поліції детективних підрозділів виникла ситуація з недостатнім розумінням місця експериментальних підрозділів у структурі Головних управлінь Національної поліції в областях деякими керівниками прокуратури.

Сьогодні детективна діяльність в Україні є новим видом професійної діяльності правоохоронних органів. Однак слід констатувати, що, на превеликий жаль, правове регулювання детективної діяльності як державних службовців (тобто детективів правоохоронних органів), так і приватних детективів в Україні відсутнє, хоча в багатьох країнах світу приватна детективна діяльність є легалізованою і приносить користь суспільству. До таких країн належать, наприклад, США, Великобританія, Франція, Німеччина, Канада, Індія, Ізраїль, Японія, Норвегія, Іспанія, Італія, Португалія, Мексика. На підставі викладеного доцільно зробити висновок, що для повноцінної роботи поліцейських детективів необхідно законодавчо регламентувати такі види діяльності, зокрема шляхом внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», відомчих наказів та інструкцій, насамперед до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним

правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 7 липня 2017 р. № 575. Саме після законодавчого закріплення діяльність підрозділів детективів обов'язково матиме позитивні наслідки своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / редкол.: В.Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. правових наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура. 960 с.
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: [http:// zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/4651-17](http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/4651-17).
3. Мезенцева І.Є. Зарубіжний досвід законодавчого регулювання детективної діяльності та практика його застосування (на прикладі США) // Матеріали Всеукраїнського саміту приватних детективів (м. Дніпро, 30 листопада 2017 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. С. 121–125.
4. Удалова Л.Д. Кримінальна процесуальна діяльність національного антикорупційного бюро України. Вісник Академії адвокатури України. Київ, 2015. Т. 12. № 2 (33). С. 154–160.
5. Черней В.В. Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі органів Національної поліції України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 5–18.
6. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 2. К.: Укр. енциклопедія, 1998. 634 с.

Севрук Володимир Геннадійович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший дослідник, доцент

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ, СФОРМОВАНІ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ

Вважаємо за доцільне висловити особливу точку зору на концепцію загальнодержавних заходів протидії злочинності. Її специфіка полягає в тому, що існують дві взаємопов'язані між собою проблеми: з одного боку – злочинність, а з іншого – протидія їй. Безумовно, вони утворюють системне явище, вплив на яке має бути відповідним. Тому загальнодержавні заходи можуть результативно впливати на зниження криміногенних ризиків заходів, здійснюваних органами кримінальної юстиції. У цьому плані доречно нагадати прописну істину, що в кожному

конкретному випадку необхідно визначати межі можливого та допустимого використання того чи іншого засобу запобігання, а також переваги застосування того чи іншого засобу в цей час і в цьому місці [1].

Проблема протидії злочинності посідає особливе місце у становленні правової держави, створення якої неможливе без забезпечення активної наступальної протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів її зростання на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства, організації засобів і методів запобігання і розкриття злочинів [2, с. 149].

Протидія злочинності за своїм характером є правоохоронною діяльністю, яка розглядається як багатофункціональне і різноаспектне поняття, що охоплює собою практично усі сфери державної діяльності [3, с. 195]. Протидія організованій злочинності може бути ефективною лише за умови, що вона базується на науково обґрунтованих результатах дослідження цієї проблеми, чітко визначеній стратегії й ідеології правоохоронної діяльності та відповідних науково-методичних рекомендаціях [4, с. 202]. Тому протидія злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі потребує особливих підходів, враховуючи їх національні (етнічні) особливості. Проте на сьогодні залишається низка дискусійних питань щодо з цього приводу.

З огляду на наше дослідження вважаємо за доцільне розкрити підходи до поняття «протидія», здійснити аналіз нормативно-правового актів та існуючих думок (трактувань), висловлених різними вченими з цього приводу, що має важливе теоретичне та практичне значення для нашого дослідження.

Розглядаючи поняття «протидія» слід зазначити, що проведений аналіз, дозволяє виділити кілька основних підходів до визначення цього поняття.

1) Ряд вчених виокремлює поняття «протидія» в широкому розумінні. Вони розуміють під поняття як багатофункціональну діяльність, яка включає в себе виявлення, пошук, запобігання, превенцію, профілактику, попередження, припинення, викриття, документування, розробку, боротьбу, розкриття та розслідування тощо. Наголосимо, що ми вважаємо, що ряд з цих понять є синонімічними та підтримуємо саме цю позицію.

2) Інші поділяють позицію, що існує лише два види правоохоронної діяльності це в першу чергу запобігання, а потім протидія;

3) Існує і третя позиція, що є три окремі види, як запобігання, протидія та розслідування.

Отже, здійснивши аналіз нормативно-правового актів та існуючих думок (трактувань), висловлених різними вченими з дискусійних питань

щодо визначення поняття «протидія» встановлено, що серед учених немає єдиних підходів та не сформовано комплексного підходу, що негативно впливає на практичну діяльність правоохоронних органів України.

Підсумовуючи викладене сформульовано авторське поняття протидії злочинності, як безперервний процес, у межах якого одночасно й паралельно здійснюються загальносоціальні та спеціальні заходи (дії), як гласного, так і негласного характеру, які проводяться у тісній взаємодії різних державних та не державних органів, діяльність яких спрямована на запобігання, виявлення, припинення та розслідування злочинів.

Відповідно поняття протидії правоохоронними органами злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі—це діяльність правоохоронних органів, що безпосередньо спрямована на запобігання, виявлення, припинення та розслідування злочинів (готування або замаху на вчинення злочинів або же вчинених злочинів учасниками організованих груп чи злочинних організацій, сформованих на етнічній основі), яка проявляється у системі послідовних загальносоціальних та спеціальних заходів (дій) гласного та негласного характеру з використанням сил, засобів та методів щодо забезпечення безпеки, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб.

І на завершення слід зазначити, що протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі потребує особливої уваги та особливих підходів як вчених, які розробляють методичні рекомендації, так і практичних працівників, які їх використовують під час виявлення, припинення, профілактики та запобігання [5, с. 80].

Список використаних джерел

1. Гладкова Є. О. Забезпечення прав і свобод особи при здійсненні запобіжного впливу. Харківський національний університет внутрішніх справ в системі підготовки кадрів України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 верес. 2014 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2014. С. 166–169.

2. Куц В.М., Кириченко О.В. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії): [монографія]. К. – Х. : Харків юридичний, 2006. 212 с.

3. Шевченко О.А. Запобігання злочинам як один із пріоритетних напрямів протидії злочинності. Право і суспільство. 2012. № 3. С. 194–197.

4. Комірчий П. О. Дослідження організованої злочинності: системно-функціональний підхід. Право і суспільство. № 5. ч. 2. 2017. С. 201–205

5. Sevruck, V. Definition and classification of the ethnic crime in Ukraine. *European Reforms Bulletin: scientific peer-reviewed journal*, 1, p. 64–68.

Сухомлин Юлія Володимирівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗМЕЖУВАННЯ ПІДСТАВ ЗМІНИ ПІДОЗРИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НОВУ ПІДОЗРУ

Повідомлення про підозру є відправною точкою з якої починається процес притягнення особи до кримінальної відповідальності, а відповідно й основний етап досудового розслідування, який передбачає збір доказів щодо винуватості підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) чітко визначає момент з настанням якого особа набуває статусу підозрюваного, а саме якій в порядку статей 276–279 КПК повідомлено про підозру, затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, а також щодо якої складено повідомлення про підозру, однак не вручено внаслідок невстановлення місцезнаходження такої особи, проте вжито всіх заходів передбачених КПК для вручення повідомлення. (ст. 42 КПК) Отже, підозра це процесуальне рішення прокурора або слідчого, дізнавача погодженого з прокурором, яке повинно ґрунтуватися на доказах, зібраних під час досудового розслідування та відповідати вимогам належності, достатності й достовірності [3].

Закон визначає конкретні часові рамки вручення повідомлення про підозру особі, яка затримана на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення, цей строк становить двадцять чотири години з моменту затримання. Зрозуміло, що цей строк є досить коротким для всебічного та повного дослідження доказів та встановлення всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення, що може вплинути на точність кваліфікації кримінального правопорушення. Саме тому, як правило, здійснюється попередня правова кваліфікація правопорушення, яка може зазнавати змін в подальшому (ст. 214 КПК) [3].

Рішення про повідомлення особі про підозру, не зважаючи на те, що приймається на підставі наявності сукупності доказів вини, засновується на припущенні про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення та формується не на остаточному результаті розслідування. Що в свою чергу також може передбачати зміну повідомлення про підозру або повідомлення про нову підозру, зважаючи

на обставини, які стали відомі в процесі здійснення подальшого розслідування. Отже, в ході здійснення досудового розслідування слідчий, дізнавач або прокурор може не обмежитися повідомленням про підозру лише один раз, адже напевне будуть виявлені обставини, які вимагатимуть зміни підозри або повідомлення нової підозри.

Зміна повідомлення про підозру може відбуватися як щодо погіршення становища підозрюваного, так і щодо покращення, а враховуючи, що одразу після повідомлення особі про підозру починає реалізовуватися функція захисту й перевірка підстав оголошення підозри здійснюється в умовах змагальності. Саме тому ще однією з причин корегування підозри може бути спростування стороною захисту фактичних обставин, якими обґрунтувалася попередня підозра [2, с. 73–80].

Якщо звернутися до тлумачного словника української мови, то поняття «зміна» передбачає перехід, перетворення чого-небудь у щось якісно інше, а поняття «новий» – такий, що недавно виник, з'явився, не існував раніше, недавно створений [1, с. 851]. Керуючись цими поняттями стає зрозуміло, що зміна повідомлення про підозру можлива лише у випадку вже наявної попередньої підозри, яка потребує зміни, а нова підозра може з'явитися лише в тому випадку, коли за наявним фактом про підозру не повідомлялося взагалі. Так, в своїй ухвалі від 06.09.2019 у справі про оскарження повідомлення про підозру суддя Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області дав роз'яснення, що зміна – це поправка, яка змінює що-небудь попереднє. Зміна повідомлення про підозру в широкому розумінні цього поняття полягає у: не підтвердженні частини повідомлення про підозру; доповненні повідомлення про підозру; зміні повідомлення про підозру [6].

Отже, підставами для зміни повідомлення про підозру є:

- не підтвердження події злочину, що інкримінується підозрюваному;
- відсутність в діяннях особи складу злочину;
- недоведеність участі підозрюваного у вчиненні одного або декількох злочинів з числа тих, що ставляться йому в вину у повідомленні про підозру;
- не підтвердження обставин, що обтяжують відповідальність;
- встановлення обставин, що пом'якшують відповідальність;
- встановлення обставин, що змінюють кваліфікацію діяння (замах, закінчений злочин, повторність, продовжуваний злочин);
- встановлення обставин, що тягнуть зміну оцінки ступеню співучасті підозрюваного, в тому числі закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав відносно інших осіб [4].

В разі не підтвердження певних фактів, викладених в повідомленні про підозру, а саме факту вчинення епізоду чи самостійного діяння,

кваліфікуючої ознаки або ж зайва кваліфікація за сукупністю злочинів, як наслідок можливі дві ситуації: необхідно змінити кваліфікацію або ж залишити без змін. Саме це є основним критерієм для прийняття рішення щодо здійснення повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри або ж про повідомлення нової підозри. Під час оцінки наявних доказів, здобутих під час досудового розслідування з моменту повідомлення особі про підозру може виникнути необхідність зміни кваліфікації, що в свою чергу передбачає не доповнення чи уточнення попередніх фактів, а винесення нового повідомлення про підозру, узагальненого замість раніше складеного

Таким чином, застосувавши ці визначення щодо поняття «підозра» в кримінальному процесі, розуміємо, що різниця між поняттями «зміна раніше повідомленої підозри» та «нова підозра» полягає в тому, що «зміна раніше повідомленої підозри» має місце лише за наявності попередньої підозри та в разі виникнення потреби її зміни, а «нова підозра» з'являється лише в тому випадку, коли за окремим фактом особу ще не було повідомлено про підозру взагалі.

При цьому слід звернути увагу, що в результаті внесення змін до раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор та інші учасники процесу вже будуть мати справу з наявністю в кримінальному провадженні нової підозри, яка виникла внаслідок отримання змін, внесених до попередньої підозри.

У разі виникнення підстав передбачених ст. 279 КПК України перед слідчим, прокурором постає інше питання: так яку назву повинен мати документ, у випадку якщо зміни в кримінальному провадженні тягнуть за собою зміну вже раніше повідомленої підозри та появи нових кримінальних правопорушень за якими необхідно здійснити «нове повідомлення про підозру» й закриття окремих частин раніше повідомленої підозри?

В такому випадку, на перший погляд, змінюється раніше повідомлена підозра, оскільки частина змін стосується уточнення вже раніше відомих обставин кримінальних правопорушень, однак у разі виявлення нових фактів, інших кримінальних правопорушень, які об'єднуються в одне кримінальне провадження, у слідчий, прокурор повинен повідомити особі про нову підозру. Логічно виникає питання в даному випадку, так яку ж процесуальну дію слід вчинити: змінювати підозру або повідомляти про нову. Чи можливо необхідно вчиняти відразу дві процесуальні дії: повідомляти про зміну раніше повідомленої підозри та окремо про нову підозру, що навіть звучить недоречно, але закон чіткого тлумачення щодо цього питання не дає.

Однак, в результаті такої послідовності дій під час здійснення кримінального провадження виникає низка інших проблемних питань, а саме наявність в одному кримінальному провадженні декількох повідомлень про підозру та відсутність одної узагальненої підозри, що

може спричинити деяку сплутаність та дезорієнтацію сторони захисту, а відповідно ускладнити роботу органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

В разі наявності підстав для іншої оцінки доказів може виникнути необхідність зміни кваліфікації, що однозначно передбачає повідомлення саме про нову підозру, адже зміна кваліфікації свідчить про вчинення іншого кримінального правопорушення або зміну складу інкримінованого кримінального правопорушення. В даному випадку повторно складене повідомлення про підозру має бути узагальненим на підставі наявних доказів та винесене не в доповнення вже наявному повідомленню, а замість раніше складеного повідомлення або повідомлень про підозру. Це означає, що попереднє повідомлення про підозру, хоча й залишається у матеріалах кримінального провадження але втрачає свою силу. [4]

Варто звернути увагу, що в цій ситуації прийняття іншого рішення, не взявши до уваги правові наслідки та не повідомляючи про нову підозру особі, а лише вносячи зміни в існуюче повідомлення слідчий, прокурор свідомо доповнює попередню підозру, що фактично вже перестала існувати. Як наслідок таке рішення слідчого, прокурора може бути оскаржене повідомлення про підозру скасоване в судовому порядку.

Найбільшу складність викликає питання чи завжди зміна раніше повідомленої підозри є по суті повідомленням про нову підозру. Зважаючи на існуючі в ст. 279 КПК України норми, які чітко передбачають не лише можливість зміни вже й існуючої підозри, а й повідомлення про нову, відповідь на поставлене питання буде негативною. Однак, чинний закон не визначає однозначної межі, яка б відокремлювала нову підозру від зміни раніше повідомленої підозри. [3]

У разі якщо в ході досудового розслідування не встановлено нових доказів, які б суперечили або спростовували попередню кваліфікацію, однак давали підстави для уточнення фактичних обставин вчиненого кримінального правопорушення (місця, часу, способу тощо) слідчий, прокурор повинен повідомити про зміну раніше повідомленої підозри. Підстави для зміни повинні бути зазначені у повідомленні про зміну раніше повідомленої підозри. При цьому абсолютне дублювання тексту повідомлення про підозру щодо тих самих нормативних актів, тих самих обставин вчиненого кримінального правопорушення є недопустимим. «Зміна» передбачає вказання нових доказів, або результат іншої оцінки вже наявних доказів, на які варто посилатися в тексті документу, а не знову перераховувати в довільному порядку вже існуючі докази. Варто пам'ятати, що зміна раніше повідомленої підозри не є самостійним документом, не пов'язаним процесуально з попередньою підозрою, оскільки саме вона є фундаментальною основою повідомлення і саме до неї вносяться зміни [6].

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с. – ISBN 966-569-013-2

2. Капліна О. В. Повідомлення про підозру: протистояння правових позицій сторін обвинувачення та захисту. Право України. 2017. № 12. С. 74–81.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

4. Повідомлення про підозру особі: аналіз окремих аспектів позиції Великої Палати Верховного Суду щодо спеціальних суб'єктів. Сухов Ю. Судебно-юридическая газета. 25.08.2020. <https://sud.ua/ru/news/blog/172318-povidomlennya-pro-pidozru-osobi-analiz-okremikh-aspektiv-pozitsiyi-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-schodo-spetsialnikh-subyektiv>.

5. Фараон О. Зміна повідомлення про підозру в аспекті ст. 279 Кримінального процесуального кодексу України. Юридичний вісник. 2014. № 6. С. 402–406.

6. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 06.09.2019. Справа № 607/19668/19, провадження 1кс/607/11241/2019.

Ткаченко Ірина Михайлівна,
викладач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК ПОТЕРПІЛА В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Кримінально-правова категорія потерпілого є не лише обов'язковою ознакою окремих складів злочинів та кримінальних проступків, але й має значення для застосування інших інститутів кримінального права, зокрема звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, застосування обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння тощо. У КК України термін «потерпілий» згадується 98 разів. Незважаючи на це у законі про кримінальну відповідальність відсутнє визначення потерпілого, хоча необхідність його закріплення неодноразово обґрунтовували науковці [1, с. 101; 2, с. 210–218]. З'ясування змісту поняття «потерпіла особа» є основою дослідження кримінально-правових норм, пов'язаних з цим інститутом. Доречно зазначити, що це поняття є насамперед матеріально-правовим, а не процесуальним, а тому має бути закріплене найперше в КК України.

Однією з проблем, що стоїть на заваді цьому є незавершена дискусія з приводу вибору найбільш оптимальної концепції потерпілого від кримінального правопорушення. На сьогодні згода досягнута лише щодо фізичних осіб, яких безумовно визнають потерпілими від злочинів і кримінальних проступків. Водночас щодо юридичної особи та інших суб'єктів погляди вчених не такі однозначні. Наприклад, О. О. Дудоров [3, с. 57], А. А. Музика, Є. В. Лашук [4, с. 82–83], Р. О. Мовчан [5, с. 397], Т. І. Присяжнюк [6], А. В. Савченко [7, с. 98] потерпілими визнають лише фізичних осіб.

Безумовно більшість кримінально-правових норм, пов'язаних з потерпілою особою, стосується потерпілих фізичних осіб, оскільки їм завдається певна шкода чи створюється загроза її заподіяння. Про це свідчить тлумачення відповідних кримінально-правових норм. Наприклад, відповідно до ч. 6 ст. 49 КК України у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 151-2–156-1, 301-1–303 КК України, стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи обчислення строків, визначених ч. 1 і 2 ст. 49 цього кодексу, розпочинається з дня, коли така потерпіла особа досягла повноліття або, у разі її смерті, мала б досягти повноліття. У п. 2-1 ч. 1 ст. 66 КК України йдеться про надання медичної допомоги потерпілому, а в п. 7 ч. 1 цієї ж статті – про жорстоке поводженням, або таке, що принижує честь і гідність особи, а також системний характер такого поводження з боку потерпілого. Назва розділу II Особливої частини КК України – «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» також говорить сама за себе: у випадку посягання на життя чи здоров'я шкода може бути завдана виключно фізичній особі.

Водночас у КК України є заборонні кримінально-правові норм, що передбачають заподіяння шкоди і юридичним особам. Наприклад, у випадку таємного викрадення чужого майна (ст. 185 КК України) шкода може бути завдана як фізичній, так і юридичній особі. У випадку привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) шкода завдається переважно юридичній особі. Шкода юридичній особі може бути завдана і у випадку незаконного використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України), бандитизму (ст. 257 КК України), захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 341 КК України) тощо.

Тому й не дивно, що такі вчені як В. Є. Батюкова [8, с. 198], В. І. Борисов [1, с. 105], М. І. Панов [9, с. 6], М. В. Сенаторов [10, с. 7, 9], Є. В. Фесенко [11, с. 76], А. М. Ященко [12, с. 15] визнають потерпілими, окрім фізичної особи й інших суб'єктів, зокрема й юридичну особу.

А.А. Вознюк з цього приводу зауважив, що концепція «потерпілий – людина» протягом тривалого часу була однією з найбільш поширених у теорії кримінального права України. Частково це пояснювалось тим, що відповідно до положень КПК України 1960 р. потерпілим визнавали лише фізичну особу [13, с. 194]. Дійсно А.А. Музика та Є. В. Лашук обґрунтовуючи концепцію «потерпілий – людина» зауважували, що визнання потерпілими, окрім фізичних осіб, інших суб'єктів є некоректними насамперед через те, що це суперечить чинному матеріальному та процесуальному законодавству [4, с. 71–72]. Йдеться про ч. 1 ст. 49 КПК України 1960 р.

У подальшому А.А. Музика та Є. В. Лашук висловлюють припущення, що визнання окремими українськими дослідниками юридичної особи потерпілим від злочину зумовлено позицією російських правознавців, яка ґрунтується на законі [4, с. 71–72]. Дійсно відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК РФ потерпілою є фізична особа, якій злочином завдано фізичну, майнову, моральну шкоду, а також юридична особа у разі заподіяння злочином шкоди її майну та діловій репутації [14].

Відтак основні аргументи противників визнання юридичної особи потерпілою від кримінального правопорушення зводилися до положень кримінального-процесуального законодавства 1960 р., відповідно до яких потерпілим визнавалася лише фізична особа.

На сьогодні ситуація змінилася. Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути як фізична особа, так і юридична особа [15].

На думку А. А. Вознюка концепція «потерпілий – фізична та юридична особа» найбільш повно відповідає положенням кримінального процесуального та цивільного законодавства [16, с. 356].

Окрім того, в положеннях проекту нового КК України потерпілою особою пропонується визнати фізичну чи юридичну особу, яка безпосередньо зазнала шкоди від кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 2.1.3. проекту) [17].

Таким чином, у теорії кримінального права сформувалися передумови для закріплення в КК України визначення потерпілої особи, яке буде включати не лише фізичну, але й юридичну особу. Така концепція узгоджується з положенням кримінального, кримінального процесуального та цивільного законодавства, знайшла підтримку серед вчених, а також покладена в основу удосконалення відповідних положень закону про кримінальну відповідальність в проекті нового КК України.

Список використаних джерел

1. Борисов В. І. Потерпілий від злочину як соціальний суб'єкт кримінально-правової охорони. Право України. 2017. № 2. С. 100–107.
2. Вознюк А. А., Кузьмічова-Кисленко Є. В. Проблеми встановлення потерпілого від порушення правил безпеки дорожнього

руху чи експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 3 (104). С. 210–218.

3. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). – К.: Ваїте, 2017. 872 с.

4. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.

5. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія; передмова О. О. Дудорова. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2020. 1152 с.

6. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2009. 408 с.

8. Батюкова В. Е. Потерпевший в уголовном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1995. 212 с.

9. Панов М. І. Захист прав та інтересів потерпілого – конститутивна функція кримінального права та процесу. Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні : матеріали круглого столу (Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 5–8.

10. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. 20 с.

11. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину. Право України. 1999. № 6. С. 75–78.

12. Яценко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.

13. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.

14. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ (ред. от 30.12.2021). URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/.

15. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Станом на 5 січня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n801>.

16. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.

17. Контрольний текст проєкту нового КК України (станом на 18 січня 2022 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-18-01-2022.pdf>.

Томма Роман Павлович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент;

Борчаковський Максим Борисович,

співробітник Державного бюро розслідування

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Сучасним кримінальним процесуальним законодавством визначено порядок дій під час отримання інформації з офіційних джерел про факт учинення кримінального правопорушення з реєстрацією в ЄСРД і початком кримінального провадження, але не передбачено чітких підстав початку кримінального провадження (точний орієнтир законодавець не називає, та й навряд чи такий орієнтир можливий). У кожному конкретному випадку слідчий на підставі свого внутрішнього переконання повинен вирішити, чи починати кримінальне провадження. Під час розслідування слідчий, як правило, потребує допомоги оперативних працівників для здійснення необхідних у таких випадках негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), розшуку і затримання тих чи інших осіб. Звісно, у випадку, коли потерпілий звертається з заявою, то слідчий реєструє цю інформацію і надає доручення оперативним працівникам на проведення низки НСРД відносно підозрюваних осіб. Кардинально інша ситуація складається у випадку, коли факт учинення конкретного кримінального правопорушення невідомий, наприклад, отримана оперативна інформація про діяльність злочинного угруповання у певній сфері (на певних об'єктах) або підготовку до вчинення кримінального правопорушення з невідомим потерпілим. У такому випадку латентний, прихований характер злочинної діяльності зумовлює необхідність активного здобування первинної інформації шляхом проведення низки пошукових заходів. Інтенсивність надходження первинної інформації залежить від правильності здійснення низки організаційно-тактичних заходів, що стосуються виявлення кримінального правопорушення, забезпеченості цієї ділянки роботи необхідними силами і засобами, а головне – правового забезпечення – тобто можливості оперативникам (детективам) діяти у правовому полі.

Конституція України закріпила принципи функціонування держави і органів боротьби зі злочинністю, визначила права та обов'язки не тільки

людини і громадянина щодо суспільства і держави, але й обов'язки і права держави щодо захисту її громадян від протиправних посягань [3]. З метою захисту прав, свобод людини та безпеки суспільства конституційними нормами визначається також те, що правоохоронні органи мають право обмежувати окремі права і свободи людини та юридичних осіб в якості виняткового і тимчасового засобу лише за рішенням суду щодо осіб, у діях яких є ознаки кримінальне правопорушення, та у випадках, передбачених законодавством України.

З прийняттям у 1992 році Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон) гласна та негласна діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів була законодавчо легалізована. Розглядаючи нормативний зміст даного Закону, слід зазначити, що хоча у ст. 5 суб'єктам надається право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, але правових норм, присвячених важливій її складовій – пошуковій роботі, у ньому не міститься, хоча Закон в систематизованому вигляді повинен містити всю систему оперативно-розшукових заходів [4, с. 8]. Перелічуючи оперативно-розшукові заходи, які може здійснювати оперативний працівник, законодавець вже припускає можливість проведення пошукових заходів, але прямо на це не вказує. Необхідно зазначити, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає певні підстави для здійснення оперативно-розшукової діяльності – наприклад, наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку про: кримінальне правопорушення, що готується; осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення [5], але не наводить підстав для проведення пошукових заходів, в умовах коли відсутня будь яка інформація про наявність факту вчинення кримінального правопорушення. Що стосується підстав проведення пошукової діяльності, ми та інші науковці вважаємо, що невідповідність можна вирішити шляхом внесення змін до ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»: «...1.1 потреба в отриманні первинної оперативної інформації з метою виявлення злочинів, що готуються, вчинюються або вчинені; осіб, які готують, вчинюють або вчинили злочин...» [1, с. 135], внесення таких змін надасть необхідні підстави для проведення пошуку латентних кримінальних правопорушень, але на нашу думку, це питання дещо ширше і потребує відповідного теоретичного обґрунтування.

Норми кримінального процесуального законодавства також є правовими джерелами пошукової діяльності. Зокрема, норми Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [2], містять прямі вказівки на можливість та необхідність проведення НСРД, в результаті яких теж можуть бути отримана оперативна інформація з метою виявлення ознак кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили. Аналізуючи наукові розробки, можна зробити висновок, що

під час виявлення кримінальних правопорушень, правоохоронні органи мають дотримуватись законам, та діяти тільки у той спосіб, який прописаний кримінальним процесуальним законом, відповідно у законодавчій діяльності слід забезпечити максимально повне і оптимальне регулювання процедури виконання правоохоронними органами своїх повноважень, включаючи необхідність законодавчого врегулювання безпосереднього виявлення кримінальних правопорушень. Враховуючи впровадження інституту детективів (як суб'єктів кримінального процесу, які об'єднують пошукову функцію та функцію досудового розслідування), тобто подальше з'єднання в одне ціле кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, відповідно процес виявлення кримінальних правопорушень повинен бути регламентований чинним законодавством, не тільки епізодично на рівні обов'язків оперативних підрозділів, або констатації необхідності виявлення кримінальних правопорушень у ході досудового розслідування, але із можливістю його здійснення незалежно від стадії досудового розслідування (кримінального процесу), або суб'єкта, який це виявлення здійснює. Суттєвий крок на шляху до законодавчого регулювання пошукової діяльності зроблено під час прийняття Закону України «Про бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року [6], в якому зазначено процедуру виявлення кримінальних правопорушень, їх суб'єкти, права щодо отримання інформації, її збереження тощо – але це стосується тільки одного правоохоронного органу. На нашу думку, зазначені положення повинні бути визначені для всіх правоохоронних органів, пошукова діяльність яких повинна бути задіяна на паритетних засадах.

На нашу думку виявлення латентних кримінальних правопорушень – це окремий напрямок діяльності правоохоронних органів, суб'єктів ОРД, органів досудового розслідування, а також інших державних органів, які протидіють злочинності. У законодавстві мають бути визначені юридичні засади концептуальної моделі виявлення кримінального правопорушення, юридична форма виявлення кримінальних правопорушень, чітко регламентована процедура провадження дій, спрямованих на їх безпосереднє виявлення, щодо кожної дії, спрямованої на отримання інформації.

Для досягнення зазначених цілей та ефективного вирішення проблем правового регулювання процесу виявлення кримінальних правопорушень, як пошукової діяльності правоохоронних органів, регулюючі норми права повинні відповідати наступним умовам: правове регулювання повинно розпочинатися з моменту перших пізнавальних дій і закінчуватися моментом офіційної реєстрації інформації про виявлені кримінальні правопорушення як приводу до початку досудового розслідування; повинні бути чітко виокремлено суб'єктів пошукової діяльності шляхом надання всеохоплюючого переліку підрозділів

правоохоронних органів, які мають право виявляти кримінальні правопорушення; для кожного із суб'єктів у законі, який регламентує його діяльність повинно бути виокремлено компетенцію щодо виявлення кримінального правопорушення (як права, так і обов'язки); має бути визначена юридична форма виявлення кримінальних правопорушень; чітко регламентована процедура провадження дій, спрямованих на їх виявлення; для виявлення кримінального правопорушення усі правоохоронні органи мають отримати рівні і уніфіковані за формою повноваження на виконання пошукових дій (заходів); повинна бути регламентована пошукова діяльність та конкретний перелік дій після отримання первинної інформації про кримінальне правопорушення, а саме: правоохоронні органи мають забезпечити її надійну фіксацію і збереження, здійснити складання документів, які фіксують зміст, порядок та форму провадження пошукових дій, характер використаних при цьому пізнавальних методів та науково – технічних засобів, а також усі отримані при цьому результати [7, с. 127]; необхідно визначити безпосередньо у Законі (КПК), спосіб, яким чином будуть використовуватися результати пошукової діяльності, порядок зберігання, обліку та знищення інформації, отриманої в процесі пошукових заходів, тощо.

Список використаних джерел

1. Борчаковський М. Б. Нормативно-правове регулювання пошукової діяльності правоохоронних органів. Юридична наука. 2019. №12. Том 2. С. 132–136.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, 13. Ст. 88.
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність як державно-правова форма боротьби зі злочинністю. Поняття, суть та завдання оперативно-розшукової діяльності: навчальний посібник. К.: УАВС. 1995. 44 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.
6. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січн. 2021 р. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 23. Ст. 197.
7. Сачко О. В. Безпосереднє виявлення та дослідча перевірка фактів незаконного обігу наркотичних засобів [Текст]: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 /Сачко Олександр Васильович; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Д., 2012. 227 с.

*Топорецька Зоряна Миколаївна,
доцент кафедри кримінального процесу та
криміналістики Навчально-наукового
інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Оперативно-розшукова профілактика – це діяльність суб'єктів ОРД, що здійснюється з використання оперативного-розшукових сил, засобів і методів (гласних і негласних) з метою виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню певних кримінальних правопорушень, і реагування на них за для запобігання злочинній діяльності певного виду, а також недопущення злочинної діяльності конкретних осіб (встановлення осіб, які намагаються вчинити злочин, та здійснення до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх задумів, планів, недопущення переходу від наміру та планування до етапу готування до вчинення кримінального правопорушення).

Загальна оперативна профілактика включає в себе дії по виявленню причин та умов, що сприяють вчиненню певного виду злочинів, тобто перешкоджання формування злочинного наміру в майбутньому у осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень чи у осіб, які використовують певні причини та умови. Такими причинами та умовами можуть бути прогалини в чинному законодавстві, відсутність належного державного контролю сферою грального бізнесу чи певними його видами, певними гральними закладами, недосконалість системи ідентифікації та допуску гравців в певному гральному закладі, що мотивують особу використати їх, в результаті чого формується злочинний намір вчинити певний злочин, пов'язаний з гральним бізнесом.

Зараз такими причинами та умовами, які сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, є: відсутність Державної системи онлайн-моніторингу; зупинення контрольних заходів на період воєнного стану; порушення процедури ідентифікації відвідувачів грального закладу; недбалість в оформлення бухгалтерських та податкових звітних документів щодо фіксації операцій з прийняття ставки та виплати виграшу в гральному закладі; недбале ставлення організатора до заходів фінансового моніторингу щодо гравців [1, с. 115]; некоректність, несвоєчасність внесення даних

до онлайн-систем організаторів азартних ігор про всі операції з прийняття ставки, повернення ставки, виплати вигравшів чи будь-які інші операції.

Оперативно-розшуковими методами загальної профілактики злочинів, пов'язаним з гральним бізнесом, можуть бути:

- проведення зустрічей з організаторами азартних ігор (у тому числі на базі регулятора – Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей) та висвітлення інформації про поінформованість правоохоронних органів про факти і ризики використання грального бізнесу для злочинної діяльності та про готовність реагувати на будь-які факти протиправної діяльності з використанням грального бізнесу;

- постійна співпраця з уповноваженими державними органами та обмін інформацією з – Комісією з регулювання азартних ігор та лотерей (в частині дотримання організаторами ліцензійного законодавства та порядку організації та проведення азартних ігор), Міністерством фінансів України (в частині дотримання організаторами законодавства про запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом), Державною податковою службою України (в частині обміну податковою інформацією). Так, наприклад КРАІЛ та Бюро економічної безпеки 23 лютого 2022 року підписали Меморандум про взаємодію та інформаційний обмін. Згідно з Меморандумом, КРАІЛ та БЕБ координуватимуть зусилля в діяльності, спрямованій на запобігання, виявлення, припинення, розслідування правопорушень, пов'язаних з незаконною організацією і проведенням азартних ігор та лотерей в Україні, зокрема створення умов для детінізації сфери. В рамках Меморандуму погодили здійснення обміну статистичними, довідковими матеріалами, методичними рекомендаціями, проведення консультацій та спільних заходів [2]. Взаємодія державних органів з правоохоронними органами є дуже важливим інструментом запобігання злочинності у сфері економіки [3, с. 7].

- повідомлення в ЗМІ про успішні результати оперативно-розшукової діяльності, ліквідацію злочинних схем та викриття злочинних організацій, які допомагають легалізувати кошти, отримані злочинним шляхом, з використанням грального бізнесу;

- здійснення постійного кримінального аналізу [4, с. 233] щодо злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, за для реалізації заходів з запобігання таким злочинами в майбутньому засобами загальної та індивідуальної профілактики.

Оперативна індивідуальна профілактика передбачає оперативну роботу по недопущенню вчинення злочину конкретною особою (на

стадії виникнення наміру вчинити злочин та планування його вчинення), тобто недопущення переходу особи від процесу формування наміру вчинити певний злочин до реалізації злочинного умислу (вчинення підготовчих дій по його вчиненню, замаху чи вчиненню злочину) і завжди має свій об'єкт впливу.

Джерелами інформації щодо необхідності здійснення індивідуальної оперативно-розшукової профілактики виступають залучені до негласного співробітництва особи, небайдужі до проявів злочинних намірів громадяни, оперативні обліки, алфавітні картотеки, автоматизовані інформаційні системи, автоматизовані робочі місця. Останнім часом важливим джерелом інформації є мережа Інтернет, яка стає все більш розгалуженою і доступною для багатьох людей.

Така оперативно-розшукова індивідуальна профілактика може здійснюватися як щодо працівників організатора азартних ігор, так і щодо інших осіб, які не є працівниками організатора, але мають знайомства і вплив на осіб, які працюють в гральному закладі і можуть «допомогти» реалізувати злочинний намір, а також щодо осіб, які бажають реалізувати злочинний намір з використанням грального бізнесу і складають плани по вчиненню злочинної діяльності (діляться зі знайомими інформацією про те, що хотіли б знайти людей, які можуть допомогти в реалізації задуманого, розповідають про необхідність легалізувати злочинні доходи тощо).

Інформація щодо осіб, які бажають вчинити злочин з використанням грального бізнесу, може бути отримана від осіб, які чули розмову чи були учасниками розмови з особою, під час якої вона повідомила про свої наміри використати гральний бізнес для легалізації корупційних доходів, злочинних доходів, обману грального закладу тощо. Можливо в такій розмові особа просила співрозмовника сприяти в пошуку осіб, які могли б стати співучасниками такого злочину чи допомогти в його приховуванні.

Оперативно-розшуковими заходами та методами індивідуальної профілактики для запобігання злочинам, пов'язаним з гральним бізнесом, можуть бути:

- ініціювання проведення позапланових [5, с. 294] перевірок організаторів азартних ігор на підставі п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та п. 1 ч. 3 ст. 10 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор»;

- робота з негласними позаштатними агентурними працівниками, які мають доступ до гральних закладів (є працівниками грального закладу чи організатора азартних ігор) з метою отримання

інформації про можливі факти наміру допомогти у вчиненні певних злочинів чи для пособництва у їх вчиненні, зокрема, щодо надання гральними закладами можливості реалізувати злочинний задум, наприклад щодо знайомств працівників організаторів азартних ігор з певним колом осіб та погодження за винагороду видати довідки про виграш на певну суму, а також в цілях виявлення криміногенних осіб і їх постановки на оперативний облік;

- організація спостереження за певними місцями: гральними закладами, офісом організатора азартних ігор та отримання оперативної інформації про недоліки в їх роботі чи певні правопорушення, які можуть бути використані для вчинення злочинної діяльності або про осіб, які можуть становити оперативний інтерес як пособники в реалізації намірів злочинної діяльності осіб, взятих на облік;

- організація спостереження за особами, взятими на облік, та отримання оперативної інформації про злочинні наміри;

- організація і здійснення комплексу оперативно-розшукових та інших заходів з метою недопущення вчинення потенційними правопорушниками злочинів.

До оперативно-агентурних заходів індивідуальної профілактики щодо конкретної особи можна віднести: вплив на особу з метою добровільної її відмови від реалізації злочинних намірів; усунення причин та умов, якими має намір скористатися особа; штучне створення обстановки, що виключає або істотно ускладнює можливість учинення злочинів; затримання осіб, які можуть стати співучасниками злочину, за вчинення ними інших злочинів (піддроблення документів, шахрайство), притягнення інших осіб (які можуть стати співучасником злочинної діяльності) до різних видів відповідальності за правопорушення, що ними вчиняються (фінансової, адміністративної, дисциплінарної, цивільної тощо). Ці прийоми обираються в залежності від оперативної обстановки, соціального та службового становища особи, індивідуальних рис її характеру, виду злочину, вчинення якого особа планує чи має намір почати підготовку, рівня його суспільної небезпеки, вчинення особою інших злочинів до цього, її наміру діяти самостійно чи у співчутті з іншими особами тощо.

Список використаних джерел

1. Топорецька З. М. Особливості початку кримінального провадження та обставини, які підлягають встановленню при розслідуванні службової недбалості. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 1. С.115-122.

2. КРАІЛ і Бюро економічної безпеки України підписали Меморандум про взаємодію та інформаційний обмін/ Офіційний вебсайт Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей. URL: <https://gc.gov.ua/ua/Informatsiini-povidomlennia/33171.html>.

3. Черней В.В. Актуальні питання взаємодії суб'єктів запобігання економічній злочинності в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. №1. С.3-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2014_1_3.

4. Шинкаренко І. Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017, №1. С. 233-242.

5. Топорецька З. М. Проблема позапланових документальних перевірок в кримінальному провадженні. Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – С. 294-296.

Титко Анна Василівна,

головний спеціаліст 2-го відділу (взаємодії з оперативними підрозділами)

1-го управління аналітичного Департаменту кримінального аналізу Національної поліції України, кандидат юридичних наук

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЗАКОННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ

У свій час Барі Джеймс виголос крамольні слова: *«кожен вбитий чи паралізований страхом журналіст – це це на одного свідка плачевного людського становища менше. Кожен напад створює реальність, створюючи атмосферу страху та самоцензури* [1].

Тому аналіз причинно-наслідкового зв'язку між свободою слова та посяганнями на журналістів нерозривно пов'язані. Так, Україна у міжнародному рейтингу свободи преси від організації «Репортери без кордонів» опустилася на одне місце у цьому році, порівняно із минулим. У 2021 році Україна посіла 97 з 180 місць [2].

Як зазначають науковці, *злочини, пов'язані з професійною діяльністю журналістів, – це суспільно небезпечні та протиправні діяння, які посягають на встановлений порядок здійснення професійної діяльності журналіста його близьких родичів або членів сім'ї, їх життя*

та здоров'я, волю, честь і гідність, права й свободи, власність, інші блага [3].

Найважливішою детермінантою вчинення злочинів проти професійної діяльності журналістів важливо визначити криміногенну інформаційно-пошукову ситуацію в Україні, що обумовлюється також дезінформаційною війною з боку РФ.

Окремо варто звернути увагу на злочини проти журналістів, які вчиняються на тимчасово окупованих територіях Криму, Донецької та Луганської областей. Ідеться про масштабні і систематичні протиправні дії проти українських та іноземних журналістів і працівників ЗМІ, які об'єктивно висвітлювали процес окупації Криму та відкрито виступали проти збройної агресії Росії.

Відповідно до звіту наданого Інститутом масової інформації (далі – ІМІ) «фізична агресія щодо журналістів лишається найпоширенішим типом порушення свободи слова в Україні. У 2021 році, як і у 2020-му, на неї припало 74% всіх зафіксованих ІМІ порушень свободи слова в Україні. Так, основними причинами такої ситуації є карантинні обмеження, корупція і агресивне ставлення до її викриття, закритість влади всіх рівнів та високий рівень безкарності за напади на журналістів».

У січні 2022 р. експерти ІМІ зафіксували в Україні 19 випадків порушень свободи слова. З них 10 стосувалися фізичної агресії проти журналістів [4].

Зменшення кількості перешкоджань роботі журналістів, як зазначає Інститут масової інформації, у 2021 році було пов'язане зі спокійнішою політичною ситуацією (2020 року в Україні відбувалися місцеві вибори), а також з тим, що журналісти більше працювали онлайн, ніж офлайн (опитування ІМІ свідчать, що як мінімум третина редакцій протягом року підтримувала віддалений формат роботи через коронавірус) [4].

Погляди на детермінанти вчинення правопорушень проти законної діяльності журналістів різняться, що залежить конкретно від підходу аналізу наявної емпіричної та теоретичної бази.

Деякі вчені визначають зовнішні (об'єктивні) детермінанти як ключові при підході до аналізу злочинів у сфері професійної діяльності журналістів.

Так, Буряк К.М. вважає за доцільне розглядати такі чинники через призму макро- і мікро- середовище, що включає такі складові як соціально-економічна криза українського соціуму; тенденція «зрощування» ЗМІ із злочинними структурами; наявність політичної складової; відсутність належного моніторингу діяльності ЗМІ в Україні [5, с. 119–120]. Окремою групою причин Буряк К.М. виділяє недоліки у роботі правоохоронних органів та недоліки чинного законодавства та правозастосовної практики.

Розглядаючи детермінанти вчинення такого виду злочинів, варто звернутися до категоризації журналістів як суб'єктів конкретного виду злочинів, що обумовлено здійсненням ними журналістської діяльності як професійної. Як зазначав у своїй доповіді Андрій Шевченко, злочини проти журналістів варто розділити на три категорії: 1) загальнокримінальна злочинність, тобто той вид злочинів, що не пов'язана з виконанням ним службовою і професійною діяльністю; 2) непередбачені злочини, які пов'язані з їхньою професійною діяльністю; 3) сплановані злочини проти журналістів, пов'язані (непов'язані) з професійною діяльністю [6].

В залежності від виду вищезазначених злочинів, суб'єктом яких є журналіст, варто і диференціювати різні групи детермінантів. У своєму аналізі ми зупинимо увагу на причинах, які обумовлюють посягання на журналістів як суб'єктів, які здійснюють свою професійну журналістську діяльність.

Підходи до визначення таких причин різноманітні як і визначення детермінантів вчинення таких злочинів.

Так, варто звернути увагу на думку, висловлену кримінологом І.М. Даньшином, який вважає, що злочинність об'єктивно пов'язана з багатьма економічними, соціальними, суспільно-психологічними, організаційно-управлінськими, демографічними й іншими явищами та процесами, які у своїй сукупності (одні більшою мірою, інші – меншою) детермінують її [7].

Ключовими причинами, що впливають на зростання посягань на журналістів є причини, *породжені недосконалістю законодавчого механізму*:

1) неефективність розслідування злочинів, скоєних стосовно працівників ЗМІ, що в подальшому формує тенденції «безкарності», яка тільки стимулює в подальшому зростання вчинення злочинів у цій сфері (зокрема розслідування обмеження свободи слова на території окупованого Кримського півострову та окремих районів Донецької і Луганської областей); 2) потреба відпрацювання методів розслідування кримінальних правопорушень, які скоюють онлайн; 3) відсутність належного покарання судами осіб, які скоїли злочини щодо журналістів; 4) недосконалість механізму притягнення до юридичної відповідальності винних за вчинення зазначеного виду злочинів (проблема встановлення статусу журналіста під час вчинення злочину, визначення правового статусу на законодавчому рівні інтернет-ЗМІ та журналістів інтернет-ЗМІ тощо); 5) відсутність кримінальної відповідальності за наклеп як інструменту маніпулятивного впливу в українському суспільстві (законодавство про дифамацію).

На часі також існує необхідність внесення змін до законодавства в частині використання кібербулінгу як ефективного інструменту

формування цензури через атмосферу напруженості й залякування журналістів і редакцій, що прямо впливає на роботу медіа.

відсутність взаємодії органів державної влади, суспільства та журналістської громади:

1) неналежна взаємодія між профільними громадськими організаціями та органами державної влади у сфері дотримання вимог журналістської громади;

2) неефективність наявних форм співпраці медійних громадських організацій і правоохоронних та інших державних органів;

3) низький рівень довіри журналістів до уповноважених державних органів щодо їх спроможності захистити, знайти і справедливо покарати злочинців.

слабкість державницьких інституцій, політична корупція, та організована злочинність:

1) напружена політична ситуація в Україні, що призвела до дестабілізації ряду демократичних інституцій, а отже і до зниження гарантій незалежної діяльності журналістів;

2) низький рівень ефективності превентивних заходів, що реалізуються на загальнодержавному рівні;

3) наявність «негласною» політики цензури, що в свою чергу обумовлена ідеологічною війною, яка ведеться країною-агресором (у 2020 р. ІМІ зафіксував лише два публічно відомих випадки цензури, а у 2021 році – вісім. Тренд до посилення цензури зафіксовано як з боку представників влади, так і з боку медіавласників);

4) соціальна стигматизація політично «нелояльних» журналістів (політичне маркування журналістів, які ідеологічно невігідних для тієї чи іншої правлячої верхівки);

5) у переважній більшості відсутність журналістської «гігієни» у відборі матеріалів до друку, що визначається такими індикаторами як *«замовність»*, так звана джинса, матеріалів, переслідування мети підвищення власного рейтингу журналіста за рахунок поширення неперевірених матеріалів, а також необ'єктивність та упередженість у висвітленні певних подій;

6) віктимність особи журналіста та підвищені умови небезпеки, в яких працює журналіст-розслідувач;

Детермінанти вчинення правопорушень проти законної професійної діяльності журналістів в Україні визначаються комплексно при врахуванні усіх чинників: від соціально-економічного становища в країні до індивідуальної правової культури та правосвідомості кожного громадянина.

Вкрай напружена ситуація в Україні, обумовлена наростаючою агресією з боку Росії та веденням активної антиукраїнської пропаганди, безумовно, створює сприятливі умови для підвищення рівня страху серед населення, поширення паніки та маніпуляцій для пересічних громадян, а

ЗМІ стають ключовими фігурами, які ведуть невидиму інформаційну війну за свідомість кожного. А, в свою чергу, також породжує ризики впливу на журналістську спільноту як «п'ятої влади» в українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Свобода прессы: безопасность журналистов и безнаказанность», издание ЮНЕСКО, 2002 г.
2. Україна в рейтингу свободи преси втратила одну позицію. Китай і КНДР – лідери з репресій проти ЗМІ. URL: <https://babel.ua/news/73882-ukrajina-u-reytingu-svobodii-pres-vtratiladu-odnu-poziciyu-u-liderah-z-represiy-proti-zmi-kitay-i-kndr>
3. Протидія перешкоджанню законній професійній діяльності журналістів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський, Л. В. Опришко, А. В. Титко та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 124 с.
4. Дані щомісячного моніторингу Інституту масової інформації «Барометр свободи слова». URL: <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-sichen-2022-roku-i43661>
5. Буряк К. М. Диференціація причин та умов вчинення злочинів проти журналістів // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції Випуск 6. м. Дніпро, 2016. 151 с. С. 117–120.
6. Захистити журналістів: чому в Україні зростає кількість злочинів проти медійників. URL: <https://zmina.info/articles/zahystyty-zhurnalistyv-chomu-v-ukrayini-zrostaye-kilkist-zlochyniv-protymedijnykiv-i-yak-czomu-zaradyty/>
7. Даньшин И.Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия : [учеб. пособ.] / И.Н. Даньшин. К. : УМКВО, 1988. 88 с.

Худенко Дмитро Миколайович,
начальник Департаменту кримінального
аналізу Національної поліції України;
Корнейко Олександр Васильович,
завідувач кафедри інформаційних
технологій та кібербезпеки навчально-
наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
технічних наук, професор

**РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ «ІНФОРМАЦІЙНОГО
ПОРТАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ»
ЩОДО ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО НОМЕРИ ТЕЛЕФОНІВ
АБОНЕНТІВ ЗВ'ЯЗКУ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМИ ОСІБ**

Одним із головних і доступних для працівників оперативних підрозділів кримінальної поліції інструментарієм щодо пошуку відповідної інформації про осіб, стосовно яких ведеться досудове розслідування або оперативно-розшукова діяльність, є інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України» (надалі – ПНП, портал).

Портал був введений в дію у 2017 році. Положення про ПНП затверджено відповідним наказом МВС України [1].

Портал є програмним продуктом, де дані щодо відповідних осіб, номери телефонів, транспортних засобів тощо знаходяться у відповідних базах даних інформаційних підсистем (ПІ) ПНП [2]. Доступ до ПНП надається авторизованим користувачам (посадовим особам поліції), які пройшли встановлені процедури реєстрації в територіальних підрозділах інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції (НП) України.

У той же час, при проведенні пошуку за допомогою ПНП різних видів інформації, що безпосередньо або опосередковано стосуються відповідних осіб, користувачам ПНП приходиться по декілька разів звертатись до різних підсистем ПНП, задаючи відповідні запити до їх вкладок і форм запитів.

Наприклад, досвід підрозділів кримінального аналізу показав, що при здійсненні розширеного пошуку в базах ПНП інформації щодо відповідних номерів телефонів абонентів зв'язку та пов'язаних з ними осіб, працівникам поліції необхідно постійно перевіряти відповідні поля у наступних інформаційних підсистемах ПНП: «Адмінпрактика», «АРМ-102», «Домашній арешт», «ДТП», «Єдиний облік», «Єдиний облік (Річ)», «Зареєстрована зброя», «ІТТ – CUSTODY RECORDS», «ПІ Особа» тощо. В умовах обмеженого часу це не зручно, тому що пошук потребує кожного разу введення у пошукови форми відповідної інформаційної підсистеми ПНП нових даних, через що отримання результату значно затримується.

Крім того, на нашу думку, портал потребує розвитку інформаційно-аналітичного сегменту саме за рахунок нових модулів, які можуть бути успішно використані, як у інформаційно-аналітичному забезпеченні оперативно-розшукової діяльності загалом, так і у кримінальному аналізі зокрема.

Тому за ініціативою Департаменту кримінального аналізу та інших зацікавлених служб кримінальної поліції разом з Департаментом інформаційно-аналітичної підтримки НП України були проведені відповідні організаційно-технічні заходи щодо вдосконалення можливостей ПНП стосовно пошуку та візуалізації на мапі України відповідної інформації про номери телефонів абонентів зв'язку. Для цього в ПНП впроваджено новий програмно-пошуковий модуль з назвою «Телефон».

Програмно-пошуковий модуль «Телефон» (далі – ППМ «Телефон») призначений для автоматизації та консолідованого пошуку інформації щодо номерів телефонів абонентів зв'язку та пов'язаних з ними осіб за масивами вказаних вище інформаційних підсистем ПНП.

ППМ «Телефон» розташований окремим розділом у ПІ «Пошук аналітичний» панелі задач інтерфейсу ПНП. Цікаво, що в ПНП з початку його створення також існує вбудований розділ з аналогічною назвою в ПІ «Пошук», але цей модуль надає можливість виконувати запити тільки в ПІ «АРМ-102» та «Єдиний облік» [2]. Тобто ППМ «Телефон» надає користувачам більш широкі можливості щодо пошуку інформації в базах даних ПНП.

Закладка «Запит» ППМ «Телефон» містить чотири вкладки: «Короткий пошук», «Розширений пошук», «Сортування», «SQL». Вкладка «Короткий пошук» використовується, якщо необхідно ідентифікувати номер телефону, виконати пошук за персональними даними особи, по назві підприємства або коду ЄДРПОУ (*ідентифікаційний номер юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України, складається з 8 цифр*) чи РНОКПП (*реєстраційний номер облікової картки платника податків, складається з 10 цифр*). Вкладка «Розширений пошук» використовується, якщо необхідно у пошукових параметрах використовувати інші інформаційні поля ППМ «Телефон». Для сортування знайденої інформації використовується вкладка «Сортування». Вкладка «SQL» надає можливість більш підготовленим користувачам ПНП здійснювати запити за рахунок мови програмування SQL (англ. Structured Query Language).

У розділ «Геопортал» інтерфейсу ПНП також вбудоване пошукове вікно «ППМ-Телефон», що надає можливість візуалізувати на мапі України дані по номеру телефону, персональним даним особи, назві підприємства або коду ЄДРПОУ (РНОКПП), а також по даті актуалізації інформації. Відображення інформації на мапі України базується на географічних координатах, які є в інформаційних підсистемах ПНП (адреса проживання, адреса події тощо) або на координатах органу, яким внесена інформація до інформаційних підсистем. Результат пошуку відображається на мапі та у відповідному інформаційному вікні, де зазначається дата актуалізації інформації, інформаційна підсистема, з якої завантажено відомості, та орган, який вніс інформацію до інформаційної підсистеми. Результат пошуку представлений у хронологічному порядку, починаючи з найактуальнішого. Також у лівому нижньому куті екрану ПНП відображаються статичні дані за роками та областями.

Таким чином, розробка та впровадження в ПНП нового програмно-пошукового модуля «Телефон», що дозволяє консолідувати інформацію з різних баз даних підсистем порталу, значно розширює можливості працівників підрозділів кримінальної поліції по оперативному

пошуку інформації про номери телефонів абонентів зв'язку та пов'язаних з ними осіб, а також дозволяє візуалізувати знайдену інформацію на мапі України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» : наказ МВС України від 03.08.2017 № 676, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28.03.2017 за № 1059/30927.

2. Посібник користувача інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». Київ : ДІАП, 2021. 48 с.

Циганов Віктор Васильович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент;

Корольчук Віктор Володимирович,

т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК В УМОВАХ ГІБРИДНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ

На стан громадського порядку і соціальної політики прямо чи опосередковано впливають близько 250 різних чинників. Проте лише 20 із них мають надзвичайно потужний криміногенний потенціал. У тому числі, зокрема, несприятлива соціально-економічна ситуація у країні, хворий морально-психологічний клімат у суспільстві, нестабільність у політичній сфері, низька правова свідомість громадян, специфіка і особливості тих чи інших регіонів, озброєна агресія, зростання безробіття та падіння рівня життя населення внаслідок економічної кризи, що відбувається останнім часом. До того ж, непослідовність і нестабільність законодавства у всіх сферах. Рішення законодавців породжують низку нових професійних проблем, таких як: необхідності пошуку нових джерел відповідного ресурсного і кадрового забезпечення правоохоронної діяльності злочинності; перевантаження правоохоронних органів; труднощі у вирішенні проблем, пов'язаних із соціальною адаптацією осіб, звільнених з місць позбавлення волі і відповідно, зростання рівня рецидивної злочинності. І все ж особливе джерело громадських флуктуацій – це

політичний чинник. Не втрачає актуальності трохи осучаснений стародавній афоризм: «революційними намірами вмощений шлях до печла». Не секрет, що коли змінюється політичний курс, і змінюється влада, відбувається певне зростання злочинності. Крім того, чергова хвиля української демократизації призвела до остаточної зміцнення так званої постдемократії. Постдемократії, як різновиду політичної системи, якій притаманні такі риси: високий рівень впливу на політичні процеси з боку нечисленних еліт та заможних груп (переважно ділових бізнес-кіл) при збереженні таких формальних рис демократії, як вільні вибори, конкурентні партії, публічні дебати та інші. Послаблення громадського контролю за урядовими інститутами у зв'язку з поширенням політичної пасивності серед громадянського суспільства. (політична неспроможність). Передача державою все більшої кількості своїх обов'язків до рук приватних субпідрядників (що веде до втрати урядом компетентності в основних сферах, до посилення ролі бізнес-структур та до поширення корупції). Перехід політичних партій від моделей, що передбачають наявність широкої соціальної бази, до формату вузьких політичних еліт, які прагнуть досягти підтримки з боку великих компаній. Виборчий процес все більше уподібнюється до «маркетингової кампанії», в рамках якої особливого значення набувають різноманітні політичні технології та інші способи маніпуляції громадською думкою. У результаті встановлюється так званий гібридний режим. Його ознаки: наявність зовнішніх атрибутів демократії (вибори, багатопартійність, легальна опозиція); низька ступінь представленості інтересів громадян, у процесі прийняття політичних рішень (недієздатність об'єднань громадян, наприклад профспілок, чи його підконтрольність державі); декларативність політичних права і свободи (формально є, власне їх утруднена реалізація); низький рівень довіри громадян до політичних інститутів. Найбільш типові види гібридних режимів:

Режим із синдромом слабкого плюралізму – регулярні вибори; високий рівень конкуренції серед еліти; політична бідність слабка політична участь; корумпованість еліт;

Режим із синдромом домінуючої влади (Система з домінуючою партією, *dominant-power politics*) – наявність декоративних демократичних інститутів; слабка опозиція від конкурентів, що програли вибори, або опозиція реваншу; розмивання кордонів між державою та правлячою партією;

Режим делегативної демократії – абсолютизація статусу президента як глави держави; наявність у нього максимально широких повноважень; регулярне перевищення ним конституційних рамок; політична бідність (політична неспроможність) населення.

Одним з результатів постдемократизації суспільно-політичного життя є виникнення так званої гібридної держави, яка фактично стала керованим хаосом і якій притаманні одночасна наявність явних і прихованих цілей поряд з одночасним застосуванням явного і

прихованого управління. В даному випадку воно набуває характеру мікрополітики – реалізації за допомогою набутої організаційної влади насамперед особистих інтересів. Мікрополітика існує як у комерційних, так і в некомерційних (державних та громадських) організаціях і може бути охарактеризована в такий спосіб:

1. Це не будь-які дії заради отримання особистої вигоди, а стійка діяльність, яка переслідує перспективні цілі для забезпечення або захисту своїх особливих особистих інтересів.

2. Це діяльність з реалізації особистих та групових інтересів, не сумісних з проголошеними в організації офіційними цілями та цінностями, нормами поведінки та вимогами до працівників.

3. Головні цілі мікрополітики – набути, використовувати та утримати владу в організації, а також обійняти посади, впливові формальні та неформальні позиції, пов'язані з розподілом ресурсів та задоволенням індивідуальних потреб та амбіцій.

Гібридизація держави впливає на всі державні інститути. Якщо є постдемократична гібридна держава, то не буде перебільшенням припускати існування постдемократичної та гібридної інмутації поліції. Її конфліктогенні ознаки:

Інмутація соціального призначення – зі слуги суспільства на слугу влади.

Посилення рентопошукової поведінки,

Комерціалізація поліцейського функціоналу.

Перетворення з суб'єкта правоохоронної діяльності на суб'єкт силового підприємництва та силового бізнесу.

Презумпція поліцейської правоти (при виникненні конфлікту між громадянином та представником поліції на практиці превалюючою виявляється точка зору останнього);

Нерівність перед законом (поліція, по відношенню до громадянина, має набагато більше прав ніж обов'язків; будь-які дії та вимоги поліцейського вважаються законними, за винятком тих, чия незаконність очевидна та привернула увагу громадськості чим викликала інтенсивне її обурення громадськості яке може призвести до небажаних для правлячих кіл політичних наслідків).

Люди рідко бувають кращими або гіршими ніж часи, в яких вони живуть, проте всім правоохоронцям буде зовсім не зайвим пам'ятати, що не в силах Національної поліції України стати всенародною улюбленою, але в її силах не стати всенародно зневажаємою.

Шаповаленко Євген Володимирович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук;
Шахрай Дмитро Володимирович,

АСПЕКТИ ФІКСУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ (ПРОТОКОЛ БЕРКЛІ)

Цифрові технології, ставши невід'ємним атрибутом сучасного суспільного життя, істотно змінили життєвий уклад людини у всьому світі. Саме в епоху цифрових технологій та постійного розвитку засобів комунікації трансформуються й особливого значення набувають методи та способи доказування обставин у ході провадження та судового процесу. Зокрема, значного поширення набирає доказування з використанням електронних доказів. Водночас розвиток процесуального законодавства в частині регулювання електронних доказів недостатньо стрімкий і не відповідає вимогам сучасного суспільства.

Важливе місце серед тенденцій останнього часу займає використання доказів із відкритих джерел у розслідуванні міжнародних злочинів, що використовується для забезпечення судочинства із застосуванням Протоколу Берклі.

Необхідно зазначити, що Протокол Берклі – це практичний посібник з ефективного використання цифрової інформації з відкритим вихідним кодом при розслідуванні порушень міжнародного кримінального права, права людини та гуманітарного права, розроблений школою права Університету Каліфорнії в Берклі разом з представниками ООН. Над цим практичним посібником працювало понад 150 експертів протягом трьох років. Протокол Берклі містить керівні положення про міжнародні стандарти для проведення онлайн-розслідування передбачуваних порушень, керівництво про методи та процедури для збирання, аналізу та зберігання цифрової інформації з дотриманням професійних, правових та етичних принципів [1].

У ньому також викладено заходи, які слідчі можуть вжити в мережі Інтернет, щоб забезпечити фізичний та психосоціальний захист самих себе та інших людей, включаючи свідків, постраждалих та фахівців з надання першої допомоги, включаючи громадян, активістів та журналістів, які ризикують своїм благополуччям задля того, щоб задокументувати порушення прав людини та серйозні порушення міжнародного права. Використання зібраних доказів із зазначених вище джерел, означає забезпечення справедливого судочинства. Цей протокол може бути корисним та практичним у роботі адвокатів, журналістів та правоохоронних органів [1].

Варто зазначити, що автори протоколу врахували сучасні тенденції та не посилаються на конкретні інструменти, оскільки технології розвиваються стрімкіше ніж наукові методи, які їх

підкріплюють. Даний посібник затверджує мінімальні стандарти необхідні для знаходження, збирання, зберігання, перевірки та аналізу контенту із соціальних мереж та відкритих джерел. Такими джерелами можуть бути, контент створений користувачами у соціальних мережах, таких як YouTube, Facebook, Instagram та інших. Іншими джерелами можуть бути дані супутникових знімків, які зможуть бути використанні в рамках різних справ у Міжнародному кримінальному суді.

З точки зору роботи правоохоронних органів, такі джерела можуть слугувати додатковою доказовою базою та надаватимуть слідчим ширше уявлення про осіб або події. З іншого боку, таким особам варто досить уважно перевіряти інформацію з відкритих джерел, оскільки вона може бути неправдивою, неточною або хибною, тому важливо їх так само ретельно перевіряти, як і інші докази [2].

Електронна інформація з відкритих джерел визначена Протоколом Берклі щодо розслідувань за допомогою відкритих джерел як «інформація в Інтернеті, яку будь-який представник громадськості може отримати за запитом, в результаті придбання чи спостереження».

Якщо говорити про інформацію з відкритих джерел відповідно до Протоколу Берклі, то вона, як правило, належить, до однієї із двох категорій. Перша – це контент, створений користувачами. Це коли люди в ситуації збройного конфлікту беруть свій мобільний телефон і записують відео та постять його. Другий важливий різновид – це супутникові знімки, які використовувалися в нещодавніх справах. У рамках Міжнародного кримінального суду були представлені обидва види доказів у цілій низці справ. І значення подібної інформації в майбутніх розслідуваннях тільки зростатиме разом із розвитком технологій, поширенням мобільних телефонів та доступності інтернету ширшому колу людей.

Саме під час судового розгляду справ, які містять інформацію з Інтернету або оформлену на електронних носіях, що підлягає доказуванню, ставиться питання щодо її належного засвідчення та використання у судових справах.

Отже, вищезазначене дослідження аспектів фіксування та збереження цифрової інформації як доказу, дає можливість виокремити характерні властивості цифрових джерел доказової інформації, які обґрунтовують їх особливий процесуальний статус: а) неречовий характер, який пов'язаний з відсутністю зв'язку з матеріальним носієм; б) неможливість безпосереднього сприйняття та подальшого дослідження цифрової інформації, тобто, вона повинна бути інтерпретована та перекодована за допомогою спеціальних технічних засобів і програмного забезпечення; в) існування можливості дистанційного внесення змін до неї та її знищення;

г) специфічний порядок збирання, перевірки й оцінки цифрових джерел доказової інформації.

Список використаних джерел

1. Протокол Берклі про дослідження цифрових відкритих джерел. URL:<https://humanrights.berkeley.edu/programs-projects/tech-human-rights-program/berkeley-protocol-digital-open-source-investigations>

2. Лист-орієнтування «Про організацію проведення слідчих дій зі збору та збереження цифрової інформації з відкритих джерел». Офіс Генерального прокурора від 28.08.2021 № 18/1-386 вих.515окв-21.

Шармар Ольга Михайлівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

Проблема безпеки дорожнього руху в Україні і поширена практика звільнення від кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту вимагає удосконалення положень норм КК. У зв'язку з цим 01.11.2021 у ВРУ було зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до статей 286 та 286¹ КК щодо посилення відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху, що спричинило загибель людей» № 6240.

У цьому документі пропонується внести зміни до санкцій ст. 286 та 286-1 КК України в частині посилення відповідальності за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило смерть потерпілого. Наприклад, санкція чинної норми ч. 2 ст. 286 КК за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, якщо вони спричинили смерть потерпілого або заподіяли тяжке тілесне ушкодження передбачає покарання позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років або без такого. Автори ж законопроекту № 6240 пропонують абз. 2 ч. 2 ст. 286 КК викласти в такій редакції: «караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від трьох до п'яти років». Це свідчить про збільшення максимальної межі покарання у виді позбавлення волі з 5 до 8 років.

Враховуючи, що тяжкі тілесні ушкодження і смерть потерпілого в ч. 2 ст. 286 КК спричиняються через необережність, то логічно порівняти запропоновану санкцію за цей злочин із санкціями загальних норм, які передбачають такі ж наслідки від суспільно небезпечного діяння. Так, за заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження передбачено покарання громадські роботи на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк (ст. 128 КК); за вбивство, вчинене через необережність передбачено покарання обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1 ст. 119 КК).

Таким чином, автори законопроекту не роз'яснюють якими принципами пеналізації користувалися при визначенні мінімальної і максимальної межі покарання у виді позбавлення волі і чому за однакові

наслідки, передбачені в загальних нормах передбачається більш сувора санкція в спеціальній нормі.

Щодо додаткового покарання позбавлення права керувати транспортними засобами замість максимальної межі трьох років пропонується встановити мінімальну межу 3 роки та максимальну межу 5 років і прибрати із санкції статті формулювання «або без такого» «караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від трьох до п'яти років». З цього приводу необхідно зазначити, що згідно з ч. 1 ст. 55 КК України позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років. Позбавлення права керувати транспортними засобами як додаткове покарання призначається на строк до десяти років. Частина 4 ст. 52 КК закріплює, що за одне кримінальне правопорушення може бути призначено лише одне основне покарання, передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу. До основного покарання може бути приєднане одне чи кілька додаткових покарань у випадках та порядку, передбачених цим Кодексом. Тому, вважаю, що виключення в проекті формулювання з санкції норми «без такого» не означає імператив для суду. Суд має права не застосувати додаткове покарання.

Так, ч. 3 ст. 286 КК в чинній редакції закріплює, що діяння, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони спричинили загибель кількох осіб, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років. У проекті № 6240 також пропонується абз. 2 ч. 4 ст. 286 КК викласти в такій редакції: «караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від трьох до п'яти років».

Також в цьому проекті пропонується внести зміни в абз. 2, ч. 3, ст. 286 КК покарання у виді позбавлення волі мінімальну межу позбавлення волі з 5 років підвищити до 8 років, а максимальну межу збільшити з 10 років до 12 років викласти в такій редакції: «караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права керувати транспортними засобами довічно». А також передбачено посилення санкції і ст. 286-1 КК, а саме: абз. 2, ч. 3 ст. 286-1 КК викладається в такій редакції: «караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права керувати транспортними засобами довічно», чинна ж норма передбачала покарання позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від п'яти до десяти років.

З цього приводу необхідно зауважити що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має строковий характер, а унеможливує застосування довічного характеру (безстрокового), тому що в системі покарань в ст. 51 КК України відсутній такий вид покарання як позбавленням права керувати транспортними засобами довічно, а є лише довічне позбавлення волі (ст. 64 КК України). Вважаю, що запропоноване формулювання в проєкті не узгоджене із Загальною частиною КК України.

Шевченко Тетяна Володимирівна,
доцент кафедри оперативної-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВПРОВАДЖЕННЯ ОСНОВ МЕДІАЦІЇ ТА ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

15 грудня 2021 року вступив в силу Закон України «Про медіацію», який було прийнято 16 листопада 2021 року. Його дія поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

З цієї дати тепер і в Україні діяльність у сфері альтернативного вирішення окремих категорій конфліктів (спорів) набула офіційного статусу.

Відповідно до вказаного закону, медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування.

Проведення медіації не впливає на перебіг позовної давності. Проводиться за взаємною згодою сторін з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [1].

Як альтернативний (позасудовий) метод вирішення конфліктів, медіація була розроблена ще у 70-ті роки ХХ століття в США. Міжнародне визнання медіації сталося наприкінці 1999 року, коли у Відні було проведено першу міжнародну конференцію з питань медіації. Медіація в її сучасному розумінні знайшла своє закріплення в

Директиві 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Європейської Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах», яка набрала чинності у травні 2008 року. Активний розвиток медіації у світі за останні десятиріччя супроводжується її спеціалізацією. Крім комерційної (медіації у сфері бізнесу) найбільш активно розвиваються такі напрями, як: трудова медіація (корпоративна), сімейна, шкільна (підліткова) [2, с. 8].

Окремо слід виділити медіаційні програми примирення потерпілих і правопорушників (відновне правосуддя). Вперше такі програми з'явилися наприкінці 70-х років ХХ століття у США та на початку 80-х вже в Європі. Першою з європейських країн цю програму ініціювали Велика Британія [3]. На сьогодні такі програми примирення закріплені на законодавчому рівні та успішно використовуються в Австрії, Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Норвегії, Польщі, Румунії, Латвії, Фінляндії, Франції та Чехії.

Процес примирення полягає в організації зустрічі потерпілого і правопорушника за справами, які передаються із правоохоронних та судових органів у разі, якщо злочинець визнає факт вчинення ним злочину. Вона є спробою досягнення добровільного порозуміння (примирення) між потерпілим і правопорушником з метою відшкодування завданої матеріальної та моральної шкоди. Таким чином, злочинцям надається шанс конкретними діями поновити справедливість, а також, якщо будуть до цього готові, виказати розкаяння і просити вибачення [3].

З даних, наведених у звіті голови Європейського центру

Кількість та якість проведених медіацій в деяких європейських країнах та асоційованих членах Європейського Союзу

Країна	Цивільна медіація		Сімейна медіація		Медіація в кримінальних справах		Адміністративна медіація	
	кількість проведених медіацій	% успішних медіацій	кількість проведених медіацій	% успішних медіацій	кількість проведених медіацій	% успішних медіацій	кількість проведених медіацій	% успішних медіацій
Фінляндія	1870	64,7	807	89,2	н/д	н/д	н/д	н/д
Норвегія	2037	63,9	2100	82,9	н/д	н/д	н/д	н/д
Італія	183977	42,2	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Латвія	135	80,0	135	80,0	1265	47,8	н/д	н/д
Словенія	970	11,9	130	11,5	722	65,8	н/д	н/д
Польща	6638	6,6	4316	44,4	4176	55,9	54	55,5
Гуреччина	4097	94,6	36	100	12261	63,7	н/д	н/д
Грузія	24	45,8	7	57,1	720	39,9	0	0
Респ. Молдова	149	62,4	33	33,3	16	68,8	6	66,7
Україна	600	66,7	2000	95,0	175	42,9	240	83,3

врегулювання спорів за 2018 рік [4], видно, що у кримінальних справах проводиться велика кількість медіацій у ряді Європейських країн та

близько 50% з них є успішними. В Україні вони теж проводилися, не маючи на той час відповідного нормативного закріплення.

Метою медіації у кримінальних справах є можливість врегулювати ситуацію, що виникла у зв'язку із вчиненням кримінального проступку чи кримінального правопорушення. Потерпілий має можливість вислухати пояснення правопорушника, а правопорушник може попросити вибачення, зрозуміти стан потерпілого.

Починаючи з 2015 року, основним принципом під час реформування органів поліції в Україні було обрано «community policing». Дана модель взаємодії поліції з громадськістю сьогодні є основою у Європейському Союзі і важливою для підтримки безпеки на високому рівні. Її суть полягає у налагодженні партнерських відносин між поліцейськими, громадянами та місцевою владою, де кожен усвідомлює відповідальність за власну безпеку, а поліція у своїй діяльності відштовхується від конкретних потреб громадян.

Зважаючи на це, офіцер поліції, має володіти медіаційними техніками та навичками для попередження та вирішення можливих конфліктних ситуацій в процесі своєї професійної діяльності. Відновні практики дозволяють вдосконалювати навички посередництва у профілактиці та розв'язанні різного роду конфліктів. Саме тому формування цілісного розуміння альтернативного врегулювання спорів у поліцейських додає вміння по-іншому вирішувати конфліктні ситуації, налагоджувати стосунки з громадянами, а також може сприяти гармонізації суспільних відносин.

У результаті процедури медіації правопорушник має шанс на ресоціалізацію, виправлення заради уникнення вчинення нових правопорушень. Така форма відновного правосуддя, як медіація впроваджується і в Україні в якості пілотного проекту на базі системи безоплатної правової допомоги. Щоправда лише щодо неповнолітніх та за наявності певних умов.

Так, у 2019 році було прийнято спільний наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України (№ 172/5/10 від 21.01.2019 р.) про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». Даний пілотний проект з відновного правосуддя запроваджувався у шести областях України: Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській. У 2020 році до реалізації цього проекту долучилися всі області України.

Відповідно до Програми використовується трирівнева модель профілактики правопорушень серед дітей на території Донецької області протягом 2018–2022 років. Одним із шляхів недопущення вчинення підлітками кримінальних та адміністративних порушень є здійснення постійної профілактики серед неповнолітніх за трьома рівнями:

– первинним, коли превентивні заходи поширюються на молодь загалом;

– вторинним, під час якого діти навчаються самостійному розв'язанню конфліктів шляхом медіації, отримують практичні знання та допомогу;

– третинним, спрямованим на роботу зі специфічними видами девіантної поведінки [5], яка не відповідає загальноприйнятим нормам.

За результатами роботи цієї програми багато підлітків змогли розкаятися, примиритися з потерпілим та отримати шанс на початок нового життя.

Окрім того, вже зараз медіаційними методами користуються поліцейські:

– превентивної комунікації («поліції діалогу») для усунення конфліктних аспектів спілкування під час забезпечення публічного порядку на численних масових акціях;

– ювенальної поліції для вирішення конфліктів «батьків та дітей», випадків булінгу тощо;

– дільничних офіцерів для вирішення конфліктів між сусідами, членами подружжя, фактів «домашнього насильства» тощо;

– підрозділів роботи з персоналом для усунення корпоративних конфліктів або під час проведення службових перевірок;

– первинних профспілкових організації в органах Національної поліції.

Крім цього доречно залучати поліцейських медіаторів до реалізації заходів в процесі деокупації і реінтеграції Донбасу та АР Крим у майбутньому. Зокрема, при реалізації такого кроку стратегії, як «Повернення переселенців», поліцейські медіатори спроможні бути залученими до вирішення проблем реадаптації переселенців.

Враховуючи світовий досвід, поліцейська медіація може також застосовуватися в кримінальних провадженнях по певним категоріям злочинів та справах з приводу адміністративних правопорушень.

Зрозуміло, що цей перелік напрямів не є вичерпним і потребує подальших наукових розробок, обґрунтувань та внесення змін до законодавства.

Саме тому, здобувачі вищої освіти у навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ України, що навчаються за спеціальностями «Право» та «Правоохоронна діяльність» мають бути обізнані в особливостях відновного правосуддя, опанувати стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях, вдосконалювати навички посередництва у розв'язанні конфліктів та на практиці навчитися примирювати конфліктуючі сторони. Це дасть можливість підвищити рівень їх правосвідомості, психологічної стійкості та подальшого якісного здійснення своїх професійних обов'язків.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Ф. Курвуазье, Ж. Миримановф. Медиация в вопросах и ответах. Statkine. Женева, 2014. 28 с. 2.
3. С. В. Албул. До питання нормативно-правового регулювання та напрямів використання поліцейської медіації в Україні. / Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали Міжнар. наук.конф., м. Одеса, 4 червня 2021 р. Одеса: ОДУВС, 2021. 104 с.
4. Комплексний аналіз поточного контексту, бар'єрів та можливостей для розвитку медіації з рекомендаціями щодо розвитку та впровадження медіації в Україні. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/New-Justice_Comprehensive_Analyses_on_Mediation_for_Ukraine_Ales_Zalar_UKR.pdf.
5. Politsiya Donechchynu vprovadzhuye tryrivnevu model' profilaktyky pidlitkovoyi zlochynnosti [The police of Donetsk region are introducing a three-tier model of adolescent crime prevention]. URL: <http://police.dn.ua/news/view/politsiya-donechchini-vprovadzhue-tririvnevu-model-profilaktikipidlitkovoi-zlochinnosti>.
6. Мировой опыт медиации. URL: <https://promediator.by/history/mirovoi-opit-mediacii.html>.

Шевчук Оксана Юрійвна,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Враховуючи необхідність удосконалення форм та методів оперативно-розшукової діяльності для ефективної протидії злочинності, зростає актуальність оптимізації організаційних та правових основ оперативно-розшукових заходів, як основного інструментарію оперативних підрозділів. Зазначене вимагає опрацювання методики їх проведення, що потребує окремого нормативного закріплення. Адже саме наявність правових підстав є необхідною умовою для розробки основ організації функціонування даного інституту оперативно-розшукової діяльності.

Зокрема, структура і зміст деяких положень статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не відповідають завданням та специфіці оперативно-розшукової діяльності, об'єкту цієї діяльності, що відрізняє оперативно-розшукову діяльність від

аналогічного виду негласних слідчих (розшукових) дій і згубно впливає на діяльність підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [1]. Отже, переважна більшість оперативно-розшукових заходів визначених частиною першою статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прирівнюється до негласних слідчих (розшукових) дій, визначених статтями 260–264, 267–271 КПК України, дозвіл на проведення яких надається судом на підставі клопотання слідчого або прокурора [2]. Вказане обмежує оперативний підрозділ у праві самостійно звертатися з клопотанням до слідчого судді щодо проведення оперативно-розшукових заходів у рамках оперативно-розшукової справи, а також відмови суду надавати зазначений дозвіл. Це обґрунтовується тим, що законодавство України не містить чіткого розмежування між оперативно-розшуковими заходами та негласними слідчими (розшуковими) діями.

Суперечливим є не тільки зазначене, а той факт, що передусім Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у чинній редакції не визначено поняття та види оперативно-розшукових заходів, порядок організації та документування кожного з них, як це має місце, наприклад, у законодавстві про ОРД окремих країн СНД та Балтії [3]. Натомість закон визначає порядок їх проведення, відносячи до них негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені в КПК України. При цьому, порядок проведення переважної більшості оперативно-розшукових заходів здійснюються у відповідності з вимогами Кримінального процесуального кодексу України (частина перша статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» пунктів 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 17), тобто за участі працівників слідчого підрозділу, а за його відсутності – на підставі відповідного доручення слідчого [1].

Вказане суперечить вимогам частини 2 статті 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оскільки орган досудового розслідування може отримати зібрані матеріали, які містять ознаки злочину виявлені оперативним підрозділом, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння осіб і груп для початку кримінального провадження та подальшого здійснення досудового розслідування.

Відсилочні норми, що встановлюють порядок організації окремих оперативно-розшукових заходів у інтересах досудового розслідування, з метою протидії розвідувально-підривним посяганням спеціальних служб іноземних держав проти України, вносять плутанину і перешкоджають адекватному розумінню положень закону. Наведені питання потребують глибокого наукового аналізу на предмет вироблення чіткої теоретичної моделі ОРД та досудового розслідування, їх співвідношення та розмежування, а також практичних рекомендацій з метою підвищення ефективності державних органів у сфері кримінального переслідування. Сучасна проблематика ведення оперативно-розшукової діяльності

уповноважених законом органів потребує глибоких наукових досліджень, результати яких можуть і повинні бути врахованими у законотворчій роботі, з метою якісного поліпшення стану її нормативно-правового регулювання [4, с. 61].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити про необхідність чіткого розмежування оперативно-розшукових заходів з негласними слідчими (розшуковими) діями, передбаченими в пунктах 7–12 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [5, с. 118].

Крім того, доцільно в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначити поняття, види та суб'єкти оперативно-розшукових заходів, а також порядок, умови і строки їх проведення за ініціативою оперативного підрозділу, а не відсилання на порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які здійснюються виключно в кримінальному провадженні. Формулювання поняття оперативно-розшукового заходу має важливе значення для розробки правових інститутів та окремих норм законодавчих і відомчих нормативних актів, що регулюють оперативно-розшукову діяльність, тобто є одним із фундаментальних категорій як з теоретико-правової точки зору, так і практики провадження оперативно-розшукової діяльності, що у подальшому може визначити окремий напрямок ґрунтовних наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII// URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. Ст. 8.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
3. Горяинов К. К., Кваша Ю.Ф., Сурков К. В. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности»: Комментарий. М.: Новый Юрист, 1997. С. 196.
4. Шилін М. О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. Вісник Національної академії прокуратури України. Київ, 2013. № 1. С. 59–64.
5. Шай Р. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: їх спільні та відмінні риси і проблеми нормативного регулювання. Європейські перспективи. Київ, 2021. № 4. С. 114–119.

Шинкаренко Інна Олександрівна,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ В ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ОПИТУВАННЯ

Як доводить практика, неможливо зрозуміти глибинні мотиви злочинної поведінки без якісного дослідження психології особистості, мотивів та психологічних механізмів, соціально-психологічних явищ та процесів. Тому однією з проблем психологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності є методика складання психологічного профіля (профайлінга) як перспективного напрямку підвищення ефективності професійної діяльності правоохоронців [1, с. 148].

Аналізуючи низку робіт вчених у галузі оперативно-розшукової діяльності, криміналістики, юридичної психології та психології оперативно-розшукової діяльності слід виокремити провідні аспекти застосування профайлінгу в оперативно-розшуковій діяльності, а саме:

- складання психологічного портрету розшукуваної нестановленої особи, яка скоїла злочин (здійснюється під час збору оперативно-значущої інформації про дану подію);

- психологічне забезпечення виявлення недостовірності відомостей в процесі отримання оперативно-значущої інформації (психології брехні);

- реконструкція події злочину, яка здійснюється в процесі збору оперативно-значущої інформації про насильницький злочин, що скоєний нестановленою особою;

- профайлінгове забезпечення гласного та негласного сприяння громадян органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [2, с. 167].

Успіх вирішення задач оперативно-розшукової діяльності визначається тим, настільки науково аргументовано, тактично вірно, відповідно до чинного законодавства проведені оперативно-розшукові заходи. Серед ОРЗ в практичній діяльності найчастіше застосовується оперативне опитування. Практично немає оперативно-розшукових ситуацій, де б оперативний співробітник не використовував оперативне опитування осіб, причетних до скоєння злочину.

Оперативне опитування являє собою спілкування з громадянами з метою отримання від них відомостей, необхідних для виконання завдань ОРД. Даний оперативно-розшуковий захід є багатоплановим заходом, що має організаційно-психологічний та етичний аспекти.

Оперативне опитування являє собою психологічну боротьбу двох осіб з протилежними інтересами. Науковим підґрунтям для розробки тактики оперативного опитування є досягнення наук, у тому числі і психології, що допомагають оперативному співробітнику розібратися у поведінці осіб, які приховують інформацію від правоохоронців.

У зв'язку з удосконаленням засобів і методів боротьби зі злочинністю, розвитком практики оперативних підрозділів визначається потреба у дослідженні оперативного опитування з урахуванням нових наукових даних на найбільш досконалому рівні.

Для удосконалення процесу одержання інформації під час проведення оперативного опитування, на наш погляд сучасному співробітнику слід набути навичок профайлінгу. Провідне методологічне посилання міститься в тому, що особа, яка скоїла протиправний акт відрізняється наявністю певних ознак зовнішності, документів, які є у неї та речей. Жести, міміка, голос, рухи очей – все це елементи системи, яка незалежно від бажання її власника інформує, коли людина хвилюється або обманює. Здатність «прочитати» подібну інформацію в людській юрбі, місцях масового скупчення людей дозволяє співробітнику-профайлеру у короткій проміжок часу виявити інформативні ознаки та оперативно прийняти рішення [3, с. 201].

У ході проведення оперативного опитування співробітник повинен орієнтуватися за двома напрямками:

- 1) прояв емоцій, що свідчить про агресивну спрямованість поведінки;
- 2) невідповідність поведінки, мови, жестів, фізіологічних реакцій.

Розглянувши перший напрямок, слід відзначити, що своєчасне виявлення замаскованих або прихованих емоцій, таких як злість, презирство, відроза, дозволить істотно забезпечити себе від вірогідності ушкодження. Навички профайлінгу у даному випадку дають змогу співробітнику підготуватися до протидії у небезпеці (стан особистої готовності, спеціальні засоби, зброя). Демонстрація співробітником здатності попередити загрозу та адекватно відреагувати на неї, в окремих випадках дозволяє здійснити профілактичний ефект ОРД, а також підвищує авторитет співробітника.

Другий напрямок є достатньо складним навіть для фахівців. При змішаному виді «профайлінгування-версифікація» (фахівець-профайлер та обладнання інструментального контролю стану людини) слід створити особливі умови та виділити значний час для отримання навіть попередніх результатів. Це є проблемою при підготовці одного виду фахівців. Проте для більшості співробітників, на наш погляд, немає необхідності набуття всіх знань, умінь та навичок у даному питанні [4, с. 189]. Пріоритетом має бути виявлення явних ознак – маркерів невідповідності. Факт їх встановлення в поведінці особи, яка

в розробці, дозволить співробітнику скорегувати напрямки роботи, тактичні прийоми оперативного опитування, що застосовується під час оперативно-розшукових заходів.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, слід сказати, що профайлінг набуває поширення не тільки в правоохоронній діяльності, а і в багатьох видах діяльності. Але на сьогодні бракує інститутів, які б ґрунтовно розробляли дану проблему та впроваджували її в практичну діяльність оперативних підрозділів. Тому першим кроком вирішення цього питання була б підготовка фахівців-профайлерів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та введення до навчального плану підготовки курсантів спецкурсу з основ профайлінгу відповідно до фахової спеціалізації.

Список використаних джерел

1. Подільчок О.М. криміналістний профайлінг – реалізація вчення про особу злочинця. *Право і суспільства*. 2017 № 4 ч. 2 с. 148.
2. Дідковська – Бідюк М.В. Профайлінг профілактики протиправних дій. *Юридична психологія 2017*. № 2(21). С. 165 – 173.
3. Руть Ю.В. Мартинова Т.О. психологія профайлінгу: навчальний посібник. Київ. ДП Вид. дім «Персонал», 2018. 236 с.
4. Телійчук В.Г. Зінченко С.С. Щодо застосування профайлінгу оперативно-розшуковій діяльності підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України. *Юридичний бюлетень* Вип. № 12. 2020. С. 184–193.

Шульга Андрій Олександрович,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПИТАННЯ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ НОЖІВ ЯК ВИДУ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

Останнім часом досить нагальним постає питання щодо безпеки людини і громадянина в межах України. Небезпечні дії, щодо необ'явленої агресії Російської Федерації стосовно України суттєво підірвали безпекову складову держави. Особливе занепокоєння викликає неконтрольований обіг зброї серед населення України. Так, за результатами дослідження проведеного Центром безпекових досліджень «СЕНСС» щодо «Незаконного обігу і використання зброї в Україні у 2020 році» правоохоронними органами України було виявлено 1600 випадків незаконного поводження зі зброєю. В межах дослідження вивчалась інформація про події та статистичні дані, що

стосуються всієї території України, окрім тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та частин Донецької та Луганської областей, що не контролюються Урядом України [1].

Проте наведені вище данні стосуються всіх видів зброї а не тільки холодної. В тезах, які ми пропонуємо мова піде щодо декриміналізації холодної зброї.

Згідно до ч. 2 ст. 263 КК України, носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років. Судячи із вказаної норми, даний вид кримінального правопорушення відноситься до злочину середньої тяжкості. Отже кожному хто вирішив виїхати на риболовлю чи за місто на грибний промисел, чи просто на природу для відпочинку і має при собі придбаній, допустимо в галантерейній крамниці, або в крамниці з якихось господарських товарів, чи в інтернет крамниці ніж, може легко стати об'єктом кримінального переслідування. Адже на сьогодні в різних торговельних мережах можна вільно придбати будь який ніж, і не факт, що за встановленими критеріями холодної зброї [2], він не виявиться саме такою.

Судячи зі статистики вчинення зазначених кримінальних правопорушень, яку у своїй роботі наводять Ф. Кіріленко та А. Загорулько, в 2013 році, зареєстровано 2626 кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням із холодною зброєю. Із використанням цієї зброї скоєно 1242 злочини, у тому числі 143 убивства, 155 розбійних нападів, спричинено 119 умисних тяжких тілесних ушкоджень. Майже аналогічна картина стосовно застосування холодної зброї вимальовується і в 2014 році, 1034 злочини вчинені з використанням холодної зброї. Зокрема за цей період скоєно 146 убивств, 121 розбійний напад, заподіяно 119 умисних тяжких тілесних ушкоджень. В 2015 році картина стосовно вчинення кримінальних правопорушень із застосуванням холодної зброї майже не змінилася. В 2016 році вчинення зазначених злочинів скоротилося на 18%, а кримінальні правопорушення, які вчинялися із застосуванням холодної зброї скоротилося майже у 2,5 рази (вбивства, розбійні напади, умисні тяжкі тілесні ушкодження). В 2017 році ці кримінальні правопорушення зберегли тенденцію до зменшення [3, с. 121].

Судячи із вищенаведених статистичних даних, зазначені тяжкі та особливо тяжкі злочини вчиняються виключно за допомогою саме холодної зброї, тобто кинджалами, фінськими ножами, кастетами чи іншими видами холодної зброї. Але відомо, що ніж, це тільки один з

видів холодної зброї, навіть не кожен ніж може бути визнаний холодною зброєю. Нажаль чіткої статистики стосовно того, якою саме холодною зброєю (кухонним ножом, кастетом, нунчаками чи битою) були вчинені вищезазначені кримінальні правопорушення, чи то за допомогою металеві холодної зброї (луки, арбалети тощо) у вільному доступі не існує. А якщо розібратися в конкретних кримінальних провадженнях, то як правило відсоток саме ножів, як різновиду холодної зброї за допомогою яких вчинялися вищезазначені злочини, не буде перевищувати і 50%, а якщо розглянути самі знаряддя злочину, то серед цих ножів, саме до холодної зброї буде відноситись не більше 20–25%. До того ж власний досвід автора щодо слідчої практики також вказує на те, що більшість особливо тяжких злочинів із застосуванням холодної зброї, зокрема ножів вчиняється не ножами, які виключно відносяться до холодної зброї, а саме звичайними побутовими ножами (кухонні, господарські тощо).

Отже із сказаного випливає, що як токовий сам предмет у вигляді ножа може носити багато функцій, в тому числі і кримінальну, на відміну наприклад, від того ж кастету, нунчаків, шабель, мечів, шпаг, шашок тощо, які спеціально створені для нанесення тілесних ушкоджень людині або для її вбивства. Звідси пропонується з метою упорядкування визначення об'єктів, які можуть бути визнані суто холодною зброєю, виключити всі види ножів із переліку холодної зброї і декриміналізувати її, як це пропонується О.Л. Кобилянським [4]. Наприклад у багатьох державах заходу (США, Англія, Швейцарія тощо) носіння холодної зброї не є злочином, але у разі вчинення за її допомогою злочину це вважається обставиною, яка обтяжує відповідальність [5]. І дійсно, якщо тяжкі насильницькі злочини досить часто вчиняються звичайним кухонним ножом, то чому тоді кухонні, інші побутові ножі холодною зброєю не вважаються? Хоча тілесні ушкодження вониносять не менше небезпечні ніж ті ножі, які підпадають під ознаки холодної зброї.

Отже на нашу думку, декриміналізація ножа, як холодної зброї здатне вирішити багато питань стосовно використання у туристичних, господарських справах тощо. Зменшить морально психологічне напруження особи стосовно придбання, носіння чи збуту ножів тощо. Адже ніж це річ багатofункціональна, і казати що ніж спеціально створений для вчинення тяжких або особливо тяжких насильницьких злочинів, на відміну того ж кастету чи нунчаків, чи бойової булави тощо, є не зовсім вірним.

Стосовно ж санкції за вчинення насильницьких кримінальних правопорушень за допомогою ножа, зокрема будь якого, навіть кухонного, побутового, господарського, останні повинні призначатися за кваліфікуючими ознаками, наприклад із застосуванням ножа. Тобто

кримінальна відповідальність повинна встановлюватися з обтяжуючими обставинами.

Отак із ч. 2 ст. 263 чинного КК України потрібно виключити слова кинджали, фінські ножі, що як ми вважаємо, безумовно не вплине на збільшення кримінальних правопорушень із застосуванням ножів.

Список використаних джерел

1. Результати дослідження «Незаконний обіг і використання зброї в Україні у 2020 році» URL: <https://censs.org/illcit-arms-2020/>

2. Про основні критерії визначення холодної зброї. URL: https://zbroya.info/uk/blog/17140_pro-osnovni-kriteriyi-viznachennia-kholodnoyi-zbroyi/

3. . Кіріленко Ф., Загорулько А. Незаконний обіг зброї і стан боротьби зі злочинами, вчиненими з її використанням. Національний юридический журнал: теория и практика. 2017. С. 121. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_2/26.pdf

4. Кобилянський О.Л. Холодна зброя: аспекти декриміналізації. URL:

<http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/3605/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3%20%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf>

5. Право громадян зберігати і носити зброю. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD_%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B8_%D1%96_%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B8_%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%8E

Щурат Тарас Григорович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗАКОНОДАВЧА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НПУ

Проведення оперативно-розшукових заходів – це необхідність для здобування первинної оперативної інформації та фіксації злочинних дій які мають прихований характер. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України виявив низку проблемних питань у діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України.

Отримана працівниками оперативних підрозділів НПУ первинна інформація, не містить ознак усіх елементів складу злочину – тобто може йтися про суб'єктивну думку оперативного працівника про можливу наявність ознак злочину, а не власне ознак злочину. Враховуючи це, перш ніж унести дані до Єдиного реєстру досудових розслідувань, необхідно проведення оперативної перевірки, тому оперативні підрозділи НПУ до моменту реєстрації проводять певні дії, передбачені ст. 8 чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1]. Необхідність проведення таких дій регламентовано як чинним Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України [2] так і низкою підзаконних актів – наприклад, Наказом Генерального прокурора № 289 від 30 червня 2020 р. «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» [3].

Існує декілька проблемних питань та щодо регламентації оперативно-розшукової діяльності, що зумовлює необхідність визначення особливостей правової регламентації проведення оперативно-розшукових заходів на стадії до початку кримінального провадження, та реалізації прав оперативних підрозділів при проведенні досудового розслідування в рамках негласних слідчих (розшукових) дій.

По перше: на етапі оперативного (ініціативного) пошуку здійснюються заходи, спрямовані на отримання первинної інформації. Правовою підставою для проведення цих оперативно-розшукових заходів є ст. 7 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], яка зазначає, що оперативні підрозділи в межах своїх повноважень зобов'язані вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів і викриття причин та умов, які сприяють учиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень. Разом з тим у ч. 2 ст. 7 зазначено, що в разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачено КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України. Зрозуміло, що у випадку, коли оперативним підрозділом виявлено саме фактичні (підтвержені) дані про вчинення кримінального правопорушення, а не окремі ознаки злочину, то здійснюється передача їх до відповідного органу досудового розслідування. Тому оперативні заходи здійснюються виключно шляхом особистого пошуку, застосування негласних співробітників та використання оперативних обліків;

По друге: у разі наявності достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, та осіб, які готують учинення злочину. Правовою основою у цьому випадку є ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність». Практика свідчить, що права, зазначені в пунктах, у яких присутнє посилання на конкретну статтю КПК, можуть бути реалізовані виключно шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Тобто в процесі оперативного пошуку, перевірки первинної інформації, а також у процесі оперативної розробки осіб, які готують злочин, можуть реалізовуватися виключно права оперативних підрозділів, зазначені в пунктах ст. 8 указанного Закону. Проведення цих заходів повинно регулюватися також підзаконними нормативними актами;

По третє: якщо інформація про злочин, що готується, або особу, яка готує вчинення злочину підтверджується. Правовою основою в цьому випадку є ст. 6 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», яка прямо вказує на можливість здійснення оперативно-розшукових заходів, а також ст. 9, відповідно до якої оперативно-розшукова справа (ОРС) заводиться на особу, яка підозрюється в підготовці до вчинення злочину, щодо невстановлених осіб, які готують учинення злочину, а також щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину – до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом (КК) України;

По четвєрте: коли оперативно-розшукові заходи виконуються після реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань у рамках кримінального провадження під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій [4, с. 122]. За наявності всіх необхідних підстав та доручення слідчого оперативний підрозділ реалізовує своє право шляхом проведення, наприклад, оперативно-технічних заходів. Крім цього, ч. 3 ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає можливість проведення оперативно-розшукових заходів за рішенням керівника органу, оперативного підрозділу або його заступника, уповноваженого на здійснення оперативно-розшукової діяльності, з повідомленням про прийняте рішення прокурора. Надалі протокол та матеріальні носії секретної інформації, отриманої під час здійснення оперативно-розшукових заходів, може бути розсекречено та передано до органів досудового розслідування чи суду в разі наявності в них фактичних даних, які може бути використано в кримінальному провадженні: як підстави для порушення кримінального провадження або проведення невідкладних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

В ході розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів є низка проблемних питань, що впливають на ефективність оперативно-розшукової діяльності, а саме:

– в ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено права оперативних підрозділів, у більшості з яких є посилання на конкретну статтю гл. 21 КПК України, що фактично означає можливість реалізації цих прав виключно в рамках кримінального провадження;

– інформація про підготовку до вчинення злочину потребує підтвердження, у тому числі шляхом проведення спеціальних технічних заходів. Водночас закони визначають можливість їх проведення практично тільки в рамках кримінального провадження;

– оперативні підрозділи повинні здійснювати оперативний пошук ознак латентних злочинів, але у зв'язку з відсутністю явної, відкритої інформації про їх учинення, процес їх виявлення потребує застосування ряду оперативно-розшукових заходів. Разом з тим, закон не регламентує можливості їх проведення в рамках оперативного пошуку.

Сучасна нормативно-правова регламентація оперативно-розшукової діяльності перетворила співробітників оперативних підрозділів НПУ на «кур'єрів» навіть у тих випадках, коли вони самостійно виявили тяжкий злочин і провели значний об'єм роботи. В цих випадках вони не мають права ініціювати проведення конкретних НСРД (оскільки це прерогатива слідчого), а також проводити оперативно-розшукові заходи (оскільки почато кримінальне провадження) для фіксації злочинних дій.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ із змін. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні / за загальною редакцією Чернявського С. С. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.

3. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Генеральної прокуратури України від 30 червня 2020 р. № 289.

4. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навчальний посібник / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров, Є. В. Поляков, І. Л. Форнальчук, Т. Г. Щурат; За заг. ред. В. В. Аброськіна. Одеса : ОДУВС, 2020. 290 с.

Юсупов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та судової
експертології навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Найчастіше об'єктами експертних досліджень у більшості корупційних кримінальних правопорушень є документи, які містять рукописні тексти.

Загальним предметом судово-почеркознавчої експертизи є фактичні дані, що відносяться до компетенції експерта-почеркознавця, які встановлюються ним при проведенні почеркознавчих досліджень.

Об'єктами експертних досліджень у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення є документи, які є носіями доказової інформації і містять рукописні тексти, в яких закріплені думки певних осіб (в тому числі службових), окремі події або факти, пов'язані з діяльністю підприємств. Викладений зміст в окремих документах часто використовується як засіб для вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Можливості судово-почеркознавчої експертизи під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень значною мірою залежать від підготовки матеріалів для її проведення. При підготовці матеріалів повинні бути виконані певні вимоги щодо відбору об'єктів для дослідження й поводження з речовими доказами, чітко сформульовано завдання експерту, проведено збір необхідних порівняльних матеріалів, збір інформації, необхідної для проведення експертизи.

До власних (безпосередніх) об'єктів почеркознавчих досліджень відносять рукописні тексти, змістовна сторона яких зафіксована за допомогою буквених (або) цифрових позначень; підписи, які відображають прізвище (ім'я, по-батькові) особи у вигляді букв (та) умовних письмових знаків та мають посвідчувальне призначення; короткі записи, зафіксовані за допомогою одного або декількох слів, наприклад резолюція на документі виконана службовою особою тощо.

У слідчій і судовій практиці при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень нерідко зустрічаються випадки, коли для підтвердження факту позики видаються розписки. При пред'явленні таких розписок підозрюваним встановлюється, що підписи на розписках виконані тими ж особами від імені яких вони

значаться, а сам змістовний текст або його частина, за їхніми свідченнями, виконані не ними, а були дописані іншими особами (наприклад, сума прописом, окремі цифри).

Питання про виконання кількох текстів чи підписів однією особою може бути поставлено і в тих випадках, коли слідчому (при відсутності підозрюваної особи) необхідно встановити, що одна особа є виконавцем всіх текстів анонімних листів або підписів від імені вигаданих осіб. Слідчий або суд, призначаючи експертизу почерку в подібних випадках, може винести на вирішення експерта питання про виконання тексту однією особою або різними особами.

У деяких випадках в якості одного із завдань судово-почеркознавчого дослідження, яке ставлять перед експертом, є встановлення факту дописки слова або фрази до тексту, цифри до числа тощо. Зазначене завдання може бути поставлено в разі, коли питання про виконання окремих фрагментів тексту певною особою не викликає сумнівів. Однак слідчого або суд цікавить питання одночасності виконання досліджуваних записів. Наприклад, для справи може мати суттєве значення встановлення, чи виконаний весь рукописний текст у накладній в один і той же час, або деякі з найменувань товарів були дописані після написання основного тексту. Зазвичай, це завдання вирішується комплексним дослідженням із застосуванням методики як почеркознавчої експертизи, так і технічної експертизи документів.

Особливістю призначення почеркознавчих експертиз рукописних текстів є представлення експерту оригіналів документів. Для їх ефективного проведення слідчий зобов'язаний надати експерту максимально можливу кількість вільних, умовно-вільних та експериментальних зразків почерку (цифрових записів, підписів) осіб, які підлягають ідентифікації. У їх кваліфікованому відборі може надати допомогу залучений в якості спеціаліста експерт-почеркознавець.

Водночас, призначення судово-почеркознавчої експертизи під час розслідування корупційного кримінального правопорушення, завдання, що уповноважений суб'єкт доказування запланував досягнути, види та кількість запитань залежить від багатьох чинників – сфери діяльності установи, підприємства або закладу, в якому виявлені корупційні правопорушення, предмета посягання, конкретних його об'єктів, способу вчинення діяння, слідової картини злочину, характеристики особи злочинця, інших обставин, що впливають на необхідність використання спеціальних знань експерта-почеркознавця.

Буртовий Михайло Олексійович,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Реформування правоохоронної системи в Україні, постійне удосконалення кримінального процесуального законодавства, свідчить про те, що однією з найважливіших залишається проблема забезпечення права потерпілого від злочину на відшкодування йому матеріальної та моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Зокрема, ст. 1177 ЦК України передбачає, що шкоду, завдану фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, відшкодовують на підставі закону. Також, відповідно до положень цієї норми, шкоду, завдану потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсують йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом.

У свою чергу, у КПК України конкретизовано зазначені правила. Так, ст. 127 КПК України про відшкодування (компенсацію) шкоди потерпілому встановлює, що підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального

провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення.

Частина друга цієї норми також передбачає, що шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні. Ст. 128 КПК України містить певні вимоги до такого позову. Зокрема, його форма та зміст мають відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являють у порядку цивільного судочинства.

Разом з тим, питання щодо забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому за рахунок держави залишається дискусійним та потребує як наукового дослідження, так і законодавчого регулювання. Адже, якщо добровільне відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому чи її стягнення за результатами розгляду цивільного позову знайшли своє закріплення у статтях 128, 129 КПК України, то питання щодо підстав, умов, та порядку відшкодування (компенсації) шкоди за рахунок Державного бюджету України є малодослідженими [1].

Розглядаючи проблему відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому за рахунок держави, слід також визначити, яка ж саме шкода підлягає відшкодуванню, оскільки в ст. 127 КПК України про це нічого не вказано.

Так, у ст. 55 КПК України визначено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Моральна шкода характеризується як втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. А майнова шкода полягає в зменшенні майнової сфери потерпілого в результаті порушення прав або блага, що йому належать.

Відшкодуванню у кримінальному провадженні підлягає моральна та майнова шкода, так як фізична шкода визначається як сукупність змін, які об'єктивно відбулися в стані людини внаслідок вчинення кримінального правопорушення. До складових фізичної шкоди належать тілесні ушкодження, розлад здоров'я, фізичні страждання, а тому їх фактичне відшкодування є неможливим. Витрати на відновлення фізичного здоров'я вираховуються в грошовому еквіваленті та відносяться до майнової шкоди. Ними є: оцінені в грошовому вигляді витрати на відновлення здоров'я потерпілого, а в разі його смерті – на поховання й виплати з підтримання матеріального добробуту і виховання непрацездатних членів сім'ї потерпілого та його неповнолітніх дітей; кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи, потерпілої від злочину [1].

Крім того, під час дослідження проблеми відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому за рахунок держави ми задавались питанням, чи повинна держава брати на себе обов'язок відшкодувати і моральну шкоду, завдану кримінальним правопорушенням? Так, у ст. 4 Європейської конвенції «Про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів» від 24 листопада 1983 р., визначено, що компенсація повинна покриватись залежно від випадку принаймні такі частини збитку: втрату заробітку, витрати на ліки і госпіталізацію, витрати на похорон і при наявності утриманців – щодо їх утримання [2].

Заслужує також на увагу питання щодо визначення розмірів майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню. Наприклад, статистика свідчить, що сума шкоди завданої кримінальним правопорушенням, яка залишається невідшкодованою, є досить значною. Проблема полягає в

тому, що якщо держава бере на себе зобов'язання по відшкодуванню, а реально здійснити його не зможе. Вбачається, з метою реального забезпечення права потерпілого на відшкодування шкоди, під час регулювання цього питання слід брати до уваги положення Конвенції де вказано, що відшкодування шкоди може бути зменшено або відмінено: з врахуванням фінансового стану потерпілого (ст. 7); у зв'язку з поведінкою жертви чи заявника до, під час або після вчинення кримінального правопорушення, або у зв'язку зі спричиненою шкодою (ч. 1 ст. 8); якщо потерпілий чи заявник причетні до організації злочину чи перебувають у організації, яка займається злочинною діяльністю (ч. 2 ст. 8); у випадках, якщо повне чи часткове відшкодування шкоди суперечить справедливості чи громадського порядку (ч. 3 ст. 8). Окрім цього у ст. 5 Конвенції визначено, що у випадках необхідності може бути встановлена верхня чи нижня межа розміру відшкодування шкоди [2].

Окремої уваги заслуговує визначення умов та підстав, при наявності яких потерпілий може звертатися з клопотанням про відшкодування (компенсацію) шкоди за рахунок держави. Так, до умов, за наявності яких потерпілому буде відшкодовуватися шкода за рахунок держави, слід віднести такі: розпочате кримінальне провадження (внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань); наявність потерпілого (звернення особи з заявою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого, за умови, що відсутня постанова про відмову у визнанні її потерпілим); визначення розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Доцільно звернути увагу і на визначеність строків, протягом яких потерпілий має право на відшкодування шкоди за рахунок держави. До прикладу, у ст. 5 Конвенції вказано, що режим відшкодування шкоди може встановлювати строки, протягом якого приймаються заяви [2]. Необхідність встановлення строків обумовлена тим, що для того, щоб виникла така умова відшкодування шкоди за рахунок держави як не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, то органи досудового розслідування повинні мати певний час, по завершенню якого можна стверджувати, що особу дійсно не вдалося встановити. А тому, цілком виправданим є закріплення положення про те, що право на відшкодування шкоди у потерпілого виникає через шість місяців після заподіяння йому шкоди кримінальним правопорушенням, за умови що в цей період не вдалося встановити осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, чи їх місцезнаходження.

Утім, остаточну долю права потерпілого на відшкодування шкоди за рахунок держави та його розміру має вирішувати суд, з урахуванням конкретних обставин справи (характеру і розміру завданої громадянину шкоди, його матеріального стану та складу сім'ї).

Відтак, урегулювання проблемних питань відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок Державного бюджету України, на наше переконання, потребує подальшого як наукового дослідження, так і законодавчого регулювання.

Список використаних джерел

1. Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хабло Ю. О. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. Юридична наука. 2014. № 5. С. 49–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_5_6.

2. Европейская конвенция по возмещению ущерба жертвам насильственных преступлений от 24 ноября 1983 года. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_319.

Бушумад Юрій Васильович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

В час, коли кримінальне, кримінальне процесуальне та кримінально-виконавче законодавство стало на шлях розвитку гуманізації заходів кримінально-правового впливу, які застосовуються щодо неповнолітніх осіб, принцип невідворотності кримінальної відповідальності діє на користь теоретичних обґрунтувань, тобто головне попереджувальне значення стосовно них має сам факт настання кримінальної відповідальності, а не обсяг покарання як такий. Необхідність спеціалізованих норм щодо відповідальності і покарання неповнолітніх осіб за суспільно-небезпечні діяння, передбачених кримінальним законом, зумовлена принципами законності, справедливості й гуманізму, а також економії кримінальної репресії.

Загальною визначеною фактом є те, що суспільство не вправі виставляти до неповнолітніх такі ж самі суворі вимоги, які пред'являються до своїх дорослих громадян. Досить часто є достатнім застосувати до неповнолітніх заходи виховного, а не карного характеру. Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб застосувавши примусові заходи виховного характеру, керуючись ст. 97 та ч. 2 ст. 105 КК визначається як спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, що регламентується особливою відокремленою системою кримінальних процесуальних норм права [5]. Така особливість зумовлюється, перш за все, специфічними властивостями соціально-психологічного та психофізичного характеру,

які знаходять своє відображення у відмінній поведінці неповнолітнього під час здійснення досудового розслідування, судового розгляду кримінального провадження. Типовими особливостями вважається значна соціально-правова вразливість неповнолітніх осіб, яка обумовлюється недостатністю або взагалі відсутністю достатнього життєвого досвіду, необхідних знань і навичок, нестійкості психоемоційного стану, імпульсивності, що в результаті призводить до підвищеного конформізму та схильності до стороннього впливу.

Згідно чинного законодавства поняття «неповнолітня особа» варто розглядати в двох розуміннях, як малолітню особу, якою є дитина до досягнення нею чотирнадцятирічного віку та безпосередньо неповнолітня особа – це малолітня особа та дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (ст. 3 КПК України). За загальним правилом передбаченим кримінальним законом відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістьнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК України), а особи у віці від чотирнадцяти до шістьнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності за кримінальні правопорушення передбачені ч. 2 ст. 22 КК України. У разі якщо неповнолітній вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, щиро розкаюється та своєю бездоганною поведінкою це демонструє, суд може застосувати до нього ПЗВХ (ст. 105 КК України). Порядок здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами передбаченими КПК України з урахуванням положень глави, яка передбачає загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх [5].

Специфіка правового режиму щодо неповнолітніх визначається в ряді міжнародних документів, а саме в: Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), де зазначено, що стосовно неповнолітніх необхідно враховувати вік і бажання сприяти перевихованню; Мінімальних стандартних правилах ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила» 1985 р.), де сказано, що кримінальні провадження за участю неповнолітніх повинні здійснюватися швидко й без затримок, службові особи, які здійснюють провадження, повинні мати відповідну професійну кваліфікацію, необхідно ставитися з повагою до прав неповнолітнього на конфіденційність, передбачає можливість закриття провадження з нереабілітуючих підстав для того, щоб максимально зменшити негативні наслідки судового розгляду та вироку, обираючи запобіжний захід необхідно дотримуватися принципу мінімальної достатності, а також передбачають створення ювенальних; Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.); Конвенції про права дитини (1989 р.); Правилах ООН, які стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1990 р.); Європейській конвенції про здійснення прав дітей (1996 р.);

Керівних принципах ООН з попередження злочинності серед неповнолітніх (1990 р) [7, с. 355–354].

Неповнолітнього, який зазнав несправедливого покарання чекає соціальне відчуження, що сприяє недотриманню правослукняного способу життя й подовженню злочинної поведінки. Результати наукових досліджень взаємовпливу цих особливостей та доцільного обсягу кримінально-правових та кримінальних процесуальних обмежень прав щодо неповнолітнього, який опинився у сфері кримінального правосуддя, завжди відтворювалися у доведенні необхідності поглиблення специфічності реалізації судочинства щодо даної категорії осіб, які вчиняли суспільно небезпечні діяння. Особливістю є те, що такого висновку доходили не тільки кримінологи, предметом дослідження яких були питання, здебільшого пов'язані з кримінально-правовими аспектами некарального впливу на неповнолітніх осіб, з інститутом покарання неповнолітніх у кримінальному праві України, особливостями звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, а також вчені, які безпосередньо досліджували кримінальні процесуальні особливості здійснення судочинства в Україні щодо неповнолітніх осіб, їх процесуального становища, особливостям провадження в щодо кримінальних правопорушень неповнолітніх.

Сьогодні, на етапі приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів, запровадження позитивного міжнародного досвіду особливої актуальності набувають результати дослідження зарубіжного досвіду кримінально-правового упорядкування інституту покарання неповнолітніх. Наразі, інститут «відновного правосуддя» – як елемент ювенальної юстиції є гідною альтернативою кримінальному судочинству, в якості обов'язкового доповнення традиційної судової системи. Зміст, суть та ознаки таких понять як «відновне правосуддя», «ювенальне правосуддя» (що є по своїй суті складовими ювенальної юстиції) безперечно відтворюють особливі форми розв'язання кримінально-правового конфлікту, в якому однією з сторін виступає неповнолітня особа. Якраз на підставі отриманих результатів дослідження зарубіжного законодавчого й правозастосовного досвіду щодо реалізації кримінальної відповідальності неповнолітніх доводиться необхідність стратегічного ґрунтового реформування системи кримінального правосуддя для неповнолітніх шляхом запровадження інституту медіації, де можливо відкрито обговорювати наслідки вчиненого діяння, досягати угоди щодо матеріальної та/або моральної компенсації потерпілому. У наукових працях процесуального характеру [6, с. 8–9, 34–51, 157–180] часто наголошується на тому, що одним із різновидів запровадження специфічної форми вирішення проваджень щодо неповнолітніх є створення в Україні системи ювенальної юстиції, яка в подальшому відтвориться у вдосконаленні системи кримінального судочинства.

Результатом багаточисельних наукових пошуків вітчизняних вчених в галузі кримінології та кримінального процесу стали висновки з приводу того, що сфера правового впливу під час здійснення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх потребує істотних змін, це обумовлюється їхньою соціально-правовою уразливістю, а також необхідністю запровадження та дотримання міжнародно-правових стандартів, з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Варто підкреслити наявність підстав для запровадження суттєвих змін під час здійснення кримінального правосуддя щодо неповнолітніх шляхом імплементації елементів відновного правосуддя, різних форм вирішення правових конфліктів кримінального характеру поза сферою здійснення традиційного кримінального провадження, – тим не менш, проблемні питання модернізації механізму правового регулювання усталеної вітчизняної системи здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх сьогодні є першочерговими.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. ; (із змін. та допов.). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
 2. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року) : прийнята в Римі, 4 листоп. 1950 р. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. Амстердам – Київ, 1996. С. 12–17.
 3. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217А(III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Київ, 1992. С. 18–24.
 4. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітн. 2012 р. № 4651- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 15.12.2021).
 5. Кримінальний кодекс України від 05 квітн. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 15.12.2021).
 6. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
- Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю. І. Азаров, О. Ю. Хабло та ін. Видання 5-ге, переробл. і доповн. Київ: «ЦУЛ» 2020. 432 с.

Гаврилюк Жанна Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Корольчук Віктор
Володимирович,* провідний науковий
співробітник відділу організації наукової
діяльності та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Європейська інтеграція України зобов'язує нашу державу забезпечити ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав та свобод людини і громадянина, їх ефективний захист.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про Національну поліцію» (далі – Закон) Національна поліція України (поліція) - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1].

Кримінальна поліція є структурним підрозділом Національної поліції України та виконує надзвичайно широкий спектр правоохоронних функцій, серед яких можна назвати такі: 1) захист прав та свобод, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань; 2) встановлення та викриття осіб, які готують або вчинили злочини; 3) розшук злочинців та осіб, які пропали безвісти; 4) здійснення комплексу заходів щодо виявлення та документування осіб, які займаються злочинною діяльністю; 5) протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; вивчення, аналіз та оцінка оперативної обстановки у сфері нелегального обігу цих заборонених засобів та речовин; 6) протидія незаконному обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин; 7) виявлення та запобігання злочинам, вчиненим неповнолітніми; 8) запобігання виникненню організованих злочинних угруповань, встановленню ними корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність; 9) запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів тощо; 10) виявлення та запобігання злочинам у сфері економіки; 11) протидія транснаціональній злочинності та ін. [2].

На сьогодні система кримінальної поліції у нормативно-правових актах не визначена. Разом з тим у структурі Національної поліції існують

такі оперативні підрозділи як підрозділи карного розшуку; протидії злочинності у сфері економіки; оперативної служби; оперативно-технічних заходів; протидії злочинам, пов'язаних з торгівлею людьми; кримінальної розвідки; протидії наркозлочинності; протидії кіберзлочинності тощо. Отже, можна зробити висновок що, підрозділи кримінальної поліції контролюють та забезпечують порядок у найголовніших сферах життя людини.

Згідно із ч. 3 ст. 11 Закону рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [1]. Проаналізувавши соціальні дослідження роботи кримінальної поліції, можна зробити висновок, що реформа поліції 2014 року не досконала та прагне покращення. Втрачена довіра до поліції – болочка тема. Згідно з даними соціопитувань, станом на перше півріччя 2021 р. баланс довіри до всіх правоохоронних органів залишався негативним (зокрема, рівень недовіри до Нацполіції складав 31%). Більшість українців негативно оцінювали роботу керівників правоохоронних органів.

Насамперед потрібно визнати проблему, що заключається в ненормованому робочому дні, перенавантаженні, нормативами за протоколами та заробітній платі, жити на яку стало нереально. Сьогодні – це ті чинники, які змушують поліцейських залишати роботу. З цього випливає, що кримінальній поліції конче потрібно розвантаження, а для залучення нових кадрів необхідне збільшення фінансування поліції. Проблема нестачі поліцейських в Україні ніколи не була новою, проте за весь час існування кримінальної поліції в Україні кадрові та зарплатні питання найгостріше постали саме сьогодні.

На початку 2022 року Верховній раді України був зареєстрований законопроект № 6506 про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію» щодо збільшення грошового забезпечення поліцейських. Цим проєктом пропонується зафіксувати посадовий оклад поліцейського до розміру прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня календарного року. З 01.01.2022 р. розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб, становить 2481 грн. Таким чином, для поліцейських посадовий оклад збільшиться у 4,8 рази (зараз для поліцейських 2540 грн – планується 12405 грн). Зарплатний мінімум у розмірі 12405 грн – це та критична точка, з якої уряд має здійснювати нарахування зарплати поліцейським. У Законі «Про Національну поліцію» пропонується зафіксувати розміри посадових окладів поліції та щороку їх розмір буде автоматично збільшуватися [3].

Заробітна плата поліцейських має складатися з посадового окладу, доплати за вислугу років, доплати за роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці, доплати за інтенсивність та умови служби, доплати за спеціальне звання, доплати за науковий ступінь, а також премії (розмір якої у разі її встановлення не може перевищувати 30% від посадового окладу).

Якщо ж подивитися на статистичні данні Сполучених Штатів Америки, що майже 60% американців довіряють поліції в діапазоні від «у достатній мірі» до «повністю». Ця цифра вища, ніж довіра до таких інститутів, як університет, церква, медіа та корпорації. За даними Центру народної демократії США, багато великих американських міст витрачають на утримання правоохоронних органів понад чверть свого бюджету.

За підрахунками міністерства праці США, середня базова зарплатня американського поліцейського понад 65 тисяч доларів на рік. Правоохоронці також отримують солідний соціальний пакет, страхування життя та можуть вийти на пенсію після 20 років служби.

Департамент поліції Нью-Йорка (NYPD, New York City Police Department), створений в 1845 році, в даний час є найбільшим підрозділом муніципальної поліції в США. Поліція Нью-Йорка включає безліч спеціалізованих служб, включаючи групу надзвичайних ситуацій (англ. Emergency Medical Service), а також служб знешкодження вибухових пристроїв, контртероризму, кримінальної розвідки, боротьби з бандами, боротьби з наркотиками та служб охорони правопорядку на громадському транспорті та в районах соціального житла (дві останні служби (New York City Transit Police та New York City Housing Authority Police Department).

Після кількох років проблем із оплатою та страйку поліцейських в США ще у 2008 році, профспілка та міська влада домовилися, що новачку в поліції почнуть платити від \$25 100 за рік, а також домовилися про новий 4-річний контракт. Контракт дає поліції 17-відсоткове підвищення заробітної плати на 4 роки.

Беручи до уваги картину кримінальної поліції України на сьогодні нам конче потрібно запозичувати зарубіжний досвід та вводити нові програми по фінансуванню та соціальному забезпеченню. На сьогодні в Україні існує безліч програм по страхуванню життя та здоров'я які пропонують різні умови соціальних пакетів.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // ВВР. – 2015. – № 40–41.

2. Кримінальна поліція як суб'єкт оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки [Електронний ресурс] / О. В. Кириченко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 4. – С. 254–260. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2015_4_35.

3. Нові зарплати поліції. На що сподіватися далі? [Електронний ресурс] // Юридична газета online/ <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/novi-zarplati-policiyi-na-shcho-spodivatisya-dali-.html>.

Копасєв Валентин Вікторович,
аспірант Національної академії внутрішніх
справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ БОРОТЬБУ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби з таким явищем призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею [1].

Важливе місце серед правоохоронних органів, які протидіють організованим групам та злочинним організаціям, відводиться підрозділам кримінальної поліції.

З початку року за матеріалами підрозділів кримінальної поліції направлено до суду 470 кримінальних проваджень стосовно організованих злочинних груп [2].

Удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю здійснюється шляхом внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [3] з урахуванням практики його застосування та необхідності подальшого вдосконалення, зокрема щодо оптимізації системи спеціально утворених державних органів для боротьби з організованою злочинністю, порядку взаємодії та координації державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, інформаційно-аналітичного забезпечення, форм і методів боротьби з організованими злочинними угрупованнями [1].

Для цього необхідно розмежувати та конкретизувати функції щодо боротьби з організованою злочинністю, визначивши такі підсистеми інституційного забезпечення:

– державні органи, основною функцією яких є боротьба з організованою злочинністю (спеціально визначений підрозділ у структурі Національної поліції);

– державні органи, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій (органи/підрозділи Національної поліції, крім зазначених у попередньому абзаці, СБУ, ДБР, НАБУ та БЕБ);

– державні органи, що сприяють боротьбі з організованою злочинністю (органи прокуратури, органи державного фінансового контролю, контролюючі органи, Державна прикордонна служба, Національна гвардія, органи та установи виконання покарань і слідчі ізолятори, АРМА, розвідувальні органи, органи, що забезпечують формування та реалізацію державної політики з питань інформаційного суверенітету України, ДМС, Національний банк, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна, інші державні органи, що здійснюють контроль за додержанням законодавства).

З наведеного вбачається, що концептуальними положеннями Стратегії є створення в системі органів Національної поліції України як спеціально визначеного підрозділу, основною функцією якого є боротьба з організованою злочинністю, так і підрозділів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій.

Тому функціонування в системі органів Національної поліції України спеціально уповноваженого органу боротьби з організованою злочинністю, яким на сьогодні є ДСР НПУ (про створення якого йдеться в Стратегії), а також інших підрозділів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них основних функцій за певними напрямками роботи (виявлення і припинення відповідних кримінальних правопорушень, у тому числі вчинених учасниками організованих груп і злочинних організацій), повністю відповідає схваленій Урядом Стратегії боротьби з організованою злочинністю.

Підсумовуючи вищесказане, запропонований проект змін та доповнень до ст. 5 Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, який спрямований на розширення можливостей держави для боротьби з організованою злочинністю, такий:

1. Систему державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, становлять:

а) державні органи, основною функцією яких є боротьба з організованою злочинністю;

б) державні органи, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю;

в) державні органи, що сприяють боротьбі з організованою злочинністю.

2. Державним органом з основною функцією боротьби з організованою злочинністю є уповноважений орган Національної поліції.

3. До державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю відповідно до визначеної законом компетенції, належать:

а) Національна поліція, крім органу, зазначеного в частині 2 цієї статті;

б) Служба безпеки України;

- в) Державне бюро розслідувань;
- г) Національне антикорупційне бюро;
- г) Бюро економічної безпеки України.

4. Сприяють боротьбі з організованою злочинністю відповідно до визначеної законом компетенції розвідувальні, правоохоронні (крім зазначених у частинах 2 та 3 цієї статті), контролюючі та інші державні органи, що сприяють державним органам, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, у виконанні визначених цим Законом завдань.

Запропонована зміна щодо формування системи державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, передбачають створення дієвої системи державних інституцій, діяльність яких направлена на боротьбу з організованою злочинністю, та дозволить забезпечити захист прав і свобод громадян та стимулюватиме суспільний розвиток.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#n8>.

2. Національна поліція України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/contacts/national-police-ukraine>.

3. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

Корзун Андрій Сергійович,

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЯВЛЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ОЗНАК ПІДГОТОВКИ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Питання протидії масовим заворушенням в Україні (як у теорії, так і у практиці) піднімаються переважно тоді, коли ці суспільно небезпечні діяння вже розпочалися. У періоди ж коли ці злочини не вчиняються, відсутня належна увага з боку науковців та практиків проблемам запобігання, виявлення та розслідування даного виду кримінальних правопорушень. Це призводить до того, що завчасно запобігти виникненню масових заворушень не вдається, а факти підготовки до їх вчинення лишаються невиявленими. Коли ж масові заворушення розпочинаються правоохоронні органи виявляються

неповною мірою готовими до їх припинення, а розслідування не проводиться на належному рівні (значна частина організаторів та активних учасників масових заворушень залишаються непокараними).

Важлива роль у своєчасному виявленні ознак підготовки масових заворушень належить оперативним підрозділам. Цей спектр їх діяльності (виявлення фактів підготовки до вчинення злочинів) належить до категорії оперативного (ініціативного) пошуку.

Аналіз наявних теоретичних положень [1–3 та ін.] та практики правоохоронних органів дозволяє нам стверджувати, що оперативний пошук – це стадія діяльності оперативних підрозділів на якій вони вживають гласних та негласних заходів з метою виявлення ознак підготовки та вчинення нових (раніше невідомих) кримінальних правопорушень.

Серед іншого, оперативні підрозділи мають (цілеспрямовано і на постійній основі) вживати цих заходів для виявлення ознак підготовки до масових заворушень. Соціальна обумовленість виняткової необхідності та практичної доцільності ведення оперативного (ініціативного) пошуку з метою вчасного виявлення прихованої підготовки та (або) відкритої інспірації масових заворушень сьогодні не викликає сумнівів через стрімке поширення даного виду злочинної діяльності в усьому світі та високих ризиків її розповсюдження її в Україні.

У результаті проведених досліджень нами встановлено, що з метою своєчасного виявлення ознак готування до масових заворушень оперативні підрозділи Національної поліції повинні ініціативно та перманентно вести оперативний (ініціативний) пошук ознак, які свідчать про: формування «центрів організації» масових заворушень; їх фінансування та розподіл коштів між учасниками; розробку плану поетапного розгортання масових заворушень (від мирного протесту до насильницьких дій, зараховуючи «принесення сакральних жертв»); агітаційно-організаційного забезпечення масових заворушень в інформаційному просторі; заготовку предметів і речовин, що можуть бути використані для опору правоохоронцям, погромів, підпалів тощо.

Для одержання зазначеної інформації доцільно здійснювати правоохоронний моніторинг інформаційного простору (ЗМІ, соціальні мережі, інші публічно доступні джерела), що дає можливість виявлення відкритих та прихованих закликів до масових заворушень, інформації про виділення тими чи іншими суб'єктами коштів на фінансування мирних протестів; відомостей про створення опозиційними до влади силами центрів підготовки бойовиків (під прикриттям спортивних секцій, тренувальних таборів; центрів військової підготовки тощо); даних про виготовлення та

розповсюдження агітаційної продукції та закушівлю (виготовлення) небезпечних предметів і речовин [4].

В ходів оперативного (ініціативного) пошуку ознак підготовки масових заворушень може бути ефективно використане оперативне впровадження до віртуальних та реальних спільнот, де панують протестні настрої, а також залучення до конфіденційного співробітництва членів цих спільнот.

У процесі виявлення оперативними підрозділами ознак підготовки масових заворушень необхідним є застосування негласного оперативного опитування; негласного оперативного огляду публічно доступних об'єктів та публічно недоступних місць з дозволу їх власників або користувачів; візуального спостереження у публічно доступних місцях.

Але сьогодні застосування такого підходу є незаконним. Так в частині проведення оперативного (ініціативного) пошуку, в його класичному теоретичному розумінні, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» лише створює ілюзію наявності у оперативних підрозділів відповідних повноважень. Так ч. 1 ст. 7 цього закону покладає на оперативні підрозділи обов'язок вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень. Проте, зобов'язавши проводити профілактику злочинів, виявляти та припиняти їх, законодавець на наділив оперативні підрозділи відповідними правовими засобами.

Сьогодні у оперативних підрозділів фактично немає законних повноважень на проведення такої діяльності. Так, Частина 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає, що підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності (в числі іншого) є: наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: кримінальні правопорушення, що готуються; осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання. При цьому законодавець не наводить критеріїв достовірності інформації та не встановлює порядку її одержання.

Крім того ч. 3 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» містить заборону приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у цій статті. Частина 1 ст. 9 передбачає, що у кожному випадку

наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Частина 3 ст. 9 забороняє проведення оперативно-розшукових заходів без заведення оперативно-розшукової справи.

Отже законодавцем утворене замкнене коло: аби виявити (та в подальшому припинити) підготовку до масових заворушень, або іншого злочину, що готується в умовах конспірації, необхідно провести оперативно-розшукові заходи з метою одержання достатньої інформації. Ці заходи можливо провести лише в межах ОРС. А для того щоб завести ОРС потрібно мати достатню інформацію про злочини, що готуються або осіб, які готують вчинення злочин.

Проведення оперативного (ініціативного) пошуку в межах протидії масовим заворушенням не потребує спеціального законодавчого регулювання. Проте можливість проведення такого пошуку потрібно унормувати у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» – поза зв'язком з певною категорією кримінальних правопорушень, але з визначенням повного переліку заходів, що входять до змісту такого пошуку. При цьому окремим наказом Національної поліції варто унормувати напрям діяльності оперативних підрозділів з протидії масовим заворушенням.

Список використаних джерел

1. Стащак М. В. Складові елементи оперативного пошуку злочинів. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2015. Вип. 3. С. 307–314.

2. Погорецький М. Шеломенцев В. Пошукові ознаки об'єктів оперативного пошуку : поняття та сутність. Вісник Акад. управління МВС. 2010. № 4 (16). С. 114–121

3. Халілев Р. А. Організаційні та тактичні проблеми оперативно-розшукового супроводження справ за фактами вчинення злочинів на ґрунті етно-конфесійних суперечностей. Форум права. 2013. № 1. С. 1092–1097

4. Грібов М. Л., Пустовий О. О. Заходи оперативних підрозділів з протидії масовим заворушенням. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 2 (14). С. 231–246

Лагуна Альона Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Корольчук Віктор
Володимирович, провідний науковий
співробітник відділу організації наукової
діяльності та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ КІБЕРПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, США ТА ФРАНЦІЇ

Важливу роль у формуванні та безперервному функціонуванні правової, демократичної, незалежної та міцної держави відіграє налагоджена система правоохоронних органів. З огляду на сучасні тенденції та розвиток інформаційних технологій відслідковується стрімке зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. На думку А. В. Вінакова, вияви кіберзлочинності у вигляді хакерських атак на комп'ютерні системи банківських та інших фінансових установ, крадіжок електронних коштів, широкого використання мережі Інтернет для наркоторгівлі, торгівлі людьми, інших протиправних дій стають реальною загрозою національній безпеці [1, с. 34].

У зв'язку з вищенаведеним постає необхідність достатньої реалізації державної політики у сфері забезпечення кібербезпеки держави задля забезпечення прав людини й громадянина на просторах віртуальної мережі Internet.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» правову основу забезпечення кібербезпеки України становлять Конституція України, закони України щодо основ національної безпеки, засад внутрішньої і зовнішньої політики, електронних комунікацій, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, цей та інші закони України, Конвенція про кіберзлочинність, інші міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укази Президента України, акти Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України [2]. Відповідно чинне нормативно-правове регулювання у даній сфері сьогодні потребує свого удосконалення.

Вагоме місце в системі органів державної влади як суб'єктів реалізації інформаційної функції держави відіграє Національна поліція України, в межах якої створений такий територіальний орган, як Департамент кіберполіції Національної поліції України. Головними завданнями Департаменту кіберполіції Національної поліції України є забезпечення реалізації державної політики у галузі протидії кіберзлочинності, інформаційно-аналітичне забезпечення керівництва Національної поліції України та органів державної влади про стан вирішення питань, віднесених до його компетенції, формування та забезпечення реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку тощо [3].

Проте для створення відповідної дієвої системи кіберзахисту, формування її та функціонування у відповідності до міжнародних норм та стандартів слід звернути увагу та спробувати перейняти позитивний досвід інших країн. Повсякденно в політиці провідних європейських держав розроблюються новітні заходи протидії шахрайству та іншим загрозам, такі як удосконалення кримінального законодавства, здійснення заходів для співпраці з іншими органами, які допоможуть у викритті кіберзлочинів та вдосконалення методів кібербезпеки.

Сполучені Штати Америки одні з перших, хто визначив на національному рівні та прийняв низку законів та нормативно-правових актів у сфері протидії кіберзлочинності та забезпечення кібербезпеки держави. США відсутнє єдине поліцейське управління, оскільки у кожному штаті діють свої закони та функціонують органи, діяльність яких може відрізнятися від функціонування аналогічних органів інших штатів. Так, Департамент кіберполіції Нью-Йорку, що створений у 1845 році, є одним із найбільших підрозділів муніципальної поліції США. Структурно Департамент поліції штату Нью-Йорк складається із бюро та офісів. Окрему увагу слід приділити функціонуванню Бюро по боротьбі з тероризмом, оскільки його діяльність спрямована на захист штату від внутрішніх та міжнародних (зовнішніх) загроз терористичного характеру, у тому числі кіберзагроз. На території штату діє так звана «Команда критичного реагування», яка одна із перших здійснює оперативне реагування та захисту від терористичних атак та кіберзагроз. Також, у США при ФБР спільно з іншими державними органами створено ряд бюро та робочих груп з питань протидії кіберзлочинності з різними категоріями громадян та відповідно до їх соціального статусу. Одним із напрямів діяльності є врегулювання питання забезпечення кібербезпеки дітей у Інтернет-просторі та протидія кібербулінгу [4].

У правоохоронній системі Франції діє відповідний суб'єкт по боротьбі з кіберзлочинністю такі як: відділ кіберзлочинів технічного обслуговування судових досліджень та документації (STRJD), комп'ютерний і електронний відділ Інституту кримінального розслідування Національної жандармерії (IRCGN) та Національне агентство безпеки інформаційних систем (ANSSI). Французької національної стратегія цифрової безпеки від 16.10.2015 активно впроваджується ANSSI. Основними пріоритетами в діяльності ANSSI: захист та безпека державних інформаційних систем та критично важливих інфраструктур, важливих операторів економіки та суспільства; цифрова довіра, конфіденційність, особисті дані, кібернасильство; підвищення обізнаності, початкове навчання, безперервна освіта; навколишнє середовище бізнесу цифрових технологій, промислова політика, експорт та інтернаціоналізація; цифрова стратегічна автономія, стійкість кіберпростору [5].

Отже, з огляду на позитивний зарубіжний досвід США та Франції щодо ефективної діяльності суб'єктів, яка пов'язана з протидією кіберзлочинності та забезпечення кібербезпеки держави виникає необхідність перегляду чинного нормативно-правового законодавства України, особливо при кваліфікації даних злочинів. Важливо урахувати наразі існуючі та потенційні кіберзагрози, створити спільний міжнародний підрозділ по розслідуванню таких злочинів, а також розширити повноваження кіберполіції у сфері співпраці з іншими органами.

Список використаних джерел

1. Вінаков А. В. Зміст підготовки фахівців для підрозділів боротьби з кіберзлочинністю в сучасних умовах. Використання інноваційних технологій у попередженні злочинів : матеріали наук.-практ. семінару (м. Харків, 6 груд. 2012 р.) / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. С. 34–36.
2. Закон України Про основні засади забезпечення кібербезпеки України № 2163-VIII від 5 жовтня 2017 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/216319#Text>.
3. Офіційний сайт кіберполіції України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cyberpolice.gov.ua/contacts/>.
4. Білоброва Т.В Міжнародний досвід протидії кіберзлочинності органами кіберполіції [Електронний ресурс]. ежим доступу: https://revolution.allbest.ru/law/01270465_0.html.
5. Таволжанський О. В. Особливості забезпечення кібербезпеки у сучасному світі: огляд суб'єктів запобігання кіберзлочинності [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://otherreferats.allbest.ru/programming/01239024_0.html.

Никон Олена Олегівна,
здобувач ступеня вищої освіти
спеціальності 262 «Правоохоронна
діяльність» Львівського державного
університету внутрішніх справ
*Науковий керівник: Мороз Оксана
Богданівна*, доцент кафедри
адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 Львівського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Постійне вивчення ефективного функціонування кожного нормативно-правового акта полягає у вдосконаленні механізму реалізації та запровадженні нових показників для оцінки ефективності його прогалин. В результаті реформи міліції на поліцію та створення нового правоохоронного органу – Національної поліції, були сформовані підрозділи у сфері ювенальної превенції. Захист законних прав та інтересів дітей є головною метою новоствореного підрозділу, це завдання залишається основним пріоритетом в організації роботи органів поліції. Але відбулося переформатування та перерозподіл головних напрямків роботи підрозділів, оскільки завдання держави – завжди удосконалювати та поглиблювати основні засади законодавства у галузі захисту прав та свобод дітей [1, с. 117].

Етапи формування діяльності підрозділу у сфері ювенальної превенції представляє науковий інтерес і вимагає об'єктивного і всебічного аналізу та перегляду нормативної бази, яка регулює діяльність підрозділів у сфері ювенальної превенції [1, с. 117].

У ст. 3 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейські у своїй діяльності керуються міжнародними договорами України, згода на використання надані Верховною Радою України [5]. У статті 9 Конституції України зазначено, що існуючі міжнародні договори, застосування яких була затверджена Верховною Радою України, є складовим елементом вітчизняного законодавства України [1, с. 117].

Конституція є основою системи та змістом усіх норм та джерел права в нашій державі. Крім того, це основа для подальшого розвитку українського правоохоронного законодавства, на основі її норм та положень приймаються всі інші нормативні акти, що регулюють та забезпечують організацію діяльності української поліції [3].

Виконуючи свої обов'язки, підрозділами поліції з питань ювенальної превенції керує ст. 3 Конституції України, згідно з якою

людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Розглянуті підрозділи Національної поліції у сфері ювенальної превенції виконуючи свої обов'язки щодо напрямів роботи, відповідно до положень ст. 19 Конституції України, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України, і ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законом. Варто наголосити, ще однією правовою основою діяльності поліцейських є забезпечення рівності конституційних прав і свобод дітей. В Конституції України відповідно до ст. 24 ніхто не може мати привілеїв чи обмежень через расові, кольорові, політичні, релігійні та інші переконання, стать, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце проживання, мову чи інші ознаки [4].

Таким чином, Конституція України є правовою основою діяльності підрозділів Національної поліції у сфері ювенальної превенції, а також є основою для подальшого удосконалення та вивчення змісту та положень законодавства про захист неповнолітніх та ювенального законодавства.

Якщо продовжувати вивчення положень нормативної бази, що забезпечує адміністративно-правове регулювання організації діяльності підрозділів ювенальної превенції, то до основних законів України варто виокремити такі законодавчі акти: Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р., закони України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р., «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р., «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 р., «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. та інші.

Іншим важливим законом, який відіграє провідну роль у здійсненні превентивних заходів підрозділами ювенальної превенції є Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. Закон визначає правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку [6].

Велика частина сфери роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України полягає у забезпеченні запобігання адміністративним та кримінальним правопорушенням серед дітей. Цей алгоритм (процес), що включає одноразові та довгострокові заходи, які містять в собі загальну та індивідуальну профілактику. Не точність і не розуміння викликає те, що здійснення окремих заходів профілактики поліцією в інструкції щодо організації роботи підрозділів у сфері ювенальної превенції, яка включає лише заходи лише з неповнолітніми, які стоять на обліку в поліції. І через те можна стверджувати, це фактично включає право поліцейського здійснювати профілактичні та виховні бесіди з дитиною, вживати інших

профілактичних заходів, якщо його немає на профілактичному обліку. Фактично така необхідність може виникнути, якщо дитина вперше вчинила адміністративне правопорушення (немає причин реєструватися, але бажано відвідати її, щоб з'ясувати умови життя, а також фактори, які можуть негативно вплинути на неї та заохочувати наступну роботу тощо) [8, с. 97].

Для більш детального вивчення аспектів організації підрозділів ЮП варто розділити їх на дві основні групи: внутрішня та зовнішня організація роботи [9, с. 95].

Щодо характеристики першої групи має на меті забезпечити чітке існування та організацію роботи кожного окремого відділу та всіх відділів у цілому як єдину поліцейську систему, а також ефективне використання наявних сил та ресурсів. Початковими елементами внутрішньої організації є визначення місцезнаходження підрозділів ЮП у системі поліцейських органів, їх структура та персонал, а також розуміння завдань, з якими стикається служба. До другої групи включають систему заходів, спрямованих на виконання обов'язків кожної особи (визначених у пункті 1 Інструкції ОРПЮП) підрозділів ЮП, а також організацію взаємодії з іншими певними органами та підрозділами НПУ, органами державної влади та місцевого самоврядування, об'єднані територіальні громади, міжнародні та громадські організації, застосування ефективних, якісних методів роботи з дітьми, які застосовуються в інших державах, які потребують допомоги поліції.

Велика частина роботи щодо зовнішнього виду та напряму діяльності поліції ювенальної превенції полягає у забезпеченні запобігання адміністративним та кримінальним правопорушенням серед дітей. Процес, який містить як одноразові, так і довгострокові заходи, передбачає загальну та індивідуальну профілактику [9, с. 95]. Удосконалення та реформування на цьому етапі ювенальної юстиції, реалізація Меморандуму про взаєморозуміння щодо реалізації ініціативи про співпрацю у сфері захисту дітей показує у діяльності Національної поліції України (НПУ) розробку неформальних стандартів співпраці поліції з дітьми для запобігання правопорушень серед дітей.

З 2016/2017 навчального року в українських школах розпочато впровадження експериментальної моделі співпраці між навчальними закладами та поліцією «Шкільний офіцер поліції». Співробітники поліції зосередять свою роботу на проведенні навчально-профілактичних занять з учнями за програмою «Школа та поліція» [10]. Від такої роботи є можливість особистого спілкування дітей із працівниками поліції, проблем, які стосуються проблемних питань, безпосередньо у шкільному просторі посилює зв'язки між поліцією та школою, такі заходи є важливими для розвитку дитини [11, с. 399–404].

Список використаних джерел

1. Пісоцька К.О. Нормативно-правове забезпечення діяльності підрозділів ювенальної превенції. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(30). 2020. С. 117–121.
2. Школа С.М. Правові засади профілактичної роботи Національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 129–132. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2016/31.pdf.
3. Адміністративна діяльність органів поліції України : підручник / О.І. Безпалова, О.В. Джафарова, В.А. Троян та ін.; за ред. В.В. Сокурєнка Харків : ХНУВС, 2017. 432 с.
4. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про Національну поліцію: Закон України 2 липня 2015 року № 580-VIII. Редакція від 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
6. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січ. 1995 р. № 20/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України 19.12.2017 № 1044. Редакція від 21.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.
8. Іщенко І.В. Проблеми та досягнення в організації роботи підрозділів ювенальної превенції національної поліції України. *Правовий часопис*. 2018. № 3 (64).С. 97–99.
9. Іщенко І.В. Проблеми та досягнення в організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. *Правовий часопис Донбасу*. № 3 (64). 2018. С. 94–99.
10. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1–11 класів за програмою «Школа і поліція» / МОН України, Національна поліція України. Київ, 2016. 197 с.
11. Butković Ana, Valenta Zdravko, Tišma Velimir (2016). *Važnost policijskih preventivnih programa za mlade – rezultati istraživanja*. *Časopis «Policija i sigurnost»* (Zagreb), godina 25. broj 4, str. 397–408.

Околіт Олександр Володимирович,
аспірант наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності Національної
академії внутрішніх справ

СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 255 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

На практиці мають місце випадки, коли в злочинних організаціях чи злочинних спільнотах беруть участь службові особи з використанням службового становища. Це цілком закономірно з огляду на значний рівень корупції в державі, на що неодноразово звертали увагу вчені [1–4], а також підтверджують дані Transparency International (ситуація зі сприйняттям корупції в Україні у 2021 р. погіршилася на один бал і тепер ми посідаємо 122 місце зі 180 країн).

Службові особи сприяють злочинній діяльності шляхом надання необхідної інформації, забезпечення знаряддями й засобами вчинення злочину, гарантування співучасникам конспірації та безпеки, уникнення кримінальної відповідальності. Без службових осіб окремі злочини вчинити вкрай складно або майже неможливо [5, с. 78].

Відповідно до ч. 3 ст. 18 КК України, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Використання службовою особою службового становища передусім передбачає використання тих повноважень, якими службова особа наділена у зв'язку із зайняттям нею певної посади чи здійсненням певної діяльності. Однак поняття використання службового становища, не обмежуючись діями у межах службової компетенції, охоплює і використання службовою особою свого службового авторитету, зв'язків з іншими службовими особами, інших можливостей, обумовлених займаною посадою. Тобто наголос слід робити на фактичних можливостях по службі, які виходять за межі службової компетенції винного та яких позбавлені особи, котрі не займають ту чи іншу посаду (не здійснюють певну діяльність). Використання особою свого службового авторитету, інших

можливостей, обумовлених займаною посадою, є не менш суспільно небезпечним, ніж діяння в межах службової компетенції [6, с. 26–27].

У випадку вчинення таких дій, як створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами, участь у злочинній організації службовою особою з використанням службового становища, дії винного за загальним правилом слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 255 КК України. Водночас, як слушно зауважують вчені, участь службової особи, що утворює склад іншого кримінального правопорушення, та участь службової особи у кримінальних правопорушеннях, учинених злочинною організацією, потребують додаткової кваліфікації [6, с. 27].

Варто наголосити, що чомусь за задумом авторів закону ця кваліфікуюча ознака стосується лише злочинної організації. Тому виникає закономірне питання: як кваліфікувати дії службової особи, яка створила злочинну спільноту чи керувала нею використовуючи службове становище? Ймовірно, такі дії слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень – відповідними частинами ст. 255 і статті КК України, що передбачає відповідальність за той чи інший злочин у сфері службової діяльності (зокрема, статті 364, 365 КК України).

Оцінюючи законодавчу новачку щодо визнання кваліфікуючою ознакою злочину, передбаченого ч. 1, 2 ст. 255 КК України (йдеться про створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами, участь у злочинній організації), вчинення службовою особою з використанням службового становища варто відмітити, що в теорії кримінального права пропонуються й інші способи врахування участі службових осіб у діяльності організованих злочинних об'єднань.

Науковці розв'язання проблеми кваліфікації злочинів, учинених учасниками злочинних об'єднань, які є службовими особами та вчиняють злочин з використанням службового становища, вбачають в одному з чотирьох способів: 1) включення до складів злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258-3, 260 КК України, кваліфікуючої ознаки – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища»; 2) удосконалення диспозицій статей, що встановлюють кримінальну відповідальність за незаконне використання службовою особою влади чи службового становища (передусім ст. 364, 365 КК України); 3) доповнення ч. 1 ст. 67 КК України новою обставиною, яка обтяжує покарання, – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища»; 4) відмова від відповідної кваліфікуючої ознаки з одночасним вирішенням цього питання в окремії нормі [8, с. 105-108; 9, с. 543]. Видається, що останній варіант є найбільш оптимальним. Він не лише знайшов підтримку серед вчених [9, с. 65; 10, с. 196-198; 11, с. 242–243], але й врахований під час розробки проекту нового КК України. Так,

ознакою складу злочину, яка підвищує тяжкість злочину на два ступеня є вчинення злочину публічною службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, з використанням нею влади, службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей (п. 3 ч. 1 ст. 2.2.4. проєкту), а ознакою складу злочину, яка підвищує тяжкість умисного злочину на один ступінь, порівняно з базовим ступенем тяжкості злочину, є вчинення злочину особою з використанням нею своїх влади, службових чи професійних повноважень або пов'язаних з ними можливостей (п. 11 ч. 1 ст. 2.2.5. проєкту) [12].

Список використаних джерел

1. Бусол О., Гуцалюк М. Феномен «корупція надмірності» й умовно надмірний легальний дохід як чинник посилення корупційних ризиків. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 2 (115). С. 50–57. <https://doi.org/10.33270/01201152.50>.

2. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 2 (20). С. 21–32. doi: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>.

3. Vozniuk A., Kamensky D., Dudorov O., Movchan R., Andrushko A. Unconstitutionality of criminal liability for filing inaccurate information in Ukraine: critical legal analyses. *Questiones Politicas*. 2021. № 69 (39). P. 133–145. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36201>.

4. Головкін Б. М. Про корупцію в приватному секторі. Часопис Київського університету права. 2020. № 4. С. 347–355. doi: [10.36695/2219-5521.4.2020.62](https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.62).

5. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність службових осіб за створення злочинних об'єднань та участь у них. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 2 (12). С. 78–93.

6. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 2551, 2552, 2553, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. 130 с.

7. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. 198 с.

8. Вознюк А. А. Актуальні питання кваліфікації злочинів, передбачених статтями 255, 257, 258-3, 260 Кримінального кодексу України, учинених службовою особою з використанням влади або службового становища. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали Міжнародного наукового симпозіуму «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Харків, 2019). Харків: Інститут проблем кримінології та пенитенціарної науки, 2019. С. 10–15.

наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 105–108.

9. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с. 543

10. Громко В. Я. Вчинення злочину службовою особою як обставина, що обтяжує відповідальність за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 224 с.

11. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 552 с.

12. Контрольний текст проєкту нового КК України (станом на 24 груд. 2021 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/12/28/kontrolnyj-proekt-kk-24-12-2021.pdf>.

Панченко Вероніка Вікторівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Мостепанюк Людмила

Олександрівна, доцент кафедри

кримінального права Національної академії

внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У ході розвитку історії нашої держави, однією з актуальних проблем залишається рівень злочинності, а тому питання реформування правоохоронних органів потребує особливої уваги. Це передбачено тим, що поліція має надавати населенню спеціальні послуги. При цьому їхню діяльність необхідно спрямовувати вже не на збереження політичної влади чи контроль за особистим життям громадян, як раніше, а на суворе дотримання прав і свобод людини.

Однією з найскладніших ланок реформування поліції є кримінальний блок – органи досудового розслідування (слідчі) і кримінальна поліція (оперативна служба, карний розшук, кримінальна розвідка). Перш за все, з огляду на важливість та складність покладених на них завдань, а саме – запобігання та протидії злочинності.

Слід звернути увагу, що загалом проблеми діяльності поліцейських та приватних детективів привернули увагу вітчизняних науковців лише наприкінці 2000 років. Саме тоді було опубліковано низку монографічних досліджень, зокрема О. В. Одерія «Основи приватної детективної діяльності» (2019 р.), В. В. Голіни, О. М. Джужі «Детективна діяльність» (2009 р.), і підручники А. П. Закалюки «Курс

сучасної української детективної діяльності» (2007 р.), Р. М. Яновича «Детективна діяльність: курс лекцій» (2014 р.) [1, с. 149].

Наразі у нас проблеми із взаємодією слідства та оперативної поліції. Вона включає системні конфлікти – різне розуміння масштабів і ролі конкретних кримінальних проваджень, а також різні приналежності та пріоритети. Станом на сьогодні в нашій державі є лише один правоохоронний орган, у складі якого є детективи – Національне антикорупційне бюро України. Його детективи здійснюють оперативну роботу, фіксацію доказів і підготовку всіх процесуальних документів.

Проте держава має певний позитивний досвід щодо інституційного та законодавчого регулювання детективних послуг.

Інститути детективів існують у скандинавських країнах, Німеччині, США та інших стійких демократіях. Між ними багато відмінностей за обсягом повноважень, режимом взаємодії з прокуратурою тощо. Водночас те, що всі докази збирає та фіксує в процесуальних документах одна особа, відповідальна за якість виконаної роботи – підготовку й спрямування обвинувального висновку до суду.

На рівні української державної політики необхідність запровадження детективної системи опосередковано ґрунтується на Концепції реформування кримінальної юстиції 2008 року і КПК 2012 року. У Стратегії реформування органів внутрішніх справ, затвердженій Розпорядженням КМУ № 1118-р від 22.10.2014 р., згадується служба детективів з розкриття загальнокримінальних злочинів, але не вказується дату його реалізації.

Після трьох років реформи поліції зроблено перші кроки до реальних змін у роботі кримінального блоку. У січні 2017-го Національна поліція спільно з міжнародними партнерами розпочала пілотний проект на базі Бориспільського відділу поліції Київської області, який об'єднав функції слідчих та оперативних працівників під єдине підпорядкування. На жаль, публічного звіту за цим експериментом не було [2].

Супротивники інституту приватних детективів вказували на те, що запровадження детективної діяльності в Україні порушить права і свободи громадян, у тому числі права людини на невтручання в особисте життя та сімейне життя, закріплене у ст. 31 Конституції України.

Для того, щоб приватна детективна діяльність відповідала таємниці приватного та сімейного життя, вона має підлягати належній правовій регламентації. По-перше, перелік детективних прав має бути вичерпним. По-друге, окремі дії суб'єкта приватної детективної діяльності можуть здійснюватися лише за згодою фізичних та юридичних осіб. Наступне, вимагає чіткої регламентації порядку проведення внутрішнього огляду суб'єктами приватної детективної діяльності споруд, приміщень, інших об'єктів. Крім того, існує необхідність у визначенні порядку та вимог щодо змісту, оформлення,

строків розгляду письмового звернення приватного детектива до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб.

На жаль, слід зазначити, що станом на сьогоднішній день на законодавчому рівні в Україні визначено лише один вид детективів – детективів Національного антикорупційного бюро України.

Водночас, за неофіційними даними, сьогодні в усіх регіонах України працює декілька тисяч приватних детективів та приватних детективних агентств, серед яких Всеукраїнська асоціація приватних детективів (ВАПД), Український детективний союз (УДС), Асоціація професіоналів корпоративної безпеки України (АПКБУ) та Група детективних підприємств

«Компанія приватних розслідувань» [1, с. 151].

Тому проект закону від 17 лютого 2021 р. № 3010, який ухвалено в першому читанні Верховною Радою України, є першим кроком до вирішення цього питання.

Однією із перепон легалізації приватної детективної діяльності в Україні є суперечність нормам кримінально-процесуального законодавства. Детективам надано можливість збирати докази в рамках кримінального провадження. А це є неприпустимим для такого виду діяльності. Але з одного боку детективам надано право збирати лише відомості та дані, які можуть бути визнані доказами лише після дослідження у суді (ст. 23 Кримінального Процесуального Кодексу України). Також здійснення зовнішнього спостереження на відкритій місцевості суперечить Закону України «Про оперативно розшукову діяльність», так як це компетенція виключно оперативних підрозділів [3, с.145].

Особливо важливою є необхідність залучення зарубіжного досвіду та адаптації його згодом до національного законодавства, соціально-економічних умов та реалій з урахуванням перспектив подальшого розвитку галузі. правове регулювання детективної діяльності як державних службовців (тобто детективів правоохоронних органів), так і приватних детективів в Україні відсутнє. Виходячи з викладеного, для повноцінної роботи поліцейських та приватних детективів необхідно законодавчо закріпити таку діяльність, зокрема шляхом внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно розшукову діяльність», але в будь-якому випадку на впровадження намічених змін і контроль за їх правильною реалізацією знадобиться не один рік.

Список використаних джерел

1. Заворіна О. П., Фомін О. В. Діяльність підрозділів детективів у Національній поліції України: сучасний стан і перспективи. . *Право і безпека*, 2021. № 2. С. 149, 151.

2. Євген Крапивін. Реформа кримінального блоку поліції: проблеми і перспективи. Національна громадська платформа «Реформуємо МВС: прозорість та відповідальність». 03.08.2017. URL: http://police-reform.khpg.org/articles/v_ukrayini_rozkrivaetsya_lishe_tretina_zareestrovanih_zlochiviv_ekspert

3. Галагоза В.О., Француз А.Й. Перспективи запровадження інституту приватної детективної діяльності в Україні. *Правничий вісник університету «КРОК»*. 2019. № 35. С. 145.

Тютюнник Ростислав Сергійович,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Початок і провадження досудового розслідування, визначення першочерговості та порядку проведення процесуальних дій потребує обов'язкової чіткої організації й планування. Деякі вчені виділять систему організації розслідування шляхом виділення певних рівнів діяльності щодо розкриття, розслідування кримінальних правопорушень та шляхів запобігання їм: 1) вищий – система заходів, спрямована на забезпечення ефективності функціонування компетентних органів й досягнення відповідної мети; 2) управлінський – керування певним видом діяльності; 3) методичний – комплексне застосування найбільш ефективних й необхідних криміналістичних рекомендацій та прийомів під час розслідування; 4) тактичний – проведення окремих слідчих (розшукових) дій [7, с.140].

Організоване планування досудового розслідування є необхідним елементом, чітко направленим на пошуку доказів, що полягає у вірному та своєчасному визначенні завдань розслідування, побудові версій та шляхів їх перевірки, а також в забезпеченні максимально ефективного використання доречних тактичних прийомів і необхідних науково-технічних засобів. Зміни, як відбуваються в законодавстві вимагають нового осмислення й суттєвого наповнення означених криміналістичних категорій з урахуванням практики їх застосування. Так, згідно звіту Офісу Генерального прокурора у 2019 р. за ст. 209 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, досудове розслідування проводилося по 57 кримінальним правопорушенням, при чому щодо 15 осіб, стосовно яких проводилося досудове розслідування є відомості, що вони вчиняли даний злочин у складі організованої групи чи злочинної

організації, у 8 випадках з яких тривалість діяльності організованої групи чи злочинної організації перевищує 3 роки [5]. Планування, як організаційна передбачена в ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), де зазначено, що слідчі органів Національної поліції (далі – НПУ) здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування [1]. Однак, в ч. 5 ст. 216 КПК зазначено, що окрім слідчих органів НПУ, детективи Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень передбачених ст. 209 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), однак за чітко визначених умов.

Таким чином, зазначений порядок підслідності не є імперативним, а прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво кримінальних проваджень, які розслідуються як слідчими НПУ, так і детективами НАБУ, своєю постановою може визначити відповідне провадження за ст. 209 ККУ, до підслідності детективів НАБУ, якщо діяння було вчинене за умов визначених ч. 5 ст. 216 КПК заподіяло або могло заподіяти шкоду життєво важливим інтересам суспільства й держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, вчинене повторно, за попередньою змовою групою осіб або організованою групою, або у великому чи особливо великому розмірі [1].

Є досить дискусійним положення кримінального закону щодо можливості притягнення до відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, без наявності вироку за вчинення предикатного злочину. Керуючись міжнародними стандартами законодавець визначив, що досудове розслідування щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, проводиться без притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення суспільно-небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, у разі, коли: 1) суспільно-небезпечне протиправне діяння, що передувало легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинено за межами України, а легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, – на території України; 2) факт вчинення суспільно-небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, встановлений судом [4, с. 216].

Вочевидь організація та планування досудового розслідування, проведення першочергових слідчих (розшукових) дій тісно переплітається з тактикою та методикою розслідування кримінального правопорушення даного виду. При цьому легалізація – це якісно

сплановане кримінальне правопорушення, розслідування якого ускладнюється місцем його вчинення, як правило, місце вчинення злочину поширюється на території декількох держав. Найбільш активно використовуються країни Євросоюзу, Кайманових островів, Венесуели, Колумбії, Кіпру тощо [3, с. 21–25]. Враховуючи вказане доцільно під час планування розслідування враховувати можливу необхідність міжнародного співробітництва. Під час розслідування кримінального провадження обов'язково підлягає з'ясуванню, які саме норми діяли на момент притягнення особи до кримінальної відповідальності, з цією метою необхідно використовувати висновки експертів, консультації спеціалістів, акти документальних перевірок тощо. В ході доказування обставин, які характеризують суб'єктивну сторону легалізації (відмивання) майна, необхідно враховувати, чи усвідомлює підозрюваний (обвинувачений) незаконність характеру привласнення ним або іншими особами майна, яке використовувалося ними для здійснення в подальшому іншої незаконної діяльності, на що може вказувати: нехарактерна, раптова діяльність, пов'язана з переміщенням фінансових ресурсів в короткий проміжок часу; оформленням майна на інших осіб; купівля нерухомості за заниженими цінами; не резонна купівля-продаж майна або цінних паперів по ціні, яка явно відрізняється від поточних цін на аналогічні опції.

Отже, огляд законодавчих положень надає підстави зробити висновок, що планування та ретельна організація досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаних злочинним шляхом, є визначальним на початковому етапі, що впливає на ефективність встановлення доказів, що полягає у з'ясуванні підслідності, перш за все (суб'єктної, предметної чи альтернативної), оперативній організації одержання інформації від банківських, депозитарних та інших державних установ а також направлення запитів про міжнародне співробітництво, який включає встановлення запитуваного органу, правової підстави для скерування запиту та порядок його направлення. Саме тому успішне досягнення мети досудового розслідування, визначення його меж та предмету, передбачення результатів послідовних дій напряму залежить від ретельного планування розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітн. 2012 р. № 4651- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітн. 2001 р. № 2341- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної

енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 21–25.

4. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В.Ю. Шепітко, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / за ред. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – С. 152.

5. Звіт Офісу Генерального прокурора про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом за 12 місяців 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-protidiyu-legadizaciyi-dohodiv-oderzhanih-zlochinnim-shlyahom-2011-2019-2>

6. Расследование преступлений в сфере экономики. Руководство для следователей / [И.С. Алексеева, С.В. Амплеев, В.Г. Баяхчев и др.] ; под ред. И.Н. Кожевникова. – М. : Спартак, 1999. – С. 169.

7. Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 244 с.

Худенко Микола Миколайович,
аспірант Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Стан негласної роботи та її роль у профілактиці та розкритті злочинів вже давно свідчить про необхідність її докорінного реформування, осучаснення, нормативного та організаційного врегулювання.

В умовах сьогодення ефективним засобом протидії злочинності, її організованим формам, залишається використання можливостей конфіденційного співробітництва.

Правове регулювання використання конфіденційного співробітництва в межах кримінального провадження сьогодні є неповним, розбалансованим і не сприяє ефективному виконанню завдань кримінального провадження.

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 цього Закону підстав надається право використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України [1].

Дана норма передбачає два варіанти використання конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні:

- по-перше, використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами;

- по-друге, залучення цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України. [2].

І якщо в першому варіанті будь-які обмеження щодо випадків використання слідчим інформації, одержаної за результатами негласного співробітництва, відсутні, то у другому має місце відсилання до інших (невизначених) норм КПК.

Отже, залучення під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій до конфіденційного співробітництва особи не слідчим або оперативним працівником, є підставою для визнання всіх отриманих за участі такої особи доказів недопустимими доказами в кримінальному провадженні, оскільки вони отримані не в порядку, передбаченому КПК України.

Якщо уповноважені особи залучають до проведення негласних слідчих (розшукових) дій осіб, які конфіденційно співробітничать, то стоїть питання, чи потрібно таки особам надавати доступ до державної таємниці.

Аналіз оперативно-слідчої практики свідчить, що під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчі та оперативні працівники залучають до участі в цих негласних слідчих діях осіб, які конфіденційно співробітничать і які не мають допуску до державної таємниці.

Відповідно до п. 4.12.4 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого Наказом Голови служби безпеки України № 440 від 12.08.2005 року, відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії становлять державну таємницю. Отже, такі відомості не підлягають розголошенню особам, які не мають допуску до державної таємниці [3].

Відповідно до ч.3 ст.517 КПК України, до участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв [2].

При цьому законодавець у ст. 517 КПК передбачив, що підозрюваний чи обвинувачений, який бере участь у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці, після роз'яснення йому вимог статті 28 Закону України «Про державну таємницю» попереджується про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю [4].

Таким чином, до кримінального провадження, яке містить державну таємницю, в принципі не можуть бути допущені особи, які не мають допуску до державної таємниці відповідної форми. Мова йде насамперед про осіб, які залучаються слідчим та оперативним працівником під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до ч. 4 ст. 27 Закону України «Про державну таємницю», порядок надання доступу до державної таємниці особам, залученим до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, які проводять оперативно-розшукову, розвідувальну або контррозвідувальну діяльність, визначається керівниками зазначених органів за погодженням із Службою безпеки України. У Службі безпеки України такий порядок надання доступу до державної таємниці визначається Головою Служби безпеки України [4].

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що будь-яка особа, яку слідчий чи оперативний працівник залучають до участі в негласних слідчих (розшукових) діях, повинні спочатку отримати допуск і доступ до державної таємниці.

Доцільно в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачити окрему норму «Оперативно-розшукова таємниця», а інформація, що становить оперативно-розшукову таємницю під час проведення оперативно-розшукової діяльності, негласних слідчих (розшукових) дій, не підлягає оприлюдненню та наданню на запити відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Доцільно також доповнити ст. 275 КПК України нормою, яка регламентує можливість залучення негласних працівників до проведення будь-яких негласних слідчих (розшукових) дій, а також використання ними технічних засобів фіксації.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Голови служби безпеки України №440 від 12.08.2005. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05#Text>

4. Закону України Про державну таємницю | від 21.01.1994 № 3855-XII ([rada.gov.ua](http://zakon3.rada.gov.ua)) <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Юсунова Катерина Олександрівна,
аспірант кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ

ВЗАЄМОДІЯ ЗАХИСНИКА ЗІ СЛІДЧИМ У ТИПОВИХ СИТУАЦІЯХ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Взаємодію можна охарактеризувати як спільну діяльність двох і більше суб'єктів, спрямовану на досягнення єдиної мети. Єдина спільна мета не може бути досягнута без виконання певних завдань, що постають перед кожним суб'єктом. Взаємодія стає ефективною лише тоді, коли досягнення спільної мети вимагає використання засобів і можливостей, якими володіють різні служби, підрозділи і коли кожний суб'єкт окремо не може досягти цієї мети лише власними силами. Суттєвою ознакою взаємодії є відсутність стосунків влади-підпорядкування, тобто суб'єкти спільної діяльності рівні у процесуальних можливостях, не підпорядковуються один одному [1, с. 58–59].

З метою досягнення завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України, під час розслідування кримінальних правопорушень слідчий взаємодіє з різними органами і уповноваженими особами, в тому числі й захисником підозрюваного.

Нині значна кількість кримінальних правопорушень в Україні вчиняється неповнолітніми особами. Як зазначають І. М. Білоус та Д. А. Журавська, досить велику частку від загального рівня злочинності в нашій державі наразі становить вчинення злочинів неповнолітніми, незважаючи на те, що злочинність дорослих все ж таки переважає у відсотковому співвідношенні. Така ситуація зумовлена тим, що в Україні сьогодні існує чимало негативних соціальних процесів, руйнуються усталені суспільні інституції роботи з підлітками, що своєю чергою призводить до стабільно високих показників вчинення різноманітних злочинів неповнолітніми. Судова практика свідчить про не досить високу результативність розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми або за їх участю [2, с. 662].

Відповідно до норм КПК України у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх участь захисника є обов'язковою.

У досудовому розслідуванні з моменту надання слідчому (прокурору, слідчому судді) документів, які підтверджують повноваження захисника, він користується процесуальними правами підозрюваного, захист якого він здійснює, у тому числі, правом брати участь у проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, під час проведення яких застосовувати з додержанням вимог КПК технічні засоби, ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до

протоколу, при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь (ч. 4 ст. 46, пп. 9, 10, 11 ст. 42 КПК) [3, с. 337].

У ч. 5 ст. 46 КПК України зазначено, що захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного.

Взаємодія слідчого і захисника під час допиту неповнолітнього підозрюваного характеризується тим, що з одного боку адвокат надає правову допомогу підзахисному, а з іншого – забезпечує додержання вимог закону щодо порядку проведення слідчої дії та підвищує ефективність її результатів, оскільки його активність, кваліфікація та досвід юриста здатні впливати і на поведінку слідчого, який проводить допит, а конструктивні зауваження, клопотання, пропозиції – на тактику проведення слідчої дії, а відтак – і на її результати [3, с. 337].

Реалізація такої взаємодії обумовлюється типовими ситуаціями допиту неповнолітнього підозрюваного.

У криміналістиці склався традиційний підхід до типових ситуацій допиту: 1) повідомлення правдивих показань; 2) добросовісна помилка допитуваного; 3) суперечності у показаннях допитуваного; 4) відмова від давання показань; 5) повідомлення неправдивих показань. При використанні системи тактичних прийомів, спрямованої на встановлення психологічного контакту з допитуваним, можливе виникнення двох видів ситуацій: безконфліктної або конфліктної. Як безконфліктні запропоновані: 1) повідомлення достовірних показань допитуваним; 2) виникнення перекручень у показаннях; 3) виникнення суперечностей у показаннях; 4) неможливість повідомлення певної інформації внаслідок забування окремих моментів. Конфліктні ситуації передбачають наявність двох видів: 1) відмова допитуваного від показань; 2) повідомлення неправди у показаннях [4, с. 339–340].

На підставі цього, ми виокремлюємо такі типові ситуації допиту неповнолітнього підозрюваного, що виникають під час досудового розслідування: безконфліктні; конфліктні з легким суперництвом; конфліктні із суворим суперництвом. Зокрема, при безконфліктній ситуації відбувається співпадіння інтересів слідчого, неповнолітнього і його захисника, повідомляються правдиві показання, підозрюваний зацікавлений у співпраці із слідством; щодо конфліктної ситуації з легким суперництвом – вона має місце при частковому визнанні провини неповнолітнім і виявляється у спробах частково спотворити на свою користь реальні обставини події кримінального правопорушення. Суворе суперництво характеризується повним запереченням провини у кримінальному правопорушенні, іноді всупереч здоровому глузду, і виявляється у крайніх, граничних за ступенем впертості формах опору допитуваного процесу доказування у кримінальному провадженні; включаючи відмову від надання показань.

У зазначених ситуаціях допиту важливу роль у налагодженні взаємодії захисника зі слідчим відіграє психологічний компонент. Для досягнення результативності допиту слідчий і захисник підозрюваного мають бути партнерами. Захисник добре знає умови, механізм і можливості розслідування. Саме з урахуванням цих особливостей він здійснює захист інтересів підозрюваного [5, с. 125], будує тактику участі у допиті неповнолітнього підозрюваного. Внаслідок встановленого психологічного контакту адвоката з неповнолітнім та аналізом його позиції щодо повідомленої підозри у вчиненні кримінального правопорушення, можливим стає прогнозування та визначення ситуації допиту (конфліктної чи безконфліктної), а також з'ясування позиції, яку буде займати допитуваний.

Отже, особливості взаємодії захисника і слідчого у типових ситуаціях допиту неповнолітнього підозрюваного, будучи завжди унікальними, неповторними, в той же час містять й однакові ознаки, що робить можливим типізувати шляхи налагодження і реалізації співпраці цих сторін кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми.

Список використаних джерел

1. Чичиркін А. О. Поняття і суть взаємодії слідчого з працівниками експертних підрозділів. *Криміналістичний вісник*. 2015. Вип. 1 (23). С. 57–62.
2. Білоус І. М., Журавська Д. А. Особливості проведення допиту неповнолітнього підозрюваного у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11. 2021. С. 662–664.
3. Баулін О. В., Лебідь В. І., Матвеев П. С., Пожидаєва М. А. Адвокатський іспит: підготовчий курс : навч. посіб. ; 6-те вид., доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2018. 864 с.
4. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, А. В. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
5. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

Арешонков Віталій Володимирович,
провідний науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ №1 Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник

СИТУАЦІЙНІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Розслідуючи кримінальні правопорушення, знярядям вчинення яких є вогнепальна зброя, фактичні дані (докази) збирають під час слідчих (розшукових) дій, а їх джерелами є показань, речові докази, документи та висновки експертів. Проте швидкоплинність інцидентів, у яких застосовується вогнепальна зброя, досить часто зумовлює необхідність навіть за наявності показань свідків, потерпілих, інших доказів, здобутих у процесі розслідування, для встановлення справжньої ситуації на місці події використовувати результати ситуаційної судово-балістичної експертизи.

Від традиційних балістичних досліджень ідентифікаційного, діагностичного та класифікаційного характеру ситуаційні відрізняються тим, що їхнім об'єктом дослідження є події, які вже відбулися та відобразилися не стільки в окремих слідах, скільки в речовій обстановці місця події загалом.

У Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5, що розроблені з метою забезпечити єдиний підхід під час проведення судових експертиз і підвищення якості проведення судових експертиз, окреслено перелік ситуаційних обставин (завдань ситуаційної експертизи) пострілу з нарізної вогнепальної зброї, які потребують доказування. До них належать: 1) установлення за слідами на стріляних кулях, шроті, картечі, гільзах конкретного екземпляра вогнепальної зброї або конструктивно подібного до неї виробу; 2) установлення можливості пострілу без натискання на спусковий гачок за певних умов (наприклад, при падінні зброї на ґрунт, підлогу); 3) установлення обставин, пов'язаних із використанням зброї або конструктивно подібних до неї виробів (факту стрільби після останнього чищення та змашування зброї, кількості пострілів, відстані,

з якої стріляли, напрямку пострілу, взаємного положення зброї та перешкоди та ін.) тощо [1].

Але питання, які ставляться на вирішення судової експертизи зброї та слідів і обставин її використання в разі їх призначення, формулюють, зважаючи на конкретні обставини події, мету й основні завдання, що розв'язуються цією експертизою, і не можуть обмежуватися нормативно закріпленим переліком вирішуваних завдань.

У кримінальному судочинстві експертний висновок про встановлення ситуаційних обставин здійснення пострілу може використовуватись у розслідуванні як: прямий доказ (встановлені під час дослідження ситуаційні обставини пострілу можуть набувати ваги остаточного аргументу в процесі доведення вини обвинувачуваного, адже експертизу встановлення ситуаційних обставин пострілу завжди виконують після проведення судово-балістичних експертиз, які вирішують діагностичні, ідентифікаційні, кваліфікаційні завдання, а також судово-медичних або трасологічних (або в комплексі з ними) експертиз); непрямий доказ (наприклад, якщо сторона захисту намагається довести можливість здійснення пострілу з вогнепальної зброї без натискання спускового гачка, у конкретних умовах, або в разі залучення експерта стороною захисту для встановлення додаткових обставин, які можуть мати значення для кримінально-правової кваліфікації, коли доведення вини особи не є об'єктом дослідження, але характер вини має значення для кваліфікації кримінального правопорушення та може стати підставою для зменшення покарання або взагалі звільнення особи від кримінальної відповідальності за скоєне) [2, с.17]. Окрім цього результати ситуаційних судово-балістичних досліджень є важливими для перевірки версій, які висуваються у процесі розслідування.

Водночас необхідно зазначити, що за результатами анкетування проведеного серед слідчих Національної поліції та експертів Експертної служби МВС, які проходили підвищення кваліфікації у 2019-2020 у Національній академії внутрішніх справ встановлено, що зустрічаються випадки, коли ситуаційні судово-балістичні дослідження не проводились при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї (12 % опитаних слідчих). Серед причин цього виділено у тому числі складність та довга тривалість проведення таких досліджень (5% опитаних слідчих) та достатність інших доказів, які підтверджують вину підозрюваного (9% опитаних слідчих). Крім того встановлено, що досить часто на експертизу ставились не всі запитання, які могли

бути вирішені (18 % опитаних експертів), або ж запитання ставились некоректно (23 % опитаних експертів) чи вихідна інформація була неповною або була відсутня взагалі (39 % опитаних експертів).

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що ситуаційні-судово-балістичні дослідження доцільно проводити в усіх кримінальних провадженнях, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї при вчиненні кримінальних правопорушень, незалежно від наявності інших доказів, які доводять чи спростовують вину підозрюваних. Відповідно для найбільш якісного і максимально повного вилучення слідової інформації з місця події для проведення огляду обов'язково мають залучатись фахівці в галузі судової балістики, а в разі призначення відповідних експертиз – для консультацій із метою коректного формулювання завдань і надання необхідних об'єктів для дослідження.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
2. Голоботовський В. І. Сутність та значення визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї при розслідуванні злочинів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. 2(2). С. 13–18.

Федорко Дмитро Євгенович,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ

Сучасний стан протидії незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу, вимагає проведення комплексу пов'язаних заходів, а також надання взаємної правової допомоги та координації спільних зусиль оперативних підрозділів з іншими суб'єктами під час реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності.

Під взаємодією підрозділів Національної поліції України з іншими правоохоронними органами, а також установами, організаціями та громадськістю у протидії незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу необхідно розуміти як передбачену чинним законодавством та угоджену за часом, місцем і послідовністю проведення системи певних взаємодоповнюючих дій, направлених на реалізацію повноважень слідчого у цій сфері з використанням можливостей оперативних підрозділів, інших суб'єктів, які не є оперативними, інших правоохоронних органів і органів державної влади та місцевого самоврядування, окремих громадян.

Головним завданням взаємодії є своєчасне виявлення, якісне документування кримінальних правопорушень, забезпечення їх повного, всебічного та об'єктивного розслідування, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, відшкодування заподіяної шкоди, відновлення порушених прав громадян [1, с. 217].

Взаємодія оперативних підрозділів з іншими суб'єктами під час реалізації матеріалів оперативних розробок щодо незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу – це процес спільної діяльності або погоджені за часом, місцем і метою дії двох або більше вповноважених суб'єктів, у процесі яких застосовують сукупність тактичних прийомів і методів (кримінально-процесуальних й оперативно-розшукових заходів) із забезпечення можливості використання одержаної відповідно до вимог чинного законодавства криміналістично значущої інформації для ефективного виконання завдань кримінального судочинства.

Взаємодія оперативних підрозділів Національної поліції України із суб'єктами оперативно-розшукової діяльності інших правоохоронних відомств під час проведення пошукових заходів закріплено законодавчими актами лише в частині обміну інформацією та підзаконними актами – щодо проведення окремих заходів спільно зі Службою безпеки України, Держприкордонслужбою України. Невідкладною потребою залишається прийняття єдиного міжвідомчого нормативно-правового акта, яким закріплюватимуться питання взаємодії правоохоронних органів, зокрема їх оперативних підрозділів, у процесі виявлення, припинення і розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, а також запобігання їх учиненню.

Підставами взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами під час протидії незаконній порубці або незаконному

перевезенню, зберіганню, збуту лісу, є: а) *спільність мети і завдань* оперативних працівників з іншими суб'єктами доказування (наприклад слідчого); б) *однакова юридична сила процесуальних актів оперативних підрозділів і слідчого* (протоколи процесуальних дій, складені працівниками оперативних підрозділів, мають таке саме доказове значення, як і протоколи, складені слідчим); в) *необхідність використання можливостей оперативного підрозділу та слідчого* (слідчий вправі провадити слідчі (розшукові) дії та негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК України), оперативний підрозділ може здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні виключно за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ст. 41 КПК України) [2].

Важливим напрямом діяльності у налагодженні співпраці з громадськістю у протидії незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу, є здійснення такої роботи з мешканцями, які живуть у районах рубки, та досягнення їхньої згоди на таку співпрацю. У зв'язку з тим, що місцеве населення в силу соціальних та економічних факторів здебільшого негативно відноситься до діяльності правоохоронних органів, які здійснюють протидію незаконному обігу лісу, питання щодо налагодження взаємодії з місцевими мешканцями зводиться здебільшого до окремих категорій осіб, які володіють інформацією про місця незаконної порубки та мають особисті причини для співпраці з правоохоронними органами.

Список використаних джерел

1. Василичук В. І. Проблеми взаємодії підрозділів ДСБЕЗ зі слідчими при профілактиці і викритті злочинів у сфері економіки. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 2. С. 215–223.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Білошицький Олексій Георгійович,
аспірант кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ ПОЛІЦІЇ

Національна поліція України (далі - НПУ) і її підрозділи на сучасному етапі реформування вже відповідає європейським стандартам та вимогам демократичної держави. Завдяки злагодженій роботі персоналу поліції та ефективному керівному управлінню статистичні показники успішності роботи зросли в рази. Для прикладу, відповідно до Річного звіту НПУ про результати у 2021 році, довіра населення до поліції з 41 % до 44 %; число дорожньо-транспортних пригод знизилось на 6 %; реалізується ряд проектів, які покликані створити безпечне середовище для дітей тощо [2]. Саме завдяки чіткій організаційно-управлінській діяльності керівного складу правоохоронної структури ми можемо спостерігати такі результати. Відповідно, у період реформування постало одне з основних завдань – розробка правових засад управління та моделей формування організаційного керівного складу із врахуванням передового досвіду європейських країн.

Організаційно-управлінська діяльність – це діяльність уповноважених осіб (керівників, їх заступників, призначених тимчасово виконувати керівні функції) спрямована на розумний розподіл праці, групування робіт особовим складом відповідно до кваліфікації, встановлення контролю й аналізу, а також механізму взаємодії для успішного виконання поставлених завдань.

Основними принциповими засадами такої діяльності є:

- плановість;
- цілеспрямованість;
- компетентність;
- стимулювання;
- взаємозалежності;
- динамічної рівноваги тощо.

До управлінського керівного складу Національної поліції України, який керується саме цими засадами, можна віднести:

- міністра внутрішніх справ;
- керівника НПУ;
- керівників територіальних органів та підрозділів.

Увесь склад відноситься до вертикальної ланки управління та керується в своїй діяльності правовими засадами встановленими законними нормативними актами. Це пояснюється тим, що лише за допомогою права можна забезпечити оптимальне функціонування соціальної системи. У нашій державі вже сформовані засади правового забезпечення, які дозволяють реалізувати правоохоронну функцію в повній мірі та мають свій вияв у таких нормативно-правових актах:

1. міжнародні правові акти (вони визначають певні стандарти гарантій прав і свобод людини). До них можна віднести: Декларацію про поліцію від 8 травня 1979 р., Європейський кодекс поліцейської етики від 19 вересня 2001 р., Кодекс поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку від 17 грудня 1979 р. тощо.

2. Конституція України (містить загально-визначені та обов'язкові основи організації та діяльності суб'єктів правоохоронної ланки).

3. Законодавчі акти та підзаконні нормативно-правові акти (встановлена специфіка управління органами поліції та функціональність кожного з підрозділів).

4. Індивідуальні акти (накази чи доручення застосування норм права в конкретній ситуації) [1].

Керівник, як посадова особа, що реалізує управлінські функції повинен розуміти, що умовно стає суб'єктом збереження фізичного та психологічного здоров'я підпорядкованого особового складу. Тому, будь-яке управлінське рішення має бути вираженням, законно-регламентованим та відповідати ситуації. Відповідно, управлінець має дотримуватись певних засад організації роботи особового складу, а саме:

- неухильно дотримуватись нормативно-правових актів;
- мати стратегічний підхід до управління;
- вміти поєднувати теоретичні знання з практичною реалізацією;
- розвивати лідерський потенціал;
- вміти формувати малі групи та навчати дорученій справі;
- використовувати сучасні методологічні розробки реалізації організаційно-управлінського потенціалу [3].

Керівник є особою, яка має право приймати рішення та організувати роботу свого підпорядкованого складу. При прийнятті будь-якого рішення керівник має враховувати:

- особливості оперативної обстановки (період в якому проходить службу підпорядкований склад: воєнний стан, дія карантинних обмежень тощо);

- потенціал свого підпорядкованого складу (спеціальна бойова підготовка, проходження навальних тренінгів, підвищення професійної кваліфікації);

- наявні сил та засоби для реалізації визначеної мети (наявність спеціальних засобів, спеціального екіпірування, засобів індивідуального захисту, транспортних засобів тощо);

- моральний, психологічний та фізичний стан підлеглих (рівень втомлюваності, графік добових чергувань, додаткові доручення прямих чи безпосередніх начальників, захворювання, проблеми в сім'ї тощо);

Ознайомлюватись з усіма вище перерахованими аспектами керівнику можна шляхом:

- проведення зборів, інструктажів та нарад;

- безпосередній участі в оперативних заходах підрозділу;

- проведення службової підготовки під час вивчення нових нормативних актів, особливостей застосування чи використання спеціальних засобів, методів та прийомів впливу на зменшення криміногенної обстановки ;

- взаємодії з населенням;

- проведення зустрічей з сім'ями та рідними підлеглих;

- надання підтримки та реалізації потреб підпорядкованого складу.

Як висновок, варто сказати, що керівник – це не тільки посадова особа-управлінець. Керівник - це лідер, що керується в своїй діяльності законодавчими нормативними актами та орієнтує особовий склад на досягнення поставленої мети. При цьому, організаційно-управлінська функція керівника має бути побудована на засадах компетентності, плановості, стимулювання та правової регламентації.

Список використаних джерел

1. Безпалова О. Правове забезпечення управління органами поліції України URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/24.pdf>

2. Звіт про результати роботи Національної поліції України у 2021 році URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/riczni-zviti>

3. Сутність функції організації URL: <http://nkkep.com> > wp-content > uploads

Конюшенко Яна Юрївна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Інститут кримінальних проступків визначається як один з найважливіших інститутів кримінального процесуального права, що містить у собі, насамперед, норми кримінального процесуального права, що знаходяться в КПК України, а також інших законодавчих актах. Нормами цього інституту регулюється діяльність спеціально на те уповноважених суб'єктів кримінального процесу з розслідування кримінальних проступків, а також відносини, які виникають, розвиваються та припиняються у ході цієї діяльності між учасниками кримінальних процесуальних прав та обов'язків. У КПК України зазначеному інституту присвячена глава 25 («Особливості досудового розслідування кримінальних проступків») і самостійні статті (ст. ст. 298, 298-1, 298-2, 298-3, 298-4, 298-5, 299, 300, 301, 302 КПК України), що безсумнівно підкреслює значимість інституту дізнання.

Під час досудового розслідування кримінальних проступків виникають певні питання щодо формування доказової бази за допомогою негласних слідчих (розшукових) дій.

Варто відмітити, що збирання доказів під час розслідування кримінальних проступків відповідає процесу збирання доказів у кримінальному провадженні щодо злочинів і має ті самі складові: збирання перевірка та оцінка доказів.

Проте чинним КПК України передбачено низку особливостей, які характеризують процес доказування під час досудового розслідування кримінальних проступків. Однією з таких особливостей є обмеження проведення НСРД.

Слід зазначити, що негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться під час дізнання, можна поділити залежно від наявного механізму контролю за їх проведенням на: 1) ті, що проводяться з дозволу слідчого судді та із застосуванням до них механізму судового контролю (установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу)); 2) ті, що проводяться поза межами судового контролю (зняття інформації з електронних інформаційних

систем, доступ до яких не обмежується власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту).

Спеціалізація норм, що регулюють порядок проведення дізнання, не оминула й питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Особливостями їх провадження під час дізнання присвячена ст. 300 КПК України, норма якої є банкетною та відсильною водночас: «Для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати ... негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ч. 2 ст. 264 та ст. 268 цього Кодексу» [1]. Відразу можна зробити висновок про те, що проведення під час дізнання всього спектра негласних слідчих (розшукових) дій, передбаченого КПК України, заборонено. Йдеться лише про окремі їх види, свідченням чого є положення ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК України.

На нашу думку, потребує уточнення термінологія, що використовується у положеннях ст. 264 КПК України. Так, у законодавстві України не має визначення терміна «електронні інформаційні системи» [2]. У ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» надається визначення терміна «інформаційна (автоматизована) система» – організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів [3].

Отже у положеннях КПК України фактично не визначено об'єкт, з якого дозволено знімати інформацію під час проведення цієї НС(Р)Д. З огляду на вказані результати проведення цієї НС(Р)Д можуть бути визнані недопустимими доказами. Разом із тим у п. 1.11.6. інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [4] роз'яснюється, що під електронною інформаційною системою слід розуміти електронно-обчислювальні машини (комп'ютер), автоматичні системи, комп'ютерні мережі. Однак, по-перше, таке визначення дещо звужує поняття інформаційної (автоматизованої) системи, закріплене в Законі України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», по-друге, зазначена Інструкція не є частиною кримінального процесуального законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство

України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Термінологія законодавства // (БД) «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/termin>

3. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. // (БД) «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>

Малюк Василь Васильович,
кандидат юридичних наук

СВІТОВА ТЕНДЕНЦІЯ ТА ГЕНЕЗА ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ НАЦІОНАЛЬНИМИ УРЯДАМИ

Для побудови дієвої системи протидії злочинності необхідно враховувати помилки минулого, оцінювати розвиток злочинних об'єднань у контексті змін суспільства. Тому розгляд становлення транснаціональних організованих злочинних об'єднань в Україні неможливий без дослідження світових тенденцій та історичних форм існування такого виду злочинності.

У першу чергу нас цікавить генеза транснаціональних організованих злочинних об'єднань, що створюють загрози державній безпеці. Але, у такому контексті, так само як і генеза використання зазначених злочинних об'єднань у конфліктах між державами це питання практично не розглядалась. Тому вважаємо за необхідне проаналізувати світову тенденцію та відомі історичні аналогії використання державами злочинних об'єднань у конфліктах (різного ступеня агресії). Про чітку періодику тут говорити недоцільно, у зв'язку з різним ступенем організованості та позиціонування як злочинних певних об'єднань, що використовувалися. Тому відмічаємо лише найбільш яскраві історичні приклади.

Науковці зазначають, що перші згадки про мафіозні структури пов'язують з формуванням груп охоронців сицилійських баронів, що вербувалися із числа членів злочинної організації, основою якої у XII столітті, були об'єднання місцевих родин (фактично – розбійників) проти Священної Римської імперії німецької нації (*Sacrum*

Romanorum Imperium Nationis Germaniae), які пізніше використовувалися також династією Бурбонів, які вели воєнні дії з сицилійськими правителями [1, с. 45]. Практично ці групи можна розглядати як організовані злочинні об'єднання, які загрожували державній безпеці країни, шляхом використання їх злочинного впливу іншими державами.

Одним з найбільш яскравих прикладів діяльності транснаціональних організованих злочинних об'єднань є період приблизно 1650-1730 р.р. на який припадає - «золотий вік піратства» у районі Карибського моря. Пірати того періоду - це організовані злочинні об'єднання, які діяли на територіях (у колоніях) різних країн та не підпорядковувалося жодному уряду. Цей період асоціюється з діяльністю інтернаціональних піратських екіпажів, які в однаковій мірі грабували як кораблі різних країн так і їх колонії. Про їх організованість свідчить наявність у них територіальних центрів (Ямайка та Тортуга), наявність правил поведінки, система підпорядкованості, створення злочинних організацій шляхом об'єднання декількох (до тридцяти) піратських груп для вчинення певних злочинів.

Оскільки у цей час продовжувалася війна між Англією, Францією та Іспанією, то відповідно уряди цих країн постійно використовували піратів для пограбувань торгових суден (іншої держави), нападів та знищення поселень та гарнізонів прибережних фортець. Формально засуджуючи піратство, водночас капітанам піратських кораблів протидіючі сторони видавали «каперські свідоцтва», які практично на період дії – це організоване злочинне об'єднання (окремий піратський корабель або флотилію таких кораблів) відносило до флоту певної держави. Тобто практично транснаціональні організовані злочинні об'єднання використовувалися різними країнами для ведення бойових дій одна проти одної.

У період становлення фашистської диктатури Беніто Мусоліні в Італії з 1921 року націоналістична політика корпоративізму (тоталітарна доктрина) не передбачала діяльності у країні інших груп, що могли претендувати на владу, і тому сицилійській мафії була об'явлена війна, у результаті якої до 1929 року значна частина членів «Cosa nostra» емігрували до США, де організували філіал – «La cosa nostra» [2, с. 89]. Зазначений філіал у Нью-Йорку очолював сицилієць Лакі Лучіано, який у 1936 році отримав строк тюремного ув'язнення – 30 років. Але війська союзників 9 липня 1943 року висаджуються на Сицилії і практично за два тижні звільняють острів,

при чому італійські гарнізони здаються практично без бою (наприклад з фортеці Монте-Каммарата, яку німці вважали майже неприступною, дезертирувало майже дві третини італійського гарнізону), союзники заздалегідь отримують інформацію про переміщення ворожих підрозділів, на острові відбуваються ряд диверсій. Така ситуація стала можливою завдяки тому, що американці заздалегідь домовилися з італійською діаспорою (мафіозними структурами) у США про допомогу під час звільнення острова, за що бос мафії Лаке Лучіано був звільнений з тюрми США у 1943 році, а посади в органах влади на Сицилії, які раніш займали фашисти були частково передані представникам мафії [3].

У цьому контексті привертає до себе увагу доля у Колумбії Медельїнського картелю. Рушійною силою Медельїнської групи були представники нижчих соціальних верств населення – дрібні торгівці, професіональні злочинці, декласовані елементи тощо, а спроба П. Ескобара перебрати на себе функції уряду країни, особливо в соціальній сфері, наштовхнулася на рішучий опір не тільки урядів Колумбії, США, країн Європи, а й місцевої Калійської групи та інших кримінальних структур [2, с.32]. У результаті уряд Колумбії наймав японських спеціалістів (власне – представників японської Якудзи), аби стежити за Ескобаром (як своїм політичним супротивником) впродовж кількох місяців напередодні його смерті, а спеціальна урядова служба розшуку у Медельїні одержала від членів калійського клану та американської «La Cosa Nostra» 10 мільйонів доларів США одразу після вбивства Ескобара. Отже, оплачувані урядом представники транснаціональної злочинної об'єднання, на думку де Грифа (урядового прокурора), «працювали не на уряд, а на ворогів Ескобара» [4, С. 26].

Оцінюючи наведені приклади можна констатувати наступне: національні уряди не гребують допомогою транснаціональних організованих злочинних об'єднань, що найчастіше відбувається у ситуації явної або спровокованої загрози державним інтересам з боку третьої сторони (причому такою стороною може бути як інша держава так і внутрішній «ворог», що посягає на інтереси правлячої верхівки. Разом з тим, злочинні організації рідко вступають в пряму конфронтацію з державою (у тому числі і тією, що є ворожою національному уряду), намагаються триматися осторонь міждержавних конфліктів, погоджуючись на співпрацю з урядом (як власним така і ворожою держави) під тиском обставин, які реально загрожують їх існуванню.

Список використаних джерел

1. Леган І. М. Теоретико-правові засади міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності: дис. ... докт. юрид. наук. 12.00.08. Житомир, Ірпінь, 2021.458 с.

2. Дорошенко А. Д. Фактор транснаціональної злочинності в сучасних міжнародних відносинах: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 К., 2003.170 с.

3. Мафія проти фашистів: чому битва за Сицилію визначила
судьбу Італії: URL
https://24tv.ua/ru/mafija_protiv_fashistov_pochemu_bitva_za_siciliju_opredeljala_sudbu_italii_n1220768/amp

4. Renseller L. Global space: the menace of international drug trade. Current History. 1995. Vol. II, May. P. 13-25.

Наукове видання

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Матеріали
Міжнародного науково-практичного круглого
столу
(Київ, 18 лютого 2022 року)

Відповідальні упорядники: *Віктор Корольчук,
Євген Шаповаленко*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 15.02.2022. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 14,5. Ум. друк. арк. 13,48.

Тираж 20 прим.
